

ANKARA İLİ BALÂ İLÇESİ AĞZI

Hazırlayan:
Doç. Dr. Fatih Kaya

ANKARA İLİ BALÂ İLÇESİ AĞZI

Hazırlayan:

Doç. Dr. Fatih Kaya

ANKARA İLİ BALÂ İLÇESİ AĞZI

Hazırlayan: Doç. Dr. Fatih Kaya

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Editör: Prof. Dr. Hanifi VURAL

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Temmuz 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-5885-71-5

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
GİRİŞ.....	3
BALÂ İLÇESİNİN FİZİKÎ COĞRAFYASI.....	3
İlçenin Yeri ve Yüz Ölçümü:.....	3
Yer Yüzü Şekilleri, Dağlar, Göller ve Akarsular:.....	3
İlçenin Ekonomisi:.....	3
İlçenin İklim Özellikleri:.....	4
Tarih:.....	4
Balâ İlçesinin Etnik Yapısı:.....	4
İNCELEME	6
SES BİLGİSİ	6
Ünlüler:.....	6
á Ünlüsü:.....	6
â Ünlüsü:.....	7
é Ünlüsü:.....	7
ê Ünlüsü:.....	8
í Ünlüsü:.....	8
î Ünlüsü:.....	9
ó Ünlüsü:.....	9
ú Ünlüsü:.....	9
UZUN ÜNLÜLER.....	10
1. Hece Kaynaşması olayı ile:.....	11
a) -k- (> -g-), -g-, -ğ- Ünsüzlerinin Erimesi İle:.....	11
b) -y- Ünsüzünün Erimesi İle:.....	11
c) -ñ-/ -n-, -h- Ünsüzlerinin Erimesi İle:.....	11
2. Ünsüz Düşmesi İle:.....	12
a) -g-, -ğ-, ünsüzlerinin düşmesi ile:.....	12

b) -k/-ğ- ünsüzlerinin düşmesi ile:.....	12
c) -y- ünsüzünün düşmesi ile:.....	12
ç) -h-, -h ünsüzünün düşmesi ile:.....	13
d) -ñ- ünsüzünün düşmesi ile:.....	13
e) -r- ünsüzünün düşmesi ile:.....	13
f) -v- ünsüzünün düşmesi ile:.....	13
3. Çift Ünlülerin Kaynaşması İle:	13
KISA ÜNLÜLER	14
GENİZ ÜNLÜLERİ	15
İKİZ ÜNLÜLER	15
1. Yükselen İkiz Ünlüler = yarım + ünlü:.....	15
2. Eşit ikiz ünlüler = ünlü ünlü + ünlü:.....	16
3. Alçalan ikiz ünlüler = ünlü + yarım ünlü:.....	16
ÜNLÜ UYUMU.....	16
DİL BENZEŞMESİ(Kalınlık-incelik uyumu).....	17
YABANCI KELİMELERDE DİL BENZEŞMESİ.....	19
1. İlerleyici ünlü benzeşmesi ile:.....	19
2. Gerileyici ünlü benzeşmesi ile:.....	20
ÜNLÜ UYUMUNUN BOZULMASI.....	20
a) e > á değişimi ile:.....	21
b) i > í değişimi ile:.....	21
c) ö > ó ve ü > ó değişimleri ile:.....	22
UYUM DEĞİŞMESİ.....	22
DUDAK BENZEŞMESİ.....	23
ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ.....	24
1. Kalın Ünlülerin İncelmesi:.....	24
2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması:.....	25
3. Geniş Ünlülerin Daralması:.....	25

4. Dar Ünlülerin Genişlemesi:.....	27
5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:.....	27
6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi:.....	28
ÜNLÜ DÜŞMESİ.....	28
ÜNLÜ TÜREMESİ.....	30
ÖN SESTE ÜNLÜ TÜREMESİ.....	30
İÇ SESTE ÜNLÜ TÜREMESİ.....	31
SON SESTE ÜNLÜ TÜREMESİ.....	31
ÜNSÜZLER.....	32
g Ünsüzü:.....	32
ğ Ünsüzü:.....	32
h Ünsüzü:.....	32
k Ünsüzü:.....	32
k Ünsüzü:.....	32
P Ünsüzü:.....	33
T Ünsüzü:.....	33
ñ Ünsüzü:.....	33
đ, í, á, é, Ünsüzleri:.....	34
h Ünsüzü:.....	34
g Ünsüzü:.....	35
ğ Ünsüzü:.....	35
k Ünsüzü:.....	35
k Ünsüzü:.....	35
ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ.....	35
TONLULAŞMA.....	35
TONSUZLAŞMA.....	37

SÜREKLİLEŞME.....	38
SIZICILAŞMA.....	39
AKICILAŞMA.....	40
SÜREKSİZLEŞME.....	40
AKICI ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER.....	41
İÇ SESTE ÜNSÜZ BENZEŞMESİ.....	41
I. İlerleyici Benzeşme.....	41
A. Yarım Benzeşme.....	41
B. Tam Benzeşme.....	42
II. Gerileyici Benzeşme.....	42
AYKIRILAŞMA.....	43
ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....	43
ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	44
a) Ön Seste h- Türemesi.....	45
b) Ön Seste y- Türemesi.....	45
ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ.....	46
İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ.....	47
HECE KAYNAŞMASI.....	47
HECE YUTUMU.....	47
ÜNSÜZ GÖÇÜŞMESİ.....	48
a) Yakın Göçüşme.....	48
b) Uzak Göçüşme.....	48
VURGU.....	49
1. Kelime Vurgusu:.....	49
2. Cümle Vurgusu:.....	51
ŞEKİL BİLGİSİ.....	51
A. İSİMLER.....	51
I. İSİM YAPMA EKLERİ.....	51
1. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER:.....	51

2. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER:	54
II. İSİM ÇEKİM EKLERİ:	57
1. HÂL EKLERİ:	57
a) İlgî Hâli (tamlayan durumu):	57
b) Yükleme Hâli:	58
c) Yönelme Hâli:	59
d) Bulunma Hâli:	60
e) Ayrılma Hâli:	61
f) Eşitlik Hâli:	61
g) Sınırlama Eki:	61
h) Vasıta Hâli:	61
ı) Yön Gösterme Hâli:	62
2. İSİMLERDE ÇOKLUK:	62
3. İYELİK EKLERİ:	63
4. AİTLİK EKİ: -ki	64
5. SORU EKİ:	65
B. ZAMİRLER:	65
I. ŞAHİS ZAMİRLERİ:	65
ŞAHİS ZAMİRLERİNİN EDATLARA BAĞLANMASI	67
II. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ:	68
III. İŞARET ZAMİRLERİ:	69
İŞARET ZAMİRLERİNİN EDATLARA BAĞLANMASI	70
IV. SORU ZAMİRLERİ:	70
V. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ:	71
C. SIFATLAR:	72
I. NİTELEME (VASIFLANDIRMA) SIFATLARI:	72
II. BELİRTME SIFATLARI:	72
1) İşaret Sıfatları:	72
2) Sayı Sıfatları:	73

3) Soru Sıfatları:.....	73
4) Belirsizlik Sıfatları:.....	73
D. ZARFLAR.....	73
1) Yer Zarfları:.....	73
2) Zaman Zarfları:.....	74
3) Hâl (Durum) Zarfları:.....	74
4) Azlık-Çokluk Zarfları:.....	74
5) Soru Zarfları:.....	75
E. FİİLLER.....	75
I. FİİL YAPIM EKLERİ.....	75
1. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER:.....	75
2. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER:.....	77
II. ŞAHIS EKLERİ.....	77
1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri.....	78
2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri:.....	80
III. ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ.....	81
A. Bildirme (Haber) Kipleri:.....	82
1. Geniş Zaman Ekleri:.....	82
2. Şimdiki Zaman Eki: -yor.....	84
3. Bilinen Geçmiş Zaman Eki:.....	87
4. Duyulan Geçmiş Zaman Eki:.....	88
5. Gelecek Zaman Eki:.....	90
B. Dilek (Tasarlama) Kipleri.....	92
1. Emir Ekleri:.....	92
2. İstek Eki:.....	94
3. Şart Eki:.....	95
4. Gereklilik Eki:.....	96
VI. EK FİİL (Cevher Fiili).....	97
1. Geniş veya Şimdiki Zaman:.....	97

2. Görülen Geçmiş Zaman:.....	97
3. Öğrenilen Geçmiş Zaman:.....	98
4. Şart Çekimi:.....	98
V. SORU EKİ.....	98
VI.SIFAT-FİİLLER.....	99
VII. ZARF-FİİLLER.....	100
EDATLAR.....	102
1) Ünlem Edatları:.....	102
a) Ünlemler:.....	103
b) Seslenme Edatları:.....	103
c) Sorma Edatları:.....	103
d) Gösterme Edatları:.....	104
e) Cevap Edatları:.....	104
2) Bağlama Edatları:.....	104
a) Sıralama Edatları:.....	104
b) Denkleştirme Edatları:.....	105
c) Karşılaştırma Edatları:.....	105
d) Cümle Başı Edatları:.....	105
e) Sona Gelen Edatlar:.....	105
ki Edatı:.....	106
3) Son Çekim Edatları:.....	106
KAYNAKÇA.....	109
Balâ İlçesi Haritası.....	113
METİNLER.....	114
SÖZLÜK.....	251
Araştırmada Kullanılan Çeviriyazı İşaretleri.....	264
Dergi ve Kitap Kısaltmaları.....	266
DİĞER KISALTMALAR.....	267

METİNLER

1. Afşar Kasabası (Serbest).....	114
2. Afşar Kasabası (Düğün adetleri).....	117
3. Afşar Kasabası (Kız isteme ve düğün adetleri).....	119
4. Aşıkoğlu köyü (Askerlik anılan).....	128
5. Aşıkoğlu köyü (Kına gecesi ve düğünler).....	138
6. Abazlı Köyü (Askerlik anısı).....	138
7. Abazlı Köyü (Şiir, askerlik anısı).....	139
8. Beynam köyü (Kız isteme, düğün ve cenaze adetleri). 144	
9. Akçaörençarsak köyü (Askerlik anısı, cenaze adetleri).147	
10. Akçaörençarsak köyü (serbest).....	148
11. Belçarsak köyü (Düğünler, köçek oyunu).....	149
12. Belçarsak köyü (Gelincik tepesinin hikâyesi).....	150
13. Büyük Boyalık Köyü (Eski günlerden hatıralar).....	150
14. Çatalçeşme köyü (Askerli anıları).....	159
15. Çavuşlar köyü (Serbest).....	167
16. Çavuşlar Köyü (Kız isteme ve düğün adetleri).....	167
17. Evciler köyü (Kız isteme ve düğün adetleri).....	172
18. Kerişli köyü (Serbest).....	178
19. Keklice köyü (Kız isteme ve düğün, askerlik).....	179
20. Keklice köyü (Eski günlerden bir hatıra).....	182
21. Keklice köyü (Köyün arazi meselesi).....	183
22. Köseli köyü (Serbest).....	188
23. Köseli köyü (Kız isteme, düğün, askerlik hatırası).....	190
24. Köseli köyü (Serbest).....	191
25. Koçyayla köyü (Askerlik anıları, eski düğünler, eski gün- lerden hatıralar).....	193

26. Koçyayla köyü (Askerlik anıları ve eski düğünler).....	197
27. Kömürcü Köyü (Kız isteme ve düğün adetleri).....	208
28. Sofular köyü (Eski günlerden hatıralar, birkaç mani, askerlik anıları, düğünlerde oynanan oyunlar, sofular köyünün tarihçesi.).....	211
29. Süleymanlı köyü (Askerlik anıları).....	213
30. Sırapınar köyü (Kız isteme ve düğün adetleri).....	219
31. Tohumlar köyü (Köyün tarihçesi).....	220
32. Tohumlar köyü (Köye cami yapılışı).....	220
33. Tohumlar köyü (Köyün tarihçesi, kız isteme ve düğün adetleri).....	221
34. Yörelî köyü (Kız isteme ve düğün âdetleri).....	223
35. Yörelî köyü (Köyün tarihçesi).....	225
36. Üçem köyü (Askerlik anıları).....	225
37. Tol köyü (Eski günlerden bir hatıra).....	228
38. Yeniköy köyü (Hacı Bektaş-ı Veli, Bektaşilik, şiirler)...	230
39. Yeniköy köyü (Eski günlerden hatıralar).....	241
40. Suyugüzel Köyü (Kız isteme ve düğün adetleri).....	243
41. Çatalören Köyü (Askerlik anıları).....	247

ÖN SÖZ

Dil, bir milletin tarih boyunca taşıdığı kültürel hafızanın en canlı tanığıdır. Bu hafıza, halkın günlük yaşamındaki söyleyiş biçimlerinde, atasözlerinde, deyimlerde ve ağız özelliklerinde saklıdır. Türkiye Türkçesinin zenginliği, yalnızca yazı diliyle değil, farklı bölgelerde konuşulan yerel ağızlarla da kendisini göstermektedir. Bu çalışmada, Ankara'nın Balâ ilçesine ait ağız özellikleri tespit edilerek yazılı hâle getirilmiş, Türk dilinin ağız haritasına katkıda bulunulmuştur.

Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalar, geçmişte A. Caferoğlu gibi öncü isimlerin çabalarıyla başlamış; sonrasında akademisyenlerin, araştırmacıların ve meraklı halk bilimcilerin katkılarıyla ilerletilmiştir. Ancak özellikle hızlı kentleşmenin, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasının ve eğitim politikalarının doğal sonucu olarak yerel ağızların giderek silinmeye yüz tuttuğu bir çağda, bu tür çalışmalar her zamankinden daha büyük önem taşımaktadır.

Elinizdeki bu eser, 2003 yılında Ankara'nın Balâ ilçesine bağlı 25 köyde, 45 kişiyle yapılan sözlü derlemelerden elde edilen verilerin titizlikle incelenmesiyle oluşturularak Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulmuş olan yüksek lisans tezinin kitap hâline getirilmiş bir çalışmadır. Eserde ağız özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi başta olmak üzere, transkripsiyonla yazıya aktarılmış metinler ve sözlük bölümü aracılığıyla detaylı bir biçimde sunulmuştur. Araştırmada elde edilen kayıtlar Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun'un önerdiği transkripsiyon sistemi ile yazıya geçirelerek metinleştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Ankara'nın Balâ ilçesinin ağız özelliklerini betimlemeci bir yaklaşımla inceleyerek alan üzerine çalışmalara katkı sağlamaktır. Bir ilçeye özgü görünen bu veriler, aslında geniş Türk dil coğrafyasının taşıdığı ortak seslerin ve farklılıkların da bir yansımasıdır. Bu nedenle bu eser sadece Balâ yöresinin değil, Türk dilinin bütününe ışık tutacak niteliktedir.

Bu sürecin her aşamasında desteklerini esirgemenen başta hocam Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun olmak üzere, birlikte çalıştığım değerli öğretmen arkadaşlarıma ve yerel

halktan katkı sağlayan tm dostlara teşekkr bir borę bili-
rim.

Trkęeye olan sevgimizi ve sadakatimizi gsterme
gayesiyle kaleme aldığımız bu eserin, Trk dili ve kltrne
gnl vermiş araştırmacılaraya faydalı olmasını temenni ediyoyum.

Doğ. Dr. Fatih Kaya

Bolu 2025

GİRİŞ

BALÂ İLÇESİNİN FİZİKİ COĞRAFYASI

İlçenin Yeri ve Yüz Ölçümü:

İç Anadolu Bölgesi'nde, Ankara iline bağlı bulunan Balâ ilçesi, Ankara il merkezine 70 kilometre uzaklıkta bulunan, az gelişmiş, küçük bir ilçedir. İlçenin yüz ölçümü 2.647 km² olan Balâ ilçesi doğuda Kırıkkale, güneydoğuda Kırşehir'e bağlı Kaman ilçesi, güneybatıda Haymana, batıda Gölbaşı, kuzeybatıda Çankaya, kuzeyde de Mamak ve Elmadağ ilçeleriyle çevrilidir.

Yer Yüzü Şekilleri, Dağlar, Göller ve Akarsular:

Haymana platosunun doğu kesiminde yer alan orta yükseklikteki dalgalı düzlüklerden oluşan ilçe topraklarını güneybatı kuzeydoğu istikametinin uzanan Küre Dağı engebelendirir. Bu dağlık alanın güneybatı kenarında kurulmuş olması nedeniyle ilçe merkezine verilen Balâ adı "yüksek" anlamına gelmektedir. Bu toprakların sularını ilçe sınırları dışında Kızılırmak'a katılan Balaban ve Sofular çayları toplar. Hirfanlı ve Kesikköprü baraj göllerinin küçük bazı kesimleri ilçe sınırları içinde kalmaktadır.

İlçenin Ekonomisi:

İlçedeki başlıca ekonomik etkinliklerden birisi tarım. İlçede buğday, arpa, şeker pancarı, kimyon, nohut, mercimek gibi tarım ürünleri yetiştirilmektedir. İlçede yetiştirilen buğday ve arpa tarım ürünlerinin büyük bir bölümü, burada bulunan Tarım Mahsulleri Ofisine satılarak paraya dönüştürülmektedir. İlçede bulunan başlıca tarımsal kurum Balâ Tarım İşletmesi'dir.

İlçenin bir diğer ekonomik etkinliği hayvancılıktır. Özellikle küçükbaş hayvancılığın halkın geçimini temin etmedeki rolü büyüktür.

İlçenin İklim Özellikleri:

Balâ ilçesi, İç Anadolu Bölgesi'nde bulunması dolayısıyla Burada hâkim olan iklim türü kara iklimidir. Yaz ayları sıcak ve kurak geçmekle birlikte ilkbaharlar yağışlı, sonbaharlar ise az yağışlı geçer. İlçede en soğuk aylar aralık ve ocak aylarıdır. En sıcak geçen aylar ise temmuz ve ağustos aylarıdır.

Tarih:

Üç beldesi (Afşar, Karaali, Kesikköprü) 57 köyüyle Balâ bugün Ankara'ya bağlı bulunan eski ve köklü bir yerleşim merkezidir.

İlçe XIX. yüzyılda genellikle göçebe yörüklerin yaşadığı bir alan durumunda iken, Kafkasya'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Kaza merkezi önce Karaali Köyü'ndeyken daha sonra Kartal Dağı eteğindeki Kartal Köyü'ne taşınmıştır. Kazaya verilen Balâ adı bu ikinci konumundan ileri gelmektedir.

Belediye örgütü 1898'de kurulmuş olan Balâ, Ankara vilâyet sancağının bir kazasıyken merkezi Hisar kasabasıydı. 1900'de Balâ adıyla ilçe merkezi yapılmıştır.¹

Balâ'da 1897'de tümü müslüman 21593 nüfus vardı. Kazada 91 köy, 3400 hane, 8 cami, 65 mescit, 3 medrese, 48 sübyan mektebi bulunuyordu.

Balâ İlçesinin Etnik Yapısı:

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra açılan fetih kapısından Anadolu'ya giren ve bu toprakların Türkleşmesinde esas rolü üstlenen Türkler, Alka-Evliler dışında kalan 23 Oğuz boyu ve bunlara ait oymaklardır.² Bilindiği gibi Anadolu bölgesi XI. yüzyıldan başlayarak XIV. yüzyıla kadar devam eden sürekli göçler ile bir Oğuz ülkesi hâline gelmiştir.³

Selçuklu döneminde Anadolu'ya gelen bu Oğuz boylarından bir kısmı, yeni yurtlarında hemen yerleşik hayata

¹ Bkz. Yurt Ansiklopedisi. Anadolu Yayıncılık, c. 1, 456.

² Bkz. Faruk SÜMER. Oğuzlar. TDAV yay., İstanbul, 1997, 199.

³ Bkz. Zeynep KORKMAZ. "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu". TDAY Belleten 1971, Ankara, 1971, 21-32.

geçmişlerdir. Bu durum, bu Türk boylarının daha önce de yerleşik bir hayat yaşadıkları ihtimalini kuvvetlendirmektedir.⁴ Oğuz boylarının diğer bir kısmı da sonradan yerleşik hayata geçerek Anadolu'nun Türkleşme ve yerleşme yönlerinden durulmasını sağlamıştır.⁵ Ancak birçok Türk boyunun Yörük ve Türkmen adını alarak göçebe yaşayışı sürdürmesi, 1243 Köseadağ yenilgisiyle dağılan Selçuklu Devleti'nin arkasından ortaya çıkan siyasî kargaşa ve huzursuzluk döneminde meydana gelen nüfus hareketleri ve Osmanlı Devleti'nin Doğu politikası sonucu⁶, Doğu Anadolu'daki devletlerin dağılması ve ardından 17. ve 18. yüzyıllardaki aşiretleri iskân politikasının etkisiyle çeşitli Türkmen topluluklarının Orta ve Batı Anadolu'ya göçleri, etnik yapı ve ağız özellikleri bakımından oldukça karışık bir dalgalanmaya sebep olmuştur.

Araştırmamızın konusu olan Balâ ilçesi de tarih boyunca yoğun göç, işgal ve nüfus dalgalanmasına uğrayan Ankara ve Kırşehir arasında bir bölgede yer almaktadır. Balâ ilçesinin bu konumu dolayısıyla bu yoğun göç, işgal ve nüfus dalgalanmasından etkilenmemesi olanaksızdır. Nitekim Balâ ilçesinin tespit ettiğimiz değişik ağız özellikleri de bunun bir kanıtı olarak kabul edilebilir.

Balâ ilçesinde tespit edilebilen Abdal, Afşar, Bayat gibi Oğuz boylarının yanında Oğuz dışı unsurlardan Olan Tatarların bu bölgeyi yurt tuttıkları görülmektedir. Bütün bu Oğuz ve Oğuz dışı unsurlar, bölgeye yerleşmekle kalmamışlar, aynı zamanda, bütün köy, dağ, tepe, ova, dere vb. yer adlarına kadar Türkçeleştirmişlerdir.

⁴ Bkz. Faruk SÜMER: "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", Belleten, XXIV, S. 96, 571-592.

⁵ Bkz. Faruk SÜMER: "Buzulus Hakkında", DTCFD, VII/1, 45.

⁶ Bkz. Ahmet REFİK: Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200), 2. Baskı, İstanbul 1988.

İNCELEME

SES BİLGİSİ

Ünlüler:

Balâ ilçesi ağzında, yazı dilinde bulunan ve Genel Türkçe ile ortak olan *a, ı, o, u; e, i, ö, ü* aslî ünlüleri yanında, bazı Anadolu ağızlarında da bulunan kapalı *e (ê)* ünlüsü ve temel ünlülerden bazılarının komşu seslerin etkileri ya da konuşan kimselerin konuşma özelliklerine bağlı olarak nite-likleri bakımından az çok değişikliğe uğramış türleri de var-dır. Konuşmalarda ve metinlerde tespit edilen, temel ünlüler dışında kalan, başlıca ünlüler şunlardır.

á â, ê, ě, í, ı, ó, ú

Şimdi bu ünlüler teker teker ele alınarak boğumlan- ma özellikleri temel ünlülerin özellikleri ile de karşılaştırılarak belirtilecektir.

á Ünlüsü:

e > a değişimi ile oluşmuş bir ünlüdür.⁷ Anadolu ağızlarında çok yaygın olan bu ünlü Balâ ilçesi ağzında da yaygın olarak kullanılmaktadır.

đáđr “değer” (41/53), dá mi? “değil mi?” (7/53), dü- şecăñ “düşeceksin” (7/91), âleşdik “bekledik” (7/16), gónde- recăñ “göndereceğim” (7/22), mübărăñ “mübareğin” (25/111), gidiyădik “gidiyorduk” (23/23), eşşă “eşeğe” (24/4), dünăñ (21/111), gúvâç (3/90), díñăldiler “diktiler” (3/73), đăđl “değil” (1/102), gúvă “güveği” (3/204), dünăñki “dünki”

⁷ Zeynep Korkmaz bu sesi koyu punto a (**a**) ile göstermekte ve şöyle tarif etmektedir: Yanlarındaki ünlüler üzerinde kalınlaştırma etkisi yapan k, g, ğ, ñ, h ünsüzlerinin, ünsüz düşmesi ya da hece kaynaşması olayları ile eriyip kaybolmaları durumunda, kendi etkilerini geride kalan ünlülere yüklemeleri ve *e < a* değişimi ile oluşmuş bulunan, ön ve iç seslerde gördüğümüz bir a (**a**) türüdür. bkz. Zeynep KORKMAZ: Nevşehir Ve Yöresi Ağızları (Ankara, 1994), 31; Ahmet CAFEROĞLU da “İstanbul şivesindeki e ile a arasında daha fazla telaffuzu a'ya kaçan vokal” diye tarif eder ve ters e ile gösterir. Ahmet CAFEROĞLU: Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar (İs- tanbul, 1945), 19; Ahmet B. ERCİLASUN da bu sesi á işaretiyle göstermek- tedir. Ahmet B. ERCİLASUN: Kars İli Ağızları (Ankara, 1976), 51.

(3/258), āliynen “iyaliyle” (3/302),  rk  g ndirdim “erkeği kandirdim” (39/18),  rilikle “eğrilikle” (39/18), t f  “t feği” (4/254), ęır   rinde (14/161),   n  “g ney” (14/88)... vb.

   nl s :

Gerek dudak ve dil oynaması, gerekse tınlama bakımından a’ya daha yakın geri, yuvarlak a ve geni  e bir  nl d r. İki kom  u hecedeki a ve o’ların kayna  ması sonucunda o’nun d zle  mesi ve yuvarlaklık etkisini a’ya bırakması ile olu  ur.⁸

yazıy  mı? “yazıyor mu?” (22/60), azarlıy  (18/45), motur alıy  (18/52), c ma te “cemaate” (16/107)... vb.

   nl s :

Boğumlanma noktası *i* ve *e*  nl leri arasında bulunan kapalı bir *e* sesidir.⁹ T rk ede bilinen temel  nl lerin dı ında dokuzuncu  nl  olarak yer alır. Yumu  ak damağın  n ve arkasına g re ortada olu  ur. Bu  nl n n  ıkı ı sırasında dilin sırtı a’ya g re bir par a kabarık, *i*’ye g re daha a ık durumdadır. *i*’ye yakın bir dar  nl  olan  , T k e kelimelerde  oklukla *i* > *e* deği imi ve Eski T rk edeki *i* sesinin tarih  geli me seyri i inde g sterdiği geni leme eğilimine uyarak  ’ye d nmesi sonucu olu  mu  tur.¹⁰

y rle im (20/5) < ET yir, g  di (26/125) < ET ki -, d llerdi “derlerdi” (3/39) < ET di-, g dende (5/5) < ET kit-, y ditirdi (4/144) < ET yi-, d vlet (4/147),  l gızı (26/350) < ET il,  riyo (21/156) < ET ir-, g celeri (21/102) < kice... vb.

⁸    nl s n  Tuncer G lensoy  : bkz. -Tuncer G LENSOY: K tahya Y resi Ağızları (Ankara, 1988), 20- ile g sterirken, Zeynep Korkmaz GBAA’da   ile belirtmi  ancak NYA’da buna yer vermemi tir: bkz. Zeynep KORKMAZ: G ney Batı Anadolu Ağızları-Ses Bilgisi (Ankara, 1956), 9; Ahmet B. Ercilasun, K A’da bu sese yer vererek Kars ili ağızlarında seyrek g r ld ğ n  belirtmi tir. bkz. Ahmet B. ERC LASUN: a.g.e, 51.

⁹ Zeynep Korkmaz: Nev ehir Ve Y resi Ağızları (Ankara, 1994), .34.

¹⁰ Re it Rahmeti ARAT, “T rk e Metinlerde e/i Meselesine Dair 1977” İ stanbul: T rk K lt r n  Ara tırma En tir s , 1977 Makaleler I, Haz. : O. Fikri SERTKAYA, s. 334-341; F.K. Timurta : Eski T rkiye T rk esi (İ stanbul, 1977), 19-25.

Balâ ilçesi ağzında Arapça ve Farsçadan geçmiş bazı kelimelerde de *i* > *é* şeklinde bir değişim söz konusudur.

hêç (9/4) < Far. hîç, zêhnine (4/110) < Ar. zihn, ...
vb.

ê Ünlüsü:

Birkaç kelimeye özgü yuvarlaklaşmış bir *e* türüdür.¹¹
dêvlet (21/92), bêle “kardeş çocukları” (kayıt dışı kelime).

Bazı köylerde (Tohumlar, Evciler) bu ünlünün *e* ünlüsü ile biten fiillerin şimdiki zaman çekimlerinde ortaya çıktığı görülmektedir:

bilmêyom “bilmiyorum” (31/2), virrmêyo (33/62),
isdêyom (33/22), ...vb.

î Ünlüsü:

Orta damağın *i*'ye daha yakın bir noktasında teşekkül eden, *ı* ile *i* ünlüleri arasında bulunan kalınlaşmış bir *i* veya incelmış bir *ı* sesidir. Söylenişinde ağız *i*'ya göre biraz daha açık, *i*'ye göre ise biraz kapalı olduğu için yarı kapalı bir ünlüdür. Büyük bir çoğunlukla damak n'sinin (ñ) yanında teşekkül etmektedir:¹²

deñızden “denizden” (14/125), getirîñ (26/207), sîñ
sîñ (3/102), sîñîrlendim (3/257), gendîñ “kendin” (3/256),
demîrel (4/59), enîjñ-âzı (36/65), hepîñîz “hepiniz” (14/46),
gessîñ “gelsin” (4/300), hâķimîñ (4/139), herifîñ (4/140) ...
vb.

¹¹ Bu ünlüyü Zeynep Korkmaz ve Ahmet B. Ercilasun da aynı şekilde (ê) işaretiyle göstermişlerdir: Zeynep KORKMAZ: Nevşehir Ve Yöresi Ağızları (Ankara, 1994), 30; Ahmet B. ERCİLASUN: a.g.e, 52.

¹² Bu sesi Ahmet Caferoğlu j, Ahmet B. Ercilasun í, Tuncer Gülensoy altı noktalı ı (bkz. KYA, s. 21), Zeynep Korkmaz siyah punto ı (ı) (bkz. GBAA, s. VII; NYA, s. 32) ile göstermişlerdir: Ahmet CAFEROĞLU: Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar (İstanbul, 1945), XIV; Ahmet B. ERCİLASUN: a.g.e, 53; Zeynep KORKMAZ: Güney Batı Anadolu Ağızları-Ses Bilgisi (Ankara, 1956), VII

Bazen de bu ünlü y ünsüzünün yanında görülmektedir.

yahîy (4/215), bahîyrim (13/38), çahîyiler (36/51) vb.

İ Ünlüsü:

Yuvarlaklaşma eğilimi gösteren ve boğumlanma niteliği bakımından da *u* sesine yaklaşan bir *i*'dir. Birkaç istisna dışında çoğunlukla dudak ünsüzlerinin yanında bulunmaktadır.¹³

çamîrlîḡ (41/29), çabîḡ “çabuk” (7/59), savîşdırdîḡ (4/325), tabîra gêtîdî (26/269), gasatîra “kasatura” (29/27), bîraḡ “burak” (26/128), mîhtarımız (25/26), davîlınan (16/71), bîyîrsın “buyursun” (8/19), ısdambîldan (31/6), kabîl “kabil” (33/26), mahmîd-âbi (39/86) ... vb.

ó Ünlüsü:

Boğumlanma noktası, ön damak ünlüsü olan *ö* ile arka damak ünlüsü olan *o*'nun arasında bulunan kalınlaşmış bir *ö* ya da incelmış bir *o* sesidir. Kalınlaşma sebebi *á* ünlüsünde belirtildiği gibi *k*, *g*, *ğ*, *n* ünsüzlerinin Balâ ilçesi ağzında pek yaygın olan yanlarındaki ünlüleri kalınlaştırma etkilerine bağlıdır.¹⁴

bõḡ “bu gün” (41/72), õne varıp “önüne varıp” (41/63), kõnden “köyünden” (41/28), õrendik “öğrendik” (41/9), gõtürecên “götürecek” (40/102), okûzün (7/133), gönderdikden sõna (7/96), dõñuş “dövüş” (36/73), gõya “güya” (4/314) < Far. gūyā, gōren (4/126), gõñüm “gönlüm” (4/106), kõtū “kötü” (4/104)... vb.

ú Ünlüsü: Balâ ilçesi ağzında yaygın bir kullanıma sahip olup kalınlaşmış bir *ü* sesidir. *a* ve *o* ünlülerinin oluşmalarında etkili olan *k*, *g*, *ğ*, *n* ünsüzlerinin kalınlaştırma

¹³ Ahmet B. Ercilasun bu sesi *i* ile *u* arasında bir ses olarak tarif etmiş ve *î* işaretiyle göstermiştir: Ahmet B. ERCİLASUN: a.g.e, 53.

¹⁴ Bu sesi Zeynep Korkmaz koyu puntolu *o* harfi ile göstermiştir. Bu sesin öteki Anadolu ağızlarındaki kullanımı için bkz. Zeynep KORKMAZ: Güney Batı Anadolu Ağızları-Ses Bilgisi (Ankara, 1956), 12.

etkisi sonucu, sert damağın önünde teşekkül eden *ü* sesi ile yumuşak damağın arkasında teşekkül eden *u* sesi arasındaki orta damak bölgesinde dil sırtının orta damağın ön kısmına yükselmesi ile elde edilir.¹⁵

yûnundan “yününden” (41/51), kûçük (40/129), ğüzel “güzel” (16/26), buğûr “bugün” (20/18), đûđur odunna “dügün odununa” (4/154), qûr “o gün” (4/101), ğuççúklúđden “küçüklükten” (4/84), súngú “süngü” (14/102), đûńur oluń “dünür olursun” (27/25)...vb.

Bu açıklamaların ardından, Balâ ilçesi ağızında kullanılan bütün ünlü türleri boğumlanma özelliklerine göre şu şekilde gösterilebilir:

	Düz Ünlüler			Yarı Yuvarlak Ünlüler		Yuvarlak Ünlüler	
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın Ünlüler	a		ı	â	î	o	u
Yarı Kalın Ünlüler	á		í			ó	ú
İnce Ünlüler	e	ê	ï	ê	ï	ö	ü

Verilen çizelgeden de anlaşılacağı gibi, temel ünlüler dışında kalan ünlüler, temel ünlülerin dil, dudak ve alt çene-nin hareketlerine bağlı olarak, boğumlandıkları noktalardan sapmaları sonucunda oluşmuşlardır.

UZUN ÜNLÜLER

Bir ünlünün meydana gelmeye başladığı andan bittiği ana kadar geçen süre o ünlünün kısalığını ve uzunluğunu belirtmektedir. Boğumlanma süreleri normal ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha uzun olan ünlülere uzun ünlüler denmektedir.¹⁶ Balâ İlçesi ağızının uzun ünlüleri birtakım ses değişimleri ile oluşmuştur. Oluşma sebepleri şu şekilde açıklanabilir:

¹⁵ Bu ünlü için bkz. Ahmet GÜNŞEN: Kırşehir ve Yöresi Ağızları (Ankara, 2000), 22. Bu ünlüyü Ahmet B. Ercilasun *ú* ile (bkz. Ahmet B. ERCİLASUN: a.g.e , 54), Tuncer Gülensoy altı noktalı *u* (bkz. Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 22), Zeynep Korkmaz siyah punto *u* (**U**) ile göstermiştir.

¹⁶ Zeynep KORKMAZ: Nevşehir Ve Yöresi Ağızları (Ankara, 1994), 36.

1. Hece Kaynaşması olayı ile:

Diğer Anadolu ağızlarında da çok yaygın olduğu üzere,¹⁷ Balâ ilçesi ağızında da bu ses olayı sonunda oluşmuş uzun ünlüler boldur. Bu gibi uzunluklar, iç seslerde iki ünlü arasında bulunan *k/ḳ (> ḡ)*, *g, ğ, h, n, v, y* ünsüzlerinin eriyip kaybolmaları ve her birinin kendi hecesi içinde bulunan ünlünün kendisinden önceki hece ünlüsü ile kaynaşarak oluşur. Başlıca örnekleri şunlardır:

a) -k- (> -g-), -g-, -ğ- Ünsüzlerinin Erimesi İle:

ḍāl “değil” (14/203), namazlâlardan (3/37) < namazlağı < EAT namāzlağı, ḍāyi “değiyor” (14/210), nōrdünüz “ne yaptınız” (14/257) < ne gördünüz?, ḳoy gonā (16/13) < köy konağı, ḡuvēnīñ (16/44) < güveğinin, muḥdarlā (13/21) < muhtarlığa, ḡōslerine (11/18) < göğüslerine, dernēmiz (9/24) < derneğimiz, ḡōşa (14/23), elindā (4/228) < elindeki, dō (4/15) < doğu, ötē (41/49) < öteki, bayrāmız (5/1) < bayrağımız, ḳarşindā (2/12) < karşıdaki, ḳapidā (3/72) < kapıdaki, yōrtlu (3/91) < yoğurtlu, emē (22/15) < emeği, yēmē (23/9) < yemeği, bōñ (3/246) < bugün, ayçiçā (4/191) < ayçiçeği...vb.

b) -y- Ünsüzünün Erimesi İle:

sōlemēlim (1/12) < söylemeyelim, yēcek (3/193) < yiyecek, ḥāpdıımıñ (14/24) < ne yaptığımın, burā (3/197) < buraya, āşamlān (27/5) < akşamleyin, acış “acıyor” (14/91) < acışiyi, pek (13/196) < pekiyi, yēceg-isdemiş (21/22) < yiyecek, ēce (17/170) < iyice, şikātiñ (14/78) < şikâyetin...vb.

c) -ñ-/n-, -h- Ünsüzlerinin Erimesi İle:

ḡōñüm (4/126) < gönlüm, evin ōne (26/226) < önüne, tār ni (19/26) < tarihini, ḡırşēre (13/236) < kırşehir, şērin (13/177) < şehrin, ḡardaşıñ-evinde (29/160) < kardeşinin

¹⁷ Ahmet B. ERCİLİSUN: a.g.e, 56; Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 37; Tuncer: a.g.e, 23.

evine, ğaralgāydı (6/10) < karargâhıydı, sîlānen (21/102) < silah-ınan, ...vb.

Balâ ilçesi ağzında çok yaygın olarak, birden çok hecenin tek bir hece hâlinde uzun ünlüye dönüştüğünü de görüyoruz.

ne bīm (3/201) < ne bileyim, sizīne (26/165) < sizin ile, daĥacāñ (27/47) < takacaksın, ellēm (7/114) < Allah-u a‘lem ... vb.

2. Ünsüz Düşmesi İle:

Balâ ilçesi ağzında iç seste bir ünlüden sonra gelecek heceyi kapayan -g-, -ğ-, -h-, -k-/k-, -l-, -n-, -r-, -v-, -y- ünsüzleri ya düşerek ya da eriyerek kayboldukları zaman, kendilerinden önceki ünlüleri uzatırlar.

a) -g-, -ğ-, ünsüzlerinin düşmesi ile:

bōrūme (14/49) < böğrūme, ğōsū (26/148) göğsü, ōrendik (41/9) öğrendik, bālanacaĥ (3/122) < bağlanacak, ādı “ulaştı” (3/24) < aĥdı, ğānınıñ (1/69) < kaĥnının, būday (13/74) < buĥday, bālıydı (4/27) < baĥlıydı, ōlenniyyin (3/273) < öĥlenleyin, yānan “yağ ile” (3/282) < yaĥnan, mōlaĥ (40/121) < muĥlak, ōlan (40/15) < oĥlan...vb.

Son seslerde bulunan -ğ ünsüzü de yaygın olarak düşmektedir ve kendisinden önceki ünlüyü uzatmaktadır.

dāya (41/29) < daĥa, sā (13/69) < saĥ, ā (25/139) < aĥ...vb.

b) -k-/k- ünsüzlerinin düşmesi ile:

yūseg-olacaĥ (3/74) < yüksek olacak, āşam (14/200) < akşam, ēsik (9/25) < eksik...vb.

c) -y- ünsüzünün düşmesi ile:

şēli (4/4) < şeyli, ēmiş (14/89) < eĥmiş, bōle (16/13) < böyle, şī sōlīm (13/242) < şey söyleyeyim, astēmenīñ

(17/121) < asteymenin, hâbelerim (3/36) < heybelerim, sēvi (26/215) < seyfi, ėle (3/215) < öyle, hēbem (37/12) < heybem, ķđlü (3/67) < köylü...vb.

ç) -h-, -h ünsüzünün düşmesi ile:

silā (26/341) < silah, sōbedāşdı (26/168) < sohbet açtı, gāvecilik (1/58) < kahvecilik, sādillānan (16/142) < sādullahnan, mākeme (13/149) < mahkeme, ırāmatlıķ (13/142) < rahmetlik, bāçiye (29/174) < bahçeye...vb.

d) -ñ- ünsüzünün düşmesi ile:

Seyrek olarak rastlanmaktadır: sōra (4/229) < soñra...vb.

e) -r- ünsüzünün düşmesi ile:

oynāhan (26/190) < oynarken, āħadaş (26/76) < ar-kadaş, istēse (17/41) < isterse, geliken (21/2) < gelirken, neāpmışlā (13/263) < ne yapmışlar, giriken (13/224) < girerken...vb.

f) -v- ünsüzünün düşmesi ile:

ťóbe (14/31) < tövbe, mēlūd (36/26) < mevlūd, gōmīya (41/39) < kovmaya, dōlet (19/97) < devlet, dōme (4/190) < dövme, sōsúñ (26/349) < sövsün, ğōdesi (25/119) < gövdesi...vb.

g) Arapçadan yazı dili vasıtasıyla bölgemiz ağızlarına geçmiş ve hecelerinden biri gırtlak patlayıcısı olan ayın ünsüzü ile kapanmış olan kelimelerde, bu ünsüz düşerek kendisinden önceki ünlüyü uzatır:

bāzı (4/16) < Ar. ba‘zı, yāni (4/3) < Ar. ya‘ni, mālūm (7/49) < Ar. ma‘lūm, tāyinātı (7/85) < Ar. ta‘yinātı...vb.

3) Çift ünlülerin kaynaşması ile:

nōlacām (3/271) < ne olacağım, nēdecik (7/28) < ne edeceğiz.

4) Arapça ve Farsça olup da, yazı dili vasıtasıyla Balâ ilçesi ağzında kullanılmakta olan bazı kelimelerde ise uzunluklar aynen devam etmektedir: hâķim (4/111) < Ar. hâķim, misâvirlere (16/17) < Ar. musâfir, hazîne (4/126) < Ar. hazîne...vb.

KISA ÜNLÜLER

Kısa ünlüler, normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanan ünlülerdir. Kısalma olayı çoklukla *ı, i, u, ü* ünlüleri üzerinde görülmektedir. öteki ünlüler üzerinde görülmeleri nadirdir.

Kısa ünlülerin oluşmaları çeşitli sebeplere dayanmaktadır.

1.Yan yana gelmiş olan iki kelimedenden birinci kelimenin son ses ünlüsü ile ikinci kelimenin ön ses ünlüsünün konuşma dilinde, bağlantılı ya da bağlantısız olarak yan yana gelmesi ile oluşan çift ünlülü durumlarda, ünlülerden biri ya kısalır ya da düşer. Çünkü Türkçede ve özellikle de ağızlarda ayrı boğumlanmalı iki ünlü yan yana bulunmaz. Kısalma olayı da daha dar ve daha az sesli olan birinci ünlüde görülür:

voltâṭatiyo (11/30), hacīṭomerṭimiş (1/93), haz-retīṭaliynen (25/89), nasīṭolacaḥ (29/54), apṭāṭölu (27/12), velīṭefendi (26/263), vērṭīṭadam (4/132), ikīṭardıcṭatallardı (4/160), altīṭay (4/197)...vb.

2. Bir diğer kısalma da, bir çeşit hece yutumu geçiş devresi özelliği biçiminde, akıcı ve sızıcı *l, m, n, r, s, ş, y, z* ünsüzlerinin yanlarında bulunan *a, e, ı, i, u* ünlülerini kısaltmasıdır: arabīye (11/14), māzīsi (12/1), kóylüleri (13/7), çamlıcıya (13/216), anḥarīya (17/138), parīla (14/256), zorūnan (13/4)...vb.

3. -/ ünsüzünün düşmesi de nadir olmakla beraber kısaltmaya sebep olmaktadır: nasī (25/137) < nasıl < ne asıl

4. Bazen -r- ünsüzünün düşmesi de uzama yerine kısaltmaya yol açmaktadır: gelīken (14/174) < gelir iken, getirīdik (7/153) < getirirdik, vērīdīñ (36/92) < verirdin...vb.

5. Yalın ya da ekler ile uzatılmış olan iki ya da daha çok heceli kelimelerin açık ve vurgusuz olan son hecelerindeki ünlülerin de kısaldığını görüyoruz: düvelĭ harbe mi vériyi (7/35), oreyĭ de (13/165), ikĭ üş tene (36/70), hepisiĭ de (3/259)...vb.

6. Bir ses olayına bağlı olarak ortaya çıkmış olan yükselen ikiz ünlülerden birinci ünlünün daima kısa olduğu görülür: cĭgra (2/48) < İng. cigaret “sigara”, niĭayet (25/115) < nihāyet, dūarken (28/59) < doğarken, būazına (14/99) < boğazına...vb.

GENİZ ÜNLÜLERİ

Boğumlanmaları sırasında geniz yolunun açık olması dolayısıyla genzellik vasfı kazanan ünlülere geniz ünlüsü adını veriyoruz. *ñ* ünsüzünün düşmesi ile oluşan bu ünlüler Balâ ilçesi ağızında fazla görülmemektedir. Genellikle şahıs zamirlerinde *a*, ünlüsü üzerinde görülmektedir:

buĭ “buna” (21/11) < buña, saĭ “sana” (21/48) < saña, baĭ “bana” (22/23) < baña, sırapıĭarlı “sırapınarlı” (13/122) < sırapıñarlı, oĭ “ona” (14/20) < oña...vb.

İKİZ ÜNLÜLER

Aynı nefes baskısı altında söylenen iki ayrı ünlünün birbirleriyle sıkı sıkıya birleşmesi sonucunda oluşan ikiz ünlüler, yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerin iç seslerinde ve ünlüler arasında bulunan ĭ, h, v, y, ünsüzlerinin eriyip kaybolmaları sonucunda oluşurlar.

İkiz ünlülerin ikinci ögeleri birinci ögelerine göre dar ve süreksizse, bunlara “*alçalan ikiz ünlüler*”, birinci ögeleri ikinci ögelerine göre dar ve süreksizse, bunlara da “yükselen ikiz ünlüler” adı verilir. Şayet her iki ögenin baskı ve şiddetleri aynı kalırsa, bunlara da “eşit ikiz ünlüler” denir.

Bunları Balâ ilçesi ağızına ait metinlerdeki örnekleri şöyledir:

1. Yükselen İkiz Ünlüler = yarım + ünlü:

ĭa, ŭa, oĭ, eĭ, ĭe

būğazına “boğazına” (14/99), dīḡeliy “dikiliyor” (4/180), böğazlarındā “boğazlarındaki” (4/192), ortalīḡa “ortalıḡa” (40/76), ayduḡanlardan “aydoḡanlardan” (41/83), çūḡaldı “çoḡaldı” (4/26), çocuḡa “çocuḡa” (38/283), duḡana ḡadar “doḡana kadar” (30/17), sıḡara “sigara” (26/158), niḡayet “nihayet” (25/115)...5b.

2. Eşit ikiz ünlüler = ünlü ünlü + ünlü:

aa, ee, u, ij, uu, üü. Balâ ilçesi ağızında en çok rastlanan ikiz ünlü türü eşit ikiz ünlülerdir.¹⁸

deḡeldi “deḡildi” (26/76), bazarlıy “pazarlıḡı” (40/20), eksijni “eksiḡini” (7/51), caap “cevap” (7/53), daa “daha” (7/115), aşıynı “aşıḡını” (7/133), müfrezeḡe “müfrezeye” (7/78), kızılşahşaa “kızılşakşaḡa” (7/91), baalım “bakalım” (6/4), yuurulandan “yoḡurulandan” (5/18), eer “eḡer” (4/187), savcılāa “savcılıḡa” (4/111), düünüñ “düḡünün” (26/191), laabi “lâkabı” (25/124), saaplari “sahipleri” (24/28)...vb.

3. Alçalan ikiz ünlüler = ünlü + yarım ünlü:

aj, au, ou, ej

Balâ ilçesi ağızında örnekleri az bulunmaktadır.

yaḡu “ya hu” (24/31), sajr “küçük” (13/129) < Ar. saḡir, baḡ “baḡı” (33/11), iprajm “ibrahim” (29/114), ḡou “göḡü” (38/191), çoynüñ “çoḡunun” (4/99), aḡşejrden “akşehirden” (26/107)...vb.

ÜNLÜ UYUMU

Türkçenin önemli ses kanunlarından biri olan ünlü uyumu, kelimelerdeki ünlülerin kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımlarından birbirlerine uyması olayıdır.¹⁹

¹⁸ Zeynep Korkmaz, Nevşehir ve yöresi ağızlarında eşit ikiz ünlülerin seyrek görüldüğünü belirtmektedir. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 42.

¹⁹ Türkçede ünlü uyumları hakkında geniş bilgi için bkz. Mecdut MANSUROĞLU: “Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu”, TDAY (1959), 81-93.

Bilindiği gibi, Türkçe kelimelerde ünlüler arasındaki karşılıklı etkilere bağlanan değişimler, kök hece ünlülerinin öteki hecelerin ünlülerine yapmış olduğu etki ile ünlü uyumu dediğimiz bir benzeşme sisteminin doğmasına yol açar. Bu benzeşme de, kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık özellik ve etkilerine göre;

a) Dil benzeşmesi,

b) Dudak benzeşmesi diye iki şekilde kendisini gösterir.

DİL BENZEŞMESİ

(Kalınlık-incelik uyumu)

Dil benzeşmesi, Balâ ilçesi ağzında belirgin ve kuvvetlidir. Yazı dilinde ünlü uyumundan kaçan bazı ekler ve edatlar ile herhangi bir sebeple ünlü uyumundan ayrılmış bulunan Türkçe kelimeler bile bu uyumun etkisi altına girmişlerdir. Bunlara başta Arapça ve Farsça olmak üzere yabancı dillerden geçmiş ve dil benzeşmesine aykırı kelimeleri de ilâve edebiliriz.

Yazı dilinde ünlü uyumuna aykırı bulunan Türkçe bazı ekler ve son çekim edatları, diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, bölgemizde de yoğun olarak dil benzeşmesine uymaktadır:

a) /- ek fiili ile kurulan ve yazı dilinde ünlü uyumunun dışında kalan “i-ken” zarf-fiilinin ekleşmiş ve ekleşmemiş şekilleri:

duruhan “durur iken” (14/37), yaparhana “yapar iken” (29/132), varıhan “varır iken” (13/50), oturuhan “oturur iken” (29/78), çocu_uhan “çocuk iken” (7/130), ordayhan “orda iken” (19/31), gızırğana “kızır iken” (26/169) ... vb.

b) /- ek fiilinin, yazı dilinde bağımsız bir kelime hâlinde olup da ünlü uyumuna girmeyen duyulan, görülen geçmiş zaman ve şart kiplerinin ekleşmemiş biçimleri de, kalın ünlü kelimelerden sonra dil benzeşmesinin etkisine girmiştir:

doğsan dört_üdü (31/14), buçu_udu (19/95), daşır_ımış (40/129), yapar_ımış_ıdı (4/335), dörü adam_ıdı

(4/311), acıdı (4/177), gurdıdu (26/196), ıslallarımışı (26/328), avhadımışdı (17/121) ... vb.

c) Yazı dilinde daima ince şekliyle kullanılan Türkçe aitlik eki *-ki* de, dil benzeşmesine uymuştur.

tapıdağı “tapudaki” (13/170), bidahağı “bir dahaki” (8/58), onunhu “onunki” (35/11), şurdağı “şurdaki” (4/33) ... vb.

d) Son çekim edatı *ile*, uyum ve şekil değiştirerek ekleşmiş veya ayrı olarak kullanılır:

çamırnan “çamur ile” (7/130), oğıunan “ok ile” (25/107), belediinen “böylelik ile” (4/334), cırıdıinan “cirit ile” (3/125), çaylan “çay ile” (33/53), tuzıula “tuz ile” (26/328) ... vb.

e) Yazı dilinde ünlü uyumuna aykırılık gösterecek biçimde daima ince şekliyle kullanılan *-leyin* zaman zarfı ekinin durumu pek belirgin değildir. Kalın sıradan kelimelerle birleşirken bazen kalın sıradan, bazen de ince sıradan gelir:

zabānan “sabahleyin” (39/29), āşamıinan “akşamleyin” (17/47), zabağııinan “sabahleyin” (1/81), zabānen “sabahleyin” (3/62), zabāna “sabahleyin” (2/6), zabahlēn “sabahleyin” (19/23), zabahleyin “sabahleyin” (19/17), aḥṣamlēyin “akşamleyin” (23/23), āṣamlān “akşamleyin” (27/5), aḥṣamleñ “akşamleyin” (30/2) ... vb.

f) Şimdiki zaman eki *-yor* da incelmek ya da hem incelmek hem de düzleşmek suretiyle uyuma girer:

eve geliye “eve geliyor” (24/47), gorḥımiyēm “korkmuyorum” (22/46), motorıaliyā “motor alıyor” (18/51), oliyā “oluyor” (23/4), hızzmat ēdiyo “hizmet ediyor” (26/231), bi’liyifñ? “biliyor musun?” (13/100) ... vb.

g) Yazı dilinde son ses incilmesi ile uyumu bozulmuş olan *hani*, *hangi* gibi Türkçe kelimeler de bölgemizde *hanı*, *hangı* biçimleriyle uyuma girerler:

hanı (26/100), hangı (19/40), han'gı birisini (4/64) ... vb.

ğ) Yazı dilinde ünlü uyumuna uymayan kelimeler arasında bulunan “kardeş” kelimesinin de ünlü uyumuna girdiklerini görüyoruz:

gar'daşı-ı mışı-ı dı (4/203), gardaşı (6/12) ... vb.

Bunlardan başka “ne kadar”, “ne olur”, “biraz” gibi bazı birleşik kelimelerin de yanaşıma, hece kaynaşması, ilerleyici veya gerileyici benzeşme gibi fonetik olaylar ile uyuma girme eğilimi içinde oldukları görülür:

birez “biraz” (3/192), birezi “birazi” (4/22), n-âdar (Balâ geneli), no-olacağ “ne olacak” (4/70) ... vb.

YABANCI KELİMELERDE DİL BENZEŞMESİ

Yazı dili vasıtasıyla Arapça, Farsça başta olmak üzere, yabancı dillerden geçmiş, fakat ünlülerinin kalınlık-incelik sırası yönünden Türkçenin dil benzeşmesi kuralına aykırı olan kelimeler, Balâ ilçesi ağızında diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, büyük ölçüde dil benzeşmesine uydurularak talâffuz edilirler. Bu benzeşme de;

1. İlerleyici benzeşme,

2. Gerileyici benzeşme olmak üzere iki yolla gerçekleşir. Bu iki tür benzeşme şu şekilde ele alınabilir:

1. İlerleyici ünlü benzeşmesi ile:

cemel (Çatalçeşme Köyü) “cemal” (14/148) < Ar. cemâl, zatan “zaten” (8/86) < Ar. zâten, gıbla “kıble” (4/217) < Ar. kıble, ataşı “ateşi” (4/263) < Far. âteş, ümüdümüz “ümidimiz” (36/18) < Far. üm d, selamat “selâmet” (3/107) < Ar. selâmet, habar “haber” (3/185) < Ar. haber, fağır “fakir” (4/163) < Ar. fakir, méyden “meydan” (21/117) < Ar. meydân, ezen “ezan” (22/38) < Ar. ezân, gıymatını “kıymetini” (14/83) < Ar. kıymet, tahtıt “taklit” (4/5) < Ar. tahtîd, rahmatlığ “rahmetlik” (3/136) < Ar. rahmet ... vb.

Batı kökenli kelimelerde:

gamarada “kamera” (3/60) < Fr. caméra, dansoz
“dansöz” (8/65) < Fr. danseuse, otobosdan “otobüsten”
(13/238) < Fr. outobus, arşiv “arşiv” (18/39) < archives ...
vb.

2. Gerileyici ünlü benzeşmesi:

dene “tane” (14/88) < Far. dāne, eb-i zemzem “zem-
zem suyu” (3/99) < Far. āb-ı zemzem, zülüm “zulüm” (2/41)
< Ar. zulm, barabar “beraber” (3/302) < Far. berāber, duş-
man “düşman” (13/196) < Far. dūshmān, nişan “nişan” (30/3)
< Far. nişān, camal “cema” (14/141) < Ar. camāl, mağazzam
“muazzam” (40/73) < Ar. mu‘azzam, masāva “mesafe”
(14/216) < Ar. mesāfe ... vb.

Batı kökenli kelimelerde:

püşgüvêt “bisküvi” (40/9) < Fr. biscuit ... vb.

ÜNLÜ UYUMUNUN BOZULMASI

Balâ ilçesi ağızında dil benzeşmesi kuvvetli olmakla
beraber, bazı durumlarda da bozulmaktadır. Ünlü uyumunun
bozulmasının en önemli sebebi ise bazı ünsüzlerin yanların-
daki ünlüleri kalınlaştırmasıdır. Buna göre boğumlanma nok-
taları ön damakta bulunan *k, g, ğ, ñ* ünsüzleri, yanlarındaki
ince ünlüleri kalınlaştırarak bulundukları kelimelerde ünlü
uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.

Kalınlaştırma olayı, ön, iç, ve son seslerde değişik
bir durum gösterebilmektedir:

**1. Boğumlanma noktaları ön damakta bulunan k-, g-
ünsüzleri Balâ ilçesi ağızında yanlarındaki ö, ü gibi ince ünlü-
leri kalınlaştırarak bulundukları kelimelerde ünlü uyumunun
bozulmasına sebep olurlar:**

gözliyecām “gözleyeceğim” (38/268), góñúlsüz “gö-
nülsüz” (3/260), kóñnde “köyünde” (3/39), gúleş “güreş”
(40/85), ğódesini “gövdesini” (40/119), kópek “köpek”
(26/112), gózelcene “güzelce” (27/172) ... vb.

2. Aynı durum , iç seste, hece başlarında bulunan ve yalnız ü ünlüsüyle hece kuran *k-*, *g-*, ünsüzleri için de geçerlidir:

ókúzü “öküzü” (25/17), kókúumuz “kökümüz” (33/9), dókúntüsü “döküntüsü” (26/206), türkú “türkü” (2/15), iki-únde “iki günde” (3/35) ... vb.

3. Kelimelerin iç seslerinde iki ünlü ya da bir ünlü ile bir ünsüz arasında bulunup da, yanlarındaki ünlüleri, yahut bunlardan ancak birini kalınlaştıran *-ñ-*, *-g-*, *-ğ-* ve seyrek olarak da *-h-* ünsüzleri de ünlü uyumunun bozulmasına yol açar. Bunlardan *-ñ-*’nin etkisi, yine yalnız ö, ü ünlüleri üzerindedir: óñünde “ününde” (26/316), dóñuş “dövüş” (14/47), dúñúr “dünür” (27/36) ... vb.

Buna mukabil *-k-*, *-g-*, ve *-ğ-* ünsüzleri (*-k-* > *-ḳ-*, *-g-* > *-g̣-*, *-ğ-* *değişimleri ile*) sadece ö, ü ünlülerini değil, e ve i ünlülerini de etkisi altına alarak *e > á*, *i > í*, *ü > ú* biçiminde bir değişme ile yarı kalın bir ünlü durumuna dönüştürmektedir. Hatta bu kalınlaştırma etkisi, bu ünsüzlerin düşmesi veya hece kaynaşması sonucunda eriyip oluşan uzun ünlüye kattıkları da devam etmektedir:

a) e > á değişimi ile:

gúvā “güveği” (3/204), ekmānīñ “ekmeğinin” (4/179), mübārān “mübareğın” (15/111), eşşā “eşeği” (24/4), elindā “elindeki” (4/228), ayçiçā “ayçiçeği” (4/191), ... vb.

Bu gruba dahil edilebilecek bir değişim ve ünlü uyumu bozulması da gelecek zaman ekinde görülür:²⁰

düşecān “düşeceksin” (7/91), vēcām “vereceğim” (7/22) ... vb.

b) i > í değişimi ile:

deñızden “denizden” (14/125), siñirlendim “sinirlendim” (3/257), demírel “demirel” (4/59) ... vb.

²⁰ Ahmet B. ERCİLASUN: a.g.e, 70.

c) ö > ó ve ü > ó değişimleri ile:

ötõñ “geçen gün” (4/16) < öteki gün, bõrümdeki “yanımdaki” (26/19) ... vb.²¹

4. ç, l, n, s, ş, t, y gibi, ünlüler üzerinde inceltme etkisi yaparak ünlü uyumunun bozulmasına sebep olan ünsüzlerin bu etkisi, Balâ ilçesi ağzında diğer bazı Anadolu ağızlarına oranla²² seyrekler:

sâli ğúnũ “Salı günü” (16/67), nasi “nasıl” (13/38), ofen “ulan” (1/20), hatire “hatıra” (4/133), ganellerini “kanallarını” (4/217), çıĥıyo. “çıkıyor” (20/9), aliyo “alıyor” (21/33), alti “altı” (13/75), yüzbaşisi “yüzbaşı” (14/175) ... vb.

UYUM DEĞİŞMESİ

Ünlü incilmesi veya kalınlaştırması yoluyla ünlü uyumunun bozulmasına sebep olan belirli ünsüzler, bazen de, iki veya daha çok heceli Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerin ünlülerini tamamen kalınlaştırarak veya incelterek ünlü uyumunun incelik-kalınlık sırasının değişmesine sebep olurlar:

1. a-a > e-e olması: peceyi “bacayı” (3/209), bene “bana” (16/144), emme “ama” (7/53) < Ar. ammā ... vb.

2. e-e > a-a olması: havas_êtdik “heves ettik” (26/89) ... vb.

3. ü-ü > u-u olması: haĥ_uçun “hak için” (38/80), çunĥu “çünkü” (26/203), dúñûr dünür (27/25) < dünür ... vb.

4. ı-ı > i-i olması: misir (16/50) < mısır.

Bunlara eklenebilecek düzensiz ünlü değişimlerine de örnekler vardır: möhtec_olmañ “muhtaç olmazsın” (27/7) < Ar. muĥtâc, cubbadan “cübbeden” (38/265) < Ar. cubbe, ciritcılar (3/97) < ciritçiler, bıçıĥ “buçuk” (3/233) ... vb.

²¹ k, g, ğ, ñ ünsüzlerinin kalınlaştırma etkisi ile ünlü uyumunun bozulması örnekleri için bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 48-50; Ahmet B. ERCİLA-SUN: a.g.e, 74.

²² Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 33-34.

DUDAK BENZEŞMESİ

Dudak benzeşmesi, bilindiği gibi, Türkçe yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerde, ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından ilk hece ünlüsüne göre ayarlanması olayıdır. Dudak benzeşmesinin oluşumu dil benzeşmesinin oluşumuna göre daha geçtir.²³ Dudak benzeşmesi Balâ ilçesi ağzında dil benzeşmesinde olduğu kadar ileridir. Öyle ki, Balâ ilçesi ağzında yazı dili yoluyla girmiş olup da, ikinci ve daha sonraki hecelerde geniş yuvarlak vokal taşıyan yabancı asıllı kelimeler de bu kurala uyarak geniş yuvarlak ünlülerini dar yuvarlak ünlülere çevirmişlerdir:

moturnan “motor ile” (4/45) < İng. motor, Fr. moteur, doğdur “doktor” (22/22) < Lâ. doctor, Fr. docteur ... vb.

Balâ ilçesinde *i*- ek fiilinin duyulan ve görülen geçmiş zaman eki ile şart kiplerinin ekleşmiş biçimlerinin, dil benzeşmesinde olduğu gibi, dudak benzeşmesine uyduğu görülür:

yömuş-umuş (3/177), kór-ümüş (38/171), zülüm-üdü (2/41), bu'çu-udu (19/95), diktator-udu (26/182), yoğ-usa (Balâ genel.) ... vb.

Son çekim edatı “ile” yuvarlak ünlü ile biten kelimelerden sonra geldiği taktirde biçim değiştirerek dudak benzeşmesine uymaktadır:

gözüm-ünen “gözüm ile” (4/232), komşuñ-unan “komşun ile” (16/24), motur-unan (26/323) ... vb.

Dudak benzeşmesinin düz ünlülerden sonra düz ünlülerin gelmesi şeklindeki biçimine Balâ ilçesi ağzında örnekler vardır:

tabırında (41/4), yavrım (3/110), yımırda “yumurta” (29/89), çamırın (7/130), hamırı “hamuru” (17/156), saviş-dırılmışlar (13/62) ... vb.

Bu duruma yabancı asıllı kelimelerde de rastlanmaktadır:

²³ A. Von GABALIN: Eski Türkçenin Grameri. Çev. Mehmet Akalın, Ankara: 1988, 36; Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 53-56.

mevcutumuz (4/239) < Ar. mevcūd, basdın “baston” (14/210) < İt. bastone, abdilla “abdullah” (26/342) < Ar. Abdu'l-lah, mısra “musa” (2/21) < Ar. Mūsā ... vb.

Balâ ilçesinde şimdiki zaman eki -yor'un da düzleşip dudak benzeşmesine uyma eğilimine girdiği görülmektedir.²⁴

azarliya “azarlıyor” (18/45), yazıya mı? “yazıyor mu?” (22/60), içmiya “içmiyor” (22/38), gôtürüya “götürüyor” (23/18), davuş çalınıya “davul çalınıyor” (23/8), geliyi “geliyor” (1/68), bi'liyîñ? “biliyor musun?” (13/100) ... vb.

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Ünlü değişmesi Balâ ilçesi ağzında genellikle bütün ünlülerde görülmektedir. Bu değişmeler ya komşu hecelerde bulunan diğer ünlülerin ya da yanlarında yer alan ünsüzlerin etkisi ile oluşmaktadır.²⁵ Ünlülerin ünlülere olan etkilerinden doğan ve ünlü uyumu başlığı altında incelenen değişimleri bir yana bırakırsak, ünlü değişmelerinin bir diğer sebebi de ünsüzlerin ünlülere olan etkisidir. Bazı ünsüzler kendi özelliklerini ünlülere aktararak, onların değişmelerini sağlarlar. Bu durumda o ünlünün aldığı etki biçimine göre, ünlü değişmeleri de türlü bölümlere ayrılır. Bunları şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

1. Kalın Ünlülerin İncelmesi:

Balâ ilçesi ağzında seyrek olarak görülen bu durum yukarıda da belirtildiği üzere, uyum bozulmasına da yol açan ünlü incelmeleri *c, ç, l, m, n, s, ş, t, y, z* gibi dudak, diş, diş eti, diş eti-ön damak bölgelerinde boğumlanan ünsüzlerden birinin ya da birkaçının etkisine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yöre ağızlarına geçen yabancı asıllı kelimeler için de geçerli olan bu değişmeler türlerine göre de ayrılarak şöyle incelenebilir:

²⁴ Şimdiki zaman ekindeki düzleşme için bkz. Zeynep KORKMAZ: GBAA (Ankara, 1994), 32; a.g.y: NYA (Ankara, 1994), 55; Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 35; Ahmet B. ERCİLİSUN: a.g.e, 78.

²⁵ Bu konuda bkz. Ahmet CAFEROĞLU: “Anadolu ve Rumeli ağızlarında ünlü değişimleri”, TDAY (1964), 1-33.

a) a > e: cemel “cema1” (14/148), méyden “meydan” (21/117), ezen “ezan” (22/38), mezere “mezara” (14/223) ... vb.

b) a > i: Örnekleri yok denecek kadar azdır: mayış “maaş” (7/122), liriya “liraya” (40/31), dışariya “dışariya” (26/120) vb.

c) ı > i: sāli ğúnü “Salı günü” (16/67), nasi “nasıl” (13/38), hatire “hatıra” (4/133), yüzbaşisi “yüzbaşı” (14/175) vb.

d) u > ü: Örnekleri nadir olarak bulunmaktadır.

lüzüm “lüzum” (4/128), nüvüsde “nüfusda” (19/36), hücum “hücum” (40/78), hüzüründe “huzurunda” (38/305) vb.

2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması:

Belirli ünsüzlerin kalınlaştırma etkilerine bağlı olarak ön, iç ve son seslerde görülen bir değişimdir.²⁶

a) e > a, á: Ąrilikle “eğrilikle” (39/19), āsik “eksik ” (9/30), eşşā “eşegi” (24/4), ekmānīñ “ekmeğinin” (4/179), āleşdik “eğleştik” (7/16) vb.

b) i > ı, í: deñízden “denizden” (14/125), siñirlendim “sinirlendim” (3/257).

c) ö > o, ó: hókúmeti “hükümeti” (29/10), ğóñúlsüz “gönülsüz” (3/260), óñünde “önünde” (17/163), yiniķóyden “yeniköyden” (2/21) vb.

d) ü > u, ú: óñünde “önünde” (17/163), hókúmeti “hükümeti” (29/10), ğúzel “güzel” (2/39) vb.

3. Geniş Ünlülerin Daralması:

c, ç, l, m, n, s, ş, t, y, z ünsüzlerinin yanlarındaki ünlüleri inceltme etkisi yanında, daraltma etkisi de bulunmakta-

²⁶ İnce ünlülerin kalınlaşması olayı ile ilgili diğer Anadolu ağzlarındaki örnekler için bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 58; Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 36-37; Ahmet B. ERÇİLASUN: a.g.e, 85-88.

dır. Balâ ilçesi ağzında bu ünsüzlerin daraltma etkileri yaygındır:²⁷

a) a > ı: liriya “liraya” (40/31), buriya “buraya” (3/65), almiya “almaya” (3/155), tarlıyı “tarlaya” (3/155), gaynaniya “kaynanaya” (3/147), parıynan “para ile” (3/20), toplıyıp “toplayıp” (2/3), ız “az” (3/299) vb.

b) e, ê > i: yinişköyden “yeniköyden” (2/21), virdiler “verdiler” (16/145), zuhurıitdi “zuhur etti” (38/23), işijne “eşiğine” (38/17), patatis “patates” (41/66), hâbiye “heybeye” (14/172), çişme “çeşme” (14/151), ni yanna “ne yana” (38/179), nırdeyse “nerdeyse” (22/156), yidirmedîñ “yedirmedin” (17/19) vb.

Balâ ilçesi ağzında, ilk hecelerinde veya ön seslerinde i sesi bulunan ve yazı dilindeki karşılıklarına göre ê > i değişimine uğramış gibi görünen, fakat ET ve EAT'deki biçimlerini koruyan kelimeler de bulunmaktadır:

yidi “yedi” (38/97), ider “eder” (17/78), iliñ gızını “elin kızını” (27/26), kına gicesi “kına gecesi” (5/9), irkekler “erkekler” (17/11), yidirmedîñ “yedirmedin” (17/19) vb.

c) o > u: doğdur “doktor” (22/22), gordunnu “kordonlu” (4/2), guymāyo “koymuyor” (33/57), torus dālarında “toros dağlarında” (4/202), dūrudan “doğrudan” (13/132), ucā “ocağı” (2/45), guyardı “koyarlardı” (27/76), şufor “şoför” (19/51), bumba “bomba” (21/29), gumtanımız “komutanımız” (13/185), ayduanlardan “aydoğanlardan” (41/82), suframızı “soframızı” (27/202), guvalarsın “kovalarsın” (34/21) vb.

d) ö > ü: Örnekleri azdır.

düver “döver” (14/54), düven “döven” (7/144) vb.

²⁷ Geniş ünlülerin daralması olayı ile ilgili diğer Anadolu ağızlarındaki örnekler için bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 59-60; Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 37; Ahmet B. ERCİLİSUN: a.g.e, 92-93.

4. Dar Ünlülerin Genişlemesi:²⁸

a) ı > a: bayra~~n~~ “bayrağın” (36/28), sa~~a~~r “sağır” (14/150), a~~a~~lın “ağılın” (14/131), baca~~a~~n~~i~~dan “bacağından” (14/261), ça~~a~~rdı “çağırdı” (16/32), a~~ş~~şaa “aşağı” (33/71), a~~z~~ “ağız” (8/87), ge~~ş~~li~~n~~in ça~~a~~nda “gençliğin çağında” (26/27) vb.

b) i > a, á: h ünsüzünün iki ünlü arasında erimesi sonucunda bu ses olayı meydana gelmektedir. Örnekleri çok nadirdir: sa~~ı~~psız “sahipsiz” (2/34), ibra~~a~~m “ibrahim” (3/64) vb.

c) i > e, é: életirseñ “iletirsen” (4/225), gétmiyinci “gitmeyince” (4/193), zèhnine girdi “zihnine girdi” (4/110), êtiyacı “ihtiyacı” (21/72), êlâmı “ilâm” (40/127) vb.

d) u > o, ö: otanmaz mısıñız “utanmaz mısınız” (39/15), şonu “şunu” (13/158), yonana “Yunana” (14/193), yoğarda “yukarda” (29/22), gomandan “kumandan” (1/20), şo “şu” (3/39), soğh “soğuk” (17/178), yonuz “Yunus” (38/75) vb.

e) ü > ö, o: möhürü “mührü” (18/84), böyük “büyük” (3/42), yörüyüşe “yürüyüşe” (4/235), hörmeter “hürmetler” (38/206), böğn “bugün” (3/160) vb.

5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:²⁹

a) a > u: kocuyunca “kocayınca” (41/65), oruyu “orayı” (4/19), şorüya “şuraya” (14/156) vb.

b) e > ö: dövlət “devlet” (21/13).

c) e > ü: yörüyüncü “yürüyünce” (13/284), gótürü-yüm “götüreyim” (18/137), sölüyüm “söyleyeyim” (19/91) vb.

d) i > u, ú: bunuñ-uçundan “bunun için” (13/188), hüśūsú “hususı” (4/189), evúnúñ “evinin” (29/164) vb.

²⁸ Bu gruba giren ünlü değişimlerinin diğer Anadolu ağızlarındaki örnekleri için bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 60-61; Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 37-38; Ahmet B. ERCİLİSUN: a.g.e, s. 93-95.

²⁹ Düz ünlülerin yuvarlaklaşmasına ait öteki Anadolu ağızlarındaki örnekler için bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 61-62; Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 38; Ahmet B. ERCİLİSUN: a.g.e, 88-90.

e) ı > u: abucamuñ “amcamın” (4/145), tumara “tı-mara” (14/13) vb.

f) i > ü: üçün “için” (13/232), mevlüd “mevlid” (26/20), püsgüvêt “bisküvi” (40/9) vb.

6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi:³⁰

a) u > ı, î: Genellikle çift dudak ünsüzlerinin yanında bulunan ünsüzlerde görülmektedir: bı yıl “bu yıl” (4/212), hamırı “hamuru” (17/156), tabır “tabur” (26/282), tabımız “tapumuz” (21/153) vb.

b) ö > i: iyileli-inen “öylelikle” (13/206), şîle “şöyle” (Balâ genel.), iyle “öyle” (Balâ genel.) vb.

c) ö > e, ê: Êle “öyle” (13/46), şêli “şöyle” (13/70), bêle “böyle” (13/88), êleynen “öyleyle” (19/58) vb.

d) o > ı: Sadece bazı yabancı kelimelerde görülmektedir. basdın “baston” (14/210) < İt. bastone.

e) u > i: Örnekleri çok nadirdir. gabil “kabul” (3/253)

f) ü > i: Örnekleri seyrek. minâsip “münasip” (25/129).

ÜNLÜ DÜŞMESİ

Balâ ilçesi ağızında, çeşitli fonetik etkilerle kelimelerin iç ve son seslerindeki açık hece ünlülerinin düştüğü gözlenir. Bu ses olayı çoğunlukla vurgusuz orta hece ünlülerinde görülmektedir. Metinlerde tespit edilen ünlü düşmesi türleri ve sebepleri aşağıda belirtilmiştir:

1. Akıcı veya yarı ünlü durumunda olan bir ünsüz ile akıcı, yarı ünlü, sızıcı yahut patlayıcı ünsüzlerden biri arasında bulunan ve açık bir heceden sonra gelen açık hece ünlüleri çok zaman düşer:

yolna “yoluna” (38/8), iyce “iyice” (37/40), vâllikde “valilikte” (4/36), iyyim “iyiyim” (1/5), gadarnı “kadarını”

³⁰ Bu konuda bkz. N. A. Baskakov: “Türk Dillerinde Ön vokallerin Düzleşmesi ve Karaimcenin Halicz-Luck Lehçelerinde ö > e ve ü > i Değişmeleri”, TDAY, (1963), 33-37.

(1/105), kimisni “kimisini” (24/125), amarihallara “Amerikalılara” (21/107), kayışımı “kayışımı” (26/151), duyurusunda “duyurusunda” (4/111), parla “parola” (7/32) vb.

2. Ünlü ile biten bir kelimedenden sonra, yine ünlü ile başlayan bir kelime gelir ve iki kelime arasında bağlantı kurulursa, ilk kelimenin son hecesindeki ünlü düşer, ikinci kelimenin ön ses ünlüsünü kendi hecesi içine alır:

altay “altı ay” (4/128), iyolacah “iyi olacak” (4/77), rāzossuñ “razı olsun” (4/95), bellolmaz mı? “belli olmaz mı?” (26/216), geldemen “geldi hemen” (26/218), hacemminiñ “hacı emminin” (3/64), gutlössuñ “kutlu olsun” (3/83), datlössuñ “tatlı olsun” (3/84), evlendadam “evlendi adam” (1/46), iyoldularıdı “iyi oldular” (3/217), nasolacāmıñ “nasıl olacaktı” (3/255), yirmiki “yirmi iki” (4/239), ellikisi “elli ikisi” (8/54) vb.

3. Yazı dilindeki 3. teklik şahıs iyelik eki almış isimlerin sonuna zamir *n*’si ile gelen yükleme hâli ekinin düştüğü, başka bir deyişle, yükleme hâlinin Eski Türkçe’de bütün iyelik eklerinden, EAT’de de sadece 3. teklik şahıs iyelik ekinin sonuna gelen -n yükleme hâli eki ile kullanıldığı bazı örnekler vardır.³¹ Ancak bu örnekler Yeniköy Köyü’nde bulunan bir halk ozanının söylediği, çoğu Pir Sultan Abdal ve Hacı Bektâş-ı Velî’ye ait olan şiirlerde bulunmaktadır. Şiirlerin yazıldığı dönem ve bu duruma metinlerin diğer bölümlerinde rastlanmadığı göz önünde bulundurulacak olursa söz konusu durumun o dönemden günümüze şiirlerde kalıplaşmış olarak geldiği düşünülebilir:

aslın ararsañ “aslını ararsan” (38/185), elin alıcı “elini alıcı” (38/227), murādın buldu “muradını buldu” (38/295), aslın alınca “aslını alınca” (38/304), hakkın alsa “hakkını alsa” (38/318) vb.

4. Nadiren görülmekle beraber ikinci teklik şahıs iyelik ekinin sonuna gelen yükleme hâli eki de düşmektedir: elîñ

³¹ -n yükleme hâli ekinin EAT’deki kullanımı için bkz. F. Kadri TİMURTAŞ: age, s. 70.

öpiyim “elini öpeyim” (13/58), gardaşın da gónđerrik “kardeşini de göndeririz” (37/10)

5. Bazı yabancı asıllı kelimelerin açık orta hecelerindeki dar ünlülerin de düştüğü görülür: dakka “dakika” (26/140), hakkat “hakikat” (29/182) vb.

6. Birleşme hâlindeki iki kelime çok heceli yeni bir kelime meydana getirirken, meydana gelen büzülme sırasında iki kelimedenden birisinin son veya ilk hece ünlüsü düşer:

gaynaniya (3/147) < kayın ana, yim beş (17/35) < yirmi beş.

ÜNLÜ TÜREMESİ

Bilinen veya bilinmeyen birtakım fonetik sebeplerle, bazı kelimelerin ön, iç veya son seslerinde ünlü türemesi adı verilen birtakım olaylar ortaya çıkar. Bu fonetik olayın Balâ ilçesi ağızındaki başlıca şekilleri şunlardır:

ÖN SESTE ÜNLÜ TÜREMESİ

Bilindiği gibi, Türkçede bir kural hâlinde, belirli bazı ünsüzler kelimelerin ön sesi olamazlar. Fakat bu kurala aykırı olan bir çok yabancı asıllı kelime dilimize girmiş ve Türkçeleşmiştir. Bunların özellikle /-, r-, ş- ile başlayanlarında, Anadolu ağızlarının gösterdiği tepki ve onları kurallı bir ses yapısına uydurma gayreti sonucu, ön türeme dediğimiz ses olayı ortaya çıkar.

Balâ ilçesi ağızında /-, r- ve s- ünsüzleri ile başlayan kelimelere e, ı, i, u, ü ünlüleri eklenmiştir:

1. **Ön Seste “i-” Türemesi:** ilâzım “lâzım” (7/5), irêsljine “reyisliğine” (25/66), irêyisîñ “reyisin” (26/170), ileğenlere “leğen” (5/18) vb.

2. **Ön Seste “ı-” Türemesi:** irahat “rahat” (4/305), ırahı “rakı” (26/208), ıradiyo “radyo” (26/226), ırâz-osuñ “razi olsun” (26/307), iççacıñ “sıcacık” (27/22), ırah-med-itsiñ “rahmet etsin” (26/162), ırızâ “rıza” (2/20), ıranza-da “ranzada” (14/46) vb.

3. Ön Seste “u- ve ü-” Türemesi: ülüşini “leşini” (21/105), uruhu “ruhu” (27/7), ürütbemi “rütbemi” (14/72) vb.

4. Ön Seste “e-” Türemesi: elîlâni “leşeni” (26/374).

İÇ SESTE ÜNLÜ TÜREMESİ

Balâ ilçesinde, kelimelerin iç seslerinde yan yana bulunan iki ünsüz arasına da bir türeme ünlüsünün girdiği görülür. Türeme ünlüsü almış kelimelerin ikinci ünsüzleri *b, c, d, f, m, s, t, z* ünsüzleri ile birlikte, genellikle *r* ünsüzü olurken, türeme ünlülerinin de *a, e, ı, i, u*, ünlüleri olduğu görülür.

1. “-i-” türeme: moderin “modern” (8/44) < Fr. moderne, hepsi “hepsi” (31/7), hapis étdiler “hapsettiler” (4/58), kiroki “kroki” (25/1) < Fr. croquis, edirafına “etrafına” (26/246), titiremiye “titremeye” (14/100), adiresini “adresini” (41/69) vb.

2. “-ı-” türemesi: tırahdörüm “traktörüm” (18/48), kayıtı “kaydı” (13/160), masırafı “masrafı” (13/104), namizetisiñiz “namzetisiniz” (21/50), sıçırî “sıçırıyor” (4/186), abıca “amca” (15/3), gırama “gram” (7/85) vb.

3. “-u-” türemesi: gonguramız “kongremiz” (26/163) < Fr. congrés, gadosduro “kadastro” (21/21) < İt. catastro, doğuzan “doksan” (21/43) vb.

4. “-a-” türemesi: alaman harbinde “alman harbinde” (7/62).

emr > emir, sabr > sabır, ‘aql > akıl, şükr > şükür gibi, dilimize Arapçadan geçmiş olup da asıllarında çift ünsüz taşıyan kelimelerde, iki ünsüz arasında ünlü türemesi olayı, yazı dilinde olduğu gibi, kurallaşmıştır.³²

SON SESTE ÜNLÜ TÜREMESİ

Balâ ilçesi ağzında, bazen kapalı bir hecenin sonunda bir *a, e, ı, i* ünlüsünün türediği görülür:

³² bkz. Muharrem ERGİN: Üniversiteler İçin Türk Dili (İstanbul, 1984), 136.

gadarı “kadar” (21/19), nişanlıyhana “nişanlıyken” (11/28), geçerkene “geçerken” (29/166), hemi de “hem de” (3/187), o zamanı da “o zaman da” (1/56), üçünü “için” (2/23).

“yalnız” kelimesinin eski şekline yakın olarak kullanıldığı görülmektedir: yalıñız (2/45) < TT yalnız < ET yalañguz.

ÜNSÜZLER

Ünsüzler, boğumlanmaları sırasında ses yolunda belirli bir temasın, bir takıntının olduğu seslerdir. ünsüzlerin boğumlanmaları sırasında, ses yolunu kapatıp engel meydana getiren ses organları, ses telleri, küçük dil, dil, damak, dişler ve dudaklardır. ünsüzlerin boğumlanma noktaları da bu organların temas noktaları üzerinde sıralanır.

Bugün, Türk yazı dilinde 21 ünsüz vardır. *b c ç d f g ğ h j k l m n p r s ş t v y z*. Ancak Anadolu ağızlarında, bu 21 ünsüzle birlikte, birkaç ünsüz daha kullanılmaktadır. Bu ünsüzlerde Balâ ilçesi ağızında kullanılanları şu şekilde sıralanabilir:

g Ünsüzü: Patlayıcı gırtlak g’sidir.

ğ Ünsüzü: Patlayıcı ve tonlu art damak g’sidir.

h Ünsüzü: Arap alfabesinde hırıltılı h (ح) harfi ile gösterilen sızıcı ve tonlu gırtlak h’sidir.

k Ünsüzü: Türk alfabelerinde kalın k harfi ile gösterilen süreksiz ve tonsuz art damak k’sidir.

k Ünsüzü: Süreksiz ve tonsuz gırtlak k’sidir.

ñ Ünsüzü: Türk alfabelerinde sağır n veya geniz n’si olarak adlandırılan orta ve art damak n’sidir.

Ünlülerde olduğu gibi, ünsüzler arasında da birtakım yakınlık ve benzerlikler söz konusudur. Boğumlanmaları sırasında ortaya çıkan bu yakınlık ve benzerliklere bağlı olarak ünsüzler de kendi içinde sınıflandırılırlar.

Boğumlanma Özellikleri		Patlayıcı		Sızıcı		Genzel		Yanaksı		Titrek		Yarı Ünlü	
Boğumlanma Yeri		+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
Dudak	Çift dudak	b	p			m							
	Diş-Dudak			v	f								
Diş	Diş			z	s								
	Dişeti	d, ð	t, t̃			n, ñ		l, l̃		r			
Damak	Sert Damak	c	ç	j	ş							y	
		g, ğ	k, k̃										
	Yumuşak Damak					ñ							
		ğ, g	ķ	ğ		ñ							
	Gırtlak		ķ	h									

+ : Tonlu (yumuşak) ünsüz işareti

- : Tonsuz (sert ünsüz işareti)

Yukarıdaki şemada sınıflandırılan ünsüzlerden bazı-
larının Balâ ilçesi ağızında gösterdiği özellikler şu şekilde
sıralanabilir:

P Ünsüzü: Bu ünsüz b < p değişiminin ara basama-
ğını ifade eder nitelikte “P” şeklinde söylenir.

mekTePde, “mektepe” (13/190), dePel “tepe”
(21/61), dePelik yerde “tepelik yerde” (21/5) vb.

T Ünsüzü: Bu ünsüz de t > d değişiminin ara basa-
mağını ifade etmektedir:

mekTePde, “mektepde” (13/190), kırT dörd_ay “kırk
dört ay” (13/210), gadasTurası “kadastro” (21/44) vb.

ñ Ünsüzü: Akıcı, yumuşak damak ve geniz ünsüzü
olan ñ sesi, gerek kelime köklerinde, gerekse de ilgi hâli, 2.
şahıs iyelik ekleri ve fiillerin çekimli şekillerindeki 2. şahıs
eklerinde ET’deki gibi kullanımına devam etmektedir:

biñ (3/18) < ET bi, DLT miñg (1, 243, 334 vb.), soñ
(19/18) < ET soñg (DLT, III, 357), doñuz (21/101) < ET to-
ñguz (DLT, I, 304-3), doñup kalıyo (20/10) < ET toñg- (DLT,
III, 356-22), gessíñ “gelsin” (4/300), yardımçı olacāñ “yar-
dımçı olacaksın” (16/75), gonusuñ “konusun” (16/60), kóyúñ

ğıyırda “köyün kıyısında” (20/8), görüyoñuz mu? “görüyor musunuz” (19/87), bölüñünñ-eri “bölüğünün eri” (19/96), öldürdññ “öldürdün” (13/265) vb.

goñşu “komşu” (17/92) kelimesinde de ñ < n değişmesi ile de olsa, ET’ye bağlantının devam ettiğini görüyoruz: < ET konşu (DLT, I, 435-9).

ET’deki g sesi ile söylenen bazı kelimeler ilçemizde ñ ünsüzü ile söylenmektedir:

hamırı yuñuruñ “hamuru yoğurursun” (17/169) < ET yogur- (DLT, III, 29-25), dóñüşmeseydim “dövüşmeseydim” (14/67) < ET töğüş (DLT, II, 106-10), eñin “engin” (13/199) < ET egin (DLT, I, 77-25).

á, í, ñ, f, t Ünsüzleri: á, ó, ú gibi fonetik sebeplerle kalınlaşmış ünlüler ile hece kurmuş olan N, í, ñ, í, , , y ünsüzleri, kendilerinin ikişer boğumlanma noktalarından daha önde boğumlanmış olan ince ünsüzlerdir.

dóñüşmeseydim “dövüşmeseydim” (14/67), gútdü “güttü” (14/128), gúññúk “günlük” (14/171), gótüren “götüren” (14/249), gúídü “güldü” (14/248), gış gúñü “kış günü” (19/84) vb.

h Ünsüzü: Yazı dilinde, iki ünlü arasında bulunan patlayıcı, tonsuz arka damak -k-‘sı ile, hece ve kelime sonu -k-/-k’ları ilçemiz ağızlarında daima sızıcı ve tonlu gırtlak ünsüzü -h-/-h’ya (k > h) dönerler.³³

bañdıydıñ “baktıydık” (14/163), torpañladılar “toprakladılar” (14/228), oñuntulu “davetli” (16/79), dañılır “takılır” (17/17), yañınlarıña “yakınlarına” (16/569), goñşuluñ “komşuluk” (17/88), oñulumuz “okulumuz” (18/26), gavañ “kavak” (17/167), bazarlıñ “pazarlık” (19/13) vb.

³³ Bu değişimini bütün Anadolu ağızlarının ortak özelliği olduğu bilinmektedir. Bu konuda bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 71.

g Ünsüzü: Tonlu, patlayıcı gırtlak ünsüzüdür.

gānısıyna “kağnısıyla” (7/159), gavaḥ “kavak” (17/167), goñşuluḥ “komşuluk” (17/88), gurutmuşlar “kurutmuşlar” (14/227), kırgın-ı mış “kırgınmış” (16/25), gapiya “kapiya” (14/68), cılgasını “cılgasını” (14/192) vb.

ğ Ünsüzü: Balâ ilçesinde ince, yuvarlak ö, ü ünlüleri ön ses g-’leri yazı diline göre boğumlanma noktalarını arka damağa çekerek g- sesine (k- > g- > ğ-) dönmüşlerdir. Bu değişme kural hâlinindedir ve bütün Orta Anadolu ağızlarının karakteristik özelliğidir.³⁴

ğönderecām “göndereceğim” (7/22), ğúvá “güveği” (3/204), ğúná “güney” (14/88), ğúzel “güzel” (40/100), ğúççúklúkten “küçüklükten” (4/84), ğóhüm (4/126) < gön-lüm, ğózliyecām “gözleyeceğim” (38/267) vb.

k Ünsüzü: İnce sıradan kelimelerde ö, ü ünlüleri ile hece kuran ön ses k-’ler k-’ye dönmüşlerdir.

kótü “kötü” (4/104), kúçük “küçük” (40/102), kóylüleri (13/7), kópek “köpek” (26/112), kóķúmüz “kökümüz” (33/9), kómürcü “kömürcü” (33/6) vb.

k Ünsüzü: Balâ ilçesi ağzında gerek Türkçe kelimelerdeki k-’lar, gerekse yabancı asıllı kelimelerdeki g-’lar, boğumlanma noktalarını arka damaktan gırtlığa çekerek patlayıcı ve tonsuz gırtlak k-’sine de dönmüşlerdir:

kānınıñ “kağnının” (36/72), kavalarında “kafalarında” (33/30), kız tarafı (40/17) vb.

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

TONLULAŞMA

Tonlulaşma, tonsuz ünsüzlerin tonlu ünsüz hâline gelmesidir. Balâ ilçesi ağzındaki başlıca örnekleri şu şekildedir:

³⁴ Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 80.

1. k < g değişmesi: Yazı dilinde Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerdeki ön ses *k*-ler, Balâ ilçesi ağızında *g*-'ye dönmüştür: gendini "kendini" (13/241), gişi "kişi" (14/177) vb.

Aynı ses olayı kelimelerin iç seslerinde de görülmektedir: esgilerde "esgilerde" (16/39), asgerde "askerde" (18/38), kekligiñ "kekliğin" (3/259), vb.

Balâ ilçesi ağızında kelimelerin sonlarında da *k* > *g* değişmesi görülmektedir: çavuşlug "çavuşluk" (26/70), bitirmiyecig (26/199) < bitir-e-me-y-ecek-ik ...vb.

Bu ses olayı ulama sırasında da ortaya çıkmaktadır: ufah tefeg_ediye (17/18), düzeltmeg_üçün (9/27), şim-cig_onnar (8/46) vb.

2. k > g değişmesi: Yazı dilindeki *k* ünsüzü Balâ ilçesi ağızında tonlulaşarak *g*'ya dönüşmektedir: garşılaşıyoz (18/21), gırh (19/55), godu "koydu" (21/11), garısı (20/207), gızı (26/209) vb.

3. t > d değişmesi: Balâ ilçesi ağızında bu değişimin örnekleri oldukça çoktur:

desdere "testere" (3/81), depeni "tepeyi" (21/99), dutanañ "tutanak" (26/296), daşdan "taştan" (4/21), datlılıñ "tatlılık" (34/3), dartışdıñ "tartıştık" (34/83), dartacañlar "tartacaklar" (29/130), dırnañ "tırnak" (29/157), davşan "tavşan" (4/281), dürlü "türlü" (19/91), dañımını "takımını" (3/322) vb.

dilbet "tölbent" (11/19) < Far. dülbend, dene "tane" (4/22) < Far. dâne gibi yabancı asıllı kelimelerde ise, yazı dilindeki *t*-li şekillerin aksine *d*-li şekiller korunmuştur.

Bu değişimin kelimelerin iç seslerinde de örnekleri çoktur:

yapdırdım (40/100), isdiyennen (40/15), asgerlikden (7/115), ihdiyar (4/180), hasdaydı (3/241), énişdem (3/244), mekdebi (4/33), boşatdım (29/75), esgi (33/81), çıhartdırdıñ (35/6), üsdüme (36/91), mısdava (22/11) vb.

Kelime sonlarında $t > d$ değişiminin örnekleri sınırlıdır: sūd (17/165), cirid (1/11), toḥad (6/15) vb.

4. s > z değişmesi: Az görülen bu tonlulaşma olayı genellikle sabah, sopa ve soba kelimelerinde görülmektedir: zopa (34/30), zabah→oldu (29/76), zoba (39/20).

Bu değişimin kelime sonunda da örneklerine rastlanmaktadır:

herkez (8/35), abdez→aldıḥ (22/37), yonuz “Yunus” (38/75) vb.

5. f > v değişmesi: Bazı kelimelerde iki ünlü arasında ve hece başında bulunan tonsuz -f- ünsüzü, tonlu karşılığı olan -v-’ye dönüşmüştür: esgi gavassıñız “eski kafasıñız” (33/82), şevi “şefi” (21/47), tuvan “tufan” (21/7), misāvir “misafir” (33/49), taravında “tarafında” (38/142), lavı “lafı” (39/32) vb.

6. p > b değişmesi: Yazı dilinde kelime başında bulunan bazı p’ler Balâ ilçesi ağzında b’ye dönüşmektedir: bazar “pazar” (17/89) < Far. bāzār, barnaḥ “parmak” (7/124), basdırma “pastırma” (24/6), bide “pide” (16/18), bişdi “pişti” (3/92) vb.

Kelime sonlarında da p’ler, ulama sırasında b’ye dönüşmektedir: ayıb→itmişisñiz (39/15), pikab→ınan (41/30), çorab→elimde (9/11) vb.

7. ç > c değişmesi: Kelimelerin son seslerinde bulunan ç ünsüzü Balâ ilçesi ağzında ulama sırasında veya ünlü ile başlayan bir ek geldiği zaman c’ye dönüşmektedirler:

ardıc (28/55), genc (3/176), aḡc (Balâ genel) vb.

TONSUZLAŞMA

Ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanmasıdır.³⁵ Balâ ilçesi ağzında tonlulaşma olayı hâkim olmakla beraber bazı tonsuz örneklere rastlamak da mümkündür:

³⁵ Zeynep KORKMAZ: Gramer Terimleri Sözlüğü (Ankara, 2003), 215.

1. b > p değişimi: Ön ses *b*'nin tonlulaşması ile ilgili örnekler fazla değildir: pañga “banka” (4/116) < İt. banca, pacaları “bacaları” (12/10) < Far. bāce, pécēyi “bacayı” (3/209) < Far. bāce, pıçaḥçıǵlu “bıçakçıoǵlu” (40/135) vb.

İç seste *b > p* değişimi ile ilgili örneklerle de rastlanmaktadır: gabıtlar “kabuklar” (29/69), apdézli “abdest” (4/311), leplebi “leblebi” (40/10), apdulla “abdullah” (40/40), apdalǵolu “abdal” (26/352) vb.

2. d > t değişmesi: Ön seste, bazı Türkçe kelimelerde *d* ünsüzünün *t*'ye dönüştüğü görülmektedir:³⁶ teminki “deminki” (3/219), tiken “diken” (3/101), timen “demin” (33/9) vb.

3. v > f değişmesi: Kelimelerin iç seslerinde, çoğunlukla iki ünlü arasında bulunan *v* ünsüzleri tonsuzlaşarak *f*'ye dönüşürler: selafat “selavat” (38/49), hafes “heves” (13/178), şifem “şivem” (13/182), sifilde “sivilde” (18/122), gayfelerde “kahvelerde” (4/55) vb.

4. g > k değişmesi: Örnekleri yok denecek kadar azdır: sikorta “sigorta” (4/150).

5. z > s değişmesi: Metinlerimizde kelimelerin iç ve son seslerinde görülen bu değişimin örnekleri çok sınırlıdır: çerkes “çerkez” (4/25), üssükleri “yüzükleri” (16/31) vb.

6. c > ç değişmesi: Bazı kelimelerin iç seslerinde bulunan *c* ünsüzü *ç*'ye dönüşmektedir: meclisimize “meclisimize” (38/291), inançını “inancını” (8/45), davulçu mılçı (26/178), garaç “garac” (16/89) vb.

SÜREKLİLEŞME

Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüzler hâline gelmesi olayına süreklileşme denir. Sürekli ünsüzler, kendi aralarında sızıcı ve akıcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

³⁶ Aynı durum Kars yöresi ağızlarında da görülmektedir. bkz. Ahmet B. ERCİLASUN: a.g.e, 110.

SIZICILAŞMA

1. k > ħ değişmesi: Balâ ilçesi ağzında, Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerin iç seslerinde iki ünlü arasında bulunan tonsuz ve patlayıcı arka damak ünsüzü -k-'lar, kurallı bir değişme hâlinde sızıcı ve gırtlak ünsüzü olan -ħ-'ya dönerler:

baĥanlına “bakanlığına” (21/33), daĥıları (17/16), soĥum (14/155), evraĥına (25/66), baĥırķóve “bakırķóye” (38/78), yıĥıyon (38/259), íaĥap (39/55) vb.

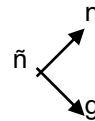
-k- ünsüzü bir ünlü ile *l, m, n, ñ, r, ş* gibi ünsüzlerden biri arasında kaldığı zaman da -ħ- ünsüzüne dönerler: aĥrābāsını (11/6), arĥasına (13/196), parĥaĥlasañ (13/279), naĥıloluy (13/122), ĥıĥsıñ (9/10), ĥaşdıĥları (8/73), oĥşar (15/1), naĥliyat (4/43), arĥada (4/293) vb.

Balâ ilçesi ağzında bu belirtilen değişmelerin yanında iç seste ve hece sonunda bulunan -k-'lar da kurallı olarak -ħ-'ya dönmüşlerdir: ĥıĥdı (21/14), muĥdarsın (13/106), doĥdur “doktor” (22/22), bıraĥmış (39/151) vb.

Kelimelerin son seslerinde bulunan k ünsüzü, iç ses-te olduğu gibi ĥ-'ya dönüşmektedir: ĥırĥ (1/45), oynadıĥ (1/12), olaraĥ (20/1), tanışırıĥ (13/224), dınaĥ (29/156), barnaĥ (7/124), bardaĥ (1/67), ĥaĥaĥ (2/6) vb.

Gelecek zaman ekinin değişmiş şekli olan -cīĥ/-cīĥ ekinde de -k-'nın sızıcılaşması devam eder: daĥacıĥ “takaca-ğız” (3/252), ĥoyacıĥ “koyacağız” (13/202) vb.

2. ñ > ğ ; y değişmesi: “ñ” ünsüzünün Köktürk dev-rinden başlayarak

biçimindeki değişmelerle çözüldüğü bilinmektedir. Balâ ilçesi ağzında bu değişme ñ > g olayından sonra g > ğ, y değişmeleriyle sızıcılaştırmış olarak karşımıza çıkmaktadır.

a) ñ > ğ: Bu olayın örnekleri çok sınırlıdır: diğne- (Balâ geneli).

b) ñ > y: Bu değişmenin de metinlerimizde örnekleri çok sınırlıdır: ayâyıñ “ayağının” (21/233).

3. g > ğ > v değişmesi: sigara > cığara > cuvara (Balâ geneli), duvana “doğana” (30/17), sovan “soğan” (5/15) vb.

4. h > y değişmesi: Örnekleri sınırlıdır: gayfelerde “kahvelerde” (4/55), şeyit (Balâ geneli).

5. ç > ş değişmesi: Bu değişim ile ilgili metinlerimizde bol miktarda örneğe rastlanmaktadır:

gaşdı (13/58), işişleri “içişleri” (13/104), bişercilik (18/2), borşlu (25/32), genş (28/2), işdik ğışdük (26/212), gaşdim (4/250), gaşlardaysa (4/24), üş-etek (4/7), bişdirir (4/123) vb.

Kelime sonlarındaki durumu da aşağıdaki gibidir:

ardış (28/52), kaş (19/91), koş (14/153), genş (28/2), gês- (26/60), üş (4/88), sâdış (3/65) vb.

AKICILAŞMA

Sızıcılaştırma kadar yaygın olmayan bir hadisedir. Daha az kelime, daha seyrek olarak görülmektedir.

1. b > m değişmesi: Bu değişimin örneği metinlerimizde sadece iki kelime, görülmektedir. gimi (36/60, 38/11 ... vb.), kimi (21/134), muña (13/41) vb.

2. k, g, ğ > y değişmesi: diyer (8/40), çocuyun (41/31), eylenme (15/15), deyişiyor (25/83), deyiş-i-di (33/44), hakkıñ-eylendij (38/120) vb.

SÜREKSİZLEŞME

Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzler hâline gelmesine süreksizleşme denilmektedir. Balâ ilçesi ağzında çok

nadir olarak görülmektedir. Bu da $m > b$ değişmesi biçimindedir: mefât-édiler (12/7) < vefât, mabalı (1/34) < vebal ... vb.

AKICI ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER

Akıcı ünsüzler arasındaki değişmelere Balâ ilçesi ağzında da rastlanmaktadır. Bu değişmelerin Balâ ilçesi ağzında görülen başlıcaları şunlardır:

1. **-r- > -l-:** gúleş “güreş” (40/85), melhem “merhem” (38/336), ilelleyecēdik “ilerleyecektik” (13/256), dutuyollar “tutuyorlar” (21/43), misāfiller “misafirler” (17/22), dēller “derler” (14/51), bécelemedi “beceremedi” (26/320) vb.

2. **-l- > -n-:** davîl-inan (16/71), cırid-inan “cirit ile” (3/125), āşam-inan “akşamleyin” (17/47), béleli-inen “büylelik ile” (4/334), iyleli-inen “öylelikle” (13/206), āliynen “iyaliyle” (3/301) vb.

3. **-n- > -l-:** yallızın “yalnızın” (3/182).

4. **-m- > -n-:** intaame “imtihan” (26/38), şindi “şimdi” (16/149), hindiki “şimdiki” (3/72) vb.

İÇ SESTE ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

İç seste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde ya da söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden biri, kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün ya da kısmen benzeştirilir.³⁷ Ünsüz benzeşmesi denilen bu olaya Balâ ilçesi ağzında da rastlanmaktadır.³⁸

I. İlerleyici Benzeşme: Benzeşen ünsüzlerden birincisinin, ikincisini kendisine benzetmesi olayıdır.

A. Yarım Benzeşme: Bu benzeşme türünde birinci ünsüz ikinciye etki etmekte ve onu bir ya da birden fazla özellik bakımından kendisine benzetmektedir.

1) **-ml- > -mn-:** Metinlerimizde bununla ilgili örnekler çok sınırlıdır: babamnan (12/7).

³⁷ Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 92-93.

³⁸ Bu konuda bkz. Ahmet CAFEROĞLU: “Anadolu Ağızlarında İç Ses Ünsüz Benzeşmesi”, TDAY (1958), 1-11; Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 93-96.

2. **-yl- > -yn-:** mahkemeynen (13/25), ėleynen (13/96), zoruynan (14/8), dipciynen (14/96), goñşuynan (17/97) vb.

3. **-rl- > -rn-:** sefernen (26/187), polislernenen (29/58), ozannarnan (38/146), atlarnan (40/81) vb.

B. Tam Benzeşme: Bu benzeşmede de birinci ünsüz ikinci ünsüzü her yönden kendisine benzetmektedir.

1. **-nl- > -nn-:** gelenneren (40/87), bunnar (40/90), garannıhda (41/11), zenginneri (41/79), ėlenniyin (1/67), binniklerden (3/19) vb.

2. **-mb- > -mm-:** emmiyenin “embiya” (26/209).

3. **-şl- > -şş-:** yaşşı “yaşlı” (16/246), gaşşıra “kaç lira” (24/41) vb.

4. **-çy- > -çç-:** üççüz “üç yüz” (40/39).

5. **-zl- > -zz-:** dohuzçüz “dokuz yüz” (41/2), yüzçira “yüz lira” (21/77) vb.

6. **-sl- > -ss-:** assında “aslında” (4/209).

II. Gerileyici Benzeşme: Kelime içerisinde benzeşen ünsüzlerden ikincisinin birinci ünsüzü kendisine benzetmesi olayıdır.

Başlıca örnekleri şunlardır:

1. **-rl- > -ll-:** gelillerdi “gelirlerdi” (21/78), yapallardin “yaparlardı” (21/108), deller “derler” (21/146), guruyollar “kuruyorlar” (25/108) vb.

2. **-nb- > -mb-:** isdambulda (25/121), ombaşı (26/46), embiye “enbiya” (26/235), bimbaşıya (29/49) vb.

3. **-ls- > -ss-:** ossa “olsa” (4/185), gessin “gelsin” (4/300), gassaydı “kalsaydı” (13/4), gesse “gelse” (13/14) vb.

4. **-hm- > -mm-:** memmed (13/113, 14/105, 14/142).

5. **-md- > -nd-:** şindi (16/149), şindiki (30/4), hindiki (3/72) vb.

6. **-zs-** > **-ss-**: olmassa (14/162), hiç₂ olmassa (14/181), üsdeliyemessiñ (26/61), ölmesse (26/184) vb.

AYKIRILAŞMA

Bir kelime içinde yan yana veya birbirinden uzak olan, fakat boğumlanma özellikleri aynı ya da birbirine yakın olan iki ünsüzden birisinin kendi boğumlanma noktasını diğerinden ayırıp başka bir ünsüz hâline gelmesine benzeşme denildiği bilinmektedir.

Türkçede benzeşme eğilimi hâkim olması dolayısıyla Balâ ilçesi ağzında da bu olayın örnekleri az bulunmaktadır: dürbülen “dürbünnen” (14/214), asdap “esvap,giyecek” (Balâ geneli).

ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Balâ ilçesi ağzında görülmekte olan ünsüz düşmesi olayları; *f, ğ, h, k, l, n, r, v, y, z* ünsüzleri için söz konusudur. Kelimelerin iç seslerinde bulunan bu seslerin iki ünlü arasında eriyerek ünlüye dönüştükleri uzun ünlüler bahsinde ele alınmıştır. Bu sebeple bu bölümde yalnızca düşen ünsüzler üzerinde durulacaktır.

Balâ ilçesi ağzında görülen belli başlı ünsüz düşmeleri şunlardır:

1. **f düşmesi**: yuḥayı “yufkayı” (4/173), çitleḡ “çiftliğe” (2/17) vb.

2. **ğ düşmesi**: sādış “sağdıç” (17/61), olan “oğlan” (3/86), yālī “yağlı” (17/167), būday “buğday” (13/75), ōlenniḡin “öğlenleyin” (3/273) vb.

3. **h düşmesi**: şıḡasandan “şıh hasandan” (26/334), sēyid-āmedīñ “seyit ahmet” (26/201), heralda “herhâlde” (14/265), ḡāvecilik “kahvecilik” (1/57), sōbed-aşdı “sohbet açtı” (26/168), sādillānan “Sadullah ile” (16/142), bāçiye “bahçeye” (29/174) vb.

4. **l düşmesi**: nası “nasıl” (15/13, 17/172), ḡōñüm “gönlüm” (4/126), ḡaḡmıyacānı “kalkmayacağını” (25/6), boşatdım “boşalttım” (29/75), atmış “altmış” (29/130), ōsun “olsun” (13/178) vb.

5. r düşmesi: bi dahaḥı “bir dahakî” (8/58), oynāḥan “oynarken” (26/190), sōna “sonra” (16/37), isdēse “isterse” (22/27), biliyosa “biliyorsa” (30/9), āḥadaṣ “arkadaş” (26/76) vb.

6. v düşmesi: yōmiye “yevmiye” (36/14), gōmīya “kovmaya” (41/39), mēlūd-oḥuyan “mevlüt okuyan” (36/26), îḏbe “tövbe” (14/31), dōme “dövme” (4/190), sōsūñ “sövsün” (26/349), ḡōdesini “gövdesini” (25/119) vb.

7. z düşmesi: ıcıḥ “azcık” (3/274), acik “azcık” (8/79), gētmesem “gitmezsem” (19/69), ḡı “kız” (Balâ geneli) vb.

8. k/ḡ düşmesi: ūsek “yüksek” (13/204), āṣam-ınan “akşamleyin” (17/47), ḡūrēnen “kürek ile” (3/105), ēsik “ek-sik” (9/30), yūseg-olacaḥ “yüksek olacak” (3/74) vb

9. n düşmesi: sōra “sonra” (4/229), dek gel- “denk gel-” (29/79), piriç “pirinç” (3/90), reṣberlik “rençberlik” (27/3) vb.

10. t düşmesi: çifli-inen “çiftlik ile” (13/137), ras gel- “rast gel-” (13/263), doslarıña “dostlarına” (14/69), selbes “serbest” (30/151), apdesini “abdestini” (29/94) vb.

11. y düşmesi: ḡōlū “köylü” (3/67), ḡuzē “kuzey” (13/199), bōle “böyle” (16/18), zībeg “zeybek” (16/71), sōlesēne “söylesene” (17/25), cihannı “Ceyhanlı” (13/79), ūstēmen “üsteymen” (4/241), sēvi “Seyfi” (26/215), hābele-rim “heybelerim” (3/36), ṣēli “şeyli” (4/4) vb.

ÜNSÜZ TÜREMESİ

Ünlü ile başlayan bazı kelimelerin ön hecelerindeki vurgusuz veya zayıf kelime başı ünlülerinin ses değerlerini koruma vb. sebeplerle *h*, *y*, gibi boğumlanma noktaları zayıf olan ünsüzlerin türemesi, diye tanımlanan³⁹ ön seste ünsüz türemesi olayına ait örnekler, diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, Balâ ilçesi ağızında da örnekleri vardır.

³⁹ Zeynep KORKMAZ: Gramer Terimleri Sözlüğü (Ankara 1992), 119.

a) Ön Seste h- Türemesi: hazihsız “azıksız” (3/234), hañırırdı “anıırırdı” (3/225), havlunuñ “avlunun” (3/27), hatlar “atlar” (40/50) vb.

b) Ön Seste y- Türemesi: Metinlerimizde sadece bir örnekte görülmektedir: yıraḥ “ırak” (41/81).

Yazı dilinde kelime köklerine ekleme ve kaynaşma sırasında iki ünlünün çatışmasının önlenmesi amacıyla bu iki ünlünün arasına koruyucu ünsüz getirilir. Yazı dilinde koruyucu ünsüz olarak zamir n’si ve y ünsüzü kullanılmaktadır: ev-i-n-de, defter-i-n-e, anne-si-n-i, oku-y-an, dinle-y-en ... vb.

Kelime ortasındaki ünlü türemesi de çoğunlukla ikiz ünlüden korunmak içindir:

ney “ne” (37/40), āzāyıdım “aza idim” (25/25), om-başıydım “onbaşı idim” (36/82) vb.

Bazı köylerde (Keklice, Afşar vb.) görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahsından sonra bir n ünsüzü türemektedir:

sürerdin “sürerdin” (19/16), gazal’lardın “kazarlardı” (21/89), olurdun “olurdu” (21/109),

Yabancı asıllı kelimelerin iç seslerindeki ünlü çatışmalarının da y koruyucu ünsüzü ile önlenmektedir: ayıleye (17/40) < Ar. ‘ā’ile, mayış (7/122) < Ar. ma‘āş, sahat (17/81) < Ar. sā‘at ... vb.

Türkçede bir de, iç ve son seslerde *b, d, m, n, p, t* türemeleri görülür. Bu türemelerin sebebi de ünsüzlerin hareketleri arasındaki senkronizmin bozulmasına bağlanmaktadır.⁴⁰ Bu olaya ait örnekler çok az da olsa Balâ ilçesi ağzında da rastlanmaktadır:

pëndir (Balâ geneli) < Far. peynir, bilerzik (27/46) < bilezik ...vb.

Balâ ilçesinde, Nevşehir ve Kırşehir’de olduğu gibi, bazı kelimelerin son seslerinde bir -n türemesi ile karşılaşıl-

⁴⁰ bkz. J. Eckmann: “Kelime Ortasında Anorganik b, p ve m’nin Türemesi”, TM, X (1953), 313-320 ve “Türkçede d, t ve n seslerinin Türemesi”, TDAY (1977), 11-22.

maktadır. Z. Korkmaz bu son ses -n'lerinin anorganik bir türeme olmayıp herhangi bir morfolojik şekle benzetme yolu ile getirildiği ya da herhangi bir ekin kalıntısı olduklarını ifade etmektedir.⁴¹

Bu olaya ait Balâ ilçesinde görülen örnekler aşağıda verilmiştir:

ikindin namazı (29/93) < ikindi namazı, neyin “ne” (17/78), vardılar mıydın (19/41) vb.

ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Ünsüz ikizleşmesi ET'de olduğu gibi bugünkü Türk dil ve lehçelerinde de bol örnekleri bulunan bir fonetik olaydır. Gabain'e göre, ilk hece sonunda *r*, *t*, *s*, *ş* ve *n* seslerinde ve kelime içinde daha ileride *r* ve *t* seslerinin kendini gösteren bu ikizleşme, keskin bir şekilde sona eren bir heceden sonra gelen ünsüzlerin uzatılmasının yazıya aksettirilmesinden ibarettir.⁴²

Talat Tekin ise bu açıklamaları yeterli bulmayarak Gabain'in bu ifadelerde neyi kastettiğinin belli olamadığını belirtmiştir. Tekin'e göre, “Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını birçok hâllerde kelimedeki aslî veya ikincil uzun ünlünün varlığı ile izah etmek mümkündür. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici tesiri ile müteakip hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme ile hece kapalı hâle gelir ve uzun ünlü kısalmış. Başka bir deyişle ikizleşme bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır.”⁴³

Bu bilgilerin doğrultusunda bakıldığı zaman, ünsüz ikizleşmesi olayı, Balâ ilçesi ağzında da dikkati çeker nitelikte bir yere sahiptir. Ünsüz ikizleşmesine ait örneklerin büyük bir kısmı, iç seste iki ünlü arasında bulunan ünsüzlerin boğumlanmalarını tekrarlamalarından doğmaktadır. Genellikle *z*, *s*, *ş* ünsüzleri üzerinde görülmektedir.

azziḡ “azık” (14/171), bozzuḡ “bozuk” (30/35), döş-şeg-atmışlar “döşek atmışlar” (2/7), aşşā “aşağı” (22/5),

⁴¹ bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 102.

⁴² bkz. Fundamenta, I, 26.

⁴³ bkz. Talât TEKİN: Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler (Ankara, 1975), 215-216.

éşşek “eşek” (14/5), gavassınız “kafasınız” (33/81), yüssük “yüzük” (34/4), gazzıh “kazık” (36/51), yüzzük “yüzük” (3/273) vb.

İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ

Türkçeye Arapçadan geçmiş olan bazı kelimelerdeki çift ünsüzlerden birinin erimesi sonucu oluşan bu olayın örnekleri metinlerde fazla bulunmamaktadır.

eveli “evveli” (13/151), evilde “evvelde” (13/129), guvetliydin “kuvvetliydi” (41/10) vb.

HECE KAYNAŞMASI

Balâ ilçesi ağzında hece kaynaşması olayının örnekleri boldur. Buna göre yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerde sert damak ünsüzleri *g, ğ, k, y*, ile arka damak n’si (ñ), sızıcı ve tonlu dudak ünsüzü *v*, sızıcı ve tonlu gırtlak ünsüzü *h*, iki ünlü arasında kaynaşıp tek hece hâline düşmelerini sağlarlar. Bu durum yan yana gelen kelimeler arasında da söz konusudur:

nāḥpacāñ “ne yapacaksın” (14/175), benḥalim “ben alayım” (14/185), nḥēdecik “ne edeceğiz ” (7/28), daḥacıh “takacağız” (3/252), şērin “şehrin” (13/177), dāl “değil” (14/177), bōñ “bu gün” (41/72), ötḥōñ “öte gün” (4/16), nem “ne bileyim” (Afşar), nōrdünüz “ne yaptınız” (14/257) < ne gördünüz, ne bīm “ne bileyim” (Afşar) vb

HECE YUTUMU

Bilindiği gibi, bir kelimedeyi yan yana bulunan ve sesleri boğumlanma özellikleri yönünden birbirine eşit ya da yakın olan iki heceden birisinin söyleyişte eriyip kaybolması ve tek hece görünümü alması olayına hece yutumu adı verilmektedir.

Hece yutumu olayı yukarıda izah edilen hece kaynaşması olayı kadar yaygın örnekleri olamamakla beraber epey örnek vardır: gitmeyim “gitmeyeyim” (12/5), ödemeyim “ödemeyeyim” (18/55), ā “aha” (24/27), söyleyim “söyleyeyim” (29/51) vb.

ÜNSÜZ GÖÇÜŞMESİ

Bazı kelimelerde, daha sonra söylenecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesine ünsüz göçüşmesi dendiği bilinmektedir. Ünsüz göçüşmesi, ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının, kolaydan zora doğru sıralanmasıdır.⁴⁴

Ünsüz göçüşmesi, diğer lehçe ve ağızlarda olduğu gibi iki yönde gelişmiştir:

a) Yakın Göçüşme: Yakın göçüşme kelime içinde birbirine bitişik olan iki ünsüzün yer değiştirmesidir. Balâ ilçesinde görülen örnekleri şunlardır:

1. **-pr- ~ -rp-:** toprak ~ torpahtladılar (14/228), kirkik ~ kiprik (Afşar).

2. **-ml- ~ -lm-:** memleket ~ melmeket (7/46).

3. **-br- ~ -rb-:** kibrit ~ kirbit, ibrahim ~ irbaham (Balâ genel).

4. **-kş- ~ -şk-:** ekşi ~ eşki > eşgi (Balâ genel).

5. **-rv- ~ -vr-:** derviş ~ devriş (20/17, yarval- ~ yavraldınız (1/35), zırvala- ~ zıvraladı (16/101).

6. **-rh- ~ -hr-:** terhiz ~ tehriz (4/32).

7. **-rf- ~ -fr-:** körfez ~ kıfrez (38/262).

b) Uzak Göçüşme: Kelime içinde birbirinden uzak olan iki ünsüzün boğumlanma öncelik ve sonralığı açısından söylenişte yer değiştirmesidir. Bu iki ünsüzlerden ikinci ünsüz birkaç boğumlanmayı atlayarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçer, onu kendi yerine atar. Balâ ilçesinde bu göçüşmenin örnekleri az bulunmaktadır.⁴⁵

1. **l-r ~ r-l:** ileri ~ ireli (3/222).

2. **d-c ~ c-d:** ardıc ~ arcıt (21/64).

⁴⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Hasan Eren: "Türk Dillerinde Metathése Olayı", TDAY, (1953), 161-180; Ahmet Caferoğlu: "Anadolu Ağızlarında Metathése Gelişmesi", TDAY, (1955), 1-7.

⁴⁵ Bu konu ile ilgili bkz. Ahmet CAFEROĞLU: a.g.e, 1-7; Ahmet B. ERCİLA-SUN: a.g.e, 141-142; Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 97-99.

3. l-n ~ n-l: lānet ~ nālet (4/226).

4. t-f ~ f-t: şatafatlı ~ şafatatl (8/69).

VURGU

Bir hecenin söylenişte öteki hecelerden daha fazla belirtilmesi durumudur. Tonlama ile birlikte, dilin ses yapısını tamamlayan önemli öğelerden biri olan vurgu, özellikle türlü ses değişimleri ve hece kaynaşması olayları ile kelimelerini epey değişikliğe uğratmış bulunan ağız bölgelerinde, bu kelimelerin anlam değerlerini kısmen de olsa ayakta tutmaktadır.⁴⁶ Söz konusu durum Balâ ilçesi ağız için de geçerlidir. Vurgu konusu Balâ ilçesinde gösterdiği özellikler bakımından şu şekilde ele alınabilir:

1. Kelime Vurgusu:

Birden fazla heceye sahip olan kelimelerde, hecelerden birinin diğerlerine göre daha kuvvetli bir nefes baskısı altında söylenmesidir. Türkçede vurgu genellikle son hecede bulunmaktadır. Yalın hâlde bulunan ya da yapım ve çekim ekleriyle genişletilmiş bütün isim ve fiil soylu kelimeler için söz konusu olan bu kural, Balâ ilçesi ağız için de geçerlidir:

oğun'tu (1/59), ikin'ci (1/94), ikin'din (2/1), ne'ci (2/26), de'dim (2/44), iki'ser (4/86), mö'hür (13/87), konu'suñ (13/148), goy'muş (13/162), de'vām (13/237) vb.

Yazı dilinde olduğu gibi Balâ ilçesi ağızında da vurgudan kaçınan bazı ekler bulunmaktadır. Soru eki -mı/-mi, -nı/-ni.; olumsuzluk eki -ma/-me; -ınca/-ince; -cana/-cene, -madan/-meden zarf ekleri; eşitlik hâli eki -ca/-ce; -ken, -kene, -ıñan, -ñan, zarf-fiil ekleri; birtakım fiil kiplerine gelen şahıs ekleri, bazı kip ekleri, i- ek fiilinin geçmiş zaman ve şart kipleri, ek hâlindeki -le, -nan, -inan son çekim edatı bunlar arasında sayılabilir:

gó'zelcene (17/172), za'bānan (39/29), şı'ı'derkene (16/152), çapıt'ılca (17/160), otu'ruñan (29/78), av'katısa (13/156), ara'bayısa (17/105), da'vılınan (16/71), azı'cıñ (13/133) vb.

⁴⁶ bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 110.

Hece kaynaşmasına uğramış olan bazı kelimelerin kaybolan son hecedeki vurguları, kaynaşma sonucu oluşan heceye devredilir: ek'mā (13/280), ayçi'çā (4/191), ır'kā (39/18) vb.

-ki aitlik ekinin üzerinde bulunan vurgu da hece kaynaşması sonucunda kendisinden önceki heceye aktarılır: karşı'n'dāna (2/12) < karşındakine, şey'dē (3/155) < şeydeki, ö'tē (41/49) < öteki ... vb.

Yer gösteren bazı kelimelerle yer adlarında, birtakım soru zamirlerinde ve soru sıfatlarında, belgisiz zamirlerde ve ünlemlerde vurgu çoğunlukla ilk hece üzerindedir: 'angara (41/75), 'kırşer (16/52), 'burıya (16/2), 'her kēş (16/77), 'bēyle (21/16), 'haydi (26/90) vb.

İki kelimededen kaynaşmış birleşik zarf ve zarf olarak kullanılan kelimelerde de vurgu ilk hece üzerindedir: 'ötōñ (4/16) < öteki gün, 'bōñ (41/72) < bu gün, 'ñördünüz (14/257) < ne gördünüz ... vb.

Hece yutumu ile kaybolan orta hecelerde, o hecelerin vurgusu bir önceki heceye devredilir: 'iyyim (1/5) < iyiyim, 'vurum (26/368) < vururum, bi'tirriz (33/37) < bitiririz, 'buyyo "donuyor" (21/4) < buyuyo ... vb.

Bazı yabancı asıllı kelimelerin de Türkçeye aykırı olarak, kendi aslî vurgularını korudukları görülmektedir: 'ellēm (7/114) < Allah-u a'lem, 'çişme "çeşme" (14/151), 'kıpla (38/142), 'gāyıpları (38/225) vb.

Bazı fiil kiplerinde (geniş ve gelecek zaman gibi) bazı eklerin vurgu almaması sebebiyle sondan bir önceki hece üzerinde bulunan vurgular da hece kaynaşması ve vurgusuz son hecenin kaybolmasıyla son heceye düşerler ve vurgu alırlar: daħa'cīh (3/252), 'koya'cīh (13/202), bi'liñ (26/166), 'yiñ (29/12), gidecēñ (29/42) vb.

İki kelimenin kaynaşarak tek bir kelime meydana getirmiş olması sebebiyle birleşik kelimenin vurgusu yer değiştirmiş, ikinci kelimenin son hecesi üzerinde bulunan grup vurgusu dışında kalan vurgular, sondan önceki hecelerden birine geçerek kural dışı bir durum meydana getirmişlerdir:

de'laanlılara (3/284) < delikanlılar, 'bimbaşıya (29/49), or'tasyadan (19/26), or'to'ogul (22/12) vb.

Yukarıda sözü edilen durum bazı birleşik fiillerde de görülmektedir: gut'l'ossuñ (3/83), i'y'olacah (4/77), rā'z'ossuñ (4/95), bel'l'olmaz (26/216) vb.

2. Cümle Vurgusu:

Balâ ilçesi ağızında cümle vurgusu yazı dilinden farklı olarak soru cümlelerinde kendini göstermektedir. Yörede soru cümlelerinin soru ekiyle değil de kısmen de olsa vurgu ile sağlandığı görülmektedir: bi'liyîñ? (13/84) < biliyor musun?, an'niyîñ? (21/99) < anlıyor musun? ... vb.

Cümle vurgusu açısından bir diğer özellik de, konuşan kimselerin söz içinde anlamını kuvvetle belirtmek istedikleri kelimelere verdikleri öneme göre vurguyu öne almalarıdır:

orda da gocası 'ölüncü (3/178), bişirrim 'gıpgırmızı (3/283), ni yanna gétdiyse onnar 'gitdi (4/9), 'bütün ondan da çoğ' çocuğ he'îāk'oldu (4/44), ama hırsız 'dèyinci (4/309) vb.

ŞEKİL BİLGİSİ

A. İSİMLER

I. İSİM YAPMA EKLERİ

Yapım ekleri, kelime kök ve gövdelerine getirilerek yeni anlamlı kelimeler türeten eklerdir.

Balâ ilçesi ağızında da yazı dilindeki bütün yapım ekleri kullanılmaktadır. Ancak bazı ekler yazı dilindeki şekilleriyle kullanılırken bazıları çeşitli ses değişimlerine uğramış şekilleriyle kullanılmaktadır. Balâ ilçesinde tespit edilebilen isim yapım ekleri aşağıda teker teker ele alınmıştır:

1. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER:

a) -cı/-ci, -cu/-cü; -çı/-çi, -çu/-çü: Meslek, alışkanlık ve uğraşma ile ilgili isimler türeten eklerdir. Yazı dilindeki gibi kullanımı yaygındır. Ancak bu ekin bazen ünsüz uyumuna uymadığı görülmektedir:

cırırcılar (3/126), tefecinîñ (4/60), nöbetci (7/39), bālamacıyi (12/106), nöbeççilerîñ (26/196), çifçi (38/164), davulçu mîlçi (26/178), ğóççü (13/202), goyunculuğdan (14/5), oğuntucular (17/48), sürücü (18/6), dúñúrcüler (27/32) vb.

b) -lık > -lıh /-lik, -luk > -luh /-lük: Söz konusu ekin yazı dilindeki bu şekillerinin yanında çeşitli ses değişiklikleriyle şekil değişikliklerine uğramış olan “-nık/-nik, -lġ/-lig, -lī < -lık-, -nuh, -luh/-lük gibi...” biçimleri de vardır. Somut ve soyut kelimeler yanında yer, meslek ve araç isimleri türetmektedir:

ortalıhda (27/46), sazlıhmış (28/58), lüzumsuzluh (29/105), yemeklih~azırlıkları (17/28), garannıhda (41/11), binniklerden (3/19), şirinnik (3/82), çobanlınan (7/143), de-yişliklig (8/43), asgerligi (19/48), unnuh hêsâbı (21/72) vb.

c) -lı/-li, -lu/-lü: Balâ ilçesi ağzında ilerleyici benzeşme sonucu -nı’lı biçimleri de görülmekte olan bu ek, ünlü uyumuna uymakta ve genellikle sıfat olan kelimeleri türetmektedir:

doğumlu (21/138), gıymatlı (24/16), bahalı (24/18), demirlibâçede (25/113), kıóylüyüz (26/6), cannı (26/114), cinni (38/76), gordunnu (4/2) vb.

ç) -sız/-siz, -suz/-süz: Yukarıda ele alınan -lı/-li, -lu/-lü ekinin olumsuz olan bu ek olumsuz vasıf isimleri türeten bir ektir:

sapsız (2/34), hazıhsız (3/233), şahsız “şüphesiz” (38/134), gümensiz (38/134), emeksiz (38/159), şēsiz (4/149), dilsiz (26/117) vb.

d) -ki: Aidiyet, bağlılık ve bulunma ifade eden bu ek, sıfat ve zamir olarak kullanılan kelimeler türetir. Balâ ilçesi ağzında yazı dilinin aksine -kı ve -hı şekilleriyle de kullanılmaktadır: şimdiki (1/66), evelki (3/134), hindiki (3/146) vb.

Aynı zamanda çekim eki durumunda olan -ki eki,⁴⁷ yukarıda verilen örneklerde doğrudan ismin üzerine geldiği için yapım eki görevindedir. Bu ekin -da/-de, -ta/-te ve -ın/-in, -un/-ün; -nın/-nin, -nun/-nün gibi çekim eklerinden sonra yaygın olarak kullanılıyor olması onun çekim eki karakteri taşıdığını gösterir: şurdağı (4/33), tapıdağı (13/170), dışdağı (17/97), onunçu (33/11) vb.

-ki eki, ister yapım eki, isterse çekim eki karakteri göstererek kullanılmış olsun, çoğu zaman düşerek ve vurgusunu kendisinden önceki heceye aktararak kullanılır:

ö'tānīñ-ismi (14/239), ö'tē (41/49) < , şey'dē (3/155) < şeydeki, karşındā (2/12) < karşındaki, kapidā (3/72) < kapıdaki vb.

e) -cık/-cik, -cuk/-cük: Oldukça işlek olan bu küçültme eki, Balâ ilçesi ağzında aynı fonksiyonda kullanılır. -cığ ve -cığ gibi şekil değişiklikleri de görülür: acık (17/134), ince-cik (17/158), ecicik (29/156), ıcığ (3/274), ufacığ (13/45) vb.

f) -daş: Eşlik, ortaklık, mensubiyet ifade etmektedir. Örnekleri şu şekildedir: arhadaşı (8/77), gardaş (10/5), vandaş-ınan (22/19) vb.

g) -ıncı/-inci, -uncu/-üncü: Sıra sayı isimleri yapan işlek bir ektir.

birincili-ınan (26/4), ikinci (26/43), üçüncü (33/19), kaçınıcı (31/5), doğuzuncu (8/94), onuncu (8/95) vb.

h) -ar/-er, -şar/-şer: Üleştirme sayı ifadesi taşıyan işlek bir ektir:

birer soğum aldığ yedik (14/155), ikişer ikişer dağıtdılar (4/248), on-altışar ay (21/38), otuzar, kırışar mılğar (4/147) vb.

ı) -ca/-ce: Başta dil isimleri türeten bu ek çeşitli zarf ve isimler de türetir: filancayı (7/100), türkceyi (25/14), éyce (29/32) vb.

⁴⁷ bkz. Muharrem Ergin: Türk Dil Bilgisi (İstanbul, 1997), 161-162.

i) -layın/-leyin: Bu ek birkaç zaman ismine getirilerek zaman zarfı kurmaktadır:

zabahleyin (19/17), sabāleyin (30/24), zabahlēn (19/23), āşamlān (27/5) vb.

Bu ekin Balâ ilçesinde vasıta hâli ile yer değiştirdiği görülmektedir:

zabānan “sabahleyin” (39/44), āşamınan “akşamleyin” (17/47), zabaḥınan “sabahleyin” (1/81), zabānen “sabahleyin” (1/67) vb.

j) -ga/-ka: İşlek olamayan bir ektir. Ancak bir iki kelime de görülmektedir: başga (4/146), başka (27/43) vb.

k) -kek: Eski Türkçe döneminden beri varlığını sürdüren, küçültme ve kuvvetlendirme bildiren bir ektir: irkekler “erkekler” (17/11).

Balâ ilçesinde ünsüz ikizleşmesine uğrayarak kullanılan eşşek “eşek” (3/224) < eşek < eşgek kelimesinde de aynı ek vardır.⁴⁸

l) -gıl/-gil: Grup, aile ve ev ismi yapmak için kullanılan bir ektir:

memmetgil (28/68), dedemgil (4/207), babamgil (25/40), sayimgiller (26/172) vb.

m) -man/-men: Benzerlik ifadesi taşıyan bir ektir: gocaman (Balâ geneli), türkmen kıyü (25/58) vb.

2. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER:

Balâ ilçesi ağızında tespit edilen fiilden isim türeten ekler şunlardır:

a) -mak/-mek: İşleklik derecesi oldukça geniş bir ektir. Bütün fiil kök ve gövdelerine getirilebilmektedir:

yemek (4/25), çocuḫları yetiştirmek için (25/35), onu yıḫayıp temizlemek (9/29), işde köye çalışmaḫ yā (13/20),

⁴⁸ bkz. A. Von Gabain: Eski Türkçenin Grameri, Çev: Mehmet Akalın, (Ankara, 1988), 45, 59.

devlet el koymaḥ-ısdıyo (20/18), çıhartmaḥ icāb-étđi (40/127) vb.

b) -ma/-me: Bütün fiil kök ve gövdelerine getirilerek kullanılan işlek bir ektir:

sır olmaya geldik (38/40), oynamaya başladıḥ (2/40), satmıya gétmiş-imiş (3/159), dókmeciniñ birisi (4/4), bas-dırma (24/6) vb.

c) -ıṣ/-iṣ, -uṣ/-üṣ: -ma/-me eki gibi iş isimleri türeten bir ektir.

yanlıṣ (25/82) < yan-ı-l-ıṣ, geliṣ (19/32) < gel-iṣ, guruluṣ (25/37) < gur-u-l-uṣ, görüṣ (27/37) < gör-üṣ ... vb.

Yukarıda ele alınan bu üç ek asıl geçici isim türetme fonksiyonları ile ayrı bir yer tutmaktadırlar. Bu üçünü fiil isimleri yapan ekler olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Asıl kalıcı isim yapan fiilden isim yapma ekleri ise şunlardır:⁴⁹

ç) -ag/-eg < -ak/-ek: Fiillerin etkisinde kalarak varlık isimleri yapan bir ektir: yatā bēle bi ipe daḥallar (5/5) < yat-ak-ı, yataḥ (16/71), gaçaḥ (4/294) vb.

d) -ḥ (< ḳ), -k/-ḳ: döşşeg-atmışlar (2/7), guşaḥları (4/7), gırırḫkale'den (4/15), kazırḫ (4/182) vb.

e) -m: İşlek bir fiilden isim yapma ekidir. Ekin bu özelliği Balâ ilçesi ağızı için de geçerlidir: ölüm-den (22/45) < öl-ü-m-den, yerleşim (20/1) < yer-le-ş-i-m, geçim (4/104) < geç-i-m ... vb.

f) -n: Bir işi yapanı veya yapılan işten etkileneni ifade eder. İşlek bir ektir: ekinni bişdirir (4/123) < ek-i-n-i-ni, gelini almıya (17/81) < gel-i-n-i ... vb.

g) -gı/-gi, -gu/-gü; -kı (< -ḫı) /-ki, -ku (< -ḫu) /-kü: Yapma ifade eden bir ektir: içgi (4/53) < iç-ki, yazgısıysa (17/10) < yaz-gı-sı-y-sa, aşım (3/36) < as-kı-m, gathı (9/33) < kat-kı, görğümüz (26/6) vb.

⁴⁹ Muharrem ERGIN: a.g.e, 186-187.

ğ) -ğal/-ge: İşlekliğini kaybetmiş olan bir ektir. Örnekleri çok azdır: bölgesine (40/97) < böl-ge-si-n-de.

h) -gın/-gin: Ekin metinlerde geçen başlıca örnekleri şunlardır: yetişgin (13/54) < yet-i-ş-gin, kesginden (25/40) < kes-gin-den, kırgın-ı-mış (16/25) < kır-gın, çıvgın (20/9) < çiv-gın vb.

ı) -gan/-gen, -kan/-ken: Metinlerimizde ekin sadece ses değişmesine uğrayarak patlayıcı gırtlak h'sine dönüşmüş biçimi bulunmaktadır: çalış-ı-ndı (18/30) < çalış-ı-ğan.

i) -ıcı/-ici, -ucu/-ücü: Türkçede eskiden beri kullanılan işlek bir isimden fiil yapma ekidir. Devamlılık anlamı vardır:

yardım kılıcı (38/227) < kıl-ıcı, yırtıcı (14/277) < yırt-ıcı, sevici (38/19) < sev-ici, bilici (38/225) < bil-ici, gurucusu (38/170) < gur-ucu, görücü (40/1) < gör-ücü vb.

j) -ıl/-i, -ul/-ü: dahıları (17/16) < tak-ı, yazı (17/75) < yaz-ı, sızı (26/44) < sız-ı, ayrı (29/75) < ayır-ı, sürü (13/49) < sür-ü vb.

k) -anak/-enek: İşlek olmayan bir ektir: dutanağ (26/296) < tut-anak, gelenekler (16/65) < gel-enek-ler, diynek (7/35) < değ-enek vb.

l) -tı/-ti, -tu/-tü: İşlek bir ektir. Genellikle -n- eki almış fiil gövdelerine getirilerek kullanılır: oğuntucular (17/48) < oku-n-tu-cu, toplantımız (16/68) < top-la-n-tı-mız, sıhıntılardan (17/112) < sık-ı-n-tı-lar-dan vb.

m) -t: İşlek olmayan bir ektir, birkaç yerde bulunmaktadır: övüt (Balâ geneli) < ög-ü-t, binit (Balâ geneli) < bin-i-t vb.

n) -ca/-ce: Fazla işlek olmayan bir ektir: elence (29/79) < eğlen-ce.

o) -mır/-mur: İşlek bir ek değildir. Sadece bir ekte görülmektedir: yâmir (21/74) < yağ-mır.

II. İSİM ÇEKİM EKLERİ

1. HÂL EKLERİ:

A) İlgî Hâli (tamlayan durumu):

Eklendiği kelime ile başka bir kelime arasında ilgi bağı kuran isim durumudur. Balâ ilçesi ağzında aslî olan *-ın/-in*, *-un/-ün*; *-nın/-nin*, *-nun/ -nün* dışında çeşitli fonetik sebeplerle değişikliğe uğramış şekillerine de rastlanmaktadır. Ek genellikle geniz *n*'li (ñ) olmakla beraber bazen *n*'li biçimleri de görülebilmektedir:

Bu ek ünsüzle biten kelimelere *-ın/-in*, *-un/-ün*; *-ıñ/-iñ*, *-uñ/-üñ* biçiminde getirilmektedir.

onnarıñ evine (2/46), onnarıñ şeyiynen (4/25), seniñ gızına (17/6), geşliñ çağda (26/27), başçavuşuñ kapı'ñ-öra (27/191), evüñün óñüne (29/177), iki gúnüñ-içinde (33/46), bacımın gı'ızıydı (3/240), şirinin babası (4/223), gānunun sekşen dördüncü maddesi (4/120), ókúzün gılından (7/133) vb.

-nın/-nin, *-nun/-nün*; *-nıñ/-niñ*, *-nuñ/-nüñ* biçimi de ünlü ile biten kelimelere getirilmektedir.

yuħarınıñ şeyine (1/56), odanıñ-öne (33/72), bunuñ hepsini (38/140), ikisiniñ-eline (41/59), kıóylünüñ hepsini (8/60), kardaşınıñ çocuunu (13/28), kepcenin başında (16/3), bunun dedesini (26/373) vb.

Hece kaynaşmasıyla: esas ismi mübārān (25/111), gardaşıñ-evinde (29/160) < kardeşinin evine, allāñ-emriynen (7/49) < Allahın emriyle vb.

-yıñ/-yiñ: ayāyıñ üsdüne (26/233), çocuıñ babası (41/31) vb.

Diftong ile: daañ-arasına (33/7), allaañ emriyne (27/25), dayım-ırahmatlıñ tanıdııları (3/184), elmadaañ dā (4/330), galabalıñ-içine (27/23), bayraañ-óñünde (34/28) vb.

b) Yükleme Hâli:

İsmi fiile bağlayan ve yapma, yükleme ifade eden bir ektir. Bu ekin Balâ ilçesi ağzındaki kullanılış biçimleri şunlardır:

-ı/-i, -u/-ü: cenâzemi burdan galdır (1/89), namazı gıldıığdan sōna (1/85), beni ƙarda burıya getirdiler (1/68), bulguru ıslarığ (5/15), yāsini oğur-oca (8/29) vb.

-yı/-yi, -yu/-yü: bizimiz davulçuyu galdırağ, bizimiz ke-mancıyı galdırağ (2/18), zabānan bi de ƙapıyı aşıdıdığ (3/62), biz bekdāşıyı sevice adamığ (38/19), tapıyı dutmuşla (13/143) vb.

-nı/-ni, -nu/-nü: imzāsını atamıyan (7/122), adını hacı-omar goy'muş (13/145), evini gótüriy (13/10), ƙış boş-luunu orda geçiriller (22/3), mühürünü basdı (26/299) vb.

Bilindiği gibi dilimizin ikinci bir yükleme hâli eki de vardır. Bu da sadece zamirlere getirilen -nı/-ni, -nu/-nü ekidir:

bunu (13/253), şunu (17/28), şonu (13/158), onu (14/129), gendini öldürī (13/241) vb.

Hece kaynaşmasıyla: ərķā gındırdım (39/19), tūfā da-yadıı gāri başladım (4/255), yēmā hazırlaıñ (29/94), ekmā parçađlasaıñ (13/279) vb.

Diftong ile:

ii: asgerliğ bandırmada yapıdıı (14/7).

ıı: o azzıı hābiye atdıığ (14/144).

Balâ ilçesinin bazı yerlerinde de yükleme hâli ekinin yönelme eki fonksiyonu ile kullanıldığı görölmektedir: beni bağ hele (Çavuşlar Köyü).

Balâ ilçesi ağzında yükleme hâli eki ayrıca -n eki ile ve eksiz olarak da kullanılmaktadır.

1. -n eki ile: ƙāmū düşmüşleriñ-elin-ıalıcı (38/227), kendin bilmezlere (38/254), her kēş murādıñ buldu (38/295) vb.

2. Eksiz olarak: amca elîñ öpiyim senîñ didi (13/58), yüzbaşım~e'lîñ~öperim (26/54) vb.

c) Yönelme Hâli:

İsmi fiile bağlayan yönelme hâli eki, getirildiği isme fiille ilgili bir yönelme, yaklaşma ifadesi katar. Balâ ilçesi ağzındaki kullanımları şu şekildedir:

-a/-e: Ünsüzle biten yalın durumdaki kelimelere getirilir:

kime vurullarsa (4/183), her gelene gidene (8/23), dürbül hani yahına getirî ya (14/215), polislere dêmiş ki (25/65) vb.

-(y)a/-(y)e: Yönelme hâli ekinin ünlü ile biten kelimelere -y- koruyucu ünsüzünü alarak geldiği şekildir.

böle birbirîne garişdirmîya (25/93), gelsin burîya (25/105), o zaman tarlîya giderken (28/2), belki suya giderken (40/3), ordan arâziye giderdik (40/95) vb.

-(n)a/-(n)e: Yönelme hâli bu şekilde, üçüncü teklik şahıs iyelik ekinden sonra zamir n'si ile birlikte kullanılmaktadır:

bitlis tarafına gêtdik (40/96), gavasına bi şey girmiyi (41/65), zarfın~içine gomuş kearda (41/70), mayın~üzerine (19/62) vb.

Zamirlerden sonra:

Yönelme hâli eki Balâ ilçesi ağzında da diğer bazı anadolu ağızlarında olduğu gibi arka damak n'si (ñ) ile kullanılmaktadır. Bu duruma yönelme hâlinin ilk şekli olan -ğa/-ge'deki g'lerin zamirlerdeki n sesiyle birleşmesi ve ñ'ye dönüşmesi sebep olmuştur.

baña (3/190) < bañğa < ben-ge, saña (38/275) < sañğa < sen-ge, buña (8/67) < buñğa < bu-n-ga, oña (3/120) < onğğa < o-n-ga ... vb.

Hece kaynaşmasıyla:

sen gèt gucā var (3/183) < koca-y-a, eşşā (24/4) < eşek-e, muḥdarlā (13/21) < muhtar-lık-a, burā (3/197) < bu-ra-y-a ... vb.

Diftong ile:

aa: kúsdüm mıḥdet ırahmatlaa (3/275).

ua: hemen çocua (38/283).

oā: oā da başlıḥ vèrdik (40/44) < oña < o-n-ga.

ıa: ortalıa iki gurup olullardı (40/76).

-n- türemesi ile:

Yalnızca işaret sıfatlarıyla kurulmuş sıfat tamlamalarındaki yan isminde görülmektedir.

onuñ yanna vardıḡ (13/111), subaylarımızı yanna gèḍyim (14/29), hiş bi yanna gitmezdi (17/95) vb.

d) Bulunma Hâli:

Bulunma, kalma ifade eden bir isim çekim ekidir:

hiç içinde 'dikili bi şey yoḥdur (21/62), korede cepāne-de (14/87), belekde burıya gelmiş (25/39), gayanıñ yanda çalıñ arḥasındaydım (29/145) vb.

Bulunma hâli eki, bulunma ve kalma ifadesi yanında, geldiği isme zaman ifadesi de katmaktadır: kōçeg̃oynadıllardı bunnar geşlijinde (15/16), tatbiḥata ne gèderdik garanıḥda (41/11) vb.

e) Ayrılma Hâli:

Ayrılma hâli eki, genellikle, ismin çıkma, ayrılma, uzaklaşma hâlini ifade eder. Genellikle ünsüz uyumuna aykırıdır. Ancak az da olsa ünsüz uyumuna uyan örnekler de vardır:

mal yúñundan bi örme olur (41/51), obirleṛ de gelmiş vazîfeden (4/304), dönüyoḡ görmezçelikten geliyoḡ (28/47), ben çaldırandan geliyom (29/39), ama esgiden òle bi şey (33/62) vb.

Ayrılma hâli eki ayrıca yapım eki olarak da kullanılarak sıfat görevi ile kullanılan kelimeler de türetmektedir: kendiliğinden pilav goyŷy~oca (1/96), mēmurlar tūmden rüşvete dókdü (4/80) vb.

f) Eşitlik Hâli:

Eşitlik durumu Balâ ilçesi ağzında -ca/-ce, -ça/-çe ekiyle karşılanmaktadır. Bu ek eşitlik ve benzerlik ifade etmektedir.

Balâ ilçesi ağzında -cana/-cene, -çana/-çene şeklinde genişlemiş şekilleri de görülen bu ekin başlıca fonksiyonları aşağıda örneklerle belirtilmiştir:

1. Eşitlik, benzerlik, gibilik ifade etmek: çulluca çapıtlıca bēyler óñünde gıymatlıca (17/160), üsdüne soğan, incede dōrarıh (5/15) vb.

2. “göre” karşılığı olan nispet, dayanma, yakınlık ifade etmek: gōñümce (Balâ genel).

3. “olarak” karşılığında bir zarf hâli ifade etmek: edraf-ları bütünce gavaḥ (29/6), iyi bi ‘ālemce dūñ yapılr yāni (17/30) vb.

g) Sınırlama Eki:

Yönelme hâli ekinden sonra gelerek mekanda ve zamanda sınırlama gösteren ektir: cumartesi ‘pazaracan bir havta yemek virilirdi (8/55), āşamaca yatardıh (29/62),

h) Vasıta Hâli:

Ek vasıta ve zaman ifade etmektedir. Balâ ilçesi ağzında yazı dilindeki ile ve ek durumundaki -la/-le şekilleri yanında, değişik biçimlerde de kullanılabilir. Ek

ile: ne ile tepki vērdi (27/32), başçavuş~ile gitdik koye (29/134), ıslallar~ımıḥ, tuz~ula (26/328) vb.

-la/-le: arabayla bēle giderken (13/239), allahı’ñ~emriyle (17/6), eliyle yazdı (26/91) vb.

-lan/-len: bi guru çaylan dūñ bitiyō (33/53), Traḥlan bir harp yapıdı (13/251) vb.

-inan/-inen, -unan/-ünen, -nan/-nen, -ina/-ine, -na/-ne: İ>n biçimindeki ses değişmesiyle oluşmuş olan bu şekiller de Balâ ilçesinde görülmektedir:

-inan/-inen: vardıḡ vapırınan (14/125), âşamınan ohuntucular gelir (17/52), biziınen tarla gomsusuydu (22/152), moturınan geliyo (26/323) vb.

-nan/-nen: bizim buraynan (22/4), hızıynan goşuyo (28/35), polislernen didi görev yapacāñ (29/58), sekiz on kişiynen (33/36) vb.

-na/-ne: zabāna (2/6).

ı) Yön Gösterme Hâli:

Yön ifade eden bu ekin -ra/-re ve -arı/-eri (< EAT -aru/-erü, ET < -ğaru/-gerü) biçimleri bugün kullanımdan düşmüşlerdir. Ancak bazı kelimelerde kalıplaşmış bir biçimde kullanılmaktadır:

aşşā yoharı bir havtaydı (17/91), cemiyetiñizden dışarı (26/111), onnan sōna (29/104) < son-ra, ondan sora gelir çalgısı (34/9) < son-ra ... vb.

2. İSİMLERDE ÇOKLUK:

Çokluk; belirli ekler, bazı son çekim edatları, yahut belirli vasıfıklarla ifade edilebilir. Bu, ifade edilmemişse, teklik ifadesi tekliği değil, belirsizliği ifade eder. Çokluk eki, tek tek fertlerin, yahut iş ve hareketlerin çokluğu söz konusu ise, kullanılır.⁵⁰

Yazı dilinde olduğu gibi, Balâ ilçesi ağzında da Eski Türkçe döneminden beri kullanılmakta olan -lar/-ler eki yanında, çeşitli ses olayları sonucunda değişikliğe uğramış olan -nar/-ner biçimleri de vardır:

-lar/-ler: bizim bu şapkalardan (36/14), paşalar yimēyo (17/161), bağorda polisleri azarliyā (18/45) vb.

⁵⁰ Tuncer GÜLENSOY: Kütahya Ve Yöresi Ağzıları (Ankara, 1988), 85.

-nar/-ner: bēṣ-altı ğún sürerdin o zamannarda (19/16), o depeni bunnar bilmez (21/99), o gelenlerin içinde (28/63), o düzenner íamāmen bozuldu (30/28) vb.

3. İYELİK EKLERİ:

İyelik ekleri; sahiplik, mülkiyet, bildiren ekler olarak, getirildikleri isimlerin karşıladıkları varlıkların hangi şahsa ait olduğunu belirten eklerdir. İyelik eklerinin Balâ ilçesi ağzındaki kullanılan biçimleri şunlardır:

Teklik:

1. Şahıs: -^om, -m
2. Şahıs: -^oñ,-ñ; -y; ek birkaç örnekte de -^on, -n biçimindedir.
3. Şahıs: -ı/-i, -u/-ü; -sı/-si, -su/-sü; -ā < aḱ-ı, -á < ek-i, ē < ek-i

Çokluk:

1. Şahıs: -mız/-miz, -muz/-müz; -ımız/-imiz, -umuz/-ümüz
2. Şahıs: -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz; ekin bazen -nız/-niz, -nuz/-nüz biçimindeki örneklerine de rastlanmaktadır.
3. Şahıs: -ları/-leri; -narı < -ları, -neri < -leri

Kullanılışları:

Teklik 1. Şahıs: benim karnım aç (1/95), benim misāfirim (2/9), çoḡ şúḱúr 'borcum da yoḡ (18/13), sōna ğōñüm çekerse (33/20), benim babam var-ıdı (33/55) vb.

Teklik 2. Şahıs: gızıña ölumu isdemiye geldim (33/18), haḱkı diliñden gomaz (38/95), gınanda ne dēdiler (3/47), elini yıḱa (7/59), yatacaḱ durumuñ yoḡ (39/20), ben-de ğózüñ var (28/8), seníñ babañ (33/56), babayıñ malı (Balâ) < baba-y-ıñ, ayāyıñ (26/233) < ayā-y-ıñ ... vb.

Teklik 3. Şahıs: hāḱim huzūrunda yapılsıñ (4/85), hāḱim kararı (4/111), o zamanıñ devrinde (4/322), salçasını goruḱ (5/16), ikindin 'cāmisinden 'çıkmayınca (17/103), or-

man gadasdurası (21/44), oranın müfdüsü (22/36), kóy gonā (16/18), çoğ-_{emē} oldu (22/15) vb.

Çokluk 1. Şahıs: avare bi mîhtarımız var-ıdı (25/25), esgiden nahiyeimizdi (25/45), goltuyumuza aldıh (29/48), bizim ğúnümüzde (29/117), dōduh anamızdan (31/3), sōra da yēngemiz öldü (40/43) vb.

Çokluk 2. Şahıs: gızınızı münāsip ğórdük (23/2), bahçenizde ğúl var mı (28/17), harbe babañızı ‘sohmadım (13/282), terfiyeleriniizi dahın (26/51), mēmurluñuz da var-ısa (4/81), sizin ğúnúñúzúñ düñnlerini annat (15/12), şurdañı ğórdúññüz kúfne mekdebi (4/33) vb.

Çokluk 3. Şahıs: fen mēmurları (4/87), bi kaç yañınnarını (16/8), bālāñıñ zenginneri ğétđi (41/79) vb.

4. AİTLİK EKİ: -ki

-ki aitlik eki, yapım eki özelliği de taşımakla birlikte, çekim eklerinden sonra gelerek kullanılması, iyelik eki gibi yardımcı ses alması ve aitlik gibi bir tür iyelik fonksiyonu taşınması sebepleriyle çekim eki niteliğinde ğörülür.⁵¹ Balā ilçesinde -hı biçiminde de kullanılarak, yazı dilinin tersine, ünlü uyumuna da girerek kullanılır:

tapıdañı hacı-_{omariñ} babasını adı ne (13/170), ya-şındañı çocaa (38/167), dıřdañı ğoñşuyñan (17/97) vb.

-ki eki, ister yapım eki, isterse çekim eki olarak kullanılmış olsun, Balā ilçesi ağızında bazen düşerek ve vurgusunu kendisinden önceki heceye aktararak kullanılır:

bu şey'dē tarlıy (3/155), şu kapi'dā kermelerden (3/72), karşın'dāna bi bañ (2/12), adam elindā toñmā (4/228) vb.

⁵¹ Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 87; Ahmet GÜNŞEN: Kırşehir Ve Yöresi Ağızları (Ankara, 2000), 111.

5. SORU EKİ:

İsmi fiile bağlayan ve ismin soru şeklini ifade eden soru eki, Balâ ilçesi ağzında da yazı dilinde olduğu gibi, mı/mi, mu/mü biçimleriyle kullanılmaktadır:

gapısı arhada mı dedim? (4/293), düvelĭ harbe mi vëriyi? (7/35), sucuĭ mu olacaĭ? (24/6), kel mi, ĭor mü, topal mı, saĭat mı, ahraz mı, ĭolaĭ mı? (25/137) vb.

B. ZAMİRLER

Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.⁵²

Balâ ilçesi ağzında bulunan başlıca zamir çeşitleri ve çekimleri şu şekildedir:

I. ŞAHIS ZAMİRLERİ

Varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen kelimelerdir. Balâ ilçesi ağzındaki çekimleri şöyledir:

1. Teklik Şahıs:

Yalın hâl: ben (13/13, 14/4) ... vb.

İlgi hâli: Yazı dilindeki gibidir: benim (14/58, 17/37, 24/23) vb.

Yükleme hâli: beni (25/7, 29/40, 34/21) ... vb.

Yönelme hâli: Yazı dilinden farklılık göstermektedir: bana (13/29), baĭa (16/115), baĭ (22/22) ... vb.

Bulunma hâli: Bulunma hâli de yazı diliyle ortaklık göstermektedir: bende (28/8, 37/9, 14/213) ... vb.

Ayrılma hâli: benden (19/83, 24/28, 26/106) ... vb.

2. Teklik Şahıs:

Yalın hâl: Yazı dilinde olduğu gibi tek şekli vardır: sen (26/49, 28/32, 29/16) ... vb.

⁵² Zeynep KORKMAZ: Türkiye Türkçesi Grameri (Ankara, 2003), 399-403.

İlgi hâli: *senin* (18/47), *seniñ* (21/15, 22/19, 25/72) vb.

Yükleme hâli: Yazı diliyle ortaktır: *seni* (25/81, 34/23, 38/169) vb.

Yönelme hâli: Yazı dilindeki *sana* biçiminin yanında arka damak n'li *saña* biçimi de yaygındır: *sana* (13/54, 13/133), *saña* (31/6, 38/275), *sañ* (1/23, 14/60, 41/23) ... vb.

Bulunma hâli: Yazı diliyle aynıdır: *sende* (Balâ gene-li).

Ayrılma hâli: *senden* (21/114, 7/95) ... vb.

3. Teklik Şahıs:

Yalın hâl: Yazı dilindeki gibi tek bir şekil geçerlidir: *o* benim dirdik (7/139), *o da ölu veyâ yañını* (8/31) vb.

İlgi hâli: Yazı dilindeki onun şekli yanında arka damak n'li biçimi de yaygındır: *onun* (13/34, 26/106, 28/66) vb.

Yükleme hâli: *onu* (29/70, 33/36).

Yönelme hâli: *ona* (40/12, 13/14, 17/49), *oña* (3/120), *oã* (17/60, 34/31, 36/85) ... vb.

Bulunma hâli: Yazı dilindeki şekil geçerlidir: *onda* (4/107, 11/5, 4/31) ... vb.

Ayrılma hâli: *ondan* (4/127), *onnan* (19/7) ... vb.

1. Çokluk Şahıs:

Yalın hâl: Yazı dilindeki tek şekil Balâ için de geçerlidir: *biz* (27/19, 32/3, 38/119) ... vb.

İlgi hâli: *bizim* (38/162, 39/1, 40/124) ... vb.

Yükleme hâli: Yazı dilindeki çekimi geçerlidir: *bizi* (41/32, 4/274) ... vb.

Yönelme hâli: Yazı dilindeki *bize* şekli kullanılır: *bize* (13/100, 16/14, 21/38) ... vb.

Bulunma hâli: Yazı dilinde kullanılan *bizde* şekli kullanılır: *bizde* (21/124, 25/13, 38/29) ... vb.

Ayrılma hâli: Yazı dilindeki şekil kullanılmaktadır: *bizden* (40/25, 4/242, 14/256) ... vb.

2. Çokluk Şahıs:

Yalın hâl: Yazı dilindeki “siz” şekli geçerlidir: siz (8/85, 13/57, 24/44) ... vb.

İlgi hâli: Yazı dilindeki “sizin” şekli yanında arka damak n’li şekli de yaygındır: sizin (33/4, 13/275), sizin (16/49, 21/49, 26/219) ... vb.

Yükleme hâli: Yazı dilindeki şekil geçerlidir: sizi (Balâ geneli).

Yönelme hâli: size (7/20, 14/85, 26/260) ... vb.

Bulunma hâli: Yazı dilindeki sizde şekli burada da geçerlidir: sizde (7/50, 10/4) ... vb.

Ayrılma hâli: Yazı dilindeki şekil kullanılmaktadır: sizden (26/65, 3/135) ... vb.

3. Çokluk Şahıs:

Yalın hâl: Yazı dilindeki “onlar” şeklinin yanı sıra ilerleyici benzeşme sonucu oluşan “onnar” şekli de yaygın olarak kullanılmaktadır: onlar (27/52, 36/52), onnar (34/48, 39/51) ... vb.

İlgi hâli: İlgi hâli eki “onlar” ve “onnar” şekillerine ya yazı dilindeki şekliyle ya da arka damak n’li şekliyle getirilir: onların (40/51, 21/108), onların (34/46), onların (38/25, 39/38) ... vb.

Yükleme hâli: “onları” ya da “onları” biçimindedir: onları (21/46), onları (21/112, 29/81) ... vb.

Yönelme hâli: “onlara” ya da “onlara” biçimindedir: onlara (1/38, 4/147, 13/279) ... vb.

Bulunma hâli: onlarda (15/2) biçiminde kullanılmaktadır.

Ayrılma hâli: onlardan (1/60, 3/74) ... vb.

ŞAHIS ZAMİRLERİNİN EDATLARA BAĞLANMASI

Yazı dilinde olduğu gibi, Balâ ilçesi ağızında da isimlerin bağlandıkları “ile”, “için” ve “gibi” edatlara zamirler “ilgi hâli” eki ile bağlanmaktadır:

onuñ-uçun yapıyım (13/94), benim gibi (13/230),
seniñ gimi (41/36) vb.

3. kişi zamiri, bu son çekim edatlarına, yazı dilinde
olduğu gibi, “ilgi hâli” eki almadan doğrudan doğruya bağla-
nırlar: bennen (13/148), onnarnan (16/151), onnar gimi, on-
nar-için ... vb.

Şahıs zamirleri azlık-çokluk ifade eden “kadar” eda-
tına da, yazı dilinde olduğu gibi, “ilgi hâli” ekiyle bağlanırlar:

onuñ gadar, benim gadar, seniñ gadar (Balâ geneli).

II. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ

Balâ ilçesi ağzında dönüşlülük zamiri “kendi” ve ön
ses k- > g- değişmesiyle oluşmuş “gendi” kelimeleridir. Balâ
ilçesi ağzında kelimenin her iki şekli de yaygın olarak kulla-
nılmaktadır.

İyelik ekleri ile çekime girdiği zaman dönüşlülük za-
miri olan, yalın hâliyle “öz” anlamına gelerek bir isim olarak
kullanılan bu kelimenin kullanımında, son yıllarda yazı dili-
mizde de görüldüğu üzere, çekime girmeden bütün şahıslar
için kullanılarak, anlatım ve gramer açısından yanlışlığa
düşülür:

halam gendi mi geldi (1/27) < gendisi, gasatırası
düşmüş gendi gurtulmuş (29/34) < gendisi, âdı güzel kendi
güzel muhammet (38/123) < kendisi ... vb.

Dönüşlülük zamirinin Balâ ilçesi ağzında şahıslara
göre çekimi şu şekildedir:

TEKLİK:

1. Şahıs: kendim (38/140: ben kendime diyom).
gendim (3/164: gendim gédip düñúr olacām).

2. Şahıs: kendin/kendiñ (26/181: kendini méydana
gosun

gendíñ (3/212: gendíñ-everdíñ), gendin (4/276:
gendine yétiyi).

3. Şahıs: kendisi (20/15: kendisi de), (yanlış olarak kendi: adı güzel kendi güzel muhammet 38/123).

gendisi (yanlış olarak gendi: halam gendi mi geldi 1/27).

ÇOKLUK:

1. Şahıs: gendimiz (3/98: yō gendimizîñ ço odun).

2. Şahıs: gendîñîz (19/72: la gendîñîz bilmiyoñuz).

3. Şahıs: gendileri (4/100: adamlarîñ gendileri öldü).

III. İŞARET ZAMİRLERİ

Varlıkları işaret etmek, göstermek suretiyle karşılayan zamirlerdir. Balâ ilçesi ağzında kullanılan işaret zamirleri, yazı dilinde olduğu gibi *bu, şu, o; bunlar, şunlar, onlar*’dır. Fakat, şahıs zamirlerinin çokluk şekillerinde de ilerleyici benzeşme ile *bunnar, şunnar, onnar* şekilleri de görülür. Diğer taraftan Balâ ilçesi ağzında işaret zamirleri ile ilgili görülen başka bir özellik de “şu” işaret zamiriyle ilgilidir. “şu” işaret zamininin bölge ağzındaki bu şekli yanında kısa veya uzun ünlülü olarak *şo/şō* (< uş ol’dan gelme) şekilleriyle kullanılmaktadır.

İşaret zamirlerinin isim hâl eklerine göre çekimleri bölge ağzında şu şekildedir:

TEKLİK:

Yalın hâl: bu (4/102), şu (8/49), şo (7/86), şō (25/75), o (25/106, 26/173) vb.

İlgi hâli: bunun (26/373), bunuñ (27/13), şunun (16/14), şonuñ (3/38), onuñ (3/66), onun (13/34) vb.

Yükleme hâli: bunu (13/86), buñu (36/34), şunu (36/80), şuñu (33/24), şonu (13/158), onu (13/11) vb.

Yönelme hâli: buna (13/175), buña (25/104), şuña (13/69), şuna (26/158), ona (26/204), oña (3/120) vb.

Bulunma hâli: bunda (3/165), şunda, onda (27/62) vb.

Ayrılma hâli: bundan (17/110), şundan/şondan (Balâ geneli), ondan (27/69) vb.

ÇOKLUK:

Yalın hâl: bunlar (13/250), bunnar (29/96), şunlar/şunnar, onlar (21/44), onnar (23/6) vb.

İlgi hâli: bunnarın (26/17), bunnarıñ (38/73), şunların, şunnarıñ, şonnarıñ, onnarın (40/51), onnarıñ (2/46) vb.

Yükleme hâli: bunları/bunnarı (13/27), şunları/şunnarı (26/22), onları (21/46), onnarı (21/112) vb.

Yönelme hâli: bunlara/bunnara (13/93), şunlara/şunnara, onlara/onnara (4/147) vb.

Bulunma hâli: bunlarda/bunnarda, şunlarda/şunnarda, onlarda/onnarda (15/2) vb.

Ayrılma hâli: bunlardan/bunnardan, şunlardan, şunnardan, onlardan/onnardan (3/60) vb.

İŞARET ZAMİRLERİNİN EDATLARA BAĞLANMASI

Balâ ilçesi ağzında kullanılan işaret zamirleri, şahıs zamirlerinde olduğu gibi, “ile”, “için”, “gibi”, “kadar” edatlarına genellikle “ilgi hâli” ekiyle bağlanmaktadırlar: onuñ~için (17/104), onuñ~uçuñ (17/136), aha şonuñ gimî (3/38).

IV. SORU ZAMİRLERİ

Soru zamirleri, nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan zamirlerdir. Nesneleri sormak için kullanılırlar:⁵³

Balâ ilçesi ağzında da yazı dilinde olduğu gibi “kim” ve “ne” ile bunların çekimli şekilleri soru zamiri olarak kullanılmaktadır. “ne” soru zamiri genellikle “nî” şeklinde söylenir:

didi bizim kim gaçar (4/140), nirdeyse bayâ on yaşında falan var~ıdım (21/156), kim gazanırsa onu góñde-recâm (26/41).

⁵³ Muharrem ERGİN: a.g.e, 273.

“kim” ve “ne” soru zamirlerinin yanında, soru sıfatlarının iyelik şekilleri de soru zamiri olarak kullanılır:

hangisini dèdi seviyorsuñ? (26/91), neyim olacağ di-dim (14/82).

“nerede?” anlamında kullanılmakta olan “hani/hanı” kelimeleri de buna eklenebilir:

hani neyten yazacıñ? (3/57), hanı hindi éle mıhđar? (3/226), bu hanı bu nar hanı (14/197).

“ne” soru zamirinin yönelme şekli olan “niye < neye” şekli, yazı dilinde olduğu gibi soru zarfı olarak kullanılır:

niye dimedin? (24/2), niye vèrmedíñiz? (26/105).

V. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

Nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir. Bu tür zamirlerin Balâ ilçesi ağzında örnekleri çoktur. Bunların başında da “kimse” ve “herkes” gibi asıl belirsizlik zamirleri gelmektedir. Balâ ilçesi ağzında “herkes”, son ses -s > -ş değişmesi ile çoğu zaman “herkeş” şeklinde söylenir:

herkeş şeye gider (33/76), herkeşin itdij yanna ğalmaz (38/313), o zaman hêç kimsede başlıh yōdu (3/17), hiçbir kimse kimseyi yérçimemesi lâzım (25/77) vb.

Arapçadan dilimize geçmiş olan “şey” kelimesi de, yazı dilinde olduğu gibi, Balâ ilçesi ağzında da “şey” ve “şiy” şekilleriyle belirsizlik zamiri olarak kullanılır:

şêle bi şiy (25/123), babayıjt bi şey (26/64), bi şiy yoğ (27/42) vb.

falan, filan, falanca, filanca kelimeleri de tek başlarına kullanılarak belirsizlik zamiri olurlar:

sağ gutu fılan falan dërken gağdı (35/84), fılancaıyı gónderdim nasıl adam didi (7/100) vb.

Bu kelimeler bir isimden sonra gelerek kullanılırsa, yine o isimlere benzer bir varlığın yerini tutarak belirsizlik zamiri olurlar:

goñutduñ fıñan (7/172), kırh ekmē falan (10/3), ide leplebi felan dādıllardı (40/10) vb.

Bu duruma benzer bir kullanım, Balâ ilçesi ağzında çok yaygın olarak “ne” ve “ney” kelimeleri için de söz konusudur:

lokumunu neyi yiñ (27/58), at ney de yoñ (2/5), bulaşh ne olur (4/259) vb.

C. SIFATLAR

Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar vasıfların ve belirtilerin isimleridir.⁵⁴ Balâ ilçesi ağzında sıfatların durumu şöyledir:

I. NİTELEME (VASIFLANDIRMA) SIFATLARI:

Nesnelerin bünyesinde bulunan vasıfları gösteren sıfatlardır.

dar ormanıñ-ıçinde (4/269), sarı zéynal (38/162), geş deliganlı (36/67), esgi gavassıñız, giri gavassıñız (33/81), guru çaylan dıñ bitiyo (33/53), kara canavar (21/100) vb.

II. BELİRTME SIFATLARI:

Nesnelerin dış vasıflarını belirten sıfatlardır. Bunlar dörde ayrılır. *İşaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları.*⁵⁵

1) İşaret Sıfatları:

Yazı dilinde olduğu gibi, Balâ ilçesi ağzında da *bu*, *şu*, *o*'dur.

bu tarla (21/141), bu kıyúñ (22/8), bu şapkalardan (36/15), o kıç (36/41), o çocağ (38/167) vb.

Balâ ilçesi ağzında “şu” işaret sıfatı, genellikle “şo” biçiminde kullanılmaktadır:

⁵⁴ Muharrem ERGİN: a.g.e, 244.

⁵⁵ Muharrem ERGİN: a.g.e, 247.

šo yörelli kóónde (3/39), sho yořardaki evler (32/9) vb.

“bu” işaret sıfatı, “gün” ismi ile birleşerek “bugün” şeklinde, çoklukla zaman zarfı olarak kullanılır. Bu zaman zarfı Balâ ilçesi ağzında yaygın olarak hece kaynaşmasına uğramış şekliyle kullanılmaktadır:

bõń (3/247).

2) Sayı Sıfatları:

Balâ ilçesi ağzında kullanılan sayı sıfatları, yazı dilindeki sayı sıfatlarının yanında bunların az çok ses değışikliklerine uğramış şekilleri de görölmektedir:

bir bumba atarım (21/29), iki yüzelli miñon (24/41), biń gişiye (26/3), om beř yaşında (1/43), ikinci ğún (7/24), üçüncü sınıfında (13/191), onaltışar ay ğún vėrdi (4/38) vb.

3) Soru Sıfatları:

Nesneleri soru yoluyla belirten bu sıfatların Balâ ilçesi ağzındaki örnekleri şu şekildedir:

ne hayvanat bahcesi (24/6), gaç yaşında olmam lâzım (1/50), hangı mārada ğaldıysa (13/184), hangı piyāde alayını (16/140), gaç kişiye ğórdüm (13/8) vb.

4) Belirsizlik Sıfatları:

Nesneleri belirsiz bir şekilde bildiren sıfatlardır. Balâ ilçesi ağzındaki belirsizlik sıfatları şu şekildedir:

ecicik řu dırnaş ucu ğadarı (29/156), başga tarlaları (4/146), çoř geşlerimiz (8/68), fiłan kóy (16/76), bāzı törelerde (17/52), bi gaç āřadař varıdı (26/76), biraz mazut dókeń (28/28), birez ceviz ğaldıydı (29/102), her řiy cibe dayanıyo (33/41) vb.

D. ZARFLAR

1) Yer Zarfları:

Yer ve yön ifade ederek fiilin yönünü gösteren, çoğunun bünyesinde yön eki bulunan zarflardır:

burîya giri gelecek (16/2), atları gëri gôtürece⁷cek kıoye (29/25), içeri girmeden gessîñ (4/299), hepîñîz aşşâ inecâñîz dëdi (14/46), onnar kıoyden dışarı çıharmışlar (29/136), ireli gelen (16/78) vb.

2) Zaman Zarfları:

Bunlar zarf olarak kullanılan zaman isimleridir. Balâ ilçesi ağzında bu zarfın örnekleri boldur:

bağ demin dëdim ki (4/251), teminki gelen (3/219), yâni timen bizim amca o'lur da (33/9), şindi kız evi isder olan evi alır (33/33), âşam oldu mu hinci geliyi evine (1/68), eveli tanınmış, bilinmiş adamlar varıdı (3/40), şindik türkiye bi daha olurdu (4/51), ama şimcik onnar bitti (8/61), şimdıcik cumâ gúñ davîl 'geliyo (16/40), bayrağ kaldırırđıñ öveli (5/2), ér gelmişik dünyaya (1/74), ölen namazını gıldım zaman (38/86) vb.

3) Hâl (Durum) Zarfları:

Cümle içinde fiilin anlamını hâl, tavır, ve nasıllık yönlerinden etkileyen zarflardır. Her türlü vasıf ismi ile eşitlik ve vasıta hâli eki almış isimler hâl zarfı olarak kullanılabilir. Balâ ilçesi ağzındaki hâl zarfı örnekleri şu şekildedir:

iyelîjnen ordan da gurtuldum (13/206), gine ara sıra otlandı mıydı (16/56), onu şöyle gor (17/175), bizi niye böyle alıştırđıñız (22/54), onun da aħseriye nişanlılı olanını yapal-lar (17/59), cumartësi bazar iyi oldu yâni (17/115), halbuki berâber gëtdîğ-arhadaş (26/188), burda yalnız başına ne-apıyon (37/28) vb.

4) Azlık-Çokluk Zarfları:

Fiillerin, sıfatların ve kendi türünden olan zarfların anlamını miktar ve derece yönünden etkileyen, azlık-çokluk ifade eden bu zarflara ait örnekler şu şekildedir:

bâzi münâhâşa da olur. fazla yaptırmazlar (16/99), biraz 'gurutdu ama sivri çoğ (18/34), birez ceviz galdıydı (29/102), épëy cirid-oynadıñ canım (1/11), eñ fazla benim

herif binerdi (3/128), döveceğ kadarı bi meşe yōdu (4/107), çoğ sıhıydı (36/17), öle beğ unudamadım bek ānım yoh (8/3), daha şaşaalı oluyodu (8/64) vb.

5) Soru Zarfları:

Bir sıfatı, kendi türünden olan bir zarfı, ama daha çok bir fiili soru ilgisiyle belirten zarflardır:

burdan niye gitmişñ (13/203), gurbaa ne uçun (14/264), haymahamlıy ne uçu yapıyım (13/81), neden bana bildirmedñ (26/290), bölük bu özden nasıl geçecek (4/245), ben nası raatıdecām (13/67) vb.

Balâ ilçesi ağzının en tipik soru zarflarından biri de nōr- < ne gör-‘dür: nōrecekdım “ne görecektim” (14/121), enişdeñınen nōrecēsen gōr dēdi (3/256) vb.

E. FİİLLER

I. FİİL YAPIM EKLERİ

İsim yapım eklerinde olduğu gibi, yazı dilinde kullanılan fiil yapım eklerinin de bir kısmı fonetik olaylar sonucunda az çok değişikliğe uğramış, bir kısmı da eski dönemlerdeki şekilleriyle korunarak kalıplaşmıştır.

Balâ ilçesi ağzında tespit edilebilen fiil yapım eklerinin durumu aşağıdaki şekildedir:

1. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER:

a) -ma-/me-: Olumlu fiilerden olumsuz fiiler yapan bir ektir:

ben dağmam (3/267) < dağ-ma-m, durannar vur-durmamıya öraşırsa (4/187) < vur-dur-ma-mı-y-a, tümen gomutanna virmeycem (17/125) < vir-me-y-cem, ölmedi çoğ şúkúr (18/18) < öl-me-di ... vb.

b) -n-: İşlek olan bir fiilden fiil yapma ekidir. Edilgen, dönüşlü ya da hem edilgen hem de dönüşlü olarak kullanılan fiiller türetir:

onnar da ekmeklenir aşlanırdı (3/110) < ekmek-le-n-ir, bu üç sefer söylenir (17/69) < söyle-n-ir-di, kitapda oğunur (38/255) < oğ-u-n-ur, herkes toplanır (8/19) < top-la-n-ır, görücü usulü kız isdenirdi (40/1) < isde-n-ir-di ... vb.

c) -l-: İşlek bir fiilden fiil yapan ek olarak, edilgenlik ifade eden fiiller türetir: düğürcülük yapılır (40/6) < yap-ı-l-ır, bu gün ota girilecek (3/229) < gir-i-l-ecek, gışın daşına oturulmuyu (4/214) < otur-u-l-mu-yu, dövüleceğ adam ıdı (17/152) < döv-ü-l-ecek ... vb.

ç) -ş-: Ortaklık (müşareket) ve oluş ifade eden işlek bir ektir:

sanki kapişmalığ var gimi (4/67) < kap-ı-ş-ma-lığ, otuz sene eleşmişler (13/141) < ele-ş-miş-ler, orda dutuşduğ süpürgelernen (14/19) < dut-u-ş-du-ğ, hālā görüşürüz (18/27) < gör-ü-ş-ür-üz ... vb.

d) -r-: Yaptırma ve oldurma ifade eden işlek bir fiilden fiil yapma ekidir: yatırıyollar, yıkâyollar, posdalayıviriyyollar (27/22) < yat-ı-r-ı-yol-lar, içirdiler yāni panzehir diyolar (28/67) < iç-i-r-di-ler, mahabbeti ortaya düşürmeg için dedim (26/173) < düş-ü-r-meg ... vb.

e) -ar-/er-: Yaptırma, oldurma ifade eden bir ektir: çihartdı şeyini izin kādına falan (26/294) < çih-ar-t-dı, gulā her al gopardacağ (14/59) < gop-ar-d-acağ ... vb.

f) -t-: Yaptırma ve oldurma ifade eden işlek bir ektir: çihartdı şeyini izin kādına falan (26/294) < çih-ar-t-dı, gulā her al gopardacağ (14/59) < gop-ar-t-acağ ... vb.

g) -dır/-dir, -dur/-dür; -tır/-tir-, -tur/-tür-: Fiilden fiil yapan işlek eklerden biridir. Bu da yaptırma ve oldurma ifade eden fiiller türetir. Genellikle ünsüz uyumuna aykırı olmakla beraber, az da olsa ünsüz uyumuna uyan örnekler de vardır:

savışdırdı (4/325) < sav-ı-ş-dır-dı-ğ, arapçayı galdırdı (7/118) < gal-dır-dı, yemek bişitdirmezler (8/25) <

biş-i-r-t-dir-mez-ler, ordan taḥsiye bindiriller (17/82) < bin-dir-i-r-ler, gaça doḡdurdular (19/14) < doḡ-dur-du-lar, gız-ınan-ōlanı ḡörüşdürüyollar (25/142) < ḡór-ü-ş-dür-ü-yor-lar, niye böle alıştırdıñız (22/54) < al-ı-ş-tır-dı-ñız, seni yêtiştiren (22/54) < yêt-i-ş-tir-en ... vb.

ğ) -y-: Genişletilmiş fiil gövdesi yapan işlek olmayan bir ektir. Birkaç kelimeye görülmektedir: nezārete goyduḡ (29/140) < go-y-du-ḡ, ḡānının tekerine bālayıp, dingile goyurullardı (40/88) < go-y-u-r-u-r-lar-dı ... vb.

2. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER:

a) +la-/+le-: Türkçenin en işlek isimden fiil yapan eki olan bu ek, hem olma hem yapma ifade eden fiiller türetir. Balâ ilçesi ağzında ilerleyici benzeşme ile **+na-/+ne-** olarak da kullanılmaktadır.

onnar da ekmeklenir aşılanırdı (3/110) < ekmek-le-n-i-r aş-la-n-ı-r-dı, ipek yolunu cannandıracāz (4/17) < can-la-n-dır-acā-z, sizi ne ḡüzel dinnedim (13/273) < din-le-di-m < diñg-le- < tiñg-la- ... vb.

b) +ar-/+er-: Kullanım alanı sınırlı olan bir isimden fiil yapma ekidir. Genellikle renk isimlerinden fiiller türeten bu ek, Balâ ilçesi ağzında **r > l** değişimi ile **+al-/+el-** şeklinde de kullanılmaktadır: evermemiş karısı (3/119) < ev-er-me-miş, saral- (Balâ genel) < sarı-ar- ... vb.

c) +^ok-/+^ok-: İşlek olmayan ve “olma” bildiren isimden fiil yapan bir ektir. Balâ ilçesinde birkaç kelimeye görülmektedir: bu memmet dayın acıḡmıḡ (14/152) < ac-ıḡ-mıḡ-lar, goñşu birikir orıya (34/19) < bir-ik-i-r ... vb.

II. ŞAHIS EKLERİ

Şahıs ekleri, bilindiḡi gibi, çekimli fiillerde hareketi, işi yapan veya harekete konu olan şahsı ifade eden eklerdir.

Türkçede; 1. Zamir kökenli şahıs ekleri, 2. İyelik kökenli şahıs ekleri, 3. Emir şahıs ekleri olmak üzere üç çeşit

şahıs eki vardır.⁵⁶ Balâ ilçesi ağzındaki şahıs eklerinin şekil ve kullanılışları şu şekildedir:

1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri:

Şahıs zamiri iken zamanla ekleşerek bugünkü durumuna gelmiş olan şahıs ekleridir. Yazı dilinde bilinen geçmiş zaman, şart ve emir dışındaki çekimlerde kullanılan eklerdir. Yani şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve duyulan geçmiş zaman gibi bildirme kipleriyle istek, gereklilik gibi dilek kipleri çekiminde kullanılmaktadır. Balâ ilçesi ağzında bu eklerin durumu şu şekildedir:

TEKLİK:

1. Şahıs: -^om
2. Şahıs: -sın/sin, -sun/-sün; -sıñ/-siñ, -suñ/-süñ
-^on, -^oñ (<-sın/sin, -sun/-sün; -sıñ/-siñ, -suñ/-süñ).⁵⁷
3. Şahıs: Eksiz.

ÇOKLUK:

1. Şahıs: -^oz, -^os (< -^oz); -^ok, -^oğ < -^ok⁵⁸
2. Şahıs: -sınız/-siniz, -sunuz/-sünüz; -sıñız/-siñiz, -suñuz/-süñüz; -nız/-niz, -nuz/-nüz; -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz;
3. Şahıs: -lar/-ler, -lā/-lē.

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: ayā gaḥ‘mam ilāzım (1/5), atatúrķú górmédım ben (4/73), bu numarayanın bunu bu-

⁵⁶ Şahıs ekleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 570-572.

⁵⁷ Teklik ve çokluk ikinci şahısların genellikle *geniz* n’li (ñ) şekilleri ile kullanılmakla beraber n’li şekillerin kullanıldığı örnekler de az değildir.

⁵⁸ Kullanımda iyelik menşeli ekler arasında yer alan bu ek, gerçekte ne zamir ne de iyelik menşeli bir şahıs ekidir, -duk/-dük sıfat-fiil ekinin geçmiş zaman kipi olarak kullanıldığı devir den -dı-k ekine aktarılmış bir bulaşmadır. bkz. Tuncer GÜLENSOY: a.g.e, 100; Zeynep KORKMAZ: Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1(Ankara, 1995), 167.

Balâ ilçesi ağzında görüleceği gibi, bu ek 1. tip şahıs ekleri ile çekimlenen kiplerde de kullanılmaktadır.

lacām (9/14) < bul-acak-ı-m, bu traḥdörü yēnliyecēm (18/48)
< yēni-le-y-ecek-i-m, orasını bilmiyom (21/71) < bil-mi-yo-m,
onu ğónderecām (26/42) < ğónder-ecek-i-m ... vb.

2. Şahıs: buralardan bulacaḥsın (13/116), diyecek-
sin (13/167), tura ne ki turıya giriyoñ (26/332) < gir-i-yor-sun,
bilerzik milerzik daḥacāñ (27/46) < taḥ-acak-sın, abdal ola-
massıñ sen (38/181) < ol-amaz-sın, çekemeñ. dayanamañ
(3/172) < çek-emez-sın, allah rahmet_itsiñ (26/167), baḥ
hotlatdım lafı afédersiñ (26/184), niye bize gızılbaş diyosuñ
(38/281) < di-yor-sun, sen bu adam_ınan ūraşa biliñ mi
(38/138) < uğraş-abıl-i-r mi-sın ... vb.

3. Şahıs: Ayrı bir ek olamadığı için kip ekleriyle ifade edilirler.

sela virecek (38/144), allahıñ emrini añar (33/17),
gelirdi yalan dāl (26/313), hēc biri isdemedi (24/53) vb.

Ancak bazen görülen geçmiş zaman çekiminde ve ek filin ihbar kipinde sanki ikinci teklik şahıs çekimi gibi *n* ünsüzü ile söylendiği görülmektedir:

benim devremde vardın (40/25), asgerlik gimî
o'laydın hepisi (41/8), şimdi tolda bi arḥa'daş vardın o da
piyāde alayındaydın (41/11), fııancanıñ gızına đúúr gidiyol-
lardın (19/2), yolları yapallardın. ğazal'lardın (19/89) vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: orda yatardıḥ (21/95), gerdāa
varırıḥ diyo (25/140) < var-ı-r-ız, orıya ğóççü koyacıḥ
(13/202) < koy-acak-ı-z, mayış almıya gelecēz (29/22) < gel-
ecek-i-z, biz gurtulacāz (34/53) < gurtul-acak-ı-z, dedik şey-
den geliyoḥ (19/58) < gel-i-yor-u-k, bi can kayıboldıḥ za-
manda yuruḥ yıḥarıḥ (26/245) < yıka-r-ı-k, nası yüzük
daḥacıyıḥ (3/265) < taḥ-acak-ı-k, đüñrılıḥ añarız (8/83) <
añ-a-r-ı-z, iki yüz_elli dönüm tarla ekirik (13/73) < ek-i-yor-u-
k, sōna ğótürür defnēderik (26/252) < defnēt-e-r-i-k ... vb.

2. Şahıs: duyarsınız (21/30), alıj niye seviniz
(38/241) < sev-i-yor-sunuz, ayıb_itmişsiñız (40/15) < it-miş-

sîñîz, yalıñîz ben'ne ñî şê-êdîñîz (1/26) < ed-i-yor-sunuz, hepîñîz aşşâ inecâñîz (14/46) < in-ecek-siniz, bitirdiler aha görüyosuñuz (18/59) < gör-üyor-sunuz, türkcenîñ no-olduynu bilirsîñîz (25/15) < bil-i-r-sîñîz ... vb.

3. Şahıs: ðleden sōna haḥ ıḥarılardı (30/7) < çık-a-r-ı-r-lar-dı, o adamı yaḥalıyollar (36/70), fılancanîñ gızına đúúr gidiyollardı (19/2) < gid-i-yor-lar-dı, gıḥ boşluynu orda geçiriller (22/3) < geç-i-r-i-rler-di, şimdi ne-apmıḥlâ demokratlâ (13/263) < yap-mıḥ-lar ... vb.

2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri:

İkinci tip şahıs ekleri de denen bu şahıs ekleri, aslında iyelik eki olup da zamanla fiil şahıs eki hâline gelmiş olan şahıs ekleridir. Balâ ilçesi ağzında da, yazı dilinde olduğu gibi, bilinen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılırlar. İyelik kökenli şahıs eklerinin Balâ ilçesi ağzındaki durumu şu şekildedir:

TEKLİK -

1. Şahıs: -°m
2. Şahıs: -°n, -°ñ⁵⁹
3. Şahıs: Eksiz

ÇOKLUK:

1. Şahıs: -k/-ḱ, -ḥ < -ḱ⁶⁰
2. Şahıs: -nız/-niz, -nuz/-nüz; -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz
3. Şahıs: -lar/-ler, -lâ/-lê

Kullanılışları:

⁵⁹ Bu ekin de yine teklik ve çokluk biçimlerinde bölgemizdeki diğer geniz n'li (ñ) eklerde olduğu gibi, genellikle ñ'li şekiller kullanılmakla beraber, öteki şekillere de rastlamak mümkündür.

⁶⁰ Kökeni bakımından şahıs eki olmayan bu ek, -duk/-dük sıfat-fiil ekindeki -du/-dü parçasının, -dı/-di görülen geçmiş zaman eki ile karıştırılması ve -duk/-dük içindeki -k/-ḱ ögesinin dil hafızasında şahıs eki sayılması sonucu oluşmuştur. Bkz. Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 167.

TEKLİK - 1. Şahıs: gazînuya gèdiydim (14/41) < gid-i-yor-du-m, ben de oğã vurdum (36/85) < vur-du-m, seni tutacağ-olursam (25/94) < ol-u-r-sa-m, çeke çeke ben bu dertden-ölürsem (38/331) < öl-ü-r-se-m ... vb.

2. Şahıs: aña-dın mı? (27/43) < aña-dı-n mı, subaya garşı gelmediñ ñi (6/15) < gel-me-di-ñ, benim ğösumü gabartdıñ (26/154) < gabar-t-dı-ñ, gel-erenner loğmasından yirseñ (38/7) < ye-r-se-ñ, bir-arada galmassañ (41/26) < gal-maz-sa-ñ ... vb.

3. Şahıs: Üçüncü şahsın eki olmadığı için kip ekle-riyle karşılanır: bağçavuş çağardı (41/20), Allah-onu öle ya-ratdı (38/258), ümüdümüz kesildi (36/18), Allah yazdıysa ne diyim derim (33/18) vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: ordan şübiye vardıñ (14/159) < var-dı-ğ, bunnan iteleşdik (17/134) < it-e-le-ş-di-k, bi adam vurduğ (18/18) < vur-du-ğ, Allah seni inandırısın durdurdıñ (26/321) < dur-dur-du-ğ, bunu dimesek-olur emme (7/99) < de-me-se-k, bi dóñuş yaparsağ (14/73) < yap-a-r-sa-ğ ... vb.

2. Şahıs: orda nõrdünüz? (14/256) niye böyle alıştır-dıñız (22/54) < al-ı-ş-tır-dı-ñız, hoş geldiñiz sefã geldiñiz (26/273) < gel-di-ñiz, şimdi siz burda ölseñiz (39/15) < öl-se-ñiz ... vb.

3. Şahıs: ne çay işdiler ne yimã yidiler (39/26), düdüñü çaldılar (4/257), şimdi adamlar os'sa da sôleseler (40/73) vb.

III. ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ

Şekil ve zaman ekleri, fiil kök ya da gövdesinin karşı-ladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan eklerdir. Şekil ifadesi hepsinde, zaman ifadesi ise ancak bir kısmında var-dır. Yani şekil ve zaman eklerinin bir kısmı şekil, bir kısmı ise hem şekil hem de zaman ifade ederler.

Bir kısım fiil şekilleri ortaya çıkan veya çıkacak olan bir hareketi bildirirler. Bu fiil şekillerine bildirme kipleri adı verilmektedir. Fiil şekillerinin diğer bir kısmı ise tasarlanan bir

hareketi ifade ederler. Bunlara da tasarlama kipleri adı verilir.⁶¹

A. Bildirme (Haber) Kipleri:

Adından anlaşılacağı üzere, bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz kök ve gövde hâlindeki bütün fiilleri kapsarlar.⁶² Bu kiplerde kip ekleri şekil olarak haber veya bildirme, zaman olarak da geniş, şimdiki, bilinen geçmiş, öğrenilen geçmiş ve gelecek zaman olmak üzere beş zamanı ifade ederler.

1. Geniş Zaman Ekleri:

Şekil olarak bildirme, zaman olarak da geniş zamanı ifade eden bu eklerin Balâ ilçesi ağzında şahıslara göre kullanılışı şu şekildedir:

TEKLİK -

1. Şahıs: -r-ım/-r- im, -r-um,/-r-üm; -ar-ım/-er-im;

-ır-ım/-ir-im, -ur-um/-ür-üm

2. Şahıs: -ır-sın/-ir-sin, -ur-sun/-ür-sün (az da olsa -ır-sın/-ir-sin, -ur-sun/-ür-sün şeklindeki kullanılışa da rastlanmaktadır.)

-ar-sın/-er-sin (az da olsa -ar-sın/-er-sin biçimine de rastlanmaktadır; -in/-iñ < -ır-sın,

-in/-iñ < -ir-sin, -un/-uñ < -ur-sun,

-ün/-üñ < -ür-sün; -an/-añ < -ar-sın, -en/-eñ < -er-sin

Olumsuz: -man/-mañ < -maz-sın, -men/-meñ < -mez-sin

3. Şahıs: -r, -ar/-er

ÇOKLUK:

1. Şahıs: -r-ız/-r-iz; -ır-ız/-ir-iz, -ur-uz/-ür-üz;

⁶¹ Muharrem ERGİN: age, 249.

⁶² Zeynep KORKMAZ: Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) (Ankara,2003), 583.

-ar-ız/-er-iz; -r-ıḡ < -r-ıḡ; -ır-ıḡ < -ır-ıḡ/-ir-ik,

-ur-uḡ < -ur-uk/-ür-ük, -ar-ıḡ < -ar-ıḡ/-er-ik

2. Şahıs: -r-sınız/-r-siniz, -r-sıñız/-r-sıñız;

-ır-sınız/-ir-siniz, -ur-sunuz/-ür-sünüz;

-ır-sıñız/-ir-sıñız, -ur-suñuz/-ür-süñüz;

-ar-sınız/-er-siniz; -ar-sıñız/-er-sıñız;

3. Şahıs: -r-lar/-r-ler; -ır-lar/-ir-ler, -ur-lar/-ür-ler; -ar-lar/-er-ler;

Gerileyici benzeşme ile:

-l-lar/-l-ler < -r-lar/-r-ler, -ıl-lar/-il-ler < -ır-lar/-ir-ler,

-ul-lar/-ül-ler < -ur-lar/-ür-ler,

-al-lar/-el-ler < -ar-lar/-er-ler;

-r düşmesi ile: -ar-lā/-er-lē

-r düşmesiyle: -īlar < -ır-lar/ -īler < -ir-ler

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: onuñ içine şöle bi yā çalırım (3/282), bol bol ēlenirim (17/119), o zaman ñoçolurum yavrum (14/75), sen gét bebelerin ben böyüdürüm (3/180), ona hizmet yaparım (13/14), yüzbaşım elin öperim (26/54) vb.

Olumsuzu: sana çavuşluḡ gazandırmam (26/96), dabancıyı isdemem (3/139) vb.

2. Şahıs: gomsular bıyırsın (8/19), bunuñ gıymetini bilirsın (13/38), şöle bi koyun getirirsin (28/27), demişler ki burda galıñ mı (38/165), bu işi sen yapañ sen git (40/127), galibi maşhara édeñ (3/173), dönümünü bi şî gonusuñ (16/59) vb

Bu şahsın geniş zaman olumsuz çekimi, -mañ < -maz-sın/-meñ < -mez-sin şeklindedir: mahanete möhtec olmañ (27/10), cıgara içmeñ, içgi içmeñ, gumar oynamañ, gariya gitmeñ, gıza gitmeñ (7/174) vb.

Teklik 2. şahıs geniş zaman olumlu ve olumsuz soru çekimlerinde, soru ekinden sonra gelmesi gereken şahıs eki, kip ekiyle birleşip kaynaştığı için genellikle sonda bulunur: bağ yēñ mi yimeñ mi (9/18) vb.

3. Şahıs: zibeg-oyunuya oynuya gider (16/71), ādem-ölu ğúñahkar-olur (25/69), annesi sorar ben sora-massam (33/22), halbi kine keser mi (14/100), yüz kişi gelir (16/69) vb.

Bazen de geniş zaman eki -r/-or eki düşer: cumā āşam danış ekméyi véri (16/73), bi evde yatırı (17/80), salo-nu olan salona ğótürü (8/71).

Olumsuzu: bu uzun sürmez (8/35), bu tarihi bilen olmaz (7/112), olmasa olmaz (8/92) vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: sōna ğótürür defnēderik (26/252), çıharıñ méydana (40/74), salçasını ğoruh, biberini ğoruh (5/16), biz dünden men-ēderik (14/134) vb.

Çokluk 1. şahsın olumsuz çekimi -mazıñ/-mezik şeklinde yapılmaktadır. kıylüler didi İatince oñutmazıñ (7/119) vb.

2. Şahıs: kırñ sene sōna sesini du'yarsınız (21/30), türkceníñ no-oldıñıñu bilirsíñiz (25/15), ayıb-ıtmışsıñız (39/15) vb.

3. Şahıs: bi ikisiniñ-eline vériller (40/59), bāzı çelme atar yıñallar (40/79), angarada siyar satıcılıñ yapallar (41/75), hocayı alıllar ğuran oñutmaya gideller (8/40) vb.

2. Şimdiki Zaman Eki: -yor

Şekil olarak bildirme, zaman olarak da şimdiki zaman ifade eden bu kip eki, aslında *yorır* "yürür" yardımcı fiilinin eklenmesi ile ortaya çıkmış yeni bir ektir.⁶³

⁶³ Bu konuda bkz. Tuncer GÜLENSOY: "Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki", TKA, Yıl: XXIII/1-2, (1983); Vecihe HATİPOĞLU: Türkçenin Ekleri (Ankara, 1972), 78; Muharrem ERGİN: a.g.e, 322-323.

Yazı dilinde ünlü uyumuna uymayan bu ek, dil benzeşmesi bahsinde de belirtildiği gibi, Balâ ilçesi ağzında bazı bölgelerde ünlü uyumuna uymaktadır.

Şimdiki zaman ekinin Balâ ilçesi ağzındaki durumu şu şekildedir:

TEKLİK

1. Şahıs: -yom < -yor-um, -^oyom < -^oyor-um
-yir-im < -yor-um, -^oyir-im < -^oyor-um
-yırım/-yirim, -yrum/-yrüm; -yèm (Köseli Köyü) < -yor-um

2. Şahıs: -yon < -yor-sun, -yoñ < -yor-sun
-^oyon < -^oyor-sun, -^oyoñ < -^oyor-sun⁶⁴
-yıñ/-yiñ, -yuñ/-yüñ; -^oyıñ/-^oyiñ, -^oyuñ/-^oyüñ;

3. Şahıs: -yor, -^oyor, -yo < -yor; -y < -yor; -ĩ<-yor

Ünlü Düzleşmesiyle: -yâ/-ye < -yor (Köseli ve Ke-rişli köyleri).

ÇOKLUK

1. Şahıs: -yoz < -yor-uz, -^oyoz < -^oyor-uz
-yoh < -yor-uğ < -yor-uğ; -^oyoh < -^oyor-uğ < -^oyor-uğ
-yoruğ < -yor-uğ < -yor-uğ
-^oyoruğ < -^oyor-uğ < -^oyor-uğ
-yrik < -yor-uğ, -^oyrik < -^oyor-uğ.
-yik < -yor-uğ, -yığ < -yor-uğ < -yor-uğ;
-^oyik < -^oyor-uğ, -^oyığ < -^oyor-uğ < -^oyor-uğ;

2. Şahıs: -yosunuz⁶⁵ < -yor-sunuz, -yosuñuz < -yor-sunuz;

⁶⁴ Balâ ilçesi ağzında ek genellikle -yoñ biçiminde olmakla birlikte, tek tük -yon biçimine rastlamak da mümkündür.

-^oyosunuz < -^oyor-sunuz, -^oyosuñuz < -^oyor-sunuz

-yoñuz < -yor-sunuz; -^oyoñuz < -^oyor-sunuz;

-yiñiz < -yor-sunuz, -^oyiñiz < -^oyor-sunuz;

-iñiz < -yor-sunuz

3. Şahıs: **Gerileyici benzeşme ile:** -yollar < -yor-lar, -^oyollar < -^oyor-lar

-r düşmesi ile: -yolar < -yor-lar, -^oyolar < -^oyor-lar, -yiler < -yor-lar, -iler < -yor-lar

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: görüyom yüzbaşım (7/54), bu haymağamlıy ne uçu yapıyım di bi âyet getirdi (13/81), atacâm ulan diyirim (37/34), ben başliyrım halit dayı dëdi (3/142), ben de dëdim kıızıñı almıyrım (3/269), iki dolandı-yrım, yutuyrum (4/255), şunu yap diyem (22/47) vb.

2. Şahıs: nêrîye otutduruyon (16/73), ne diyoñ (17/9), sen ne zorluyoñ baş didim (25/12), acep niye gëdiyiñ dıdı (7/87), dayı ne apiyiñ dı (14/207), yêter bacım ne otu-ruyuñ dëmiş (3/201) vb.

Vurgu bahsinde de belirtildiği gibi, soru anlamının vurgu ile sağlandığı durumlarda, vurgu kip ekinden bir önceki hecenin üzerine kaymaktadır: baş ne dëller dëdim bi'liyîñ? (13/99), bêş-on gurusş vëriñ didi bi'liyîñ? (14/181) vb.

3. Şahıs: altında araba geziyo (16/4), gorhuyo gidiyo sürmüyo (21/11), ikî-üş tene adam topluyu (36/70), sırtımız birbirine dëmiyi (37/31), tereddütde galıyo (3/168), gónderiy-rik bi şey gelmi (41/68), o ölüm-den gor'hıya (22/45), vb.

ÇOKLUK - 1.Şahıs: dëdik şeyden geliyoğ (19/58), kıızıñı olumuza isdiyoğ falan dërdik (25/127), biz cemiyede insan-isdiyoğ (26/180), ókúzleri önümüze gatiyoğ (28/2),

⁶⁵ Şimdiki zamanın bu şekli Balâ ilçesi ağzında çok nadir olarak görülmektedir. Metinlerimizde de sadece iki örnekle sınırlıdır. Genellikle ñ'li şekilleri kullanılmaktadır.

şimdi masrafı biz üsleniyoruh zâten (40/26), yazıyırh yazıyırh
ğónderiyrik (41/68), vallâ hağ vèrmiyik (1/66), neyse gè`diyih
gayri (14/149) vb.

2. Şahıs: anniyosunuz (40/48), bitirdiler aha görüyö-
suñuz (18/59), la gendíñíz bilmiyoñuz (19/72), beni bi góreve
ğóndermiyoñuz (29/53), denizíñ~ağ`lıynan mı gèdiyíñíz didi
lan (14/267), baççavuş çağardı ne~apiyíñíz falan (41/20), la
ombaşılar siz ne gonusıñíz (14/265) vb.

3. Şahıs: gızına dúúr gidiyollardın (19/2), bizim o
tarlaları orıya çalıyollar (21/45), obirlerini değşiyolar
(29/110), dıyolar gardaşıñ~evinde bunu bulduh (29/160), şu
gadarı bi ekmek vèriyiler (36/11), bu kúrd~ebemi diyiler orda
(3/174), onu düşünmiyler yâ (14/129) vb.

3. Bilinen Geçmiş Zaman Eki:

Şekil bakımından bildirme, zaman bakımından bili-
nen (görülen) geçmiş zaman ifade eden bu ek, Balâ ilçesi
ağzında daima tonlu şekliyle (-dı/-di, -du/-dü) kullanılır. Bu
ekin Balâ ilçesi ağzındaki kullanılışı şu şekildedir:

TEKLİK

1. Şahıs: -dı-m/-di-m, -du-m/-dü-m
2. Şahıs: -dı-n/-di-n, -du-n/-dü-n; -dı-ñ/-di-ñ, -du-ñ/-
dü-ñ⁶⁶
3. Şahıs: -dı/-di, -du/-dü

ÇOKLUK

1. Şahıs: -dı-ğ/-di-k, -du-ğ/-dü-k
2. Şahıs: -dı-nız/-di-niz, -du-nuz/-dü-nüz⁶⁷
-dı-ñız/-di-ñiz, -du-ñuz/-dü-ñüz

⁶⁶ Bilinen geçmiş zaman ikinci şahıs çekimlerinde, şahıs eklerinin genellikle
ñ'li biçimleri kullanılmakla birlikte bu şahıs eklerinin tek tük geniz n'si olma-
yan biçimlerine rastlamak da mümkündür

⁶⁷ Ekin bu şekli derlenen metinlerde sadece bir yerde geçmektedir.

3. Şahıs: -dı-lar/-di-ler, -du-lar/-dü-ler

-r düşmesiyle: -dı-lā/-di-lē, -du-lā/-dü-lē

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: olā ben çoḡ gezerdim yā (14/231), māvinlik yapdım (16/122), toḡat vurdum (25/9), çerkez kıyüne ḡófürdüm (37/2) vb.

2. Şahıs: goy'madın (1/9), neḡ aldın geldin (13/36), sevdīñ mi aldīñ (1/27), eşşek mi getirdīñ (24/39), sen şart étmedīñ (26/208), burayı da goḡutduñ (7/172), ḡórdūñ ñū (17/143), ḡórdūñ (4/217) vb.

3. Şahıs: baḡdım bir deliganlı çıḡdı (4/270), bēle yémek dókellerdi (5/6), öteki dutdu (14/261), kırḡ pāre bölündü (38/26) vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: oturduḡ vaḡıt da gēşdi (41/38), onu başımızdan savdıḡ gētdik (13/11), onuñ-uçun dóñuş-dük (14/56) vb.

2. Şahıs: orda nórdünüz (14/257), hoş geldiñiz sefā geldiñiz (26/273), ondan sōna nō-órdūñüz di (14/262), bizi niye bēle alıştırdıñız (22/54) vb.

3. Şahıs: hiç gētmemi isdemediler (25/28), bunu dutdular cēzā evine aldılar (29/162), yéniden gurdular erkāni yolu (38/148), yumurtanı içine mi tūkúrdüler (39/34) vb.

4. Duyulan Geçmiş Zaman Eki:

Şekil olarak bildirme, zaman olarak da duyulan (öğrenilen) geçmiş zamanı ifade eden kip ekidir. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen bu ek, Balā ilçesi ağzında değişik bir özellik göstermektedir.

Bu ekin Balā ilçesi ağzındaki genel durumu şu şekildedir:

TEKLİK

1. Şahıs: -mıḡ-ım/-mıḡ-im, -muḡ-um/-müḡ-üm

-mıs-sım/-mıs-sım, -mus-sum/-müs-süm

2. Şahıs: -mış-sıñ/-mış-sıñ, -muş-suñ/-müş-süñ

-mış-ıñ/-mış-ıñ, -muş-uñ/-müş-üñ

3. Şahıs: -mış/-mış, -muş/-müş

ÇOKLUK

1. Şahıs: -mış-ız/-mış-ız, -muş-uz/-müş-üz

-mıs-sıŋ < -mıs-sık/-mıs-sık,

-mus-suŋ < -mus-suk/-müs-sük

-mış-ıŋ < -mış-ık/-mış-ık, -muş-uŋ < -muş-uk/-müş-

ük;

2. Şahıs: -mış-sıñız/-mış-sıñız,

-muş-suñuz/-müş-süñüz;

-mış-ınız/-mış-ınız,

-muş-unuz/-müş-ünüz;⁶⁸

-mış-ıñız/-mış-ıñız, -muş-uñuz/-müş-üñüz;

3. Şahıs: -mış-lar/-mış-ler, -muş-lar/-müş-ler

-mış-lā/-mış-lē, -muş-lā/-müş-lē

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: veyā su işmişimdir (22/70), vana gele'cēmissim (29/44), ben babamınan dutuşmussum (38/285) vb.

2. Şahıs: bōle bōle dēmişsıñ (3/262), çubuhda dōmuŝsuñ (22/63), gelmişıñ, dutmuŝuñ (Balâ geneli) ... vb.

3. Şahıs: tabi tûrklerden bi kız gaçırılmış (12/2), kóy yérleri bitmiş (18/46), kóyúñ yanda buymuş ölmüş (21/2),

ÇOKLUK - 1. Şahıs: çavuş namızetlîjini gazanmışıŋ (26/43), ér gelmişik dünyaya (1/74), gelmissik, görmüssük (Balâ geneli) vb.

⁶⁸ Bu şekil derlediğimiz metinlerde sadece bir örnekte görülmektedir.

2. Şahıs: acıhmışsınız niye yemiyoñuz lan didi (39/31), bahmamışsınız didi (21/41), burayı yapıdirmışsınız (16/17), kópek bālamışsınız (26/129) vb.

3. Şahıs: cāminīñ-orıya bir yazı yazmışlar (26/203), dañ-arasına girmişler (33/7), çatıya gomuşlar (40/105), iki tene gene görmüşler (21/111) vb.

5. Gelecek Zaman Eki:

Şekil olarak bildirme, zaman olarak da gelecek zaman ifade eden bu ek, dil bakımından Balâ ilçesi ağzının ilgi çeken eklerindendir. Balâ ilçesi ağzında gelecek zaman ekinin ilgi çeken bazı özellikleri şunlardır:

a) Üçüncü teklik ve çokluk şahısların dışındaki bütün şahısların çekiminde genel olarak hece kaynaşmasına veya hece yutumuna uğramış şekiller kullanılır.

b) Hece kaynaşması veya hece yutumuna bağlı olarak, “Ünlü Uyumunun Bozulması” bahsinde de belirtildiği gibi ünlü uyumuna uymadığı görülmektedir.

c) İkinci teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde şahıs eki genellikle arka damak n (ñ)'lidir. Ancak bazı istisnalara rastlamak da mümkündür.

Gelecek zaman ekinin Balâ ilçesi ağzındaki genel durumu şu şekildedir:

TEKLİK

1. Şahıs: -acām < -acağ-ım/-ecām, -ecēm < -ecek-im

2. Şahıs: - ecāñ, -ecēñ < -ecek-sin

-acāñ < -acak-sın/-ecāñ, -ecēñ < -ecek-sin

-acağ-sın < -acağ-sın/-ecek-sin

-aciñ < -acak-sın/-eciñ < -ecek-sin

3. Şahıs: -acağ < -acağ/-ecek, -eceğ < -ecek

ÇOKLUK

1. Şahıs: -acāz < -acağ-ız, -ecēz < -ecek-iz;

-acıḡ < -acaḡ-ız, -ecik < -ecek-iz;

-acıḡ < -acaḡ-ız, -ecik < -ecek-iz;

-icik < -ecek-iz

2. Şahıs: -acāñız < -acak-sınız/-ecāñız, -ecēñız < -eceansız;

-aciñız < -acak-sınız/-eciñız < -ecek-siniz

3. Şahıs: -acaḡlar < -acaḡ-lar/-ecekler~eceḡlar < -ecekler

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: n̄ōlacām dēdim (3/271), buā ben bi zopa atacām (14/92), seni ḡórderecām dēdi (26/59), ben ille gēri gidecām (36/77), ḡóye ḡótürecēm (40/104) ... vb.

2. Şahıs: uā ḡaḡapacāñ (14/175), ni yanna gidecāñ (38/179), düşecāñ (7/91), onu soracāñ baḡ (22/53), hani neyten yazacıñ (3/57), dōru vana gidecēñ didi (29/42), sen bunu nēriye ḡótürecēñ (40/102), buralardan bulacaḡsın (14/116) ... vb.

3. Şahıs: bēle olacaḡ bu iş (41/43), bütün onnardan yūseg̃olacaḡ (3/74), toplan ḡaḡacaḡ burdan (16/132), bu kızını hiç mi ḡórmıyeceḡ (26/236) ... vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: kelepcek vurmıyacāz (29/171), ipek yolunu cannandırıcāz (4/17), hāḡim de gēdicik (4/117), ırrahat ēdecik ḡóyā (4/305), düşündük velhāsıl nē̄ēdecik (7/28), biz burdan gidecik (13/204), nası yüzük daḡacıḡ (3/265), mayın dersi ḡóreceḡ (19/68) vb.

2. Şahıs: gumandanım ḡōolacāñız (14/76), orıya gidecēñız (29/134), gelecıñız (Balâ geneli) ... vb.

3. Şahıs: yāni ḡonuḡacaḡlar yāhut ḡörüḡecek (36/69), ne düvecekler didim (14/94), ḡayserıye ala-caḡlar~ımıḡ beni (29/45) ... vb.

B. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Dilek kipleri, olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramlarını içinde veren kiplerdir.⁶⁹ Bunlarda zaman ifadesi yoktur, sadece şekil ifadesi vardır.

Dilek veya tasarlama kipleri şart, emir, istek, gereklilik ifade eden ve aynı zamanda bu adla anılan dört çekim kalıbından oluşmaktadır.

1. Emir Ekleri:

Sadece şekil eki olan ve zaman göstermeyen emir ekleri, tasarlanan hareketin emirle yapılmasını işaret ederler. Her şahsın ayrı bir emir eki olduğu için, emir ekleri aynı zamanda şahıs eki durumundadırlar. Yani zamir ve iyelik kökenli şahıs eklerinin yanında üçüncü tip şahıs ekleri, emir kökenli şahıs ekleridir.

Derlenen metinlerde emir kipinin çekiminde teklik birinci şahıs ile çokluk ikinci ve üçüncü şahıs genellikle geniz n'si (ñ) ile kullanılmaktadır. Ancak az da olsa istisnaları bulunmaktadır. Emir eklerinin Balâ ilçesi ağızındaki genel durumu şu şekildedir:

TEKLİK

1. Şahıs: -ayım/-eyim; -ıyım < -ayım/-iyim < -eyim; -uyum < -ayım/-üyüm < -eyim;
2. Şahıs: İkinci şahısta ayrı bir ek yoktur.
3. Şahıs: -sın/-sin, -sun/-sün; -sıñ/-siñ, -suñ/-süñ

ÇOKLUK

1. Şahıs: -alım/-elim, bir yerde -alām;
2. Şahıs: -ın/-in, -un/-ün; -ıñ/-iñ, -uñ/-üñ; -ınız/-iniz, -unuz/-ünüz; -ıñız/-iñiz, -uñuz/-üñüz;
3. Şahıs: -sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler; -sıñlar/-siñler, -suñlar/-süñler;

İlerleyici benzeşme ile: -sınnar/-sinner, -sunnar/-sünner

⁶⁹ Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 647.

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: başıñızı ārtımayım (26/62), ūrayım dēmiş (26/265), ne ānadayım (27/2), gidiyim sōleyim (29/51), hadi bañeyim (26/133), delikden bañiyim diyi (33/58) ... vb.

2. Şahıs: Teklik ikinci şahıs eki yoktur. Bu şahsın çekimi eksiz olarak, yani fiil kök veya gövdeleri ile sağlanır:

baā bi gutu vēr didi (36/83), vañdiken bi gēt yazıl (37/6), sañla imāñıñı uyma şēytana (38/34) ... vb.

3. Şahıs: doslar bizi hatırlasın (38/207), vañıt gēçsin (39/6), bin kelle rāz-osun (13/63), çoçuum össün (26/72), zevkinen-oynasıñ (3/34), gidiyosa gētmesiñ (25/32), şad-ossuñ (26/8), ucā sönsüñ (2/45), gúvā gassıñ dēmiş (3/204) ... vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: bi düzeltsin bañalım (4/64), angaraya gidelim (7/94), hi'ç-olmasa biz de yapalām (16/22), neyse eksijimizi alalım (34/7), buyuruñ içeriye gelıñ, çay-içelim (39/12) ... vb.

2. Şahıs: çağrın babasını (11/4), beni aralamañ (14/92) < arala-ma-y-in, hindi kafamı bozdurmañ (14/102), baba inanmañ git yaū (24/7), el'lemeñ yā (13/269) < elle-me-y-in, bunu araşdırıñ dēdi (21/51), hadi gidiñ muslū-āya (26/373), beni ya bi góreve goñderıñ (29/54) ... vb.

3. Şahıs: vazıfelerini saysınlar (19/91), ıraa vursunlar (4/66), men ētsiñler (14/134) ... vb.

2. İstek Eki:

Fiilin istek çekimini yapan bu ek, yalnız şekil ekidir ve tasarlama ifade eder. Yazı dilinde olduğu gibi, Balâ ilçesi ağzında da istek eki -a/-e'dir. Yazı dilinde istek çekimi büyük ölçüde kullanımdan düşmüştür. Özellikle birinci teklik ve çokluk şahısları yazı dilimizde yoktur, diğer şahıs çekimleri

de çok nadir kullanılır. Buna karşılık ağızlarda tamamen canlı olarak kullanılmaktadır.⁷⁰

Bu kipin Balâ ilçesi ağzında da kullanıldığı görülmektedir. Ancak, derlenen metinlerde tespit edilebilen örnekler sınırlıdır.

İstek kipinin Balâ ilçesi ağzındaki genel durumu şu şekildedir:

TEKLİK

1. Şahıs: -a-m/-e-m
2. Şahıs: -a-sıñ/-e-siñ
3. Şahıs: -a/-e

ÇOKLUK

1. Şahıs: -a-ğ < -a-ğ/-e-k, -e-g < -e-k
2. Şahıs: -a-sıñız/-e-siñiz
3. Şahıs: -a-lar/-e-ler

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: ben de 'topliyem gèderim dèdim (2/3), varam (Balâ genel) vb.

2. Şahıs: gelesin, góresíñ (Balâ genel, İstek kipinin ikinci şahıs çekimi genellikle ek fiilin hikâye çekimi ile birlikte görülmektedir:

bi gó'reydíñ (1/22), yèd'di miílar diyeydíñ (24/1), as-gerlik gimí o'laydın (41/8) ... vb.

3. Şahıs: gamara ola da ala'larıdı (3/61), bula, gi-de, ala ... vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: birimiz şunu galdırağ (2/19), arâzi vérek eksíñ (25/32) ... vb.

2. Şahıs: gúlesíñiz, véresiñiz, alasıñız, viresiñiz ... vb.⁷¹

⁷⁰ Muharrem ERGİN: a.g.e, 327-328.

⁷¹ Derlenen metinlerde istek çekiminin ikinci çokluk şahsı ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

3. Şahıs: gamara ola da ala'larıdı (3/61), geleler, gideler, vireler ... vb.

3. Şart Eki:

Bu ek de yalnız şekil ekidir ve fiilin şart çekimini yapar. Yazı dilinde olduğu gibi Balâ ilçesi ağzında da -sa/-se şeklindedir. Bu ek kimi zaman istek ve temenni ifadesi taşıyarak da kullanılır. Bu ekin Balâ ilçesi ağzındaki genel durumu ve kullanılışı şu şekildedir:

TEKLİK

1. Şahıs: -sa-m/-se-m
2. Şahıs: -sa-n/-se-n, -sa-ñ/-se-ñ⁷²
3. Şahıs: -sa/-se

ÇOKLUK

1. Şahıs: -sağ < -sa-ğ/-se-k
2. Şahıs: -sa-ñız/-se-ñiz
3. Şahıs: -sa-lar/-se-ler

Kullanılışları:

TEKLİK - 1. Şahıs: çarşıya gitsem inzibatlar yaħaliyo (29/50), ye'minıetsem başımıarımaz (39/21), esgi dıññıñeri 'ānatsam (1/18) ... vb.

2. Şahıs: on ğún de çalsan (17/117), sen didim türk olsañ (17/130), sen bi ğórmüşıossañ (21/61), gelıerenner loħmasından yirseñ (38/7), şimdi gitseñ gayfelerde gumar oynuyular (4/55) ... vb.

3. Şahıs: bi de vursa agzına (14/192), şehirde dıññı yapsa bēş ğún işe gidemez (17/116), dese de bi oğ vurdu bi de bağ vur'du (41/21) vb.

ÇOKLUK - 1. Şahıs: bir mal almıya çıħsağ (41/82), gara gucāna girsek döverdim (17/128) ... vb.

⁷² Şart çekiminde teklik ikinci şahısta genellikle şahıs eki genellikle geniz n'li (ñ) olmakla beraber bazen geniz n'sinin olmadığı örnekler de vardır.

2. Şahıs: gamarada os'sa da bi baḥsañız. (3/61), bisseñız ðle kúfúr étmezdíñız (14/83), burda ölseñız, kóylü öldürdü dërsíñız (39/15) vb.

3. Şahıs: şimdi adamlar os'sa da sōleseler (40/73).

Balâ ilçesi ağzında şart çekiminin sonuna hitap un-suru almış şekillerine de rastlanmaktadır:

baḥsāna iki dene (4/211), giden şofor dursāna (28/6), aşılı oynardıñ sōlesēne (7/132), la maḡammer bēy sen anladıvirsēne yā sen konuşuvirsēne (27/21) vb.

4. Gereklilik Eki:

Diğer tasarlama ekleri gibi, bu ek de yalnız şekil eki-dir. Fiilin gereklilik çekimini yapmaktadır. Yazı dilinde olduğu gibi, Balâ ilçesi ağzında da gereklilik ekleri -malı/-meli şek-lindedir. Yazı dilinde işlek olarak kullanılan bu ekin üçüncü şahsının çekimine ait örnekler dışında metnimizde örneğe rastlanmamıştır:

dōru konuşmalı (26/25), allah-ı için sōlemeli (26/258) vb.

-malı/-meli ekinin olmadığı zamanlarda gereklilik kavramı için gerek kelimesinden yararlanıldığı bilinmektedir. Balâ ilçesi ağzında “gerek” kelimesinin bu amaçla kullanılışı-na ait örnekler bugün de bulunmaktadır:

muhabbet karşılıklı olması gerek (26/174), gúl camālın bir gún solsa gerekdir (38/308) vb.

“Gerek” kelimesinin eş enlemlisi olan Arapça asıllı “lâzım” kelimesine ait örnekler de vardır: ayā ḡaḥ'mam ilâzım (1/5), hicirî hēsābından girmesi lâzım (21/139) vb.

VI. EK FİİL (Cevher Fiili)

İsim soyundan kelimelerin fiilleştirilmesinde Balâ il-çesi ağzında da Eski Türkçedeki *er-* yardımcı fiilinden geliş-miş olan *i-* yardımcı fiili kullanılmaktadır.

Türkçenin ana yardımcı fiili olan *i-* yardımcı fiilinin bugün bütün çekimleri yoktur. Bugün sadece *geniş veya*

şimdiki zaman, bilinen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart çekimi olmak üzere dört çekimi vardır.

Derlenen metinlerde şahısların tamamına ait örnek-
lere rastlanamadığı için örnekler topluca verilecektir.

1. Geniş veya Şimdiki Zaman:

Bu kip, Eski Türkçedeki *er-ür-men*, *er-ür-sen* vb. geniş zaman çekimindeki *er-* yardımcı fiili ile geniş zaman gösteren *-ür* ekinin birbirleriyle kaynaşarak eriyip kaybolması ve çekimde şahıs gösteren *-men*, *-sen* zamirlerinin de birer ek kalıntısı hâlinde devamı ile oluşmuştur.⁷³ Bu zamanın teklik ve çokluk üçüncü şahıslarında *i-* fiilinin eşi olan *tur-* (dur-) yardımcı fiilinin kalıntıları vardır. Ekleşmede bunun da etkisi olmalıdır. Ancak teklik üçüncü şahıs eki olan ve bildirme eki diye de tanımlanan *-dır/-dir* ... eki genel olarak düşme eğilimlidir.⁷⁴

Ek fiilin bu çekimine ait örnekler şunlardır:

babası bizik (41/31), çubuğluyum (22/64), sen_ah pëygambersin (38/134), atan muhammetdir (38/252), siz geş'lersiniz (40/47), ihtilal başındayıl (13/231), ğúġ camālın bir ğún solsa gerekdir (38/308), yaŭ sen avkatsın (17/136), siz esgi gavassıñız, giri gavassıñız (33/81) vb.

2. Görülen Geçmiş Zaman:

sivil mēmur_udum (18/39), on dene eşşek var_ıdı (24/19), dedesi diktator_udu (26/182), o zaman şey_ıdı (29/9), fañır_ıdıñız (1/39), kaç yaşında var_ıdıñ (1/46), ben de duydu_udu (13/248) vb.

3. Öğrenilen Geçmiş Zaman:

keklik 'çömuş_umuş (19/41), bu kóyde tohum bol olur_umuş_umuş (33/2), evelisi de kutluyumuş_umuş (3/148), sōna eşer_ıdı (4/226), ikisi amıca çocuğlar_ımış (13/126) vb.

⁷³ Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 703.

⁷⁴ Ahmet GÜNŞEN: a.g.e, 146-148.

4. Şart Çekimi:

ne gadar avkatısa (13/156), ne şikâtiñ varısa (14/77), mināsıbsısa vèrelim (25/145), seniñ bölüün kimise (26/301), yâni gücün yetiyise (36/95), sağ dirim sen de gerçek eriseñ (38/9) vb.

Balâ ilçesi ağzında *i-* ek fiilinin *hikâye, rivayet ve şart* birleşik çekimi örneklerine de rastlanmaktadır:

bi yana gitmezleridi (17/104), ders verilleridi (7/26), düvellerse dösüñler (14/95), gararğah bölüklerini bilirseñiz (19/96), gelillerdi bağallardı (21/78), bayatıñ dağandan odun getirillermiş (28/45), vura vura çıhartıyoduñ (28/41) < çıkar-t-ı-yor i-dik ... vb.

i-ken:

Balâ ilçesi ağzında, *i-* ek fiili ile kurulan ve yazı dilimizde ünlü uyumunun dışında kalan “i-ken” zarf fiilinin ekleşmiş ve ayrı olarak kullanılan şekilleri de (*-kene, -han, -hana vb.*) görülmektedir:

derken gağdı (36/84), cenāze üç günlükene çağırır (10/7), bu yanna şıı’derkene (16/152), dere bëyi ‘yöhan (26/259), oturuhan bosdan didi (29/78), olanıevinden çıharhana (33/70) vb.

V. SORU EKİ

Fiil çekim eklerinden olan bu ek fiilleri soru çekimine sokmaktadır. Soru eki isim ve fiillerde aynıdır. Balâ ilçesi ağzındaki fiil çekim eki olan soru eki ile ilgili örnekler şu şekildedir:

om beş yaşında fazla adama varı mı? (1/43), u’tanmı misiz? (13/57), olannan gız birbirini isdiyö mü? (19/8), beni bālāda górdü mü? (39/9), oılan amele yörüdü mü? (14/177) vb.

Balâ ilçesi ağzında soru eki, bazen teklik ikinci şahıs ekinden sonra gelince, ilerleyici benzeşme ile -nı/-ni, -nu/-nü; -ñı/-ñi, -ñu/-ñü şeklinde de kullanılmaktadır:

televîzona vereceksin. anniyîñ ñı? (21/116), hiç su-baya garşı gelmedîñ ñı? (6/16), górdúñ ñú dıdim (17/143), ben de gidiyim dëdim biliyoñ ñu? (19/65) vb.

Balâ ilçesi ağzında soru anlamı bazen soru eki yerine, fiillerin kip ekleri üzerinde yoğunlaşan kuvvetli bir vurgu ile sağlanır: baǵa ne dëller dëdim bi'liyîñ? (13/99), karalıyı bi'liyîñ (13/131), yüzbaşı bi'liyîñ? (14/61) vb.

VI. SIFAT-FİİLLER

Sıfat fiiller, nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan ve genel olarak hareket ve zaman ifade eden fiil şekilleridir. “Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sığata ektararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırırılar.”⁷⁵ Balâ ilçesi ağzında kullanılan sıfat-fiil ekleri, bazı ses değışikliklerine uğramış olarak kullanılmakla beraber, esas yapıları ve görevleri itibariyle yazı dilindeki biçimlerle büyük ölçüde uygunluk arz ederler.

Derlenen metinlerde tespit edilebilen başlıca sıfat-fiil ekleri ve örnekleri şu şekildedir:

a) -dıǵ < -dıǵ/-dik, -duǵ < -duǵ/-dük; -dî < -dıǵ-ı/-dî < -dik-i:

kesginden geldî sıralarda (25/47) < gel-dik-i, düñn başladı zaman (34/12) < başla-dık-ı, oǵumuşluǵu olmadıǵ çavuşluǵ yapamaz (26/70), ne ğadarı çekdijimizi (40/34) < çek-dik-i-miz-i, nêrde olduynu bilmiyim (41/32) < olduk-u-n-u ... vb.

b) -an/-en:

parıynan ilk satılan benoldum (3/20), avrupaynan asyayı birbirine bālîyan (4/14), otuz dönüm eken de altı kilo

⁷⁵ Zeynep KORKMAZ: age, 909.

vêrî (13/75), gamandan gelen asvatda (21/88), koñşu kıoylerden gelen oñuntuları (30/10) vb.

c) -acañ < -acañ/-ecek:

Hece kaynaşması sonucu kısalmış olan şekilleri de yaygın olarak kullanılmaktadır:

hocanı sırf bir yatacañ yêri var (39/5), her kêşîñ çörêñize çalacañ yā'ñız var (1/25), vëreceklêri de şu gadarı bi mendil (4/158), yiyecāni giyecāni bizden sorulurdu (28/25) vb.

d) -ası/-esi; -asıca/-esice:

Derlenen metinlerde bu ekle ilgili sadece birkaç örneğe rastlanmıştır: babalar yiyesiceler (4/87), allah bêlâsını vërmıyesice (14/166).

e) -or, -ar/-er:

oñur yazarlıym da yoñ (9/1), ile gelir gól süzüklüsü (27/32), mal satar gibi (19/14), ėle gëder vardı (3/293), mal bazarlı yapar gimî (40/20) vb.

f) -mıñ/-mıñ, -muñ/-müñ:

eveli tanınmıñ, bilinmıñ adamlar varıdı (3/39), vurmuñ oluyrum (4/82), doñunmuñ ip (34/26), ölmüş kıpek enij (36/61) vb.

VII. ZARF-FİLLER

Hareket ifade eden fiil şekilleri olan zarf-fiiller, fiillerin zarf şekillerini yaparlar. Balâ ilçesi ağızındaki zarf-fiil çeşitleri ve bunlarla ilgili örnekler şu şekildedir:

a) -al/-e: zıbegoyunuya oynuya gider (16/71), gidecem diye isyān ediyor (12/3), gele gele bālāya gelmiş (38/163) vb.

b) -ıl/-i, -u/-ü: çatalörenimiş tatarören diyi duymadım ben (41/57), yāni dëdi godu olacañ diyi dëdim (4/85),

sizler tabi onu oħuyu oħuyu türkçenîñ noĥolduynu bilirsîñiz (25/15) vb.

c) -ip/-ip, -up/-üp: kemiş bõle yarılıp gidiyo (28/60), bi şiler diyip durıyo ben ānamadım (29/33), sōna kaçanı vurup da kaçanı vurdu muydu (4/188), yāni ğörüp de almaħ (4/176) vb.

d) -arah < -arak/-erek: bu sözden utanarahdan ali okulu oħudum (7/124), çobanĥolarahdan meseġā (14/128), bõle kemiş yarılaraq giderken (28/60), kōyümüz olaraħ dōduħ anamızdan (31/3), dūŭñ iderek şeġe dūŭñ olurdu (36/32), arħasından iterek beni karda burıya getirdiler (3/68) vb.

e) -inca/-ince, -unca/-ünce: kapıyı ‘açınca ses ke-sildi (13/225), biz gursa ‘girince bir de emir geldi (16/132), oturunca orda doñup kalıyo (20/10), belediye rêyisi olunca atatürk ğóñderiyo (26/260), sōna evine de ğófürünce olan gandırıyo (33/27).

Bu zarf-fiil eki Balâ ilçesi ağızında, sonuna bir -k/-h < -k ünsüzü alarak da kullanılmaktadır: angaranın vidaydasını ğörünceg (27/11), gayıtĥé’dincek diyo (21/29), tabi intāame girincek didi (26/69) vb.

Ayrıca Balâ ilçesi ağızında bu ekin ikinci ünlüsü olan a, e düz-geniş ünlüleri bazen ı, i, u, ü düz dar ve yuvarlak dar ünlü durumuna gelmiştir. ben yanaşını onnar sesi kesdi (13/52), no diyinci, ulan tūvāñ dipciyñen ‘vuruncu, allah var da, orda düşdü (14/96) vb.

f) alı/-eli: bi ay oldu alalı (16/124), hāġa gurulalı kaçınıcı asır dönmiş gitmiş hāġa kōy (31/4), bāġa ben beni bileli bāġa aynı bāġa (41/80) vb.

g) -dıħca < -dıkca/-dikce, -duħca < -dukca/-dükce: Örneklerden de anlaşılacağı üzere, bu ekin içinde bulunan eşitlik eki Balâ ilçesi ağızında ünsüz uyumuna aykırıdır.

o ardıc çatladıhca hanımın çintisini yahmış (28/54), gelip gëtdikce vurî bilmem naḥapî (2/41), ondan sōra davul çaldıhca ikimiz de bi araya geliriz (34/26) vb.

h) -madan/-meden: hatırını gırmadan. yapılıyo bu işler (40/91), ğûñ dōmadan neler dōdurur (4/135), ğōzelcene şîḥitmeden (17/171), tam o sahasına ‘gëçmeden yëtişirse ciridi atardı qā (40/84) vb.

ı) -anda/-ende: Derlenen metinler içerisinde bununla ilgili sadece bir örnek tespit edilebilmiştir: gëdende ôlana yatah dōkeller (5/5).

EDATLAR

Edatlar, yalnız başlarına bir anlamı olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir.⁷⁶ İsim ve fiiler arasında çeşitli münasebetler kuran edatlar görevlerine göre ünlem edatları, bağlama edatları, ve son çekim edatları olmak üzere üç çeşittir. Edatların Balâ ilçesi ağzındaki başlıca örnekleri şu şekildedir:

1) Ünlem Edatları:

Ünlem edatları, sevinç, keder, nefret, heyecan ... vb. gibi ruh durumlarını ve tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini anlatan edatlardır.

Bunlar da kendi içinde ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları ve cevap edatları olmak üzere beşe ayrılır.

a) Ünlemler:

Bu edatlar, bazı hâllerde ortaya çıkan duygularımızı ve heyecanlarımızı ifade eden edatlarla, tabiattaki sesleri taklit eden edatlardır:

⁷⁶ Zeynep KORKMAZ: a.g.e, 1052.

eyvah dim gulā her al gopardacaḥ (14/59), hele getir bi cūāra parası (2/48), amā ne diyim anam (3/51), amā, yüzük bazar ğūrñ dahilacaḥ erif (3/250), daḡ neler yapıdñ neler yapıdñ abo (1/23), ōho hasan ombaşıyı kucaḥladım annından öpdüm (7/36), amma bi yimesi olur (17/179), vay babam vay didi (14/176), of babam asgerlik biter mi? (14/157) vb.

b) Seslenme Edatları:

Hitap ve seslenme vasıtası olan edatlardır:

dédim ey yā rabbi allah (4/331), didi yav hiç bi şī didi dek gelmi (29/73), uā burasi bekdāşi (38/28), acıḥmışsñız niye yēmiyoñuz lan (39/31), yaū bēle kōyün bir şini çıḥardacām (13/114), baḥ bura yūsek dēdim (13/200) vb.

c) Sorma Edatları:

Soru için kullanılan edatlardır:

hani ıraḥı (26/208), gaça doñdurdular? (19/14), hani belliydi üş dört gişi vardıḥ (23/24), ana baldız yolu ne ney aldılar (3/135), neden acabā icāb ētdi diyi ırahmatlıḥ (3/167), nası amma bir metire gar var (26/150) vb.

“hani” edatının kalınlık-incelik uyumuna uyduğu örnekler de mevcuttur: hanı karacın da bāzı şeyler dōkūluyor ya hani (26/338).

Balâ ilçesi ağzında “hani” edatıyla aynı anlamda kullanılan “taman” edatı vardır. Bu edata derlemelerimiz sırasında rastlanmamakla beraber, görev yaptığımız Afşar kasabasında sonradan, bir sohbet sırasında karşılaştık. Yaptığımız soruşturmalar neticesinde bu edatın Balâ genelinde kullanılan bir edat olduğunu öğrendik.

şo yoḥarda bi ev var ya taman, ordaydıḥ (Afşar).

d) Gösterme Edatları:

Bir nesneyi göstermek amacıyla kullanılan edatlardır:

işde bu gonya garamanı tarafında (4/204), ondan sōna işdi gınası da gelir (17/61), bitirdiler aha görüyosuñuz (18/59), ben aha şu ufağ çocuğlar gesse (13/13), o da masava da uzāmiş (14/254), gelin çıkarhana bi varyoz bi bañıyoz şordan (33/66) vb.

e) Cevap Edatları:

Bu edatlar kabul ya da red ifade eden edatlardır:

he tamam didim (37/37), iyi bu gúñ sen bende misāfir olursun (37/9), peki bu kızını hiç mi görmiyeceğ gardaşım (26/236), angaralī değ misîñ? evet añağaralıyım (7/81), benim mātabım dāl (26/131), bu gardaşın mı? oluñ mu? yoh dim gardaşım (37/4), hayır şimdi, üç bēş kişinîñ arasında (40/14) vb.

2. Bağlama Edatları:

Bağlama edatları, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve anlamca birbirine bağlayan edatlardır. Çoğu yabancı asıllı olup bir kısmı da Türkçe asıllı olan bağlama edatlarının Balâ ilçesi ağzındaki örnekleri şu şekildedir:

a) Sıralama Edatları:

Arka arkaya gelen unsurları, kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri birbirine bağlayan edatlardır. Balâ ilçesi ağzında sıralama edatları ve, ile ve bunun değişik şekilleri olan ilen, nan, nen, inan, inen şeklindedir:

çoğ ādet ve törelerimiz (17/87), ali ile muhammedîñ sünneti (38/107), gēdiyiler zilfi ebeminen ikisi (3/191), gelinnen gúvā yatsa kuma oturuyu (3/198), hazretī aliyen māvienîñ bi harbi var (25/89) vb.

b) Denkleştirme Edatları:

Denkleştirme edatları, birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan dil birliklerini birbirine bağlayan edatlardır:

cumartesi ğúrñ veyât bazar ğúrñ başlar (34/12), babası veyâ yahın biri gider gızı ğórür (40/1), bizim bura amca veyâ apca kelimesi gullanır (15/4), biz geziyoruz dèriz. veyâhut geziyoĝ. lisenlerimiz bõle (25/21), ya ora burıya gitmiş veyât da bu orıya gelmiş (22/6) vb.

c) Karşılaştırma Edatları:

Birbirleriyle karşılaştırılan iki veya daha fazla unsuru birbirine bağlayan edatlardır:

ne içerdekini dışarıya çıkarıñ, ne dışardahını içeriye goyun didiler (29/17), hem sevabını alırsıñ. hemi de çoĝ-ëý gadın (3/187), ya bizi daş yap ya kuş yap (12/4) vb.

d) Cümle Başı Edatları:

Bu edatlar şekil ve anlam bakımından birbiriyle alâkalı olan cümleleri birbirine bağlamada kullanılır: çıkar gelisin didi. ama asgerlik yapıyıñ (13/189), yâni ekmedijimiz bi şey yoĝ (16/61), amma bi yimesi olur (17/179), hat â o bayıra devriş buyduran dèller yâni o ğúrñden bu ğúrñe (20/11), velâsıl bahçelidesin feñan dèmez (22/62), yalnız mezeñiz dèdiler bérbat-olur (26/340), yalnız dèdim ... (4/136), faĝat kendi çorabımın numarasını bilmiyom bah (9/8), zâten atmış-ikilerde bi ilaçlandı (18/36), meseñâ kókümüz imam'ıñnan gelmiş (33/9) vb.

e) Sona Gelen Edatlar:

Bu edatlar, kelimelerin veya diĝer dil birliklerinin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara çeşitli anlam ilişkileriyle bağlayan edatlardır: biz de burayı gopardıp da bi yana gidemëyoz (33/8), müslüman-olduĝunu bile ben ĝabul-itmiyom (38/263), zamanlardan dahi insanları bõle birbirine ĝarışdırmıya (25/92) vb.

ki Edatı:

Farsçadan dilimize geçmiş olan ki edatı tipik bir bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır. Bu edat Balâ ilçesi aĝzında

değişik biçimlerde kullanılmaktadır. Bu edatın “ne” eklenmiş biçimde genişletilmiş bir şekli yaygın olarak kullanılmaktadır:

vallâ bilmiyim kine (14/4), ol'maz ki ayıp bi şî didim yaû (16/23), santıralciye diyo kine éyce diyo âna (29/32), battal gâzî yaḥalayınca dêmiş kine (25/96) vb.

3. Son Çekim Edatları:

a) gibi: Birlikte kullanıldığı kelimeye benzetme ilgisi katan edattır. Balâ ilçesi ağzında “gibi” şekli yanında “gimi” ve “kimi” şekilleri de kullanılmaktadır:

seniñ gibi çalışanı görmedim (26/10), sen mezerde sival sorar gibi soruyoñ ya (27/18), şu direkler gimi bi direk (36/60), yavru şahan gimi göçe süzüldü hazret-ali (38/202), onnarın bizim kimi bi arâzîsi yoh (21/134) vb.

b) için: Sebep ve amaç ilgisi kuran bir edattır. Bu edat Balâ ilçesi ağzında değişik şekillerde kullanılmaktadır:

çocuḥları yetiştirmek- için falan (25/35), haḥ-uḥun ab'desdim aldım zaman (38/80), belir'mek-uḥun (4/83), bu angara uḥun dîdi (7/94), bu ḥaymaḥamlılı ne uçu yapıyım (13/81), astēmene de onuñ-uḥuñ didim (17/135) vb.

c) ile: Vasıta ve beraberlik ilgisi kuran işlek bir edattır:

başcavuş-ile gitdik kıoye (29/134), bununla oturduḥ moturduḥ (37/11), onna iyi tanışırılıḥ (13/223), paraynan arabalar dutdular (13/238), memmet deniziñ-aḥ`lıynan mı gēdiyîñîz (14/267), hısım-ınan beḥ aramız iyi deyil (16/19), vatandaş-ınan bi şeyi olmaz (22/19) vb.

d) kadar: Karşılaştırma, miktar, benzerlik gibi yönlerden ilgiler kuran bir edattır. Edat Balâ ilçesi ağzında ön seste *k* > *g* değişimli şekliyle kullanılmaktadır. Ayrıca son seste -ı türemeli ḡadarı şekli de yaygın olarak kullanılmaktadır:

dünyâ ḡadar çabala (26/29), o ḡadar kış ki mübârek (26/266), pērşembîye ḡadarı ḡapıda davîl çalır (34/13), o

zamana gadarı muḥdariñ (41/40), beni hindiye gadarı ever-medîñ (3/160), şu gadarı bi mendil (4/158), bu da bu gader (7/105) vb.

Bununla birlikte Balâ ilçesi ağzında bu edatın anlamını karşılamak üzere eşitlik hâli eki *-ca/-ce*, *-ça/-çe* de kullanılmaktadır: ðlenden ikindineçe piyâde tâlimi yapıdîḡ (6/7).

e) karşı: Yer ve yön edatlarından biri olan bu edatla ilgili, derlenen metinlerde, fazla bir örneğe rastlanmamıştır. Bunun da yine ön sesinde bir *k > ğ* değişmesi söz konusudur: qā garşı unudiy yāni (34/31).

f) sonra: Ayrılma hâlinden sonra gelen ve zaman bildiren bir edattır. Balâ ilçesi ağzında genellikle iç seste *-r-* veya *-n-* düşmesi sonucu ortaya çıkan şekliyle kullanılmaktadır:

ondan sōra bizde bi saḡal öpüşme dēriz (40/7), onnan sōra bi şeyler yap (4/320), gönderdikden sōna posdayı salmış (7/96), ondan sōna lokum ğófürüller (17/13) vb.

Balâ ilçesi ağzında “sonra” edatının anlam ve görevini üstlenen ve aynı zamanda yaygın olarak kullanılan keli/kili edatı vardır: düşenden kili bi iki üş daḡ vurdum (14/98), beni soyduḡdan kili. anayı babayı soyduḡdan kili (33/29), gidenden keli dōru bizim yüzbaşıya şikât ēdî (14/110) vb.

g) beri: Bu edat da ayrılma hâli ekinden sonra gelen ve zaman bildiren bir edattır:

burîya geldijinden beri yēdi sekiz sene galdı (22/14), devrî-ādemden beri bu yērçinme var insannarda (25/71), ğırḡ sekizden beri ordayım (4/108) vb.

h) göre: Bu edat yönelme hâli eki almış isimlerden sonra kullanılmaktadır. Balâ ilçesi ağzında genellikle “ğóre” biçimiyle kullanılmaktadır:

herkēşin isdeene ğóre yaz (16/140), kiloya ğóre para vēcēmiş (29/130), kendine ğóre ðle aḡrabālarını felan çārır (40/17) vb.

KAYNAKÇA

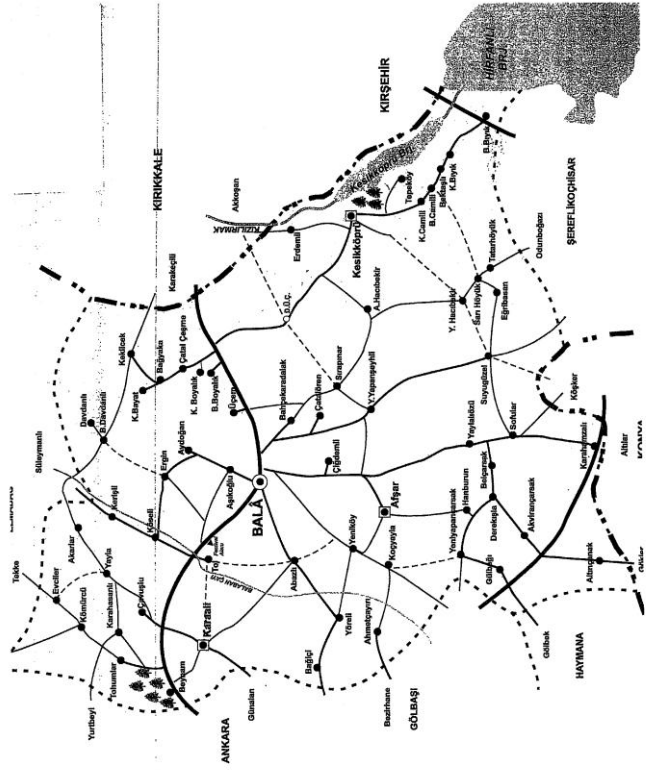
- ACAR, Turgut. Artvin ve Yöresi Ağızları. Atatürk Üniversitesi Doktora Tezi, Erzurum, 1972.
- AKSOY, Ömer Asım. Gaziantep Ağzı I. Gramer. İstanbul, 1945.
- , Gaziantep Ağzı II. Deyimler, Meşhur Sözler, Atasözleri, Dualar, Beddualar, TDK yay., İstanbul, 1945.
- ARAT, R. Rahmeti. "Türkçe Metinlerde e/i meselesine dair", Rocznik Orientalistyczny, XVII, 1953, 306-313; Makaleler 1, 350-362.
- BANGUOĞLU, Tahsin. Türkçenin Grameri. TDK, 5. Baskı, Ankara, 1998.
- BASKAKOV, A. N. "Türk Dillerinde Ön vokallerin Düzleşmesi ve Karaimcenin Halicz-Luck Lehçelerinde ö > e ve ü > i Değişmeleri", TDAY Belleten 1963, 33-37.
- BAŞKAN, Özcan. "Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme". TDAY Belleten 1970, 234-251.
- BULUÇ, Sadettin. "Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası", TM, VII-VIII, 1940-1942, 327-333.
- BURAN, Ahmet. Anadolu ve Rumeli Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri. TDK yay., Ankara, 1996.
- CAFEROĞLU, Ahmet. Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme 1. TDK yay.. Ankara, 1991.
- , Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar. İstanbul, 1942.
- , Anadolu Ağızlarından Toplamalar. İstanbul, 1943.
- , Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar. İstanbul, 1945.
- , Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarında Toplamalar, idk yay., Ankara, 1994.
- , Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler. TDK yay, Ankara, 1995.

- , Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler. İstanbul, 1951.
- , "Anadolu Ağızlarında Methathés Gelişmesi". TDAY Belleten, 1955, 1-7.
- , "Anadolu Ağızlarında İç Ses Ünsüz Değişmesi". TDAY Belleten 1958, 1-11.
- , "Anadolu ağızlarında Konson Değişmesi" TDAY Belleten 1962, 107-130.
- , "Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü DeğişmesiÇ. TDAY Belleten 1964, 1-33.
- Derleme Sözlüğü (I-XII), TDK yay.: 211, Ankara, 1963.
- ECKMANN, János. "Kelime Ortasında Anorganik b, p ve m'nin Türemesi". TM, X, 1953, 313-320.
- , "Türkçede d, t ve n Seslerinin Türemesi". TDAY Belleten 1955, 11-22.
- ERCILASUN, Ahmet Bican ve Ensar Aslan. Arpaçay Köylelerinden Derlemeler. Ankara, 1976.
- ERCILASUN, Ahmet Bican. Kars İli Ağızları-Ses Blgisi. Gazi Üniversitesi yay., Ankara, 1983.
- ERCILASUN, Ahmet Bican ve başk. Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri. YÖK yay: 1371, Ankara, 1991.
- EREN, Hasan. "Türk Dillerinde Methathés". TDAY Belleten 1953, 161-180.
- , "Anadolu Ağızlarında Rumca, islavca ve Arapça Kelimeler". TDAY Belleten 1960, 295-371.
- , "Türk Yer Adları: Söke". TDAY Belleten 1965, 149-153.
- ERGİN, Muharrem. Üniversiteler İçin Türk Dili. Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım, 4. baskı, İstanbul, 1985.
- , Türk Dil Bilgisi. Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım, İstanbul, 1997.
- , "Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Trankripsiyon İşaretleri". AABŞ, TDK yay., Ankara, 1999, 42-48

- ERİMER, Kaya. "Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bibliyografya Denemesi", TDAY Belleten 1970, 211-236.
- GABAIN, A. von. "Türkçede Fiil Birleşmeleri". TDAY Belleten 1953, 16-29.
- , Eski Tütçenin Grameri. çev.: Mehmet Akalın, TDK yay: 532, Ankara, 1988.
- GEMALMAZ, Efrasyab. Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler). 3. c, Atatürk Üniversitesi Basımevi. Erzurum, 1978.
- GÜLENSOY, Tuncer. "24 Türk Boyunun Anadolu'daki İzleri". Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı, 1977, Ankara, 1979, 74-98.
- , Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası. Akçağ yay..2. baskı, Ankara 2003.
- , "Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki". TKA, Yit XXIII/1-2, Ankara, 1983.
- , Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük), TDK yay. 33, Ankara, 1983.
- GÜNAY, Turgut. Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük), KB, MIFAD yay. 27, Ankara, 1978.
- GÜNŞEN, Ahmet Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük) TDK yay. 745, Ankara, 2000.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin. Türk Dilinde Edatlar. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984.
- , Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller. KB. yay. 1348, İstanbul, 1991.
- HATİPOĞLU, Vecihe. "Türkçe Kelimelerin Önsesleri". DTCFD, IV, 1951, 260-275.
- , Türkçenin Ekleri. TDK yay., Ankara, 1972.
- , Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü. 4. baskı, TDK yay. :276, Ankara, 1982.
- KARAHAN, Leyla. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. TDK yay 630, Ankara, 1996.

- , "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekle-ri". TKA, 32, 1996, Ankara, 1996.
- Kaşgarlı Mahmud. Divanü Lügat-it Türk çev. Besim Atalay, c. 1, TDK yay. 521, Ankara, 1985; c. II, TDK yay. 522, Ankara, 1986; c. III TDK yay, 523, Ankara, 1986; c. IV, TDK yay. 524, Ankara, 1986.
- KORKMAZ, Zeynep. "Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında". TDAY Belleten 1953, 197-205.
- , Zeynep. "Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında". TDAY Belleten 1953, 197-205.
- , Güney-Batı Anadolu Ağızları-Ses Bilgisi (Fonetik), DTCF yay. 114, Ankara, 1956.
- , Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi). TDK yay, Ankara, 2003.
- , "Anadolu Ağızları Üzerinde Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar". TDAY Belleten 1975-1976, 143-172.
- , Nevşehir ve Yöresi Ağızları. TDK yay.: 582, Ankara, 1994,
- , Gramer Terimleri Sözlüğü. TDK yay.: 575, Ankara, 1992.
- MANSUROĞLU, "Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu". TDAY Belleten 1959, 81-93.
- ÖNDER, A. Rıza. "İç Anadolu Ağzı". TD, VII/78, Mart 1958, 278-282.
- ÖZKAN, Fatma. Osmaniye Tatar Ağzı. TDK yay., Ankara, 1997.
- Räsänen, M.. Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien III Ankara, Kaiser, Kırşehir, Çankiri, Afion vil., SO VII/2, 1936, 1-30.
- SAĞIR, Mukim. "Anadolu Ağızlarında Ünlüler". TDAY Belle-ten 1995, Ankara 1997, 376-390.
- , Erzincan ve Yöresi Ağızları, TDK yay, Ankara, 1988.

- , "Ağız Çalışmalarında Çeviriyazı". AABŞ, TDK yay.: 697, Ankara, 1999, 126-138
- SÜMER, Faruk. "Anadoluya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?". Belleten. XXIV, 1 Ekim 1960, 567-594.
- , Oğuzlar-Türkmenler. 2. baskı, Ankara, 1972.
- , "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?". Belleten, XXIV, S. 96, 571-592.
- , "Buzulus Hakkında". DTCFD, VIII, 45.
- Tarama Sözlüğü (I-VII), TDK yay.: 212, Ankara, 1963-1977.
- TEKİN, Talat. Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler, Hacettepe Üniversitesi yay., Ankara, 1975.
- TİMURTAŞ, F. Kadri. Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl, Gramer-Metin-Sözlük). 1.0 Edebiyat Fakültesi yay.: 2157, İstanbul, 1977.
- Türkçe Sözlük. TDK yayınlan. 9. Baskı, Ankara, 1998.
- ÜSTÜNER, Ahat. Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri. TDK yay., Ankara, 2000.
- Yurt Ansiklopedisi (Türkiye II II: Dünü, Bugünü, Yarını), "Ankara" mad., Anadolu Yayıncılık, c. 1, İstanbul, 1982-1983.

METİNLER

-1-

Söyleyen: (a) Muharrem Küçük (70 yaş), (b) Yaşar Yiğit (60 yaş), (c) Halit Güngör (48 yaş), (d) Galip Güngör (42 yaş).

Derleme Yeri: Afşar Kasabası

Konu: Serbest konuşma

- (a) ... bandırmada, balikesir dedim a, bandırmada. ısdambılda. ısdıgamıdıñ. dolan ha dolan.

- (b) ānat ānat.

- (c) merhabā hoş geldíñ, nābiyíñ, iy misíñ?

5 - iyyim sen nassıñ? uía gayınımız geldi. Ayā gañmam ilāzım.

- (c) olur mu canım?

... halamınanarañ nasıldı esgiden?

- (a) halañ hañı?

- (c) halıñı goymadın ki avradıñ.

10 - (a) nógórdük halıñı gomadıñ da?

- (c) épéy cirid oynadıñ canım.

- (a) e oynadıñ şimdi yalan sōlemēlim.

- (c) épéy at oynatdıñ yāni.

- (a) oynatdıñ onnar devran sürdük.

15 - (c) neler yapıdıñ sen neler.

- (a) neler yaptım hañı?

- eski düğünleri bir anlat.

- (a) esgi dūññeri ānatsam qđ. asgerde bile deve yaptım deve. at oynatdım. deve yaptım... vallaha. piyādeler²⁰oyun çıhartdılar. olén gomandan yau biz ö'lü müyüsúñúz? bi de siz oyun çıharıñ didi. 'dutduñ biz de bi deve yapıdıñ. oyunu çıhardıñ orda. Bi gó'reydíñ. Yēdi gún isdiraāt. yat.

- (b) daa neler yapıdıñ neler yapıdıñ abō...

- (a) sizler 'bōle yaşadıñız. neler yaptım? bunnar ā²⁵'bōle yaşadılar. hēç boşuna yorulmañ. Her kēşíñ çōrēñize çalacañ yāñız var. sen de. yalıñız ben'ne şeēdiñız?

- (c) halam gendi mi geldi, sevdíñ mi aldıñ?

- (a) gendi 'geldi.

- (c) ala ala.
- 30 - (a) ya, halañ... gendi 'geldi.
- (c) yā sen dē atmış yaşıñdaydın. sağ kim geleceği o zaman?
- (a) tōbe dē lan atmış yaşındaydım... halañ ğúúççúķ müydü?
- 35 - (c) yavraldıñız yaħardıñız. ğúççüdü halam ğúççúķ 'dā mıydı?
- (a) mabalı se'nín boynuña.
- (c) sağ bēle vardı. bi kaç dağ. Onnara ne gız vērilerdi. faħırıdıñız. Sizlere gız mı vērilerdi?
- 40 - (a) fa'ħırdıħ.
- (c) e tamam. alama yavraldıñız. size vērđi yā.
- (a) ben yavralmadım. gendi geldi, yavralmadım.
- (b) gendi gelen om bēş yaşında fazla adama var mı? o bebeydi sen 'om bēş yaşındaydın.
- 45 - (c) ne om bēşi, otuz bēş yaşında, ğırħ yaşında evlendıadam yā. kaç yaşıñ'da varıdıñ evlendiinde?
- (a) ben nı?
- (c) ğırħ var mıydı ğırħ?
- (a) yoħ ola ğırħ. siz ne 'yapiyíñız? asgerden
- 50 ğırħıkide geldim. asgerde. kaç yaşında olmam lâzım? yirmi dōrt yaşı, yirmi beş yaşında.
- (c) adam esgiden dēy bōyük yazılıylardi. halam om bēş, on sekiz yaşında anca varımış.
- (a) halañ bó'yúúdü canım. şēye nişanlılydı yaū.
- 55 - (c) kime?
- (a) yuħarınıñ şēyine. o zamanı da ... nişanlılydı yaū.
- (d) şu deve oyunlarından, esgiden ğāvecilik yapardıñız. kıyüñiçinde şeker meker dālırdı. oħuntu gelirdi.
- 60 onnardan diyirim ānadacın.
- (a) ... oħuntu 'dālırdı. sözüm ona bi hayvan ğatardınōñe. bi de depi indirirdiñ. şekerı alırdıñ. evlere 'dālırdı. oħun'tu dēllerde ųų.
- (c) o zaman mı iyi şimdi mi iyi?
- 65 - (a) şimdi iyi. o zaman neydi allā severseñ?

- (a) vallā haḥ vèrmiyik. şimdiki ne var? hamdolsuñ.
zabānen herif òlenniyn gaḥiyi. bi bardaḡ_iki bardaḡ çay içi.
'hayé. āşam oldu mu hinci geliyi evine. e sen zabaha ḡadarı.
ḡānınıñ yanı sıra ḡét gel, ḡét gel. toz topraḡ.

70

- (c) ḡarnıñ_aç. Ekmek yoḡ.

- (a) Ėleydi ya. ekmek yōdu ya.

- (c) ekmek bulamazdıḡ. arpa çörā yērdíñiz arpa.

- (a) ekmek yōdu, ḡaz yōdu, ıḡıḡ yōdu, ılıḡır yōdu.

bēle yaşıydıñ. ėr gelmişik dūnyayaḡ dūnyaa ėr gelmissike

75ne_apaciḡ_o zamanı.

- (a) seferberlik çocuuyum ben. Babam asgere ḡét-
miş. sefer'berlikde. ben_o zaman dōrt yaşında bebeyimişim.
'hēsāb_ét.

.....

80

- (a) fātiḡ isdambıl'ı aldında 'neydi? Yirmi_ki yaşın-
daydı dē mi? fātiḡ aldında zabaḡ_ınan namaza durmuş.
fātiḡ sultan. allāhu ekbet dēmiş. elleri geri indirmiş yēre.
allāhu ekber dēmiş. gene. üş fāne tekbir_almış_orde. Bēy-
tullah gözün òne gelmemiş. üçüncüde bēytullah gózúñ òne
85geliy. namazı ḡıldıḡdan sōna dıḡariya çıḡiyler. diyor yā fātiḡ
sen niye üş dāfā tekbir_aldıñ. diyor ki cenāb_allāh emriyle
diyo namaza durdum. faḡat bēytullah diyo gózüm òne gel-
medi. üçüncü tekbirde geldi. o zamannarı fātiḡ, şēy, imām-ı
āzam bŭḡā mŭrācāt_étmiş. yā fātiḡ benim cenāzemi burdan
90ḡaldır. yahudalarıñ_ıçin'deymişmiş. benim cenāzemi ḡaldır.
fātiḡ bi tabur asger aliy. düşüyor da yola... bu türbeye geliy.
bōle gelinci bŭḡā selām verī. Türbeniñ şēne, ismi de
hac'ı_lomer_imiş_imiş türbeniñ saibiniñ. ve aleykŭm selām
ikin'ci fātiḡ, diyor... ulan bu benim fātiḡ olduḡumu ne bildi?
95nēnden nēre. imām-ı āzamiñ ḡabrini ḡaldıracaḡsın. ... be-
nim karnım aç diyor fātiḡ. şēle kendilijinden pilav ḡoyuy_oçaḡ.
onu yī. yērken bēle hēç. su. onŭ da nası buliyler... burdan...
çēşme aḡı ya.

- (c) eb_i zem zem.

¹⁰⁰ - (a) su aħmağa başlı. e atlara arpa. şuriyi eşîñ diyi şêle eliyne cızî. ordan arpa çıhî. bunnar yâni şey 'dâğl. hêkâ 'dâğl. kitapda bunnar. bunnar yola düşiyi. imâm-ı âzamîñ kabiriniñ başına şeyden evel varî. fâtihden efel varî oriya. kabiriniñ başına diñelî. fâtih tam gelî. bu yanna baħî o yanna ¹⁰⁵baħî górmemiş yâni. bozulana gadarnı bête elinden dutî. kabiriniñ başına getirmişler. kabirden 'galdırîler. şeye gómîler. başha yere.

-2-

Söyleyen: Muharrem Küçük, 85 yaşında

Derleme Yeri: Afşar Kasabası

Konu: Dügün adetleri. Dügünlerde oynanan oyunlar.

... ölunuñ düñnü olacâmış ikin'din üssü... çaardı. sağ bi ricâm var didi. bağ didi oħuntu geldi didi. beş-on tene deliganlı, toplıyıp da düñne geder misîñ dedit. ben de 'topliyem gederim dedim. on-on beş gişi oldu. burdan çıhdı. Yaya, ⁵at ney de yoħ. çarsağ vardı. dedim ki hindi gétmiyelim. gelîñ çarsağda yatalım. zabāna êrken gağah. dört beş gişi kenciklerîñ odiya gétдик. vardı bi denesin-altına dösşeg-atmışlar ki şu boy. çentiklerîñen oturiyer. selâmunaleyküm dedim. ve aleykúmselâm dediler. misâfir o'labilir miyim dim ben. benim ¹⁰misâfirim var didi. gêt başha yere otur didi sen. İrahmatlı yaşar var ya. baba dedit sen 'ne-ıapiyîñ dedit. sen misâfirîñi al geber otur dedit. karşındāna bi bağ dedit. karşındā didi avşarın āsı didi. halbise ā ne 'faħır. yatā, dösşē aldılar. eve gótürdüler. deliganlılar geldi toplandı. ünümüz adımız var-ıdı. ¹⁵zabācağ-oyna türkú çār oynadı sabahlêyin ıř'şuħana... izzet de var-ıdı. irahmatlı. hep irahmatlı oldular yağı. çıhdı... depe çıhdı. gün dömuş êle yoħarı çitlee. Ordan hanı ona gurus, yirmişer gurus para topladı ki. birimiz davulçuyu galdırağ, birimiz kemancıyı galdırağ, birimiz şunu ²⁰galdırağ diye. orda bi iki el de silah atdı... ırızā geldiler.

vardı. orıya. senîñ yiniqóyden mısı varıdı. o da davıl ça-
lırmış. o maharrem sen de mi geldîñ didi. ben de ben geldim.
şu bi gaymiyi al didi. comatîñ içinde didi davuluñ üsüne at
didi. gendi kesesinden bi gayme vêrdi. davulu 'vurdu, 'vurdu
25goydu böyle. o bi gaymiye çıhatdım atdım. altınçanahtan
nêrden çoñ âlar... şeyle bahtdılar. dèdiler ki bu ne'ci dèdiler?
benden üçünü. dèdiler ki avşar... bu âsı dèdiler. yani bunu
kimse diyo; 'vurdu vurdu 'gırdı gırdı. mısdafa da var. orda
davulçuy da zurnacıy da galdırdı. 'epsini galdırdı. oyun
30havası vurdular. 'oynadılar. bilmem ne'apdı. halaya,
halaya gètdik. cema'inen halay çekdik. biz baş çekerdik. Õle
kötü mütü dâldi yâ. halay çekdik. orda; 'ölüm sen kimlere
garışırñ, didi böyle bi altınçanahtıñın biri. ben de benim kim-
sem yoñ dèdim. saapsız şeyi dèdi kurt yêr dèdi. yemez dèdim
35ben de. orda gene bi oyun çıhatdı orda. elekci oyunu.

- nasıl bir oyun elekçi oyunu?

- şimdiki bi denesine fisdan giriller... osuñ. içine bi
kedi gorsuñ. ondan sōna iki dene de gelin yaparsıñ. de-
ligallılardan. güzel oynayannardan. onnan sōna biz
40'oynamaya başladı. selâttin varıdı. şey sâdettin. kór.
Çarsahtı. o adam böyle bi zülüm'üdü. gelip gètdikce vurı bil-
mem ne'apı. o zamannar adamahtı. elimden dutdu-
lar. sâdettime yúklıyecèdim. bu kóre... para vèrdiler, bilmem
ne'apdılar. hindicik burda bi şey..... bahma sen. dè'dim ya
45saabım yōdu. yalıñız yek başımaydım. ucâ söysüñ. onnar
tūlendirmediler. onnarıñ evine yanaşsam tūlendirmediler.
vallâ tūlendirmediler. evlenene gadar tūlendirmediler. hele
getir bi cışa parası, bi cışa parası, bilemem ne'apıñ.

-3-

Söyleyen: Narime Güngör, 65 yaşında

Derleme Yeri: Afşar Kasabası

Konu: Kız isteme ve düğün adetleri. Düğünlerde ya-
pılan yemekler, eski düğünlerden hatıralar.

- eskiden nasıl kız istenir?

- işde bağ geldiler isdediler. ben gúççúúddüm. om bir yaşında. dayımız olur. babamıñ dayısı olur gayın babam. beni isdedi. öluna. eh babam da vèrinci, bi tãne öldi⁵dayımıñ. iki tãne gaynanam varıdı. om bir yaşında gelin geldim buraya. gúççúúddüm. gayın babamıolu da bi tãneydi. vèrdi babam. geldim burıya. iki dãne gaynanam varıdı. iki gaynananıñ gahrini çekdim. gayın babanıñ gahrini çekdim. üş dört çobanıñ gahrini çekdim. gúççúúddüm amma gafam¹⁰çoh çalışırdı.

- niye kahrını çektin? ne yaptılar sana?

- ekmãnı, aşını, her şisini vèrdim. çoban aç mı durdu? hizmetgar aç mı durdu? her òlde geldiklerinde yemekleri hazırıoldu. onnarı yapdımıolum. işde dúúñümıoldu. üş¹⁵davulnan. üş davulnan dúúñüm oldu.

- başlık ne oldu?

- başlım, o zaman hêç kimsede başlıh yödu. bağ gırh tãne şişek vèrdi gayın babam. gırh şişek. koyun yãni. üç biñ lira da para vèrdi. Hindin aha şu binniklerden. o zaman²⁰gızlarda hêç başlıh yödu. parıynan ilk satılan benıoldum. başlıhlı oldum goyã. Hindi diyi ya fãlip üç milyon kōñ gızları bês gurus êtmiken üç milyon para vèrdim diyi bağ. vèriyim ben sağ yüz milyon vèriyim birağ dırım birağmı. ondan sōna ölum dúúñüm çoh şeyli oldu. abazlı kō burıya adı²⁵arabalarnan. evel bēle dolmuş molmuş yödu ya. atarabaları varıdı. arabalarnan burıya ādılar hep. abazlı kō, bilirsif belki. şu goca avşar yıldı burıya. bu havlunuñıçine. adam bōle dúúñ êtdi adam. amma şindi geşdik. ne dúúñden habarımız var, ne toydan habarımız var.

³⁰**- kaç gün sürdü düğünün?**

- bi hafda sürdü. evel. Hindi bi cumãrtesi başlı dúúñ haydi bitiy. benijne üç gün etmegıêtdiler. bir gün ā bayrağ dikdiler bir gün al bayrağ dikdiler. bir gün boş 'çalınırdı davul. éyce millet zevkinenıoynasıñ diyi. ondan sōna gınam yandı.

³⁵on gûnû vurdu. on gûne geşdi yâni dîûnûm. şindi iki_ûnde
üç gûnde bitiyi gidiyi. aşım asıldı. çoraplarım, hâbelerim,
namazlâlarım. êle hindiki namazlâlardan değel. doğuma na-
mazlâydi. halılarım var_ıdı. sedir halısı dêller. aha şonuñ
gimi. sedir halısı dêllerdi. şo yörelli kôğonde ne evele tanınmış,
⁴⁰bilinmiş adamlar var_ıdı. onnar oğuntu getirirdi. bi koyun,
kuzu, mese lâ olağ. onnara bu cêhizlerim hep dağdı. çorapla-
rım, hâbelerim, namazlâlarım. çoğ getirene büyük, az getire-
ne az mese lâ. hep, hep, hep hêç bi şeyim galmadı. dağdılar.
hindi kızlarıñ cêhizi mi dağlıyi? şu kırletlerim, işleme
⁴⁵gırletlerim bile dağdı. hindîkiler vêrir mi? benim dîûnûm
gimi hêç daha türkiyede dîûn olmadydı.

- ana gınanda ne dêdiler. gınada türkû mürkü çarıl-
lardı mese lâ.

- kınada çırıldardı. tönğül de çırıldardı.

⁵⁰ - kına yağarğan mese lâ bi iki bêt dê.

- amâ ne diyim anam? tönğül gêderdi. türkû çırıl-
ardı.

evlerine varamadım aradan
hallarını soramadım yareden

⁵⁵ seni bağ vêrmez_ossuñ yareden

- devam et.

- devam et. yazacâñ. hani neynen yazacîñ? ya yav-
rum neler dêllerdi. beğ bilirdim beğ çırırdım. çoğ da
ağlımdıydı. hindi 'unutdum. ben ağ gızıydım. ağ geliniydım.

⁶⁰neler, neler, şindig_onnar gamarada os'sa da bi bağsañız.
gamara ola da ala'lar_ıdı. ağıñ dururdu 'ağıñ. arabıynan
geldim arabıynan. bir gar yâdı. zabānen bi de gapıyı aşdıy-
dı ta şu boy gar yâmış, gongşu gongşuya varamadı.
hac_emminîñ bi atları var_ıdı rahmatlığ. amcamıñ. o 'getirdi

⁶⁵ beni burıya. atıñ başını aldı arabanıñ. amcam_ıdı büyük.
babamıñ böyüydü. onuñ_arabasıynan geldim burıya. teker-
lerden_ıtdi sâdışlar. iki sâdıç var_ıdı. kólü bir_ıldu. araba-
nıñ tekerinden, arğasından iterek beni karda burıya getirdi-
ler. ibraam çavuş irahmatlığ beni gucağladı. indirdi. gucāna

⁷⁰aldı aynı şe'e bebe gibi. şe'e gucāna aldı beni gó'ürdü.
evel afédersíñ kerme gollardı ayāñ-altına no-olacāsa o?
hindiki şu kapıdā kermelerden. üş dört dene kerme godular
ayāmıñ-altına. Beni díñáldiler orıya. gúç'çúúdü. goyā
bütün onnardan yūseg-olacağ gelin ya. çoh iyiydi o gúnñer.
⁷⁵ne gúnner gēşdi. tönğúl-ünen geldiler. tönğúl getirdiler.
fālip de bi dene ya. aḥşam olan-evi tönğúl getirir gız-evine.
kına getiriller ele vurmā ya. davul-unan, saz-unan, hepsiyi-
nen buriya tönğülü getiriller. kapıyı kitteller. kapıda çırıllar.
tönğúl çırıllar.

⁸⁰
elimi soḥdum-asdara
elimi kesdi desdere
allah şirinnik gósdere
kız-anam gınan gut'l-ossuñ
ahremim āzıñ dat'l-ossuñ

⁸⁵ benim hindi āzımda nede dişim yoḥ da gonusamiyrim
ki yavrum. benim bi gúççúg-olan-olaydı. seníñ yazarı dol-
dururdu.

- bir hafta düğünün oldu. neler yaptılar bir hafta?

- kazannanan yemek. gaç davar kesdi.

⁹⁰ - et, piriç pıfıvı, gúvác, çorba, gazannan. yanna
zalata, dúğún çorbası dérik katıhlı, yörtlu çorba. on gún bu
havlınıñ-içinde on gazan bişdi. cómaḡti çoh geldi.

- o yemek için odun toplamaya giderlermiş.

- yoḥ yoḥ, kermiyen. odunnan kermiyen. kózüne

⁹⁵odun vurullardı. kermiyi, şo goyun kermesi. kómürden
mómürden éy yanar o. onnan bişirillerdi.

- o yemek için odun toplamaya giderlermiş.

- yō gendimizíñ ço odun. ne-ecig-odunu? oduna
gétmezdik.

¹⁰⁰ **- o odun getirenlere hediye verirlermiş.**

- o hediyeyi şe'ye vérillerdi. eveli tiken getirillerdi. síñ
síñ oynamāğ üçün. arabalarnan. etmeg-olduḡ gúnü.
deḡanlılar arabaları goşan géder tiken getirillerdi. hindi o
tikenden yoḥ. o zaman démek tarlalarıñ baḡımı yōdu. her

¹⁰⁵birisi şěle. ke'těen dellerdi. onu 'vurullardı kúrēnen. beş altısı dirgennen toplar toplar arabalara yúklardı. getirillərđi şěle selamat bi yere dókállardı onu. o gelenneri yemeklerdik, çaylardı. onu 'ahşam yaħallardı. deliganlılar hotlardı. ata-şınıordan oyanna, ordan oyanna. sını sını oyna 'dellerdi. o ¹¹⁰varıdı. onnar da ekmeklenir aşılanırdı. yavrım hindi dúúńlerde vallā masıraf yoħ. hindi bi 'ıçgi var.

- **ana meselā o zamanki oynunnara göre işde çıhardı-lan oynunnar çödu.**

- kóse oyunu çıhardırdı. o, muħo var ya. kóse oyunu ¹¹⁵çıhardırdı.

- **başka ne oyun vardı? tura varmış herhalde.**

- tura oynallardı. aha ellerine örme alırdı. örme şěle de sarıllardı, gıvırıllardı. davulçu şeyiyen, avazıynan vururdu. onnar tura oynardı. tura oynallardı. cannarını yaħallardı. ¹²⁰şapır, şapır, şapır. o oña, o oña vurullardı. o neydi. acışıdırırdı. onu nee yapıylerdısa. hindi onnar yoħ. geliniń öńú sire cırtıcı gederdi. geliniń başı bālanacaħ evde ya. atına binen cırıda çıhardı. atına binen cırıda çıhardı. şindi gelinińıarabası gēdecek ya. cırtıcılar bi aşşaa mezeriń ¹²⁵yanna, bi yoħarı kóqń üst başına. yoldan cırıdınan. cırıdıoynallardı. cırıda çıhallardı. atlar uçardı. televizyonda bile na'sı gēdiyeler meselā. şě oynuyuhana gēdenner. ele mi gaçardı atlar. o gadarı cırtıcı... eń fazla benim herif binerdi cırıda. Kimiń dúúńü olursa cırıda binerdi... essahdan da ¹³⁰babań beħ binerdi ata. abo. atıń garnı yere dáardı gēderken. kaçarıhan. Ėle cırtıcı çıhardı. om bēş, eń aşşaa yirmi cırtıcı olurdu. gelinińıarabasınıń öńú sire. gēder gelirdi. hindi ne cırt var ne bi şě var. gelini tahsiye 'bindiriyler. hayde. vallā ya ne var? evelki dúúńler çoħ eyiydi.

¹³⁵ - **ana baldız yolu ne ney aldılar sizden dedemden rahmatlıhdan? meselā o zaman gardaş yolu olaraq ne aldılar?**

-kardaş yolu olarak babam ırrahatlaa dayım bi dabanca vērmiş. ele dēyinci babam dēdi ki 'dabanciyi ¹⁴⁰isdemem. benim yētiğölum yoħ. 'dabanca isdemem 'dayı

dédi. esme de benim ölüm sayılır. güççük karısı. neneme bi elbiselig aldılar o zaman. nenem dedi ki ben başlıyım halit dayı dedi. isdemiirim dedi. ben başlıyım dedi. benijini yéter abam giysiñ dedi. kardaş yolu dediler o zaman ¹⁴⁵yavrum. emmi yolu, dayı yolu, elbiselig aldılar. eveli gumaş varıdı ya. hindiki gimi deşel. hindi şeler çıhdı. eñ aar gumaşlardan elbiselig aldılar gaynanıya. gumlu gumaş dellerdi. benden evelisi de kutluyumuş umuş. şêle top top olurdu. hindi var gene artislerde çıhiy... çoş masıraf étdi. ¹⁵⁰benim gayın babam bağ bi düür étdi. tek ölüydu tek bi dāneydi. atmış yaşından sōna evlenmiş imiş kayın babam. evermemiş karısı. bebesi de olmamış. karısıyan da çoş iyiler imiş imiş. evermemiş. sōna bunnarıñ bi amcası varıdı. hilmi. galip dayımıñ gardaşı. dayım rahmatlış bu ¹⁵⁵şéydē tarlıyı alm ıya 'gédinci karısına dēmiş ki; necibe hele getir. yéter abam da turfan yayarmmış. gel hele dēmiş bi gāve yap da içiyim dēmiş. bebesi yoş ya dayımıñ 'goyā. bu yéter abamıñ gücüne gétmiş. dayım ırahmatlış mal 'satmıya gétmiş imiş. anharıya gelmiş. gelinci dēmiş ki. ¹⁶⁰galip bóşn seni everecēm dēmiş. avrat niye no oldu? beni hindiye gadarı evermedíñ. yaş kemālini buldu. yaşım gēşdi. ben şinden sōna ne evlenecēm? bağ şaşa yapıyıñ dēmiş garısına. yō vallaha galip ben ölüyüm everecēm seni. sen gét karıyı bul. ben gendim gédip düür olacām. seni ¹⁶⁵everecēm. allah allah dēmiş ırahmatlış. bunda da var bi şiy. hindiye gadarı yéter bağ bēyle bi sözde bulunmadıydı. evlenim dēdim āciz oldum udu. neden acabā icāb étdi diyi ırahmatlış. tereddütde galıyı. zil ebeme varıyı. o da babası nıñ garısı ya. diyi ki zilā diyi. bēyle bēyle diyi. yéter bağ bēyle ¹⁷⁰diyi. ciddī mi diyi şaşa mı yapıy diyi? yoñsa yéter beni bēle édip de kepāze mi édecek él içinde dī. bacıñ ınan bi gonuş dī. o da varıyı dī ki evercām galibi dī. bacım dayanamañ. galibi mashara édeñ élíñ içinde. haki pay édeñ. yō étmeye-

cem. gèdiyi dayım ırahmatlıh arıyı. bu kúrd_ebemi diyiler
 175orda. yallısıñ dèdi bunuñ gocası ölmüş. hindiki tãlibiñ ana-
 sınıñ gocası. o da genc_ımış_ımış. kardaşlarıda hep asgerde
 galmış. ölmüş. gúççúk kaynanamıñ. kimsesi yömuş_umuş.
 karip kalmış_ımış. orda da gocası ölüncü. üç bebesi
 var_ımış. bi gız_iki ölu. kuması dī ki, orda da
 180gumalıymış_ımış. guması dī ki sen geçsıñ hanife dī. sen
 gèt bebelerıñ ben böyüdürüm. seni durdurmazlar burda dī.
 yallızıñ da çağalı çuğalı çödüo zaman. seni durdurmazlar
 sen gèt gucā var dī. ben bebelerıñ böyüdürüm dī. ırahmatlaa
 orda da tabi o élıñ_ağaları var_ımış. dayım_ırahmatlıñ
 185tanıdıñları. dayıma habar salıylar. galib_efendi gel. böyle
 böyle bi garı var geç. evlenecēseñ. bunuñ kimsesi yoñ. karip.
 hem sevabını alırsıñ. hemi de çoñ_ey gadın. terbiyeli. bunu
 sağı alalılđ diyiler. gèdiyi ırahmatlıh bañıyı. bunu alıy ırahmat-
 lıh. işi bitiriy geliy yéter_abama dī ki yéter haydi. ben bi garı
 190buldum. git dúñúr al baña dī. dutuyu ırahmatlıh burdan
 gèdiyiler zilfi ebeminen_ıkisi. dúñúr gèdiyiler. varıylar. ha-
 nif_abam da birez şeyli ya, gósdergili. neyse alıylar. buña
 bebelere birez yēcek vērī dedeñ. bi inek vērī bebelere
 sağınsıñ da yēsıñler diyi. dana inek vērī. birez ekin verī. ebeñi
 195alıy. yesıñler diyi. dana inek verī. birez ekin verī. ebeñi
 alıy. Getmiş ye'ter_ebem gendi getirmiş karıyı. getirinci
 gúcüne gétmiş. karı burā geldi ya. añşam oldu. güvā oturür-
 muş. gelin oturürmuş. kañıp da kuma get'mez_ımış. gelinnen
 güvā yatsa kuma oturuğu. dayım da onu gıramaz_ımış. bi de
 200zil_ebem gelmiş. sōna ép éy bi vañıt géçmiş. oturlarmış.
 yéter bacım ne oturuđuñ demiş. o da dēmiş ki ne bīm oturuğu-
 rum demiş. e ne oturuđuñ? gelin getirdiñ. indirdiñ. e burda
 gendiñ_everdiñ. kañ bacım bize gēdelim sen demiş. gelin-
 nen evde güvā gassıñ dēmiş. sabahaça uyumamış. ālamış.
 205sōlemiş. dē'medim mi bacım? everme dē'medim mi? niye
 ālıyıñ dēmiş. alışırsıñ. bañ bebe üçün everdiñ. yarın onna bi

çocuu olur demiş seversîñ. ana olacıyîñ. şöle bõle bacısı
 ıgaz_étmiş ya zabaha gadar uy_uyumamış. hanif_ebem
 de zabahan ga_ğmış. kapıyı pécêyi süpürmüş. sulamış. evîñ
 210ışını gúcünü górmüş. zil_ebeminen şey gelmiş. gelinci
 eline varmış gelin. elini vèrmemiş. demiş ki niye vermiyîñ
 elîñî demiş kúrd_ebem. e beni gendîñ elîñînen getirdîñ. neye
 gúcünsün. ben sağ evlat olacam sen de bağ ana olacíñ. be-
 nim kimim yo_ğ kimsem yo_ğ. garibim demiş. bağ bõle étmiye
 215mi getirdîñ be'ni demiş. niye elîñî vermiyîñ bağ demiş. ële
 diyince elini vèrmış. sōna da çocuyu gimiydi. ne buyurursa
 onu dutdururdu. iy_öldular_ıdı. onuñ da çocuyu oldu. ebeñ
 altı tãne dōm yapmış yavрім. fãlipden evel iki fãne ölu olmuş
 ölmüş. fãlipden eveli. eñ böyüü halamıñ işde. teminki gelen.
 220ële işde ölüm. dünya bõle guruldu. bõle gèdiyi. da_ğ sağ
 neler_annatsam. bilsem de annatsam.... kóylüyü mıhdar
 yönetir. mıhdar yönetir. ireli geleni, gèdeni, hatâyı gusuru
 muhdar õretir. hanı bizde ële mıhdar? hanı? babamıñ
 gúnündeydi afèdersîñ eşşek ma_ğam_ınan hañırırđı. hañır
 225dèrse hañırırđı. hañır dèmesse eşşe'g_ebedî dururdu.
 hanı hindi ële mıhdar. vallaha ba_ğ. şindi bahiyrim mıhdarlara
 da afèdersîñ hēc. bu kóylü ba_ğınca ekini biçmeden meselã
 arpıya girdi, otu biçmeden. babam ırahmatlı_anos vèrirdi.
 bu gún_ota girilecek. kóylü ota girirdi. otu biçerdi, işlerdi.
 230getirir otunu yaardı. bōn arpaya çıhılaca_ğ. arpaya çıhılırdı.
 ondan sōna būdıya çıhılır būda biçilirdi. sapa aslã davar
 gonmazdı. millet hazıını toparlıyıp, alıp yıp da getirene
 gadar. şindi biçer biçmeden davar ar_ğasına giriy. millet ha-
 zıhsız kãliy. şindiki mıhdarlar yönetiy dèsem ne yönetiyler
 235hanı? bahiyrim şe_le hēc. büyök yo_ğ gúcçúk yo_ğ. şindi her
 kēs benim diyi. dünyã bõle gurulmuş. dünyã eveliydi.
 dünyãnıñ dadı eveliydi. böyök gúcçúk saygısı eveliydi. şindi
 her kēs gendi çalıy gendi oynıy.

- nası aldıñız gelinîñî nası aldıñ bi ānat ba_ğım.

240 - gelin de bacımın gı'zıydı. đúñúr vardıñ aldıñ. ırahmat-
lıñ babası hasdaydı. aldıñ iş bitmiş. angarada işi bitirmişler
benim böyük kıızıñ evinde. işi bitirmişler. buraya geldiler
dédiler ki; baldız, dèdi. bazar ğúñü yüzüñüz dañılacañ dèdi.
ènişdem. mıñdet söz kesildi yüzük dañılacañ. meselâ bazar
245 ğúñü dañacadıñ. cumârtesi onuñ şeyleri gelmiş.
angaradan misâfirleri gelmiş. anasınıñ kızları, anasınıñ
gocası, esgi şeyiñ. illâ bõñ dañılmıyacañ yüzük. illâ bõñ ola-
cañ. babam da ekmek vérecek, ben de ekmeg_édiyrim ba-
bam evinde. geldi fâlip dèdi ki kız dèdi, mıñdet bõñ dèdi
250 yüzük dañalım diy. amâ, yüzük bazar ğúr dañılacañ_erif.
gızlar bazar ğúr gelecek. onuñ geleni bazar ğún gelecek.
hindi na'sı yüzük dañacıñ. yõ illâhi bõñ dañılacāmıñ dî dèdi.
esmiyi saldım ğabil étmedi dèdi. ondan sõna ğâziyi saldım
dèdi ğabil étmemiş dèdi. illâhi bõñ olacañ dèmiş dèdi. amâ.
255 ben dèdim ki bõñ nas_olacāmıñ? gendi dèdi bağ bazar
ğúñü dèdi. kağ gét dèdi. gendiñ dèdi ènişdeñ_inen
nõrecesen ğór dèdi bağ. kağdım vardım oraya. bi sîñirlendim,
bi sîñirlendim. bi ğórseñ. vardım orıya. oturıy. dññanki gelen
kekligiñ gocası var. ötē hepiş. de varlar. oturuyar. girdim
260 içerıye ya. selâmı da ğoñúlsüz vèrdim. allah bilı ya. çñnkü
fâlip bağ kızdı. gızıncı ben de sîñirlendim. vardım oruya
mıñdet dèdim, ènişdem dèdim. bõle bõle dèmişsiñ dèdim.
sen bağ bazar ğúr dèdiñ..... pazar ğúr gelecek. seniñ ge-
leniñ bazar ğúr gelecek. kóylüye lafımız õle. şimdi de hindi
265 illâhi yüzük dağ dèmişsiñ dèdim. nası yüzük dahacıñ
dèdim. ben dèdi ırahmatlıñ, bu ğúr dañılacañ dèdim bu ğúr
dañılacañ. nası dañılacañ dèdim. ben dağmam. dağarsañ
dağ dèdi bağ dağmassañ dèdi afèdersiñ sikdir_ol gét dèdi.
ben de dèdim kıızıñı almıyırım. bu kıızıñ da burda bēlece
270 ğassıñ dèdim. neğ sikdir oluyrum eviñden dèdim ben mi-
simillâ da sikdir_oldum da dèdim eñuzubillâ da n_olacām
dèdim. ordan kúsdüm geldim. geldim sõna arıyı bulmuşlar.
bu õlenniyn yüzük dağma bizde icat oldu. evel âşam

y me yanına yat. avşarıñ b le d   n içinde y ni y zz g
310içinde topala  meşur. g lib n şeyinde iki gazan bişirdik.
ikisi de bitdi. et inen. bi dene  ebiř kesdiydi amcası. onuñ
etini t m o topala  i ine atdı . hep isini bişirdig iki gazan.
 rkek de y di dişi de a'nam.  rkekler da a  o  y di. vall . ma
valla  rkekler daha  o  y di. sıca  sıca  y di n n ydi g zel
315oluyu.

-  ocuk oldu u zaman neler yaparsınız?

- duva  derik işde bebe oldu ya. mese   g lib n n ilk  o-
c u oldu. ilk  oc unda duva  derik.  a arlı  konuyu  unşuyu.
gonu gonşu da hed yesiyen gelir. burda y m ni y r,  ayını
320  er. g der. har lı nı v rir. atallar. golundan gopan. herk ş
ne getirise. ben de atac mı atarım  oc uma mese  .
yorganını sırdırım. karyolası varsa t m da ımını alırım. do-
nadırım. g zelce bebeni . gele  gonşu da da ar. altın da an
altın da ar. elbise getiren elbise. par atan para. g ren mizi
325 derik. y m ni y ller d liller.

-4-

S yleyen: Yusuf ALTINTOP, 76 yaşında

Derleme Yeri: Aşıko lu k y 

Konu: D   nler, eski g nler ve askerlikle ilgili hatıra-
lar. D   nlerde oynanan oyunlar.

bizim d   nlerimiz. biz t rkmen dik. bizim
d   n lerimiz, d rd etek, siyeşli, gordunnu, cı ı ırdalı,
mu ı ırdalı, y ni   şit   şit şeyler var ıdı y ni. o g n
s z  n.....birisi, d   meci n n birisi, o anı ş li fermanlar
5var ıdı, işlemeli. o fermanlardan y ni g y  ta lıtını yapıyler
im'  nı mı var? onu n rde bulaca  y ni. bi g y  pantul gim
bi şiy bi de onnan s na  ş etek. onun ondan s na guşa ları
var ıdı. g zel g zel..... bi şurda ş le d şl   gerdancalı
vardı. onlar da aynı bu şapka gim g m şden dı. ni yanna

¹⁰gétdiyse onnar 'gitdi. hep ğavurlara ğeşdi eralda diyirim yāni. par'ya yāsıtdiler, yāsıtdiler ğótürdüler onnarı.

ben on on_iki yaşlarındaydım. bu yol bu ipek yolu, yāni türkiye osmannı imparatorluundan eveliki giden yol bu yol. bu de avrupaynan asyayı birbirine bāl'yan şu ğórdúñüz ¹⁵şu om para'lıñ yol. bu adana yolu, bu ğırıñkale'den bu dō şe tarafına giden dō tarafına giden yollar daha ötñ yapıldı. şindi bāzi şe_édeller ipek yolunu cannandıracāz. demirel kaşılñ, başbahanlında karadeñızden yapacāz. cehennemñ dibinde yap. mādem onuñ_isini oruyu cannandıracāsan ara ara sor ²⁰burdan git yap. sōna şurda irelde kóprüler var. her bir daşını şindiki şu durumda yüz mılłona yapıdımamñ. daşdan iki dene kóprü var. birisinin birezini sél ğótürdü. on dene kóprü vardı ep sél ğótürdü. sōna bālā da bur'ya sōnadan şiy_oldu. işde gayri ğaşlardaysa. benim işde benden daha eveli oluyu ²⁵yāni. ğafğasyadan gelme muhācirler, çerkes, tatar, onnarıñ şeyiynen buriya, bura kazā oldu. kazā da olup da kúfne ğazā. kırıñkale mırıñkale, bāşılı mūşulu bur'ya bālıydı. bāşılı ğazā oldu. kırıñkale vilāyet oldu.

- çocukluğunuzda nasıldı buralar?

³⁰ - elli atmış hāneydi. benim çocukluğumda yirmi hāneydi. sōna çüñdi.yétmiş hāñye çıñdı.... ben kırñ_üçde asgere ğétim. kırñ yédide tehriz oldum. dört sene asgerliñ var. om bir sene de muñdarlıñ var. bu mekdebi, şurdañı ğórdúñüz kúfne mekdebi. bu cıranları benim zamānımda ³⁵geldi. daha evelde yōdu. yapırdıñ mekdepden, işde nufus mēmuru var. vāllikde çalıñ. efendim gomser oldu. bilmem subay oldu bi şiler bi şiler yāni. onda sōna gine demirelñ zamānında. allah o yatdı yérde, şincik dijriz, gidecē, nası olsa gider de, yatdı yir yuñ darāa ossuñ o demirelñ..... ⁴⁰şindi añıl var yañın var bañ allah size hayırlı ömür, daha neler ğöreceksiz. hayırlı işler ğórúñ. adam kóy kenti yāni kóyleri ğóçebesini kesecik dēdiler. yeñtenden de onnan sōna kóylerdeki bebeleri kasabalara nañliyat ēdiler. arabalarnan. 'bütñ ondan da çoñ çocuñ he'lāk oldu. bundan dört beş sene ⁴⁵eveli. vatandaş şurdan moturnan ğēdiyi. burda dur-

maḥᵘisdiyi. ben de bi tar'la v rdiydim. erginli birisi. burdan durmaḥ isdiyi, durmuyu. řurda ři var, b z var. b z  ge me-den adam moturuń  sd nde  l y . motur b z  ge iyi b yle g n be g n. ř y ř y... bi de aŗŗ a ř   di.

50

- askerlikten anlat biraz.

- bizim asgerlijimiz gimi asgerli'k ossaydı. şindik t r-kiye bi daha olurdu. d rt sene yapdıḥ ya. bizim asgerlijimiz disiplinniydi. bizim b l 'nıń adam olmadıḥ, i gi kumar baŗa y zi. gelen r yis de, z ti gasabiyi gasaba yapacaḥ adam da 55r yisdir. r yislerde de iŗ yoḥ. şimdi gitseń gayfelerde gumar oynuyular devamlı. g ne demirelden bahs diyim ben. şimdi demirel bi zaman fayız ıyı dutuyum diyi baŗbaŗanlıḥda il n  tdi. ha'f  a bizim burdan gasabadan bi iki giŗi dutdular. hapis  tdiler. s na dem rel bu sefer fayız ınıń yaŗasını biraŗdı 60gendi fayız ılıḥ  tdi. tefecin i ismini ř y godu. fayız ının ismini tefeci godu. tefecin i ismini de ondan s na h k met godu.  le geŗdi gitdi. şimdiki de adam daha bi řiy olmadı ki. adam vataniń i ŗilerine baŗarŗan dıŗından bi  avur patladı. han'gı birisini yapacaḥ adam. adam bi d zeltsin baŗalım, bi 65yapıp yapmıyacaŗa bi bel'l ossuń adamın. kimisi d di ame-rik ya asger v ri . ıraŗa vursunlar. yarısını bizik leri alsın. ya-rısını amerika alsın. sanki k ıŗmalıḥ var gimi. orda ř de  rmeni k rtler de t rkiyen i or ya girdi ini isdemediler. hanı o kerkik, musul evelden bizijmiŗ idi. e şimdi gine aynı oruyu 70g ne  arıŗdırdılar. ele duruyu. dur baŗalım no olacaḥ. bi-zik leri orda be liyl  herhalda. g ne de ordalar.

- hacı amca atat rk  g rd n m  sen?

- atat rk  g rmedim ben. bizim k yde mis f r oldu ya. ben uf dım iŗde o zaman şu  ocuk gimiydim. atat rk n 75ha ben buriya bi   sahallı o zaman bi adam geldi. benim muŗdarlıḥmda. sordu y ni atat rk n ş yini. adam bur ya gel-di. annatdıḥ. g y a bizim yollar iy olacaḥ. yapılacaḥ diyi. hi  aslı asdarı yoḥ. olmadı. demirel i d di , y  demirel d l de şu  zel bi zaman d di ki; benim m murum iŗini bilir d di. 80m murum iŗini bilir d yinci, s z gelimi iŗi b t n m murlar t mden r ŗvete d kd . y ni m murlu u uz da var sa şimdi siz i . topu u uza vurmuŗ oluyrum bu sefer. a benim şimdi bi

¹²⁰elinde. niye dayandın d diler. e orman g nunun sek sen d rd nc  maddesi. ben de dim ki h k m b y bu sek sen d rd nc  maddeynen,  ne g   dim y ni gusura ba ma d dim, sek sen d rd nc  maddeynen bu t rkiyen  ekinni bi  dirir d dim,  ef d dim.  eve d rt bu u  ay g n v rdi. ondan s na ¹²⁵bi bu u  mi  on c z  v rdi. on  da tecil  tdi. y ni gene de c z  v rdijne de g  n m olmad . bu haz ne y rlerini sataca  d vlet de isdif de  decek ya. onda bi ke if geldi. adamlar bi 'numara vurdular. alt ay s na. halbise alt  aya ne l z m var?  urda    d rt ayın i inde, s z gelimi satılac sa satılaca , ¹³⁰satılmıyac sa bi   ler. d vlet sebeplens  . vatanda  se- beplens  . e ben, bi de ba  ay'riyeten do uz ay g n v rdi or ya. dah  g r  b   senedir bi do uz ay g n v rd  adam. o da hatire v rdi. h k m d di ki, gad n h k m idi. h k m d di ki, hac  a  ne diy   ben sa  g n v rec m d di. h k m hanım ¹³⁵d dim. ben de ne diyim d dim. allah d dim g n d madan neler d durur fi an d ller d dim. yal z d dim ba  d dim b   alt  sene eveli d dim mi darlıymda su suz y re gayma am ba  bi k r  g n g n v rdirdiydi d dim karısı ga dı. d yinci k rn  yarıldı h k m  . devrildi masaya. yazıcı da gad n. o da. ¹⁴⁰peki didi bizim kim ga ar? sen   de herif   ga ar d dim. bi s r  manzara y .

- bu ta  ocaklarında k yden  ok  alı an var mı?

- ta  oca larında, on da eyi hatırlatdı . as s  ta  oca lar n   ha'z nalar n  ha o fen m murları yeditdirdi bu da  ¹⁴⁵ocaklarını. hep de abucamu   lu. yabancı da d   onnar. benim tarlay  da y diler, ba ga tarlaları da y diler. hatt  d vlet onnara g r  b  er, otuzar, g r ar mi  ar lira c z  yapdı. almadılar. hal'b se onnari  kesin assa, adamları  ell  er, y zer arabaları var.   leri i cileri de ne   siz  alı dırıyler. ne ¹⁵⁰o? sikorta mikorta yo . gelsin h k met g rs n. ka  sene  alı ıyse. il n  ts   adamları dutsu . birisi d v   tdi. adam  ondan s na   , sikdir  aldılar. sen d v   diyi  diye.

- amca  u eski d   nleri bi anlatmad n gitti.

- esgiden d   n odunna gidellerdi burdan g niynan.

155

- yemek pi irmek i in mi?

böğzlarındā otları ayıtladı. de bõn gêtmedik. sıcağ dedi bu gêtmiyinci ben zâti gêtmiyecâdim. caydım.

- askerliği nerde yaptın?

¹⁹⁵ - çapanolu yozgatında oğudu. o zaman bizim zamânımızda candarma bi se'neydi. takviye tâlimi filan. altı ay oğulda altı ay da takviye tâlimi. ondan sōna dâtım oldu. amasyanın ğümüşacıköy, merzîfuñ oralarda yaptım. bizim asgerlijimiz éyi yā.

²⁰⁰ **- aşıkolu köyü nerelerden gelmiş?**

- bizikleri ekseri böyle yaz ğünü nêrde cebele dā varsa oralarda yayladarmış. torus dâlarında. ondan sōna bu gonya garamanı, o şêlerde. sōna üş gar'daşımış. işde bu gonya garamanı tarafında döşüyle o zamanın ²⁰⁵tarihinde. birisi esgişegere ayrılıy. ikisi burıya geliy. üçem aaları yanna geliyler. üçem aaları burıya şedi. çatalörene vèri. çatalörenden de bizikleri bizim dedemgil burıya geliyiler.

- amasyanın içine gittin mi amca?

- altı ay amasyanın içinde galdım da. assında zâti ²¹⁰şeyin amasyanın elmasını ğörenden sōna burıya ben elma bahcası yaptım. bahsāna iki dene. karşıda var on dönüm yêr. bı yıl çoğ ğüzel méyvası var. eğer afatlardan allah esirgerse éyi méyvası var. amasyanın yêri bek de ğözel değ de, gışın daşına oturulmuyu, yazın gene daşa oturulmuyu. ²¹⁵yahiy cayır cayır. gışın soğ yahiyi, yazın da sıcā yahiyi. yalıız işde o şey ya. neydi o aşın ismi? mübārēn yā. ferhatınan şirin. gör'dúñ onun ganellerini? yalıız oranın gıbla tarafında, dāñ üzerinde onnarın türbesi varmış. çıhamadı orıya. bi nasib olup da. şimdi onnarın türbesinde, şimdi ğüzel ²²⁰bir iki dene ağ. biri ferhat biri şirin. yāni böyle böyür. aralarında bir gara çalı şı olumuş. yāni onnar kavuşmamah uçun. bi gara çalı méydana gelmiş. bi şê edemedik. yāni ordan şeyin, ferhata ğoyā işde şurdan, işde gāli o şirinin babası, neydi ğavur muydu neydi? o ğoyā şurdan, suyu şu kalenin ²²⁵şeyinden şurdan életirseñ gızımı sağ vèrecām dərken. orda ondan sōna eşerilmiş. şiyi, kayayı. şeytan da geliy nālet şeytan. diyü kü, işde şirini başha birine mi vèrdiler diyü... şirin

öldü di daha ne gaziyiñ sen bunu diyi. adam elindā tohmā atıy havaya. ondan sōra gafasını altına dutuyu. orda ölüyü. 230şırin geliyi onnan sōna. onun şeyine o da ölüyü aynı orda. orda yuharda dāda şeyi var. dēniyidi yāni de gendim gözümün de görmedim.

- kaleye çıktın mı kaleye?

- çıkmadım. bizim t'ālimmiz şeydeydi. o bazı 235şeyiñ...şeye giderdik. suluvaya dōru giderdik. yörüüşe. suluvaniñ içine varırdı. orda haydi toplan toplan geri geldik bu sefer demir yoluñan şeye, samsuna giden şey yolu. çeltek mādeni varıorda. kōmūr mādeni. oriya dōru gidiydik. bi de orıye şindi bizim yirmüiki gişi mevcıtımız varıdı. bir 240mañga. başımızda bir şey varıdı, 'bimbaşı varıdı. bi yüzbaşı varıdı. bi üstēmen varıdı. iki ombaşı varıdı. bi baş gedikli varıdı. yanı bizden çōdu. bi de yanı harp esnāsında, söz gelimi o bölüñ ben de maşineli tüfek eriyim. omzumda maşineli tüfek var. şindi şeyiñ tahtıñı yapıyo. yanı 245harp esnāsında bölük bu özden nasıl geçecek, öncü öncü, ön garagolu. efendim tēyāre gözçüsü bilmem ne. gōyā benim tūfāmıñ himāyesi altından geçecek ya. benden başgası, ikişer ikişer, ikişer ikişer dağdılar bi ben galdım. bi de üs yanı. kayanıñ yandan tēyyāre gözçüsü tēyyāre geliyi tam siper 250dēyinci ben de elimi vērdim. baħcadan aşşā gaşdım. gaşdımıdı bōğrtlenden geçilmī ya. hanı o zaman baħ demin dēdim ki, şindiki deliganlar....halbise benim hatladım bōğrtlen şey gimi, mimzer gimi gimi. bi de baħdımıdı bi yemiş aacı var emme, olmuş sanki süzülmüş yqort gimi. tūfā 255dayadım gāri başladım. iki dolandırırım, yutuyrum, iki dolandırırım yutuyrum dērken heralda bi yedi sekiz sever yutdum. bi de hanı toplan şeyini düdüñü çaldılar. ötekleri geldi ben çıhamadım. bi de gayrı āzımı siliyrim. şeale aaçlardan, duldalardan āzımda bulaşıl ne olur dēyi. bi de vardım 260bimbaşı. dēdi ki sen dēdi, ben onnan sōna bi şeētdim, kúnıye taħdim ētdim, sen dēdi neapdın didi. neapa'cādıñ dēdi baā. ben de dim ki gomtaniñ dēdim buranıñ en yüksek

y rine ma ineli t f  gurac dım. ata ı him yesi altında b l k
bu  zden g  ip g dec di. sen ne apdın d di. ben de dim
²⁶⁵aynısını yaptım. nası yapdın d di. ben de dim ki  u didim
en y ksek cevizi n  st no dasına  ı dım d dim. hem t f 
masgelemiş oldum d dim. hem de d dim b l   gurtardım
d yinci. d di ki  yle d l amma g   ba lım d di. d mek ki
  ye ahl n  rir imiş d di. bi vazifiye g diydik. bir ormanı , dar
²⁷⁰ormanı   inde. ba dım bir deliganlı  ı dı amma ka aca 
y ri yo . dabancanın da burnu b yle  urda g r n y , salla-
nıp geliyi y ni. o zaman g z m.....  imdi  ayri yava  yava 
  lgelenmeye ba ladı. d dim ki, ba  d dim.  u gelen var ya
d dim. bu  l s  geliyi bunu  d dim. bizi g r nc   ld  d dim.
²⁷⁵ceset geliyi d dim. sa ın sar ıntılı   dersen  arı mam
d dim. bunu   ld  , gendine y tiyi d dim.   le ya la dı. lan
deliganlı. h   gor ma gel g   d dim. b yle bi y ni vatani,
milleti incitmeden, daha da d rt sene asgerlik  tdim. can-
darmalı . bi ne savcı huz runda  iyim var. ne h kimlikde.
²⁸⁰vaz femi de kılı kılina. bi   n ba  avu  d di ki, ine  l d 
var.   m  acık y   st nde. bi d  da dav an d  var merzifo-
nu   zerinde b y k d . onnan s na om b  er yirmi er   y
yaylıya  ı ar bu d lara. o bizim ine  l da andan alt  inek
  t rm  ler. Bi de ba  avu  d di ki, inek  alınm   d di
²⁸⁵ine  l da andan. sen d di  u beden   y nden d di hasan
sandalı, ba  a da ar ada  yo , y ni d di getirebilise  getir.
b cerebilisen getir d di. b ceremesse  bi g t gel sor d di.
belki   yde olm yabilir d di. bi de   ye ya la dım ba dım   
dene d rt dene bebe oynuyu. onnar da i di bi bay  var. bi
²⁹⁰y di er sekizer ya ında. adamı tanıyaca  kadarı var. be-
beni  birine d dim, ya yeenim d dim, hasan sandalı  evi
n resi d dim. amca  o ev d di. dedim ki onun d dim ka 
 apısı var d dim.  nde mi  apısı ar ada mı d dim. ar ada
ga a ....  nde olur mejb r c mle  apısı ya ar ada da ga a 
²⁹⁵ apısı var ım  . ar ada da var d di  apısı. ben vardım
d ru t f  z ti elime aldım. ar a  apıya vardım.  apıyı ta ır-
datdım b yle. bi de gendi  ı dı. z ti b  t rif  tdiydi ba  avu 
 le kısa boylu. tonturu  bi adam. d dim hasan efendi d dim.

baŋçavuŝ d d m ŝ mdi kapıya  ııııııı zaman  eri girmeden
³⁰⁰gess  . bi ŝ yi var, i sar  var. i sar y n ŝ g tmiŝ. seni mer-
 zifona   nderec  . haydi buyur d d m. gidec  . baŋçavuŝ
 be liyi. gayri  eri girmeden   t rd m. sen d di y r  d di
 rahat na ba  da d di. ar adaŝ n birisi d di, s lam, ka ıŝ 
 s lam bi t f nen d di iki gişi gess   d di. obirler  de gelmiş
³⁰⁵vaz feden.  rahat  decik   y . onnan s na adam  fala ıya
 galdırdı. ŝ mdi om b ŝ p re k y m z var. om b ŝ dene de
 d yn  var.  sd nde aŝı  lu d yn , karadala  d yn ,  atal -
 ren d yn , get r beden d yn ni. bi de getirdi ki hep de
 g zılcı dan. ama h rs z 'd yinci, baŋçavuŝ  ld yse allah
³¹⁰rahmet  ylesin, duruysa  ula ları   nl sıca,  o  d ru
 adam ıdı. apd zli namazlı, h rs z d yinci bunu allah ya'rat-
 mamış d rdi. allah yaratsaydı h rs zl    tmez d rdi. ne   zel
 disiplinni adam ıdı.  yle d rdi adam. adam b r sından
 karag l ka ıyi iniyi ka ıyi iniyi.   ya ba   sdirahat  t d diydi.
³¹⁵d dim y  k ŝge getirmeseyd m. adam   ld recek  avuŝ
 d dim. bi de hanı belki d d m yapmaz biliy   mı? d di ki y 
 ba  d di sa  bi ŝ  s l y m d di hasan d di. seni  ld -
 rec  m bi d f . sa     yol var. ya  oluy  u  ocuy  u y  le
 burdan ge e ka . bu edraflarda  alma. ya de else h rs zl  dan
³²⁰vazge . ya de el ise onnan s ra bi ŝ yler yap. d di ki baş
 efendi ba  d di ik   n m s de  t d di. sa       n m s de.
 ta o zamanı  devrinde de   ylerd ep telefon var. adam orda
 hemen telefon  tdi. ine ler   s hibi ŝ y atınan geldiler. bi
 davşan da ana   t rd   bunu. orada b t n  erkez   yleri,
³²⁵ erkez tatar   yleri var. sav ŝdırdı  hadi şurdan  te yanna
 git. git d dik ya. y r 'yemiye adam. onnan s na ŝ ynen
 aya ları nı  altı patladı. bi de ik   n s na ine ler geldi. ve-
 zirk pr ye bazara varı an ine lerden y tiŝiyi. gel'diydi
 ine ler   ay  ondan da fazla par alanmıŝ kayalı d lardan.
³³⁰bizim şu elmad an d  gimiydi. ha bizim buralar ossa burda
 daş yo . elmad an d  gimiydi oralar. d dim ey y  rabbi allah
 d dim y n  iş yapmaz. d dim ki bu ine ler  ay nı par-
  a'latmıŝ. bunu gendi ay  da par alandı d dim.  avuŝ d dim

yāniş şe'etmez. bêleli'inen o mintihalarda gayri hırsızlıh
335etmezdi o zopadan sōna. daha evelden yaparmış'ıdı.

-5-

Söyleyen: Ayşe ALTINTOP, 65 yaşında

Derleme Yeri: Aşıkoğlu köyü.

Konu: Kına gecesi ve düğün âdetleri.

..... bi de hani gırmızı bayrāmız olur ya hani gırmızı
bayrağ. ondan bayrağ kaldırırđıh öveli. yémek dökerdik o
zaman. kadınnar bi yanna êrkekler bi yanna, bir hanı fısdıh
kuruyemiş dādıllardı. davul dōğölür. halay çekeller, oynallardı.
5gédende òlana yatağ dōkeller bizim burda. o yatā bêle bi ipe
dağallar. bêle yémek dōkellerdi bi gúrñden sōna. ondan sona
da kına yağallardı. kız evine gédellerdi.

- nasıl olurdu kına gecesi?

- kına gicesi çoğ güzel olurdu. kına gicesi gelinñ
10eline kına yağallardı. ağışam olunca da òlan tarafı òlan evi-
ne kız tarafı kız evine birikirdi. kına yağallardı ellerine ge-
linñ'eline. onnan sōna biz oynardıh, gúlürdük, dālırdıh.
értesi gúrñü gelin almaya gèri gédellerdi.

- nasıl yapardınız topalağı?

15 - topalā, bulguru ıslarđı. üsdüne sovan, incede dōra-
rıh. salçasını goruh, biberini goruh. on da şe'le et suyuynan bi
ıslarđı. ondan sōna om bês yirmi gadın toplanı bunu bêle
yuvarlarđı. yuğurulandan sōna o ileenlere dōkerik. on da bü-
yük bi kazan olur bizim, kazan dèller. onnan iki kazan tolay
20bişiriller. aşcı gadınnar dutallar.

-6-

Söyleyen: Mahmut AYAZ, 71 yaşında

Derleme Yeri: Abazlı Köyü.

Konu: Askerlik.

- askere ne zaman gittin amca?

- elli üşde gétdim. elli üşde dördüncü ayın altısında burdan duhûl-étdim. şübeden şeyden angarîya vardıh. seferi savhdan bizi bindirdiler tirene deh bağalım.

5 - nasıldı askerliğin?

- iyiydi. süvâriydim. gırb-bêş gûn ata bindim. atlı fâlim étdim. zabahdan ðleneçê atlı fâlim. ðlenden ikindineçe piyâde fâlimi yapıdih. ondan sôna karalgâha geldik. tümen karalgâna. o câminîñ yanda gôşumuz varıdı. tümen¹⁰garalgâydı ora. orada yatdih gağdıh.

- asgerlig-olur da hiç başından bi mâzi olmaz mı gardaş?

- nası?

- yani hiç bişiy olmadı ñı?

15 - olmadı. subay hiç tohad-atmadı ñı? sen hiç subaya garşı gelmediñ ñı? çoğ êle yapannar çoğ. burda anladıy da.

-7-

Söyleyen: Sefer YÜKSEL, 85 yaşında

Derleme Yeri: Abazlı köyü

Konu: Aşık İbrahim'den bir şiir. Askerlik anıları, çeşitli konular.

ras geldi ikisine üçüne
tasmalı çarğ çekmiş gıçına
çekilmişler sapa dâlar içine
ayı gibi adam var hodarı

5esed ayınıñ harmanıymış
êvek dâ esed ayınıñ ormanıymış
esed ayı da rum dâñ ermanıymış
ayı gibi adam var hodara

10 gécelik gókcêde oturan yoğ mu
misâfir.... yétiren yoğ mu
bi abdêslık suyu getiren yoğ mu
ayı gibi adam var hodara

‘tabi onuñ sözünü duyandan duydum ben. asgerlijimi ben
ānadiyim sağ. kırık birde asger oldum. bin dohuz yüz kırık
15birde. afyona vardı. afyondan sekizinci.....bölü diye seçil-
dik. angara geldik. angarada āleşdik bir zaman. iki sene
oldu kurban bayramı geldi. yüzbaşımızın ismi kenan idi.
soyadı özet idi. bölük kumutanı. on dokuz gışı vardı. yüz-
başım bize melmeket izini vër didik. o bize dıdi ki, hayır ölüm.
20bu bayramda ‘angara garnizon gımutanın melmekete izine
emri yo. size izin, melmeket izni vëremem. fagat ben size
posda posda izin vërecām. angara gınderecām. biz de dıdik
dört gün bayram var az ga’çalım. ordan çıhdı geldik kıoye.
biz kıoye geldik ikinci gün bi gar yadı gece gındüz yollar
25gapandı. zāten vesāit yo. gırayder yo, araba yo. on iki
gün galdı. asgerde bize ders vëriller idi. altı gün geçiren
fıral sayılır asgerlij yanır. pışman oldu, düşündük velhāsıl
në edecik n edecik... on üçüncü gün bālāya vardı. bi şey
geldi. araba geldi. bindik. yatsıya vardım orıya. ordan.....
30bölüme gıdim bölümde yatım. ben vardım. bölük yatmış.
devriyeye çıhmışlar. bi hasan ombaşı var idi. düdük çaldı
parla. selamaleyküm aleyküm selam. merhabā hoş beş. ha-
san ombaşı dıdim. arhadaşlar hep geldi mi? yo ha daha gel-
miyen var mı? ben mi galdım? var dıdi beş altı gışı dağ var.
35yüzbaşı në ediyi, düvel harbe mi vëriyi dim. në ediyi dim.
cezā ne vëriy. on diynek vuriy. öho hasan ombaşıyı kucağla-
dım annından öpdüm. oturdu konuşdu. ordan gëtdim.
yataama girdim yatdım. zaba oldu konyalı mēmet çavuş
var idi. nöbetçi çavuş o gün o. garavana getirdi. garavanı
40yidik tabi gağdı. hadi bagım sefer yüksel gidelim. nêre?
yüzbaşını yanna. vardı yüzbaşının odasına gapıyı çaldı.
yüzbaşım fırañ sefer yüksel geldi. ölüm nêrdeydıñ? melme-
ketdeydım yüzbaşım. ben sağ izin ver'dim mi? hāyır ver-
medıñ. sen bağ izine geldıñ nı? geldim yüzbaşım. ben ne
45dıdim? bu gün bu bayramda angara garnizon gımutanın

melmekete izin emri yoħ. melmeket izini yoħ. faġat ben size izin vérecēm, posta posta anġraya ġónderecēm dédíñíz yāni. biz de dík ki. dórt ġún bayram. kıóyümüz yaħın varır gelirik didik ġétdik. size mālüm allāñ-emriynen ġar yādı. yollar ⁵⁰ġapandı. ġelemedik. sizde davar o'lur mu didi. olur yüzbaşıım. né-édersíñíz. bi ġobana ġatarıħ. bunun eksijni kimden sorırsuñuz? ġobandan sorıruħ. sızi kimden sorullar didi. orda ~~caap~~ vémedim. benden dá mı? ma'sanıñ āzından bi diynek ġıħartdı. bunu ġörüyoñu dídi, ġörüyom yüzbaşıım. ⁵⁵bundan elli dene atsam, ölürüm yüzbaşıım. yim bēş, ġoħ yüzbaşıım. om bēş, ġoħ yüzbaşıım. on, ġoħ yüzbaşıım. op didi ġayri. aç bahim elíñi didi. aşıdım şeıe uzatdım. bēş dene buña vurdu emme elimin içi ġıpgırmızı oldu. diyerini aç. bu elimi aşıdım bēş de buña vurdu. hadi ġit dédi ġabıħ. ġēşmede elini ⁶⁰yıħa. tecízatı ġiy fālime hazır-ol. baş üstüne yüzbaşıım.

- **hacı amca ikinci dünya savaşıında neredeydin?**

- alaman harbinde angarada asġerdim. otuz sekizde atatürk öldü. otuz doħuzda harp başladı. biz bēş ġardaşıdıħ. dórt denemiz asġer olduħ. üç denemiz māzeb ⁶⁵olduħ, bi denemiz ihtiyat oldu. harp de olmadı ġórmedik. faġat ġeldiler bizi 'ókúzlerimizi, 'atımızı, 'arabamızı aldılar. ġitdik iki buçuħ seneydi asġerlik. asġerlik uzadı. dórt senee ġıħdı herhal asġerlik. faġat benim ġózümde boz vardı. ben iki buçuħ seneden sōna saħata ayrıldım. benim ābilerim dórt ⁷⁰sene yapıdı biliyrim le. éle biliyrim. bölúķde bi laf ġıħdı kine. malatyadan müfreze isdeller-imiş. otuz ġişı. ben didim ki:

- disēne ben demiryolu asġeriyim disēne. didim ya, önceden sōledim onu.

- sōledíñ ñi?

⁷⁵ - ben dídim ki. ben bu angaralıyım. faħır durumum var. gidiyim malatyaya birez melmeket ġórim. yüzbaşıya ġıħiyim. sōlim. yüzbaşıya ġıħdım ġapıyı vurdum. ġel didi. ġirdim içeri. sōle ölüm didi. yüzbaşıım dídim. malatya müfreze asġer ġónderecek, er ġónderecekmişsíñ. birine de beni ⁸⁰ġónder dídim. yüzbaşıım ġoħ ağır adamdı. iyi adamdı ölüm

di sen angarali deēel misîñ? evet aňgaralıyım. ben bilmiyi saniydim onu. o beni bi'lırımış. angaralı olduymu bilirımış. ölüm dıdi bu zaman hazeri zamanı mı seferi zamanı mı? seferi zaman yüzbaşım. bu angara ney didi. paytah didim. ⁸⁵angara paytah didi. baħ didi. tāyinātı yüz gırama indi. şeker ğarne, ekmek ğarne, şo ğarne, şo ğarne, para gelmiyi, senîñ üstünde.....var. ben ğóriyım. acep niye ğediyîñ didi. didim yüzbaşım ben angaralı olduym ucuñ faħır durumum var. hêş bi yer ğórmedim. gider bi melmekete asgerlik bitirir bi ⁹⁰melmeket ğórürüm diyi isdiyrim dıdim. ben seni dıdi. malatyaa ğóndersem a'cabā di erzuruma mi düşecāñ, kıızıl-şahşaa mı düşecāñ, sarıgamışa mı düşecāñ. saydı baā bölü. bilmiyom yüzbaşım. evlādım di bu angara türkiyenîñ ortası didi. bu angara uçun dıdi bütün adrefler angaraya gidelim ⁹⁵diyi. hadi çıħ didi. ben senden bilmiyrim didi. çıhdım kór pişman çıhdıħ. ğónderdi bu. ğónderdikden sōna posdayı salmış. beni çartdırmış. vardım. baħ evlādım dıdi. ben dıdi malatyaa müfrezeyi ğónderdim. filanca adamı ğónderdim. bu nasıl didi. bunu dimesek olur emme. hırhızlıħ yapar dıdim. ¹⁰⁰filancayı ğónderdim nasıl adam didi. içgi içer didim. ölüm ölüm dıdi. bura paytah. türkiyenîñ ortası. ben didiremem ki alo kenan özet senîñ erlerinin içgi içmiş, senîñ erlerîñden đóñüş yapmış. ben bunu didiremem dıdi. elimde melek gibi adamı ğónderecēm de ēlemîñ delisiynen dolusuynan mı ¹⁰⁵uraşacam didi. bu da bu gader.

- hacı amca tevellüt kaç?

- o zaman üççüz otuz yēdiydim ya. fağat üççüz otuz dōrtlüyüm. büyük ābiyim otuzlu. onuñ ğuççú otuz ikili, ben de otuz dōrtlü olmam lâzım. şindi seksen bēş yaşındayım. o ¹¹⁰seferbirlikde yazdıran olmamış. giden olmamış. şimdiki doħuz yüz on sekizli oluyrum. hesabēdin baħalım. polis didi ki senîñ bu tarihi bilen olmaz dıdi. ben yeni tāriħ yazacām dıdi yazdı. dokuz yüz on sekiz yazdı. asgerlikde kırħ birde gitdim. şimdi ben gideli atmış bēş sene oldu ellēm. ¹¹⁵Asgerlikden bi daa ānadiyim. şindi asgere ğētdik. asgerde

yapardı. ekini bitirdikten sōna sal gururduĥ ókú z gānısına. burdan gider sap getirĭdik. harman yerine dóķerdik. ondan sōna düven goşardıĥ. daĥ bundan sıcaĥ olu āstosuñ ¹⁵⁵sıcaĥanda. bir ĥúnde bir döşşek dirdig.anca eridirdi ókú z üç defē...ĥarışdırĭrdıĥ. üç de yabasıynan ĥarışdırĭrdıĥ. aha şin-diki geşler bir ókú z goşamaz, bir at goşamaz, bi tırpan çala-maz. burdan bālāya yayan gidemez. biz yayan gider gelir-dig.angarıya. ókú z gānısına üç ĥúnde giderdik. üç ĥúnde ¹⁶⁰de gelirdik altı ĥún. atarabasıynan iki ĥúnde varı gelirdik. sözüm yabana eşşēnen üç ĥúnde varı gelirdik. eşşēn üsdüne būda atardıĥ. arĥasına düşerdik.... bizim zamānımızda angara nūmūneden üs yanı, kalenĭñ yanı, at bazarı oralar bi de şey var.ıdı. altındā vardı. bizim tembel olup da angarayā ¹⁶⁵gitmedijmize ne baĥıyĭñ? de bilmem ne melmeketler geldiler. aĥgarayı dutdular. zapdētdiler, satdılar satdılar zengin oldular. bizde aĥıl yoĥ. daha hālā angarada benim bir evim yoĥ.....o zamanı oĥumuş ombaşı olmuş. içerdı, içerdı içdik-den sōna şuraya düşer bayılırdı. isdifrar ēderdi. bir ĥún ¹⁷⁰geldim ki düşmüş orıya. ibrāim dĭdim. tu ulēn hele şu yat-dıĥn yere. hele şu hālĭñe. ula doñuz da böyle olmaz. kōşā girilmez olmuş. allah bēlāñı vērσίñ. burayı da goĥutduñ fılan dim. şe le yekindi mekindi hem āliyi. ula eşş.ölēşşek didi sen de mi adamsın. niye didim. cıgara içmeñ, içgi içmeñ, gumar ¹⁷⁵oynamañ, ĥarıya gitmeñ, gıza gitmeñ sen de mi ērkeksĭñ.

-8-

Söyleyen: Uĥur ÖZDEMİR, 43 yaşında

DerlemeYeri: Beynam köyü

Konu: kız isteme ve düĥün ādetleri.

Cenaze merasimleri.

- bize askerlikte başınızdan geçmiş unutamadığınız bir anınızı anlatır mısınız?

- vallā öle beķ unudamadıĥm beķ ānım yoĥ yāni. as-gerlijim de çok ĥúzel ĥişdi. malatyadan başladım sarıĥamışda

⁵bitirdim yani. benim asgerlijimin şēsi bu. çoḥ raḡt bi asgerlik yapdım.

- **başından geḡmiş bir olay yok unutamadığın öyle mi?**

- yoḡ. ðle unutamadığım bi olay yoh. benim ðle beḡ
¹⁰asgerlik, zor bi asgerlijim deḡdi yāni. gademiye girdim, gademedən ḡıḡdım geldim. taḡımcıydım. raḡt bi asgerlijim vardı. yāni bir ḡún de asgerlijim bitsin de ben bi ḡún gidiyim dimedim yāni. evli olaraq gitdim. yāni çoḡuḡumu da goydum gitdim burıya. yani bir ḡún de dimedim şu tesgeremi aliyim de
¹⁵gidiyim.

- **beynamdaki cenaze törenlerini anlatır mısın?**

- selā vērilir. selā vērildikden sōna cenāze yıḡanır. sona aporlodan anos édir. cenāzemiz hazırdr. cenāze namazını katılmaḡisdeyen gomşular bıyırsın. herkēs toplanır.
²⁰ḡótürür cenāzeyi defnēder geliriz yāni. sōna geliriz bi guran oḡuruz. cenāze sāibiniñ evinde. baş sālıḡ dileriz. orda da her kez dālir yāni. ha daḡ diyer kıylerde bu hırḡ ḡún sürer imiş. yēmekler her gelene gidene böle. bu genellikle kırt kıylerinde çoḡoluyo. cenāze oldu mu gırḡ ḡún yāni
²⁵gomşular o hāne sājbine yēmek bişitdirmezler yāni. her gomşu her ðn bi yēmek ḡótürümüş yāni. hırḡ ḡún o evde aş gaynamazmış.

- **peki defin esnasında neler yapılıyor?**

- guran oḡunur. yāsini oḡuroca. yāsin oḡuduḡdan
³⁰sona herkes ḡórevi nedir? topraḡ, yāni gapatmaḡ. onu gapadır. zāten hocaynan orda tek gişi galır, o da ölu veyā yaḡını kimise qā bi soru sorar. neyse tabi onu biz şētmeyiz de. ana adını, baba adını, tabi hoca genellikle yabancı olduḡ için. ayleniñ anasınıñ adını sorar işde. on sora
³⁵herkez dālir gelir yāni. bu uzun sürmez yāni bu.

- **cenaze evinde taziyeler nasıl olur?**

- bizim burda béynam kıyü olarak yāni ðle uzun sürme yoh yāni. toplu halde yani cemaḡ mezardan gider, ðlecene bi guran oḡunur. ondan sōna gomşular tek tek yaḡın
⁴⁰aḡrabaları hocayı alılar guran oḡutmaya gideller. ha diyer

ķóylerde var bõle sürekli yāni gırh ğún bõle geli geli gideller yāni. ama bizim burda õle deyil yāni. bizim burda yāni her sene bi deyiřikliğolũyo yāni. ķóy bizim ķóy yāni beynam olarak bayā bi moderin ķóydũr. õle ğeri ğalmış beķ bi ķóy⁴⁵deyil yāni. artıh ķõ şeylere inanćını ğaybitmiş yāni. es- ğiniñ adamlarında bayā bi şeler varıdı. ama şimciğonnar 'bitdi. daha bu ķurt ķóylerinde sũrũyo bu şeler. tũreler. ama bizim ğeğlerimiz bu tũrelerin ķõnu ğaldırdı. ne bilĩm iřde bař- lıh parası řu bu. bunnar bizim buralarda yani ķõ bu ottuz⁵⁰senedir başlıh barası bitdi. al ğũlũm vir ğũlũm olarak yāni.

- cenaze sahipleri hayır maksadıyla bir şeyler yapı- yor mu?

- esgiden varıdı řimciğõ da bitdi. helva dellerdi, yedis, ellis, ellikisi. bilmem řele. ya burda varıdı esgiden.⁵⁵řimdi onnar genellikle ğağdı. ğağdı yāni ğalmadı onnar.

- bize eski dũğunlerden bahseder misin?

- esgiden bir hafda dũğun sũrerdi. cumā başlardı ta bidahağı cumartesi 'pazaracan bir havta yemek virilirdi. õlen ağşam yāni. dũğun sāibi bũyũk bi tosun keserdi. bir havta⁶⁰ķóylũnũ ğepsini dāvetli yidiri yāni. õlen ağşam yemekõlen ağşam yemek, bir hafta. ama şimcik onnar bitti. cumartesi başladıyo. dan dan iki davul ğaldırıyo. bi saz ğaldırıyo olayı bitiriyõ yāni. yāni ğısdan kesiyõ. ha es- ğiniñ adamları dāğ fakirıdı ama bir hafta yemek, daha⁶⁵řařařalı oluyodu. yāni dansõz getirillerdi. bir hafda dan- sozõoynadıllardı esgiden. ha şimcik bizim burda dansõz olayı da bitdi. yāni ķõķek dēriz tabi biz buña. o olay da bitdi yāni. şimdi ğeşler ne biliyim ki yani, ğõğ ğeşlerimiz ğõğıyi. yāni bõle şafatatlı, bilmem řõle bõle dũğunlere hiķ ğerek⁷⁰duymuyola yāni. al ğũlũm vir ğũlũm. cumartesi bazar iki ğũn davul ğalar. saz ğalar. salonu olan salona ğõtũrũ olmıyan ğõřu arasında alır vēriller yani. Yāni õle şağ şağlı dũğunũ- mũz olmaz yāni. neden? Bu da masrafdan ğaşdığları iķin yāni.

⁷⁵

- burda kız isteme nasıl olur?

- yāni bi gomşunuñ gızını isdiyo benim ölüm. ha onuñ o en yañın samimi arħadaşı, gomşusu, gonusduy kişi, en ilkin öncü olaraq o gider āzını bi çalar. işde yañı ürüñ öluna sen kızını isdeyom. tābi o da acik górnü varısa. ya allah⁸⁰yazdıysa ne diyim dir yāni. ilk başlangıcımız böyle olur. on sona gelir bağ sōler. dir yañı biraz gōñülleri var. tabi gız evi naz evi demekdir. üç beş kere gidecen gelecen. tabi on sona biz gideriz. allāñ emriylen dūñırlıy añarız. olur. tabi virecekse. virmicik, tabi ilk varışda da al gızım, benim gızım senin⁸⁵dimez tabi. yañı siz bi gidin biz bi düşünelim, gelelim, düşünelim diyecek. iki kere üç kere, zatan iki üç gitmede bu iş olur. on sona aaz tatlıymızı yiriz. yāni tatlı yani. esgiden tatlı çoñ nādir idi yāni. loħum diriz tabi. tatlı veyā bu çiholata, saralla, dadalla gibi şēlerden bi aaz tatlılıy. bulgur yüssüy diriz⁹⁰yani. ilk yüssüy daħarız yāni. onı sāna tabi musāitdir, tabi olan tarafınıñ, nişan isder. tabi gız tarafınıñ da burda biraz şēsi olur. olursa olur dir, olmassa olmaz dir yani gūñ atar. olduysa nişanımızı yaparız. tabi bizim dūñınlarmız genellikle sekizinci doħuzuncu aylardā olur. niye? hasatı o zaman⁹⁵galdırıyoz biz. işde doħuzuncu onuncu ayda da dūñınmızı yaparız yāni. dūñınlarmız böledir.

-9-

Söyleyen: Çerkez YILMAZ, 60 yaşında

Derleme Yeri: Akçaörençarsak köyü

Konu: Bir askerlik anısı ve köyün cenaze âdetleri.

- asgerlikde ben bahriyeliydim. oħur yazarlıym da yoħ. şimdi bizim bahriyeliniñ elbisesinde bütün bi numara vēriller asgerde. ayaħkabımdan, iş çamaşırımdan, çorabımdan başlar. o numarayı hēç unutmuyom. onı üç bin beşşüz⁵elli doħuz. biz de tabi bölük göre geşdig ayaħkabımıza da iyi ayaħkabı vēriyollar bize. sabānan gaħdım benim ayaħkabılar yoħ. bi esgi ayaħkabı biraħmıřlar. benim ayaħkabıyı giymişler. faħat kendi çorabımın numarasını bilmiyom baħ. çoraba

başıyom bu numara o adamıñ diyom. ben bu numarayan o
10adamı bulurum. himdi bölük işdimā oldu. bölük çavuşu işde
müracâtı olan şöle çıhsıñ didi. bēş adım çıhdıñ. ço-
rabelimde. işde soruyo senıñ ney, senıñ bağ geldi ney. ben
dim. gumandanım didim. işde benim ayağkabımı çalmışlar.
şu numara da onuñ didim. bu numarayan bunu bulacām
15falan. şimdi numarayı eline aldı. on-üç bin bēş-şüz elli
doğuz, on-üç bin bēş-şüz elli doğuz. numara benim. bi daha
didi on-üç bin bēş-şüz elli doğuz, didim gumandanım o
numara benim didim. palasgayı çıhartdı boynundan. bağ yeñ
mi yimeñ mi, yeñ mi yimeñ mi. bi daa ayağkabiye de
20soramadım. girdim işdimāya.

- burda cenaze işleri nasıl olur?

- efendim bizde cenāze töreni, bizde şey yoñ yāni.
öle ya ne deller birlik deñel. oğ ne diyollar yañ. dernek,
dernemiz yoñ. şimdi bizim gomşularımız da cenāzeye
25gerçekten önem veriller yāni. mezar gazallar. defnēderik. iki
üç gün cenāze sājbine gideriz yāni şöle moralini düzelt-
meg-üçün. esgiden her evden bi yēmek geliyodu. o yēmə
ğaldırdıñ. yāni cenāze evine bayā bi yúk-oluyo. meselā bi
evden iki üç gap gidiyo. onu yıhayıp temizlemek. ertesi günü
30gidiyo adam kabını bulamıyo. ēsik. kaşu mı āsik çatalı mı
ēsik. bunu ğaldırdıñ. şimdi cenāze sāibi de orda birez zorla-
niyo yāni. gine de gomşumuz yardım ēdiyo. işde şekerine,
çayına, sigarasına. elinde olan gomşular biraz gathı yapıyo
yāni.

-10-

Söyleyen: Çerkez YILMAZ (60 yaş.), Ali TOSUN (41
yaş.), Mehmet YILMAZ (35 yaş.), Galip GÜNGÖR (42 yaş.)

Derleme Yeri: Akçaörençarsak köyü

Konu: Serbest konuşma

- cenazeden sonra hayır ekmeği diye bir şey var mı?

- (a) o töre bizde yoñ.

- (b) bizim burda da var ya. kırğ ekmē falan vēriyo ya.

- (c) galip sizde kazma gúpürtüsü olıyá mu?
- 5 - (d) kazma gúpürtüsü olmaz gardaş.
- (c) bizde o oluyo işde. mezar gazan kişiye ölü sāhi-bi üç gúnlikene, cenāze üç gúnlikene çağarır. senin dedığın hayır ekmā bizde de, gözleme yapar, reçel getirir veyā yanında helva olur. mezar gazan kişilere helāl-ētdirir, para virir¹⁰yāni gónhünden ne gopeyāsa onu vəri helāl-ētdirir. bizde de o var.

-11-

Söyleyen: Aytekin ATAĞ, 47 yaşında

Dereleme Yeri: Belçarsak köyü

Konu: Dügün âdetleri. Köçek oyununun oynanışı. Televizyonun zararları.

- şimdi ābi bizim burda düğün olur üç gún. cuma, cumartesi, pazar. üç gún burda düğün yapılır. cumartesi gún aħşam kına gėcesi yaħallar burda. kına gėcesinde çağarın anasını çağarın babasını diye bi türkú vardır.... çağarın gelsin⁵anasını dərler. çağarın gelsin babasını dərler. çağarın gessin gardaşını, aħrābāsını. işde onda para toplanır. bi âdetdir zāten bu. pazar gúnü bi bayrağ ekmē vəriller. gelin indikden sōna. komşular dāvet edilir bi yemek yiller. ondan sōna da düğün biter. bizim burda öledir yāni.

¹⁰ - düğünde gelinin evden çıkarılması nasıl olur?

- ābi kız evden, gireller. dāmat gelir. dāmatı içeri gollar. kız anasıynan babasıynan helallaşır. dāmat goluna girer. bir goluna da gızdan tarafı girer. gardaşı veyā da ābisi, babası, işde birisi girer. çıkarıllar arabıye bindiriller.¹⁵arhasında bi herkes su dókeller. mezarlağ gidilir. mezarlığda bi duğ edilir. olay böyle yāni. benim anladacağam bi şey yoħ yani.

köçek oyunu, iki tāne erkek bayan oluyo. gōslerine dilbet işde bilmem bi şe yapıyolar. bizim burda geşler goyā²⁰gızı gaçırımıya çalışıyo. tabi başında duran sādıçlar gızı

vérmiyo. gayışla dđyo onnarı. ve neticede gız bıhıyo. qđ gidiyim, qđ gidiyim diyene. erkē alıp kaçıyo yāni neticesi bu. gendi gótürüyo. siz alamadıñız bāri ya, ben bāri gótürüyüm diyo.

.....

25 bu televizyon çıhalı bir tāne ādetimiz de galmadı. töremiz de galmadı. esgi ādetlerimiz, esgi töreler ossuñ çoğ gúzel yāni. ama işde o töreler, o ādetler bitdi yāni yoğ. şimdi yēni yētişen nesil... biz nişanlıyhana inan var ya görüşe giremiyoduğ ya. vallāhi bağ. şimdi nişannanan gızlar ³⁰kóyüñ içinde nişannısıynan voltāatiyo. vallāhi bağ ayıp dēnen bi şey galmadı. hayā galmadı, uút galmadı. ne bilim yāni, baba saygısı yoğ, ana saygısı yoğ. bitdi yāni.

-12-

Söyleyen: Bayram ATAK, 48 yaşında

Derleme Yeri: Belçarsak köyü

Konu: Köyde bulunan Gelincik Tepesi'nin hikāyesi.

- şimdi o kale, şöle bi māzisi var. esgiden tabi orda rumlar oturmuş. kaleymiş. tabi türklerden bi kız kaçırılmış. kaçırılınca kız tabi rumlara gıvurlara gidecem diye isyān ēdiyor. allaham diyor. ya bizi daş yap ya kuş yap. ben ⁵gitmeyim diye biliyo musun? sıralı daşlar var. kompile orası, yohardan 'aşşaa gadar dabana gadar daşoluyu. o şekil bi māzisi var. babamnan amcalarım orayı çoğ iyi kazallarmış. tabi bi şey bulamadılar. kazdılar. hep mefātētdiler. çoğ ömürleri gēşdi orda. ondan sōna herangi bi durum olmadı. ¹⁰tepeden çıhma pacaları var yāni. yer altı şeyi oldu belli.

-13-

Söyleyen: Karaca ÖZTÜRK, 81 yaşında

Derleme Yeri: Büyük Boyalık Köyü

Konu: Eski günlerden hatıralar.

- ismin neydi amca?

- karaca öztürk.

- amca kaç sene muhtarlık yaptın?

- on sekiz sene. 'zorünan' ayrıldım. birez gassaydı⁵devām edecādim. baħdım kóy biraħmiyi. bundan angarē gétdim. babam ırahmetlijn bazı lafları varıdı. rahmetlik çoħ şıdı. angarada bizim kóylüleri górdüm sordu. noı oldu yā. ev dutdum didim. didim evi de daşıyacām didim. gaç kişiyi górdüm sōledim onnar 'gelmişle kōē. muħdar ev dutmuş,¹⁰evini gótüriy. birisine didim satını aldım didim. birisine didim kirā dutduħ didim. onu başımızdan savdıħ gétdik. yaı çoħ. baħdım şeıle düşündüm. çocuħlar didi. on sekiz sene yapdım. insan ıbraniyi. ben çoħ ıbrandım. ben aha şu ufaħ çocuħlar gesse, ufaħ çocuı tamam ayağ gaħarım. ona hızm¹⁵yaparım. ona şııaparım. ta ěle ben şııdım. onuñ üzünden çoħıprandım çoħ. baħdım dēdim yēter. burda datlıda bıraħiyim.

- niye yıprandın? neler geçti başından? hangi olaylar geçti?

²⁰- işde köye çalışmaħ yā. aha senıñ şu bebe geldi miydi? bu geliyi diyi ki amca... benim muħdarlā geldijimde yim bēş otuz dene çocuı ufaħ ufaħ yazdırmışlar. çocuı oħumıye gidiyi, õretmen diyi ki, nııús cūzdanı getir. nufus cūzdanı yoħ. olanı da ufaħ. hadi bağım geri gidıñ. hay babam angaradan,²⁵burdan bunnarın yaşını, kimisini mahkemeynen şıııtdım. kimisini de yaşını, şeıy, dek getirdim. yānışlıħı olmuşdu. sef olmuşdu, şu olmuşdu bu olmuşdu dērken. bunnarı gurtardım bütün milleti. bizim o bi kayın varıdı. o, rusat çıħı, kardaşınıñ çocuıunu adını rusat koyı. búııñ bana arabama rūsat çıħdı.³⁰rūsat koyım. çocuı da diyi ki ben oħumıya gitmem dı bu isminen dı. kayınıñ çocuı anasını aliy. bi de çıħdılar geldiler. ta bu sıralarda. geldiler oturdular. bēle bēle didiler. ne goyacām ben senıñ ismini dı. nasi itsem didim. erdal inönü var ya. onun amcası var. ona kıcıı olur. neyse didim ki senıñ³⁵ismini didim erdal goyacām didim. tamam didi. ulan diyi o

kıcığ olan amcası. ulan komunisin ismini neç aldın geldin sen
 burıya didi. seníñ~ağlın~érse dı, çocuğ ufağ, ya dağ oğumıya
 yéni geçi, seníñ~ağlıñ~érse dı bunuñ qıymetini bilirsın.
 seníñ~ağlıñ~ermi ki dı. bilsen onuñ qıymetini. oğuma
 40bilmemiş. oğuma yoğ. seníñ~oğuman yoğ bi şı yoğ dı. sen
 eğer hağığı oğumayı bissen dı muña bële komunis diyemessíñ
 dı. kimdir bu erdal didiñ adam? inönü gimi adamıñ evlāti.
 gendi de aynı seviyede. bile çoğ~adamları, bēleden ıpranma
 şe~étim. sōna köyüm berbat. arāzısi felāket. ondan sōna
 45bením ēle kıcığm gelirdi. kóyde bi ufacığ bir ses oldu miydi
 duramam ben. adam bu dıóóşürmüş varsıñ dıóóşúñ, yoğ. ēle
 bi şı yoğ. bi gún burda oturuyrum. bahıyım bi ses geliyi.
 kavga, yoğardan geliyi. neyse kağdı burdan yavaş yavaş
 ēle yörüdüm. o dikgannarın yanda da köylüler bi sürü adam.
 50ğōseliñ~orda varıñan. neyse vardım orıya bi selam vėrdim.
 durmadım çekdim gitdim. vardım bunar karılar, o onnan, o
 ona dıraşıp duruyu. ben yanaşıncı onnar sesi kesdi. o kadın
 didi ki, amca didi buyur otur didi. ben oturamam didim. sizi şu
 faziyetinize bağ. yėtişgin de gızları var iki dene. ben sana
 55acımam. şu gızlarā~acıım didim. şu aşşā dōru bi
 bağın~ele dim. elli atmış gişi didim sėyir yapı sıze didim. ben
 bu gızlara a'cıım didim. ya siz ayıp dē mi? u'tanmı misiz? o
 zamana orda gızlar gaşdı geldi. amca elíñ öpiyim seniñ didi.
 bu anam bizi māf~itdi. ertesi gúnü o da kardaşının o çocuğ.
 60ertesi~ún kardaşı gene gėdi. suya gelı, bu cāmini yanna.
 hemen gızlar gelmiş. desdilerini almış. o da zannėtmış ki
 kıracağ. hemen doldurmuşla şorē savışdırmışlar. olen bi de
 adam kaşdı geldi. didi ki senden allah bin kelle rāz~osun.
 niye? kadının didi desdisini doldurmuşlar. savışdırmışlar.
 65bilmem ne. ben bōle kóyün işıne çob şı~iderdim. onu uçun
 ben gendimi boyuna ıpratdım. uyğuda şe~le derdim yā. ben bu
 muğdırlığdan ayrılınıcığ acabala ben nası rağat~idecām. gece
 kulāma bi ses girdi miydi? çığacam kapiya. kapiya çığacām,

sā soli bi dinniyecām. burdan şuña dōru bi gidip gelecām. bu
70şekilde. zāti şimdi ben diyirim ki, zāti şimdi şēli dim. şimdiki
şu hökûmete bañyirim. hini muħdarlağ gelim. oradan size
annadiyim. bu kōyde on inā olan yirmi inā olan bir etmek
vêrir. bir inā olan da bir etmek vériyi. üç yüz dönüm, iki
yüz_elli dönüm tarla ekirik. biz bi çerik bûday vêririk. altı kilo
75bûday vêririk. otuz dönüm eken de altı kilo vêrî. ben burda
'dêrdim ya sōna birez de, şurada havız var, onuñ babası
yapdı birez. didim ki yağ yap'mayın, it'meyiñ. bu adâletli iş
dāl. yoğ didi. neyse. biz muħdarlağ 'geldik. bālāya vardıñ. iyi
de bi gaymağamıñ var_ıdı. 'cīhannı. adananıñ 'cīhandan.
80ama sülālesi didi ki, hamamda türkû çağran. benim
sülālemıñ 'hepsi 'hoca. bu şekilde didi. ben didi bu hay-
mağamlı ne uçu yapıyım di bi āyet getirdi. kaymağam o ölen
olan enver, o da muħdarlığ yapıydı birez. ikisini şu kapiya
çıñın didi. konuşun gelıñ şu möhürü alın dēdi. bağ şu möhür
85burda duriyi didi. ben burda gaymağamlığ yapıdım ya didi.
bu möhrün de ne çekdiñni biliyirim ben didi. bunu didi oğumuş-
luğ adam var_ıñan didi cāhil adamıñ_eline mö'hür vērđiñiz.
ah adam da orda dî. bu işde 'bēle olur bu kōy didi. neyse ben
didim ki ona sen muħdarlığ yapıdın didim. sen al möhrü. o
90dēdi ki benim araba çalıñı. benim arabam da kazā yapıdı.
gene gidiyrim, sen kōydesin. hele oturuñ oturuñ didi. bi āyet
getirdi. cenāb_allāhıñ bu āyet ne diyi didi. nefsiñ_uğun öm-
rünün boyunca çalıssañ bi şî yoğ. mil'let_için çalışacağsınız
di. bağ ben kaymakamlı onuñ_uğun yapıyım dēdi. bağ siz
95de iyi kōf_ü didi tahsilinizi burda siz de kōy muħdarlığ yapa-
cağsınız. kōye hizmet yapacağsıñız dēdi. ēleynen biz möhrü
aldık geldik. kōy mahmur. edravda tarla marla gomadılar
sürdüler. bunnara tek tek keşif gôtürecisiñ didi. dēdim
gaymağam bēy möhürü vērđiñ. hatır al'dıñ ya didim. bağ ne
100dēller dēdim bi'liyıñ. möhürü almadan bize eziyet yapî, tek
tek keşif getiriyi, eziyi bizi dēller dedim. 'hepsine mi gotürim
keşif. ha o da dōru dî. o da hağlı. hepsine keşif getirdim ama
dēdi bir gún_ü içinde dēdi o masırafı alacām dēdi. 'derhal didi
hemen bu şekilde yap. ben şî_idim. angaraya gitdim. işişleri

¹⁰⁵baħanlıyndan kóyün kuruluşunu aradım. yaŷu sen bi muħdarsın kóyün kurulduyunu ne Ğapacın. yaŷu ben de bõle ğórnũl isdi ğirim ya. bu kóyũmũz na zaman gurulmuş. nerden gelmiş. nası olmuş. merek eğerken, zor, ũraşdım. çoħ ũraşdım. bizim birãderifñ kızını vėrdi bi dene. çerkes. mãlede ¹¹⁰oturuyi çerkes. o orŷya gelmiş, onuñ Ğevine. aşşãdaydıħ. gelincik bi de onuñ yanna vardıĞoşbėş eğerken. řu ũçemli abdi bėy dıl'lerdi ya. adam bãzen bil'mez Ğimiş. bi de vardıĞoş bėş. o da ğonuşuħan didim ki, yã memmed Ğamca dėdim yaŷu bėle kóyün bir řini Ğıħardacãm, tãrihini didim. ¹¹⁵bulamıylar didim. kimisi esgişere gidecesin, kótahyaa gideceksin. buralardan bulacaħsın diyiler didim. yaŷu di ne lüzũm var di. ben, babam ğeldiĩnde dėdi sincanda dõmuşsum didi. ben burŷya kayıtlıyım didi. bizim kayıt elmadãanda didi. erte-si Ğũñ ğitdim. kayıt eğiyrim orda doħsan kóy iki nãhiyėnen ¹²⁰Ğıħardım ğetirdim. onu da karãlıya, ne diyi, kenarda karãlıya, elmadã dışarda kaldıĞ ũçũ karãlıya naħl olması dir. sõna karãlıda bin iki yũz doħsan ikide karãlıya naħl oluy. elmadãdan doħsan kóy iki de nãhiye. bin ũç yũz on ikide de bãleye naħl oluy. şindi elmadãandan bizim kũťũũ karali ¹²⁵naħl tmişler. burŷya ğelişinde topal veli, ondan sõna kór veli, ikisi amıca Ğocuħlar Ğmış. iki kardaş Ğocuħlarıymış. orŷya ğeliler yėrleşiler. orda kãlıyiler. boyalıħ ismini, řu kóyũñ ũs tarafında kuyu kãzmıřlar boya Ğıħmıř. o isim ordan aliyi. bu kóyũñ ikisi de. evilde esgiden boyalıħ sair, kũçũk isim. ¹³⁰boyalıħ kebir. kebir demek bõyũk. bãlã orŷya kurulmuy. karãlı tã yoħarda. karãlıyı bi'liyifñ. o Ğamın iĞinde. iřde oraya oluyi. ordan dũrudan bãlãya ğeliyi direk. o senifñ didiklerifñ, ora, sivrisinekler çoĝ o kóy. orda dõrt bėş dene kóy var ya. onnar çoħ iñĝiraz Ğıdı. dãĝ yaħın zamana ğadar iñĝiraz ¹³⁵meşesi oldu. onnarı ğurtarmasaydı bunnar 'mafoulduydu.. bãlã karãlıdan 'dõrudan dõrũya bãlãya naħl eđdi. o da řur-dan ğitme. o aşşãdan. orda sırapınarın altında. Ğıflıñen o arada. onnar orda. sulubũk, ahmetĞayırdı burdan ğetme. onnar da çoħ zãyat vėrmıř. o senin dėdiĝ, bunuñ dėdiĝ

¹⁴⁰sivrisinekden. çoĥ, adamlar çoĥ zāyat vērī. orda ama on om bēş sene, yirmi sene, otuz sene ēleşmişler. babam irāmatlıĥ annadırdı. oranin da bir hacĭ_omar aā di aā var_ımışdı. o oranıñ tapĭ_almış adam oralardan. tapiyı 'dutmuşla, o sırapıārlı bir adamın babasına, sōnadan ōlū ¹⁴⁵olacıĥ, adını hacĭ_omar goyī. onnan bu ūraşdılar. çivlijnen bēle. ben de mīĥdarıdım. mīĥdarlara da teblāt gelī ya. sona ben mūdūre dēdim kiye, çiflā beni isdedi. senīñ avkatıñ ges'sīñ dēdim. bennen bi konuş'suñ dēdim. pekala dēdi. seni ben avkatım geldijinde..... mākeme de yahın. bir havta ne ¹⁵⁰var. baā da kāt gelī ya. o gitmiş dēmiş ki, yaū sen māke-meden bir gūn eveli gel muĥtar di'yi ki diyi, senīñ avkatıñ bennen mākemededen evelā bi konuşsuñ. ne kadarı avkatı ossa. olsun da benden assıñ. tam bēle dēdim. o da 'aynı telefonda sōlemiş. gelmiş bize de araba geldi. geldiler beni ¹⁵⁵burdan aldılar. vardıĥ orĭya hoş bēş oturduĥ. e mīĥdar didi. ne didīñ mūdūre didi. ne gadar avkat_ısa avkat osuñ, benden de bilgi asıñ. tamam didi. gene sana da sōylüyürüm, benden bilgi alacın. şimdi didim şonu bunu 'gezmeycın didim. onnar kim? kimi yaparsa didim yapsın. şindi buranıñ didim ¹⁶⁰esgi kayıtı elmadā. ben kayıt çıĥartdırdım ya. burdan tapiyi bulacaĥsın. hacĭ_omarıñ babası kim? babayı bulacıñ didim. bunun babası 'belli, burda. adını hacĭ_omar goy'muş ya. ōlunuñ. babası başga. orda kayıtı. didi ki sen ĭ de gōtūrecik. barabar gētdik orda avkat kaytı çıĥartdı. hatırımda kalmadı, ¹⁶⁵babasını adı şu. iki gūñ sōna keşfe. orey ĭ de bilecek. ben dim. ben keşve gidemem didim. 'şindi o köylūlerin bizle merhabamız var..... siz gidīñ keşviñizi yapıñ. sen ona diyeceksin ki dēdim. o adamlara. avkat. baba, ēylūĥ kimi yapisen yap..... bu hacĭ_omarıñ babasınıñ adı ne? onnar diyi ki şu. ¹⁷⁰ha tamam gūzel. 'tapıdaĥı hacĭ_omarıñ babasını adı ne? tabı da ellerinde. aldı geldi gayıtdan. şu ēle diyincik, orda arāzileri 'bütūn aldı çıĥdı gitdi.

- askerliĥi nerde yaptın amca?

- ısdambılada iyi yērde yaptım. bāledeydi. bālede ¹⁷⁵şūbe yüzbaşisi, onnan da tanışırdıĥ. didim ki ben buna.

komtanım dëdim. beni yaşu şu angarada gosan_olmaz mı didim. ben sene bi şî sōlim didi. şërin iyilijine hafe's_ëtme dëdi, komta'nın iylijine hafes_ët di. komtan iyi ôsun didi. senîñ vardıjn yërde gomtan_ıyi ôsun didi. isdambıla gitdik. ¹⁸⁰selimiyede yirmi yim bësh gúh galdıh_orða. taburuñ asgerleri hep ordayız. sōna tahsimat olacağ. şini bize orða t'ālim yapıdıriler. benim şifem de birez kúrt. andırî kúrtlütü andırî. subaylar demişler ki. şu kúrt ikinci asgere gelme demişler. ula bu kúrt hangı mārada galdıysa, o asgere kim ise gardaşını ¹⁸⁵yerîne mi geldi? isdirahat vërinçi tabur gumtanımız dedi ki, evlātım dëdi. asgerlikde yalançılığ şë olmaz dëdi. şimdi didi kardeşîñ_olur, yeñeñ_olur, dayıñ çocuğ olur, ingıraz olur, hasda olur, asger yazılmış yaşı şo_olur. bunuñ_uçundan 'belki ben gidiyim, çıhır gelisin didi. ama asgerlik yapıyıñ. dëm ¹⁹⁰gomtanım. Ėle bi şî yoğ dëdim. bana Ėle Ėtme. ben mek-TePde oğudum. üçüncü sınıfında oğudum. bizim maallimmiz bize dëdim, düş'mannan harbe girmiş didim adam. yëmen harbinde gelmiş. yonana girmiş adam didim. onnarı konu'sūhan da ālardı. bizi de āladırđ. ta o şekilde didim. ¹⁹⁵selimiyenîñ şu yanda hayda paşa kabrisdanı var. tamam didi. 'pekî didi. şimdi şunu arhasına duşman o tarafda didi. 'haydi bağım dëdi. al asgerlerîñî dëdi. gët bağım. bu duşman nası, nërden gidecîn, nërde gelecîn. kabrisdanıñ öte tarafı da, gúnë tarafı da eñin, kuzë tarafı da. batı kuzéyi de. gúney ²⁰⁰batı guzey. ora da éngin. ortası yüsek. bağ bura yūsek dëdim. ya burdan gidecām. ya ordan gidecîdim. orða görüncük didim, orıya góççü koyacġ, ordan gelecek. pekālā didi yüzbaşı, burdan niye gitmîsîñ dëdi. gısa yërden dëdi. dëdim gomūtanim, orası ūsek. duşman bizi görür. biz burdan ²⁰⁵gidecik ki duşmana gó'rükmiyecik. onu sōledim. hadi evlādım gët dëdi, haydi evlādım gāt dëdi. iyelîjnen ordan da gurtuldum.

- ne kadar askerlik yaptın?

- yirmi yêdi ay. bizim asgere gëtdijimizde
210kırT_dörd_ay asgerlik yaptılar. otuz dohuzlula, kırhlıla,
kırh birilê, üçü. biz vardı. ulan bize hakkatan, beni dõmedi-
ler de, ulan bizim şê sınıfı çoğ dõdüler. etraftan. bi şî yazı
yazmışlar mektup. gelin de yağ bizi gurtarın..... beni allah
var hêç, fahat çoğlarını dõdüler bële vurullardı, dúvellerdi.
215çamlıcadaydım ben sōna. selimiyeden gitdik. geldik ordan
da dağdım yapıdım. dağdım yapıcılığ çamlıcılığa geldik. isdam-
bılın, böyük çamlıcı, gúÇÇük çamlıcı. tağda gurusu var_ıdı,
ama tağda gurusu doğanmazdı. koreye çağdılığında benim
otobusum var_ıdı. otobuscülüğ yapıydım. burdan isdasyonda
220millet gitdi, orê gitdim. séyrettim. ālaşannar, sızı-
lañlar...otobusum var_ıdı isdambıldan geldim. sağıt üşde.
tam üşde geldim. gécenin üçünde. devrik palas, denizcilik
caddesinde devrik palas var. onun saibi kayserilidi. onna iyi
tanışırılığ. adam içeri gi'rilen sağıt üşde ses geliyi.
225ben....varıñan. subay, ya bimbaşı ya albay. kapıyı 'açınca
ses kesildi. konuşma kesildi. memet bëynen, kayserili
me'medinen o ihtilal meselini konuşullar_ımış. bi de vardım.
ne o dëdi. ben gitdim elimi yüzümü yıhadım. dëdi gومتانım
ben sağı bi şî sōliym mi didi. bu ne senin gibi halğ partili ne
230benim gibi halğ partili didi. bu òle bi halğ partili bu ki. òle
diyinci bu işi devām ëtdi. dëdi tam ihtilal başındayılığ dëdi.
ismet paşa yol vermiyi dëdi. memleket_üçün kót_olur. bu işi
bi çevirebilisek. bu başbağanı, bu hükümeti isdifā itdirir,
başga bi başbağan yüseltirsek belki bu memleket düzelir.
235memleketi asgeriye işi kót_olur. sōna burdan da şeye
gitdi. gırşere gëtdi. kırşere gidëken bizim kóylüler sabahleğen
başladı, daha bu sıralar oldu. daha de'vām ëdî. 'gëyi millet.
paraynan arabalar dutdular. bizim otobosdan da dutdular.
gıtdiler bizim şoforlar gëtdi. arabayla bële giderken bizim
240kóylüler dî ki. sabahñnan başladı daha āşam devām edî.
bu yılılı mı dî yağı dî. ismet başa gendini öldürî dî. òle diyincik
ben dim ben se bi şî sōlîm. o adam şële bir ayın_içinde, yirmi
gúnün_içinde bir dönüş olusa, olmasa bu gëdiyi dëdim. yağı

gét d diler ya , g der imi .  u a ba  ya . ben se bu gadar 
245dirim didim. g tdi ihtilal oldu. ihtilal oluncu    d rt   n
s na geldim. gelinci bir de bunnar yan ma geldi. ya   ya  
adamlar. ya  didiler sen bu s z  s ledin. sen n rden bul-
dun? ben d dim i de ben de duydu du i de biliydim ben
duydum. se annatd    . bu  ekilde b le. tabi bu ihtilal
250bunlar var ya, bizim 'melmeketi  ok k t ye   t rd . giriye
  t rd   ok giriye g tdik. ba   u amari an Tra lan bir harp
yapd .  o  k    oldu. k t ye g tdi.  o  k   ye g tdi. ya  bu
'nedir ya ? bunu diyenner dan  an  ne var? silah, silah, sil 
veren, kim v rdi. amari an verdi. amari an dutdu bu  silah
255v rdi. a lı  rmedi. o ihtilall  'girmeseydi i i i ine daha daha
ilelliye  dik. adam  alı ıydi. adam n     ne bi  omun sl k
da m ya  a d lar.  unu yapd lar, bunu yapd lar. adam   di.
 ayser  gidiydi. o zaman bizler de g tdik.  i himmet dede-
de..... biz  ayserideyik. otobusnan g tdik. tireni kesmi ler.
260durdurmu lar tireni. ismet pa a diyi ki, ben burdan  l m
ayr lır. beni didi 'kimse ayıramaz..... be  sa at mi, alt  sa at
s na yol v rdiler tiren geldi. bi de kır kkaled  b y k bi mit jne
ras geldim ismet pa an n ora g tdik.  imdi ne apm     de-
mokratl . ge leri i irmi ler. muazzam para v rmi ler. ge ler
265ne rozet da ılı. babam z   ld rd  n. bizi y tim goydu n.
 ominis d  bar bar ba ariyeler. fuat b rek i va    . il ba  an ,
angaran  il ba  an, b le d rken. ismet pa a  iyi kesdi, ho-
perleyi kesdi. dinliyi bunnar .  onu su n evl tim  onu su n.
polislere    di. el'leme n ya.  onu u n  evl ad m,  onu un,
270 onu un,  onu un, bunnar  onu u b riyi.  omun sl k
getird n,  unu getirdin, bizi a  koydun, ekinimizi ald n, baba-
larımızı  ld td rd n,  unu yapd n, bunu yapd n. onnan s na
ordan d di ki. tamam mı ge ler di. ba  ben sizi ne   zel din-
nedim didi. siz de beni dinniyecek misiz di. tabi dinniyecek
275d diler. b ri d lar.  imdi didi bi   lden didi. gidiyin didi. sizin
anadolu mes sini s lec m. K lp meselesi var bi de   pek
meselesi var. s r ler var yırtıcı   pekler var didi.  u gadar
didi bi ekme in var yanında didi. ama o  opekler geliyi d di.

bu ekma parçaḥlasaṇ onnara atsaṇ gendíñf gurtarsaṇ ñi iyi?
280yōsa ḳópā parçalasan.....millet bārişdı ki; ekmā atalım
gendimizi gurtaralım. ha ben neḷapdım? sizi aç koy'dum
didi. onnara ekini vėrdim. yēcē vėrdim. harbe babañızı
'soḥmadım. sizi yetim 'goymadım. ėle diyincik bunnar rozeti
yaḥadan atdılar. ḳúrsē yörüdüler mi. yörüyüncü o fuat börekci
285bunnar, paşayı öldürecikler. ismet paşa didi yaḡu el'lemen
yaḡu gel'sin şu genşler. ulan aldılar bunu ḳúrsüde indirdiler.

-14-

Söyleyen: Mehmet DENİZ, 71 yaşında
Derleme Yeri: Çatalçeşme köyü.
Konu: Askerlik hatıraları.

- ne iş yapıyorsun amca? koyunculuk mu yapıyor-
sun?

- üle ñaḷapım yā. goyunculuḡ. el 'angaraya gėtdi. biz
gidemedük, kaldık burda..... vallā bilmiyim kine hindi ben
5gözünü sevdijim. hindi goyunculuḡdan, bu goyunculuḡu
peygamberimiz icātḷėtdi. onnan sōna icātḷėtdij halda da bu
goyunculuḡıñ merāsını sürdüler. yaylımını sürdüler. daḡ da
biz hālen onuñ zoruynan daḡ da davarçılınan gėdiyik.

- amca askerliḡi nerde yaptın?

10 - ben asgerlij bandırmada yaptım bir sene. ondan
sōra ḳoruye gėtdim. asgerlikde ben sekizinci bölúḡdeydim.
yirmi bėş ġúnlúk asgerḷidim ben. tābi o zaman ḳatır, at
varḷdı. indi mesełā ḳatır, at ḳalma'dı ya. or'ya tumara gider-
dik biz. tumara 'gėdinci ben iki ġúñ giderdim. o arḡadaşlar,
15bennen gidenner bir ġúñ giderdi. o zamanaca didim ya
ombaşım ben iki ġúñ gėdiyim. bu bu arḡadaşlar bir ġün
gėdiler. konuşma eşşḷölėşşek didi baḡ. sen didim bi
eşşḷölḷeşşek olmassaṇ didim, eşşḷölḷeşşek diyerekden
gelmedik. vatani vaz'ifemizi yapmıya geldik didim. orda
20dutuşduḡ süpürgelernen. o baḡ ben oā dirken süpürgeler
gırıldı. kırılınca bu seḡer yumurḡunan. vuruḡan burnuna yum-
ruḡunan vuruncu burnundan ḳan yörüdü. bu gėtdi. biz de tu-

mar etdik vardıh. ayaam da hemen eşikden gōşa, bir ayām
irelde bir ayām gèride. dutdum bilmem nāpdıymıñ evlâtını
²⁵didiler. kúvúr itdiler usda asgerler. ben de usda asgerlere
kúfúr étdim. ondan sōra gayri 'gèdiyim. gazinóde bizi subay-
lar orada. yüzbaşın yan'na gèdiyim. bi de yédinci bölüyü yüz-
başısı nöbetci subaylı dutarmış. bi de düğük vurdu. lan gel
lan burıya didi. ben didim subaylarımızı yanna gèdiyim
³⁰gazinüya didim. subaylarıñızın didi anasını bilmem
naaparım didi. ola fıbe bu ne didim bu asgerlik didim yā.
onnan sōna assubayıñ bilmem ne dèrken.... didim
gumandanım ben didim sekizinci bölükdeyim ben didim. iki
gún tumara gèdiyim. o arhadaşlar da bir gün gèdiyi. onuñ
³⁵uçun didim ben hakkımı aliyim dèdim. ombaşı konuşma
eşşöl-eşşek didi. dóñúşdük orda. nası nógördüñüz didi.
süpürgeynen didim o bağ vurdu, ben oğ vurdu didim. du-
ruhan bunun burnuna vuruncu didim. burnundan gan boşan-
dı dim béle. onnan sōna gōşa varıncı dèdim. lan 'dutuñ
⁴⁰bilmem naapdıymı di bağ kúfúr étdiler. ben de onnara
kúfúr étdim dèdim. onuñuçun dèdim gazinuya gèdiydım.
seniñ subayıñ, alt subayıñ üst subayıñ ulan bi kúfúr étdi orda.
ben nöbetci subayım dèdi. ne derdiñ varsa annat. ordan
geldik o yüzbaşıyan, dıkkat çekdiler. sekizinci bölük dıkkat
⁴⁵sağ bağ. sekizinci bölük didi. ıraat didi. usda asgerler didi
hepiñiz dèdi, ıranzada olan nèrden olan varsa hepiñiz aşşā
inecāñiz dèdi. burda da dóñuş varımış dèdim ya. 'indik aşşā
beni sol tara fa çekdi. durdurdu. burnu ganıyan ombaşıyı da
börüme sürdürdü. ula didi bu didi vatani vazifesini mi
⁵⁰yapmıya geldi didi. anasına avradına kúvúr étmeye mi gel-
di? lan eşşöl-eşşekler didi. bağ ne yüzbaşı dèller didi. o da
di kine onnar da, düşman yüzbaşı. ula ne yüzbaşı, düşman
yüzbaşı. üç defā. bilmediñiz mi? nöbetci subaylı dutdu,
düşman yüzbaşı bizi düver diyi dèdi. efendim didi bağ dèdi.
⁵⁵vurdu o olan 'döru durduym yerde. didi ölüm memmet, ne
olsun gumandanım ben hakkımı aradım. onuñuçun dóñuş-
dük. arhadaş sādan durdu. allāh, dört vurı üç vurı usda as-

gerlere. yihıp gelî. sōna geldi benim yanıma, 'gelinci şu gulağamdan dutdu ya gulağları kútúrdi. eyvah dim gulağ⁶⁰her_ol gopardacağ. ordan didi ben sağ didi cēzā vérebilir miyim didi. yüzbaşı bi'liyîñ? vérebilisîñ gumandanım. peki di yat kağ vérēm didi. süründürebili miyim di. süründürüsün. bu gún bu senîñ neyîñ didi. didim gumandanım atamız sayılırsîñ didim yā. 'ordan burdan sōledi. ben covābını vérdim. İan ne⁶⁵bu üsdün başın bēle didi gan didi. bu hakkını arıyınca didi eşş_öl_éşşek didi zoru'ña mi gétدی? iki üç defā çarpdı. kēs-gem hēc vurmasaydım da dóñúşmeseydim. ondan sōna 'çıhđı. çıhđandan kelli gapıya memmet deniz gessîñ dēdi. benden_ıçún. ölüm didi, bağ ben angaralıyım didi. bi zaman⁷⁰çavuş vardı er çavuşu didi. bi er çavuşu didi vu'ruhan didi. çavuş ere vurmuş. dayanamadım. üş tohatda adamı öldürdüm didi. beni didi albay olacādıñ di. benim ürütbemi sóğdüler di. ölüm dóñúşme bi de senîñ uçun de bi dóñúş yaparsağ di. vuruncu ben öldürürüm di. bu sever de dıdı bi ürütbe daha⁷⁵sókeller didi. o zaman no_olurum yavrum didi. ben dim gumandanım no_olacāñız, şe_olursuñ, üstēmen olursuñ dıdıñ. hó_olacāñ dim. ürütbenîñ birisini sóğúnce, ha ne şikātın var_ısa didi. bağ gel. senîñ dēdi bağ yüzbaşın, assu-bayıñ, hanı o da angaralıymış. onuñ_uçun didi düdüğ⁸⁰vururum didi. ders vérdijm didi, talim étdijm ıratlığ gel didi. olur gumandanım. Ėle gétđik. bi de gēri geldik. o usda asgerler, bu senîñ neyîñ? neyim olacağ didim, bi şeyim dāl dēdim. siz didim anañıza babañıza meselā gıymatını bisseñiz Ėle kúfúr étmezdíñiz didi. siz kúvúr étdíñiz ben de étdim didim.⁸⁵..... ben mala aciyim. hindi. ben_indi gözünü sevdijm, mala dayanamam. 'isderse benim düşmanımıñ malı ossuñ dayanamam. uıa. şey bekliyik, nöbet bekliyik. korede cepānede. nöbet bekliyik. gúnā gorelinîñ bi denesi ókúzüñ burnunu burdan delmiş. méşeyı de ēmiş. bi ucuna bi ip⁹⁰dağmış. bi de onnan óküzü şe_le 'çekiyince, óküz, hayvan acışı. burnūna gelî, dönüyi bu yana. o yandan çekiye bu yana

bële dönî. baḡ arḡadaşlar dim. beni aralamañ bũa ben bi
 zopa atacām dıdim. bu hayvana neḡ biniyi dıdim. yā hemşe-
 rim yapma didi yā asgerlîjini yaḡallar didi. düveller. ne
⁹⁵düvecekler didim. düvellerse dōsúñler didim. bu ne didim.
 no didi. no diyinci, ulan tūvāḡan dipciynen 'vuruncu, allah var
 da, orda düşdü. o hayvanın üsdünde kemer var. kemer de
 ḡarnın altına düşdü. düşenden kili bi iki üş daḡ vurdum. on-
 nan sōna yatdı. şële gasaturayı çıḡartdım. ḡótüynen bũazına
¹⁰⁰şê-étim, halbi kine keser mi la? başladı bële titiremiye.
 ola. orda arḡadaşlar di eyvah asgerlîjın yandı. la yanısı yan-
 sın. hindi kafamı bozdurmañ size de súnḡú soḡarım dıdim
 bi'liyîñ. duruḡan bi tēlefon geldi. o tēlefonuñ başında da şēy
 var kırt varıdı. nizāmiye de bizdeydi o zaman biliyîñ?
¹⁰⁵konuşamadı. kaçaraḡdan geldi. memmet hemşerim de
 ben ḡonuşamiyim, dilim dönmi. didim alo ne diyîñ didim.
 memmet sen misin didi yüzbaşı. didim benim ḡumandanım.
 nasıl didi, durum nasıl. durum iyi didim yā. nöbet yêrîñizde
 vuḡaḡat yōmuş. halbikine memmet deniz orda ḡorelleri dövî
¹¹⁰hiç habarı yoḡ. ḡēdiyi ordan. ḡēdiyi ordan. gidenden keli
 dōru bizim yüzbaşıya şikāt ēdî. bi de yüzbaşı di'miş kine om-
 başıya, memmet deniz yēmāḡani yēsîñ dēmiş, burıya ḡessîñ
 dēmiş. yēmāḡa yēdik vardıḡ. taḡ selām vērdik. ölüm niye didi
 sen didi yā. didim ḡumandanım. bizim melmeketde dıdim bi
¹¹⁵óküz varıdı dıdim, hayvan didim aynı ḡā beñziyi dim.
 kafam bozuldu. birden dim, ulan şuñba baḡ didi yā. ölüm yap-
 ma dutma didi yā. sen çoḡ ayaḡañ cıvıḡ didi. ḡēçen de di şiyîñ,
 amerikenîñ kantinne ḡētdîñiz arabiya bindîñiz, baḡ ne da-
 nışmiyiseñiz dıdi. seni öldürüller didi. ben sılah
¹²⁰taḡımındanım. ne öldürecek adam, ḡa bēlimde dabanca
 var. iki carcur dolu nōrücke dim. bële elini çırpdı. ırahmatlıḡ.
 öldüyse allah rahmet ēylesîñ. bële asgerlik yapıdıḡ da savaşa
 'girmedik biz. savaşa birinci ikinci devriye girmiş. fābi onnar,
 savaşa girenner aylıḡ aldılar. biz almadıḡ. yirmi bēş ḡúñde
¹²⁵deñizden ḡētdik, bir ḡün de ḡarada yirmi altı ḡünde vardıḡ
 vapırınan. ḡēçenki cumā ḡafam bozuldu. bi de hoca

péygamberden ānadiyi. iyi sâ ossuñ meselâ. péygamberiñ icât êtdij, hayvannarı meselâ péygamberimiz ğútdü, bu mal-cılı. çoban olarañdan meselâ. e onu düşünmiyler yâ. ola bi ¹³⁰de hayvanlarıñ merâsını sürmeñ. yazziñ hayvanların yâ. ağılñ bizim aşşâda ağıl var. belki sür'seydik biz iki yannı yüz dönüm tarla vardı. ola koyun yêcek, gêçi ac kalacağ diyi o bu bütün kapışdı yâ. aha bunnar da bilir. bi ağılñ kaldı azıciğ yêr. orayı sürdük. men êtsîñler biz dünden men êderik.

¹³⁵ - **tevellütün kaç?**

- do'ğuz yüz otüsikiliyim.

- **ne kadar askerlik yaptın?**

- iki sene. ulan asgerlikde de dönöş var yâ.

bizim hacı babanıñ dayısınıñ uşahları var. ben goç ¹⁴⁰teke ğúđüm de otuz gırñ tene goç teke. ola didim varyim camal dayın meselâ elñi öpiyim didim. gêçmiş ossuñ ne var asgerlik biter. ola bi de beşe dutdu mu bilâğmden. memmet asgere giderse ben de giderim. babası di ölüm goyon, otuz gırñ tene davarı, elñ bañcasına varır. gıçını gırır. ¹⁴⁵dayanamaz felan ne diyi. hacı baba da var fâbi o zaman haca 'gêtmediydi. o da dayısın yanñnda bi şe diyemedi. yavrum dedi ğözüne kóle oliyim dedi. sen şu goşlarımızıñ, tekemizñ yanna gêt. bunnar didi gêtsiñ bağım. cemel asgere didi. ola ne kötü adamlar var yağ vallâ yağ. neyse gè'diyiñ ¹⁵⁰gayri bālāya. orda sağr gaya deller. orıya varınca hayvanları ālediler. onnar orda çişme var. yavrum didi. bekir didi. onuñ da ölu var. bu memmet dayın acıñmış didi. şavānan didi koş teke ğúdiyi didi. yêdi mi ekmāñi ye'medi mi? dağ yêdim dî. yêseñ de yavrum az yemişdir. bunnar şeyden ¹⁵⁵gızartma êtmışler. iç yağandan. neyse birer soğum aldıñ yedik. o şorıya oturdu. ulen cemel gel 'yavrum. aha memmet de gidecik. of babam asgerlik biter mi? yâ gel didim ne bitmiyecek asgerlik didim yâ. ağı iki'miz de gèdiyik ya. neyse di varyim bārim didi. ordan şūbiye vardıñ. savñiyat gideli de ¹⁶⁰iki gün olmuş. orda da şūbede de albay bi bağdı albay. sen bu öluñ 'nêrdeydi di. gumandanım didi gırşâğinde ça-

lişiyi didi. ya gırşáár olmasa nêre olusa duyulmadı mı bu
 ya. bêle şê éderken bahıydı. olan kaçı o camal. memmet
 yavrum nêrde cemel didi. hanı sennen asgere... kaçiyi didim
¹⁶⁵ya. şurdan çar da dim o candarmalar yetişsin. bu ser-
 se'ri mi bu na'sı evlatıñ bu senıñ dim yâ. iki candarma düť,
 düť, düť. dutdular. yumruğ vurarağdan ne édereken şübeye
 getirdiler. dayıñ ğózúñe kóle ossuñ şurdan sen gaybol didi.
 hindi gelinci didi. şübede bileenden dutar didi. ben bunnan
¹⁷⁰gidecēm asgere dēr didi. geliyik bizim köyde bi denesi
 onuñ dayılarınıñ, üç ğúnñúk azzıñ almış. ısdambıla gi-
 decemiş idi. gidememiş. o azzı hābiye atdı. hayvanıñ
 hābesine. birisi de nar almış onu da yükledik hayvana 'geli-
 yik. geliken gartalıñ dāda da çoğ da amele çalışiyi. didi kine
¹⁷⁵ekmek var mı didi. ula nā-pacāñ allah-allā üç
 ğúnñúk-azıñı. vay babam vay didi. ekmek hābede dolu.
 olan amele yörüdü mü. bir gişi dāl, dört gişi dāl, om bēş de-
 ne adam. biz çıhartmadan hābeden çıhartdılar. şēle torbay-
 nan. onuñ içinde de culuk gızartmış-ıdı. o adamıñ aylası.
¹⁸⁰onu aldılar. ya bi denesi didi kine; yâ bu gadar aldıñ didi.
 ulan hiç-olmasa didi bunnara bēş on gurus vērıñ didi
 bi'liyıñ? yüz-elli gurus para vēriler. yüz-elli gurus para'nıñ
 elli gurusu bozuğ. yüz para o zaman gırğ para olurdu. gırğ
 para yüz para. biri'si bi lira. la ölüm, şu bi lirayı sen al, şu elli
¹⁸⁵gurusu ben-alım. yoğ yoğ çoğ paralar alacām. la ölüm
 çoğ para elli gurus. yoğ çoğ para. al lan dēdim sen de. allah
 bēlāsını vērmiyesice didim. o adama ne diyecik eve varınca.
 karısı ge'lincek. orada eş'yān içinde bahıp duriyi na'rı ğór-
 müş. bu ne didi. la ölüm didim nar ya dim. nar dēmedim de
¹⁹⁰mā'zı didim bi'liyıñ? ilaç yapacāmış. na'sıl didi mazıymış
 didi yâ. arğada gal'dıydı. hayvanı kıriyi. onnan sōna, o
 hābenıñ de bi cılgasını 'kesiyi, benim haba'rım yoğ. bi de
 vursa agzına, datlı. yağ bu mā'zı ne geziyi. ulan herifin dırım
 eğer hābesini...a'zıcığ şey galdı. nar galdı. bi de ses gelı,
¹⁹⁵memmet dı çariyi. dādan aşşaa indik. dāh diyim eşşaa. bi
 de bahıdım. yola 'gelince memmet sağ didi..... hay van di-

di.....olan bi de baħdı la bu hanı bu nar hanı didi la. didim bu
'yèdi narı. sen gaş tene yèdíñ. ben bi_ki nar yidim didim. sen
êşşáá bin dèdi. bu cèzā olaraħdan didi kōvecā yayaħ
²⁰⁰gidecek didi. ordan geldik. āşam onuñ ek'máanı ameleler
al'dı ya. o adamıñ aylası geldi. kur'ban_olıyım mem'met didi.
ekmek nérde didi. bi'bi didim yā bekir söyledi ameleler eli-
mizden aldı dim yā. bir gişi dāl, iki gişi dāl didim ya. t'ú allah
bélāñı vèrmesíñ bekir didi. içíñde didi culuk gızartması
²⁰⁵var_ıdı. onu bārim yè'seydíñız ol'maz mıydı? içine de
baħamadıħ dim. hābeden çekdiler aldılar didim yā. aradan o
gün geçiyi..... zabah_olıyí. dayı ne_ıapıyíñ dī olan hanı. hanı
bizde etmek çoħdu. ameleler al'dı ya. dayı rıa_ıapdıñ didi üç
gúnñük azı didi. neye vèrdíñ orda amelele're didi. bua bi
²¹⁰basdın atıyık, basdın da daşa dāyi gırılıyí. ėle bi geldik
işde. ėle bi asger ölu góťürdük şübıye. ordan da geldik.

indi biz gorede, ay yıldız depe var orada. orıya derse
gitdik. orda ders górdük. bende dülbür de vardı bi'liyín? ben
o depıye çıħdım. dürbülñen o yanna bu yanna baħarħan
²¹⁵koreller ya'ħın sandım. meçerim soyħa dürbül hani yaħına
getirí ya. uzāmış masāvası. biri bizim 'angaradan iki dene
ombaşı var. yaı gel gidelim didim yā. hanı dersi gürdük de
anı. raat étdiler. yā yapma didi yā seníñ ayañ cıvıħ. bizi bu
sever de dıdı ta oralara mı góťürecāñ, bilmem.....la
²²⁰no_olacaħ yaħın aha ya dürbülñen baħdı. t'abi onnar da
baħdı. yaħın değel mi kine dürbün. orıya vardıħ. ha varalım ne
dérken vardıħ oriya. tabıda yatırmışlar adamı..... mezere
vardıħ, kuyu şeklinde eşmişler. bunu kuyu şeklinde şēle
kodular. ayānı birisini şu yanna çekdiler. birisini bu yanna.
²²⁵otutdurdular. duruħan bi ıraħı. diziníñ_arasına ğodular.
ondan sōna kurbaa kurbaayı bili misín? kurbaa ölmüş de
gurutmuşlar..... hemşerim bu ne didi yā gurbaa, ıraħı. didim
bunu içinci dim bu gurbayı da yecek. bu sever de torpaħla-
dılar bunu. bunnar bir ellerine şē aldılar, pēs'gir_aldılar. uy,
²³⁰uy, uy diyi çırniyi çırniyi..... daş yapıdılar o mezere.

cenā'ze mi galdı şe mi galdı ya. ola ben çoḡ gezerdim yā.
yüzbaşı da o gadar yavralırdı. vurullar dī.

e hemşerim didi, o çavuş, ombaşılar. haydi baḡım
nóóoricik didi. gi'derik didim yā nóóorecek. emme ipdi didi
²³⁵sen oraya varıncı yüzbaşını yanına didi, óñúmüzde sen
taḡ selām vérecāñ sen. olur dédim yā. vardıḡ nizāmiyada
parīla sordular. yédinci bólúk tutmuş nizāmīyi. parīla so'ru-
yoñuz emme ne didik. biz bēşinci bólúḡdeyik. bēşinci
bólúḡde benim ismim memmet deniz. ötānīñismi camal
²⁴⁰uçan, ötānīñismi memmet kırtal, bunnar didim ya. télé-
fon édiñ didim orīya didim yā, bizim yüzbaşıya dim yā. onnar
da téléphone édiyler. ya'naşmañ. yā yanaşıp da dim sızi mi
vuracak yā. bi télévon étdiler. yüzbaşı dimiş bı'raḡın onnarı
dimiş. o memmet deniz dimiş, ayā civıḡ memmet deniz
²⁴⁵dimiş, benim erim dimiş..... vardıḡ orīya ombaşı didi
kine yémāñízı yiyip didi dōru yüzbaşını yanna. ordan vardıḡ
yüzbaşın yanna, taḡ selām vérdik. yüzbaşı şeḡe bi baḡdı
ḡúldü. ölüm siz er misíñiz didi, ombaşı mısıñız didi. kuman-
danım didi, ombaşıyı emme ne didi bizi ḡófürēn didi
²⁵⁰memmet deniz ḡófürdü didi. ipdi didi ombaşı vérir didi
óñden selāmı o zamandan di er vérir. memmet deniz vérir.
hindi didi suçu bütüm memmet denizíñ üsdüne mi yúḡledíñiz
didi. didi ölüm noıoldu. dim gumandanım dim. orda dürbül-
nen baḡarḡan biz yaḡın zandétdiydik. o da masava da
²⁵⁵uzāmış. nizāmiye geldik, nizāmide de yédinci bólúk
nizāmiyi onnar dutmuşdu. bi de bizden parīla sorduydu, biz
de parīlayı 'bilmiyik ki dim yā. peki orda nōrdünüz? dim
gumandanım, orīya vardıḡ didim. salona didim şiler çañ
daḡmış iki dene çañ didim. mezeríñ yanna vardıḡ didim.
²⁶⁰mezeríñ yanna 'varıncı dim..... birleşdiler, bu adamı bir
bacaḡından.....öbür bacaḡından öteki dutdu dim. olduḡ gim
şeḡe diklemesine dim otutdurdular. ondan sōna nóóórdúñüz
di. onnan sōna dim. gumandanım şııtdiler dim. ıraḡı didim,
diziníñarasına ıraḡı godular. gurbayı godular. gurbā ne
²⁶⁵uçun. meze itmeküçün godular heralda dim. la ombaşılar

siz ne gonusıñız bizi didi gumandanım memmet deniz götür-
dü. siz memmet denizîñ~ah'lıynan mı gëdiyîñız didi lan.

-15-

Söyleyen: Hasan ÇETİN (69 yaş.), Süleyman ÇE-
TİN (39 yaş.)

Derleme Yeri: Çavuşlar köyü

Konu: Serbest

- (a) acik bizim lisânımız birbirini oñşar.

- (b) meselâ onnarıñ var onnarda da var. meselâ
amcayı bilmez onnar abıca dër. abıca. meselâ aşşâ kıoyler
emmi dir. babasına ağa dir. baba dëmez. bizim bura amca
5veyâ apca kelimesi gullanır.

- (a) kıoy hakkında, bizim kıoyümüz çoğ iyidir. fağat
dördü bi araya gelmez. –

- (b) sen âdetimizi törelerimizi annat. sen qđ bağ.

10 - (a) yağ âdetimiz töremiz, sen anladameyofıññu?

- (b) yağ ben sağa teklif edeyom.

- (a) bi düşün mü yapacan şindi.

- (b) esgi düşünleri annat daha olmasa canım. sizin
gúnúñüzúñ düşünlerini annat. kıoçek nası oynadılır.

- (a) şimdi o gişdi. o esgileri garışdırma.

15 - (b) şura odaydı şurası. şurda eylenme olurdu. orda
sabaçça kıoçek~oynadıllardı bunnar geşliñde.

-16-

Söyleyen: Hasan Çetin, 69 yaşında

Derleme Yeri: Çavuşlar Köyü

Konu: Kız isteme ve düşün âdetleri

- geçen bizim bífâder var. burdun da arsa aldı. dek-
rar burıya giri gelecek. kepcesi var iki tâne ölu yitişdi. olan-
narın biri işe girdi. biri kepcenin başında. bizim bífâder de
altında araba geziyo. ben di burıya ev yapıdımadan bi kıoy

⁵gızı alacam. burda bazlama yapallar. ekmeğ bi kóy teşkilâtını gurmagıuçun dıdı. gitdi garaasanlıdan benim olanın baldızına dúñúr oldu. oluna. oraya gitdik. birincide vardıh bi allahıñ emrini andıh. ikincide bi kaç yañınnarını, gendi çevresini, kardaşını, yeñnerini topladı. kayınnarını. gitdik. bizim ¹⁰olanın bi denesi de bi davıl dutmuş. arabaynan toplanıp gitdik. davul çalıñıyo. fagat kóy binā yapıdımış. yañında da önde cenāze varmış. cāmiye vardıh. hoca, ben, bizim apça ölu namazı gıldıh. bi de kóy gonā diyi yini yapıdımış, böyle yini binā. bize çağdılar. işde şura şunun, şura mutbağ, şura ¹⁵şiy. didim ki, yañ bizim getirdiğimiz misāvirlər hemenıemen elli atmış kişı varıdı. o adamlar kapınıñ öñünde kaldı didim. burayı yapıdımışınız. bu misāvirlere buyur da édıñ dıdim. burda ādetimizi yapaydıh. bide yapıdımış yüzıelli iki yüz dene. dıdı ki yañ sizıñ olduñunuz hısıminan beğ aramız iyi ²⁰deyil. dernek başhanı. onuñıucun biz demin şitmedik. yañ gelen misāvirin ne gabaati ne didim. yir gósderiyon, kapıları kapadın biñāya bañın bañın sevinin didim. hi'ç olmasa biz de yapalām diyi hiç olmasa işdahı gelir. ol'maz ki ayıp bi şi didim yañ. gelen misāvirin ne kabāti. seęn komşuñıunan ²⁵aran kırğınımış. gelen misāvirin ne kabaati var dıdim. uzatmadıgııordan çıhdıh. iyi gúzel. biraz devlet yardımııtdi. biraz gendi şe gurmuşlar, dernek gurmuşlar. goparatif. kapınıñıónde davıl çalınıyo. millet bide yidi. ayrannan. birer bucuğ bide yidi. ordan dāmadıınan gelini çıhartdılar. ³⁰kadınlar bi tarafda erkekler bi tarafda. vardı bizim birāder, dohdor. üssükleri dağdı. geliniñ üs'süñü geline, olanıñ üs'süñü olana dağdılar. hocayı çağdı, bizim hocayı. o da varıdı. hoca duğasını yaptı. biz āmin didik. ey, allah hayırlı itsin didik. bizim bilādere di'dim kine hocayı gór. bunuñ ādeti ³⁵böle. o da górdü. yirmi miñlon cibine soğdu. górdü yāni. biraz dağ hopladılar, zıpladılar geşler. davılın oyun havasıyanan. sağat oldu şöle böyle üç. ondan sōna her kēş vedāleşdıh. arabasına bindiler. angarıya giden angarıya gitdi. kóye ge-

len kóye geldik. bõle bi âdet yapıdı. daa esgilerde bi hafda⁴⁰çalınırdı davıl düğünlerde. şimdıcik cumā gún davıl 'geliyo, bazar gúnü õlene soña eriyo. gitdikce yañınlaşdı. masraf şııtdi. esgiden bi hafda kalıllardı. etraf kóyden çağdıımız..... sâli gún 'gelirdi. pērşembe gúnü daalıllardı. ikindine dõru. ikindiden çıhdıñ nıydı.

⁴⁵

- oraları beğ uzatma gayri canım.

- adam isdeyo ya. birez de sen annat.

- bizim âdetimiz törelerimiz bõle. çıçıllee gelince, şu

çöl aşşā bizim. saā açılır, sola açılır. õñ cepıye açılır. ekin ekeriz, arpa ekeriz, bũday, arpa, çitleme çekirdeē, yā⁵⁰çekirdeē, pancar, misir, kara bosdan, kavın, karpız. efendim patees soan ekerdik. şindi gāli millet şııtdi, ayaana geliyo arabalarnan kırşeer tarafından, patatis, soğanı şııdiyo, paraynan alıyo. onnar sulu olur. olduı uçun bosdana karaca ekiyolar. kazayānan arasını bi buçuğ metre iki metre⁵⁵aralıhlı. bõle kazayā diye bi şı var. onnan ekdiğ tohumu atar. o biter gine ara sıra otlandı mıydı kazayā girer. kazayā girecek şekilde ya. çapasını yapar. bosdan da yetiştir fasulla da yetiştir. her bi şı bõle şııdeñ. mahsul 'geldi miydi, doğdan amele gelir. noğudun parasını, dönümünü bi⁶⁰şı gonusuñ. üç milyon beş milyon, on milyon, dönümü. kimyon ekeller. bu, mahsul olarağdan bunnar mevcut. yāni ekmedijimiz bi şıy yoğ. hep mahsul olur burda.

- yeni düğünleri anlattın. şimdi biraz da eski düğünleri anlat.

⁶⁵

- şimdi e'fendi o şõle. esgi gelenekler, esgi adamlar,

cumartesi gúnü davıl ge'lirdi. pērşembıye gadar dıvam éderdi. pērşembe gún, meselā düğün yapacan sen. sâli gúnü toplantımız var diye, buyuruñ. işde, hasan çetin õlu evleniyo, yañınlarıña, ehbablarıña, doslarıña, elli kişı geli, yüz kişı⁷⁰gelir. sâli gún oldu muydu gelir. olan evinden kız evine yük yürür. yatağ, yorgan bõle davılınan. zibegoyunuya oynuya gider. o gelen düüncüler de şııder. gelen düüncüyü nerıye otutduruyon sen. düğünü yapan adam bi cumā āşam

danış ekməyi vəri bi. gomşu yimeğ yidi miydi. ⁷⁵aa emrîñ var mı? biz ⁷⁵sa nası yardımcı olacaz. vallā gomşu yardımcı ola'cāñ. ben on kóy oğudum. on kóy. ben dırım fılan kóy bende, sen diñ ki fılan kóy bende, her kəş, her koñşu bi kóy alır orda. ireli gelen, ⁷⁵arlıyabilecek ekmeğ yénir kişiler. ondan sōna sālî ğuñü bekler, sālî ğuñü oğuntulu olan kóyler gel'di ⁸⁰miydi, varır bi düñ evine hayırlı olsun dir. çayını i'çen.... ben giderim allah hayırlısını vérsin. hadi benim misāvirimsiniz. ben ğótürürüm evime. orda yimeğeni, yēceğeni, içeçeni tēmin iderim. yatacağani. hā aħşam oldu muydu, bi siñ sîñ gurallardı bōle méydanna.. davıl çalınır. ateş yaħallar şōle ⁸⁵miydanda. sîñ sîñ diy bi şî var. şindi kakdı o. sîñ sîñ oynalardı. meselā..... sen beni guvalañ. sen bōle ideñ o seni guvalar. bōle bi sîñ sîñ diyi bi ādet varıdı bî'liyoñ ñu? ha bi saat bi buçuğ saat devām itdi miydi, o kóy şisi, düñ sağı oda hazırlar bōyök. ya garaç gibi, yāni yüz elli kişi, iki yüz ⁹⁰kişi alacağ şekilde bi yér hazırlar. ondan sōna misāfir, kóyüñ halı odıya buyurıdilir. millet orıya oturur. masayı gurulur şurıya. afıdersîñ o çiçek bālanır..... çirkef karı varısa. masayı şorıya kurulur. hacı ömer bi dene gasa eline alır, şe, tepsiyi raħi, bira işde dağdır. içenner içer, bōle ⁹⁵içennere devām ider. bōlelikle kafayı bulan oturur. muhabbet ideller. bālama çalar. sen beni çekeñ, oyña, ben seni çekerim. obiri çeker birbirîni. bōle kardaş gibi oturu. ama kafayı buldu ñuydu, kafa gitdi miydi, yāni içiyo ya. kimisi karışdırmıya çalışır. kimisi dabanca atar şıder. 'bāzı ¹⁰⁰münāħaşa da olur. fazla yaptırmazlar. yağ 'yapma itme. daha fazla zıvraladı, onu ğótürür evine yatırılar. 'bōlelikle hayırlı iş bitdi. sabah olur. ondan sōna ikindine dōru, perşembe ğuñde ikindi cāmisinden çıhdı ñıydı, bōle, bi de atı olan ata, arabası olan arabıya varılar. atları süsleller. ¹⁰⁵arabayısa arabayı süsleller. gelini alır olan evine 'indiriller. gelir şurda dāmadı giydiriller. şapkasını, elbisesini. o arada bi yimiş, fındığ, fısdığ dağır cāmata. allah hayırlı itsin, allah

hayırlı itsin. yabancı misâvir atına, eşşêne, arabasına biner gider. kıylü allah hayırlı itsin dir. 'herkês evine çekilir. o iş¹¹⁰ bitmiş olur. âdetimiz törelerimiz bu.

- askerliğı nerde yaptın?

- erzurumdaydım.

- var mı askerlikten anlatacağın bir şey?

- asgerlik şî'si mi? yaptım. asgerliğ de annadiğim.
¹¹⁵şimdi, burda bize şübede baña tağ savar yazdılar. tağ savar. kimisinin ulaştırma, kimisini piyâde yazdılar. pusulalar gel yeşenim. baña da erzurum. üçüncü ayın 'on-üçü, sene elli dört. gitdim vardım tağ savar tabırına. tabıra vardım. didiler kine asgerde, sifillikde mâvinlik yapan, şöforluğ yapan¹²⁰çıhsın. şöfor kursuna ayıracâz dîdiler. o sıralarda şöforluğ mütüş yâni. türkiye gelişiyo ya, motor fulan. ekipman. ben mâvinlik yaptım didim. gâye şöfor olmağ gâye. bi de sen, sen, kimisi ehliyetim var dî. kimisi şöforluğum var dîdi. sıra baña geldi, ben de vardım şöle. ama bi havta bi ay oldu¹²⁵alalı..... selâm virdim. sen na-apdın dîdi. şöforluğ. mâvinlik yaptım didim. şöforluu isdeyon mu dîdi. 'angaralı dîdi. isdeyom yüzbaşım dîdim. ben seni dîdi, ombaşı yapıp da çavış gursuna gônderecêm dîdi. senin hareketlerini seviyom dîdi. yâ didim. hêç bi şî gôzümde yoh yiter ki şöfor¹³⁰oluyim. ama bura 'angara gibi değ. palandöken dâ dîdi. dôru dîdim no-olursa olsun dîdim. neyse, peki yazdı. biz girdik gursa. biz gursa 'girince bir de emir geldi kine, toplar kağacağ burdan. erat deñiz sâhilisi, toplar deñiz sâhiline gidecek. samsun, İsdambul, bir de erat da burda piyâde¹³⁵alaylarına 'dağacağ didiler. biz de o arada kursa girdik. cemseden gidip geliyoz. sevinêyoz biz de gidecez deñiz sâhiline. bu erzurumda gurtulalım diyi. erat duracağ sâde toplar gidecek dîdiler. bi de tabır gomutanı yazıcıları çağırıyo. bölük yazıcılarını. orda üç alay var. iki yüz iki, yüz seksen, iki¹⁴⁰yüz yirmi. erat hangı piyâde alayını isderse, herkeşin isdeene göre yaz. biz de kursdayız ya, ben 'vardım dîdim kine, iki dene kıylümüz var-ıdı. sâdıllanan, kômürçülüler

varıdı. beni iki yüz yirmiye yaz dıdim. benim olur didi. biz kursu górdük. kazandıñ didiler. kazandıñız belli bene bir ¹⁴⁵belge virdiler. biz gitdik iki yüz yirmiye. didiler ki iki yüz yirmide, beni onuncu bóluğde katır bóluğne vérmışler. didim ben şofor gursundaydım. beni yüzbaşı şaardı. baş ne didi..... şoforluğ didi. ben gatırları mi şıdecem didi. anam o yandan git, bu yandan..... şindi polatlılar vardı. bizim hemşeriler. ¹⁵⁰onnar servis bóluğünde alayın servisini sālallardı. subayları gófürür getirillerdi. onnara birez şıtdim. onnarnan oğ yanna bu yanna şıderkene sizlerden iyi (olmasın) babayijt bi matlyalı memet ombaşı varıdı. yani.....

-17-

Söyleyen: İhsan DEMİRKAN, 55 yaşında

Derleme Yeri: Evciler köyü

Konu: Kız isteme ve düğün âdetleri, gözleme ve hoşmerimin yapılışı.

- bi olan bi gızı isdeyōsa, yāni ilk işāreten başlıyalım biz. olannan gız birbirini isdeyōsa, gız anasına, olan da babasına dir. işdi, özellikle olan anasına dir, ana ben filancanıñ 'gızını isdiyom. başa 'dúñúr gidin. anası da 'babasına dir, ⁵amcasına dir. önce iki dene gadın gider gız tarafına. gızın anasına duyurullar. biz allahın emriyle seniñ gızına dúñúr geldik. o da ben her ne gadarağana'sıysam da babası bilir dir. babasına sōler. gızın anası gızın babasına sōler işdi filancadan dúñúr geliyōlar gızımıza. ne diyoñ. o da ¹⁰ne edelim, allahın yazgısıysa gelsinler der. bu sefer de 'irkekler gider. hani ilk duyurmadan sōna 'irkekler gider. 'irkekler işdi bi gaş sefer varı. allahın da 'yazgısıysa bu iş olur. gızı vériller. ondan sōna lokum gófürüller işde limonata gibi bi şiler aaz tatılıy, çay felan yapallar. bu ilk başlan'gıç. ilk ¹⁵adımı atdıñ yāni. birinci şey bu. ondan sōna gelir gideller, dirken hısım olullar, nışan yapallar. nışanda işde dahılları

dağılır. nişan elbiseleri alınır kız tarafına. olan tarafına da ufak tefek ediye alınır. sıra gelir düüne.

- daa yemekleri hiç yidirmedin. ya yemekleri yirler. ²⁰yemekler olur. çok güzel yemekler olur yani..... güzel maabbetler olur. orayı unuttu tabi. bu işler olduktan sōna, nişan merāsimi, takıları takılır, yavaş yavaş mi'sāfiller gider. ondan sōna sıra düüne gelir işde. düün de aynı nişanın bi şekli düün başlar.

²⁵ - başlılıları sōlesēne ya. yani şimdi başlılı alınmēyo. esgisi gibi yoh..... eşyāsını alıllar. sitelerde satıleyō ya. möbilleler var ya. yatah odası bilmem oturma gurubu bilmem şunu, bunu. onnarı alıllar. giyeceklerini alıllar. düüne yemekli azırlıkları olur onnarı alıllar. giyeceklerini alıllar. 'sazıydı, ³⁰'davıliydı, gartları basılır. iyi bi 'ālemce düün yapılır yani. bizim töreler güzeldir yani. düünlerimiz nēşeli olur.

- bi düünün māliyeti neye māl olur?

- bi düünün māliyeti şu ortamda yirmi miılları bulur. yani en kısa yoldan gitse om bēşden aşşaa inmez. yokarısı ³⁵da yirmi yim bēş, otuzu, kırğa, ēlliye de çıhan olur yani. çoğ 'nādir olur onnar birez fazla..... ama şu ortalama düünümü-zün şēsi yirmi miılları bulur. aa benim ğardaşım şē yapacağ. yahında bi düün yapacağ. kayaşda oturuyo. sāti oturma gurubu, yatah odası yani möbilla tahımını dört miıllar altı yüz ⁴⁰miıllon. bu assında, gerçi çoğ para, yazıh. normal aileye yazıh bu. ama adam, aam, paşam, zen'gin imiş, istēse yirmi miıllar virsin. bu sāti tahta tarafa yani. beyaz eşyāsı, buz dolabını önden aldı. çamaşır makinasını önden aldı bu sāti, oturma gurubu, ya'tag odası efendim tahta tarafı ya, yatah, ⁴⁵somya koltuğ.

- kınayı bi yah baħalım, māzemeyi aldın.

- kınayı da işde, şı olduğdan sōna, 'āşamınan oħuntucular gelir, başlar cumartesi ğün..... davı çalar. aħşamliyin saat on arasında aħseriyet yani. saat ona dōru ⁵⁰ğüvenin ğınasını yahallar. ğızın ğınasını yahallar. ğızın

gınası bizde ayrı yanar, gız évinde. olanıñ gınası da olan evinde yanar. bāzı törelerde de gı'zınan_ölan bir arada yanıyo. ben de çoğ gezdim sizin gibi. oralarda górdüm. meselā 'yozgatda górdüm. 'çağırıda górdüm. 'kasdamonıda ⁵⁵górdüm. 'ısdambılada górdüm. 'adabazarında oralarda górdüm.

- kınayı bi yağ bağalım.

- şindi 'toplaşır bütün 'yārenleri, dostları, dāmatı otutdurullar. bi de 'sādiç. bayrağ çeken olur. onun da ⁶⁰ağseriye nişanlılı olanını yapallar. bayrağcıyı. qā biz bayrağdar diriz. sādış diriz. ondan sōna işdi gınası da gelir. mumlarını şideller. bi şler yapallar. bi de anadolu ço'cuuyuz ya sılah mılāh, çatırtı patırtı da çoğ olur o işlerde. ondan sōna işdi biri dāmatın gınasını yağar. biri bayrağdarın ⁶⁵gınasını yağar, sādıcın. biri de işdi ā gelin de indim ona 'yayladan, gaşın deyil de gózün beni 'āladan. Öle bi bizim buralarda gelişmiş türkú var. buyuruñ_arhadaşlar gına yağalım diller..... topluluğlar kut'l_olsun diller. buyuruñ_arbağaşlar gına yağalım, kut'l_olsun diller. bu üç sefer ⁷⁰sōlenir. ondan sōna işdi içinden biri türkú sōler.

ā gelin de indim ona yayladan
gaşın deyil de gózün beni āladan
bu gúzellikler sağ gadir mevıadan
alırım ahdımı da goymam ay gelin

⁷⁵ ay gelin de yazı yazar taşı'ñ_üstüne
taramış zülfüñü de kaşı'ñ_üstüne

neydi İa. bi daha var_ıdı. işde Öle bi şiler dirler ya. ondan sōna yine dúğún devam ider. muhabbet oynamalar neyin devam éder. dāmatı, o bayrağdar didijimiz sādış gófürür bi ⁸⁰tāne bi evde yatırı ki 'irtesi gúñe dāmat 'dinc_olsuñ yāni. irtesi gún de işde sahat on bir, on iki sıralarında gelini almıya

varı olan tarafı. ordan taħsiye bindiriller. gız evinden gelini alıllar. olan evine getiriller. ondan sōna da dūñ işi yavaş yavaş biter. o mı'sāfirlerin de herkez gider gāli. allah hayırlı⁸⁵itsin dir. çeker gider. böylelikle dūñnümüzü yapmış oluruz.

- eski dūğünler, gelenekler nasıldı?

- esgiki dūññlerimiz çoğ ādet ve törelerimiz, goñşuluğ bālarımız çoğ iyidi. esgiden. şimdi bunnar azaldı. dūññler de gısaldı. iki gún oluyor. cumartesi bazar. esgiden⁹⁰bizde bazırtesi başlardı pērşembe gúnü ikindin 'cāmisinden 'çıkmayınca gelini almaya gidilmezdi. aşşā yoħarı bir havtaydı. goñşuların da birbirine ilişgi bāları 'çoğıiyidi. şimdi kōyümüzde dūññ olüyor, o zaman, o bi havtanıñ içerisinde yaħın koñşularıñ, hele hısım, amca, dayı, teyze, hala hiş bi⁹⁵yanna gitmezdi. ol'duğ gibi dūññüñ hizmetindeydi. şimdi hala da geliyo iki sahat durup gidiyo. dayı da gelip iki sahat durup gidiyo. yāni bir dışdağı goñşuynan bi yaħın aħrabānıñ hiç farhı yoğ. burda noıoldu? bālar gopdu. esgi şiler 'galmadı. esgidin çoğıiyidi. bak ne diyom? bazırtesi gún¹⁰⁰bazertesi bir, sāl iiki, çarşamba üç, pērşembe dört, pērşembe gún ikindin cāmiseninden çıkdıktan sōna gelin almaya gidilirdi. bu bēş gúnü içerisinde isderse ne gadarağıışı olursa olsun yaħın aħrabāsınıñ o dūññüñ hizmetinde dönellerdi. bi yana gitmezlerıidi. onuñıçin aħrabālıklar da iyiydi.¹⁰⁵goñşuluklar da, esgiden törelerimiz iyiydi. esgiden bizim ādetlerimizde bālamacıyi benim iyi geşlik zamanlarımda da öleydi. kōyüñ deliganlısı dutardı dūññ evini, şimdi davılı dūññ saıbi getiriyo, sazı dūññ saıbi getiriyo,.....bi hizmeti yapamāyo. giri galan hizmet de koñşuya düşer. onu da¹¹⁰yapamāyo. o zamangı törelerimiz bundan iyidi. şimdi 'bozulduğ efendim. me'lez gimi olduğ. gırma olduğartı. esgi şilerimiz 'galmadı. ekonomi sıhıntılardan mı oluyo gāli işdi, bi cumartesi bazar tātıl olduğundan mı ileri geliyo, orayı bilemēyom. esgi şiler galmadı. bi yönden de çalışan insanlar¹¹⁵için, şehirlerdeki insanlar için bu cumartesi bazar iyi oldu yāni. e bēş gúnü bi adam şehirde dūññ yapsa bēş gún işe

gidemez. oralar da var, ama kóy yirinde on ğún de çalsan aha ben iki aydır, üç aydır 'boşum. üç ay đúúń olsa canıma minnet. bol bol ėlenirim.

(askerlik anısı)

¹²⁰ niye viriyon didi. niye geldi. zekiydi ismi ya elazızlı. kaállam babayıt biriydi. iyidi. sınıfı avhadımışdı astēmenıń sifilde. önce baā inanmadı dilekceyi yazmadı. yaū niye viriyon didi. ya ben bunu didim, ta didim..... genel gurmaya didim virecēm didim. bōle dığim alay gomutanına milay ¹²⁵gomutanna, tümen gomutanna virmeycem didim. cinsini s..... asgeri diyi kúfür iderdi. bu da benim çoĥ zoruma giderdi. hattā bir ğún didim de dövecēm..... ğózüme kesdiriyom amma..... çekiyom yāni. döverdim de gara gucāna girsek döverdim. yaū didim ben senıń ğanından şüpe idiyorum ¹³⁰didim. neden didi. sen didim türk olsañ didim. cinsini s... asgeri diyi kúfür itmeñ didim. bu millet burıya didim cinsine mi kúfür itdirmeye geĺıyo didim. suçumuz varısa dut yaħamızdan döv. ama didim senıń āzından çıĥanı didim ğulaan duymuyo mu didim felan bunnan iteleşdik. acık da ondan mı ¹³⁵gıcık aldı. ha bire baā kúfür ideyōdu. astēmene de onuñ uçuñ didim, yaū sen avkatsıñ. şōle bi dilekçe yaz ki dığim hiç bozulmasın yāni. ben bunu didim. ğótürüyüm dığim. ta anĥarıya didim. gidiyim genel gurmaya da dim. bōle ğapandı. sōna bana aynı kúfürü iderken bōle ¹⁴⁰kúfürıderken astēmen duydu. yüzbaşı da izinliydi. as'tēmene vėrdiydi bölúk komutanlıĥ ğörevini. duydu, ne ne ne diyoñ didi. o da ifādeyi çevirdi ya. o da ifādeyi çevirdi ama ben iyi duydum. tām didim bōle oldu. ğórdüñ nū dığim. gomutanım dığim sen dığim baā yazmadın dilekceyi didim. ¹⁴⁵bu adam her zaman bōle didim. bunu bölúk odasına çekdi bi şiler ğonuşdu amma, ondan sōna bōle bi kelime ğonuşmadı. başcavuş. balıkesirliydi yaū. şüpele niyōdum onuñ, türk olduĥundan şüpeleniyōdum. heralda yunanlılar. çoĥ geldi ya. yunandan mı ğalmaydı neydi? çoĥ ¹⁵⁰niyetime aldım dövüyüm diyi de, yā şimdi didim, şurda

didim b  ş aylı  asgerlijimiz galdı. dı ımızı sı alım gidelim y  hemen. bu d   nceynen durdum. y ni tam d v lece  adam ıdı. hem d v lece  adam ıdı afidersi  hem de s v lece  adam ıdı. ikisini de ha  idiy du da gi iy du. ¹⁵⁵s na ast men o lafı duyup da o   bi  iler didi ya. bi da a...

(g zlemenin yapılı ı)

  le  klava var ya. hamırı onnan yassılarlar. y lallar, giri katlallar,   derler. ondan s na tekrar incecik 'yazarlar. sacı'n  zerine sererler bi er. bi dikden s na iki tarafın da tekrar 'y lallar. o   biz g zleme diriz. aynen o..... mesel ¹⁶⁰satallar, m ni,  ulluca  apıtlıca b yler    nde gıymatlıca. g zlemeyi her zaman b yler yim y  ya. pa alar yim yo. ondan ayda yılda bi yidikleri i in gıymatlı olur.  ulluca  apıtlıca b yler    nde gıymatlıca, bil ba alım neymi ? g zleme. adı g zleme i de.

(h   merim yeme i.)

¹⁶⁵ h   merim var. o da s d n sırf y lısı olur s d n. makineyi bili'y san, bi yandan y van s d a ar, bi yandan y lı s d a ar. y lı s d a an yirdene biz gava  diriz. yavan s d a ana da s t. o y lı s d a an yirden zırf onnan o hamırı yu ıru  .  arı dırı  . y lıynan ne  adar yapac sa  i de ¹⁷⁰birez yaparsa . ondan s na  ce   dersi . tavada onu  ızardırsı  tavada. o yanna  eviri , bu yanna  eviri , g zelcene   itmeden.  u boncuk nası, bundan da a iyi  ızarır. y ni bundan daha iyi g zel olur  ızarır. ondan s na onu g zelcene tavadan alır  i tepsilij vardır.   le hemen getirir ¹⁷⁵ az a      eviri onu   le  or.  zerine de bu  ekerin tozu var ya. toz  eker diyo  ya. ondan ekeller. eli e de alırsı   a ı . yanna da bi ayran, ya  ola. ne va'r ısa evinde, vey   ay.  ay be  gitmez de o s    suynan iyi gider. ayrannan,  olaynan, onnan iyi gider. amma bi yimesi olur. on   n onu ¹⁸⁰yi. hopla  vall . hani y dan oldu u i in biliyon nu? enerjiyi  abu  toplar. ama her  adını  i i dey , her  adın yapam yo. ben her  adının yapdığını yimem.

Söyleyen: Satılmış AKDOĞAN, 55 yaşında

Derleme Yeri: Kerişli köyü

Konu: Serbest konuşma

..... çok çalışdım. yıprandım. ben dışarı memleketleri, urfa, diyarbakır, buralarda bişercilik yaptım. beni çok yıpratdı. nelerden karşılaştım. bazı olaylar geldi başımıza. bu yüzden biraz geçtik. yani sālīhan dincim yani. ⁵çalışabiliyorum..... biçerim varıdı. önce yacı gitdik. biz yacı dēriz, sürücü olarak. sōna sōna işde biçer aldıh. bi 'angaraya gitdik orda da serveti batırdıh. geri dönüş yapıdıh geldik. allāa bin şúkūr rahatım yani.

- ankarada ne yaptınız?

¹⁰ - çocuqlar mar'kedıaşıdı. onu da beceremedig işimiz deyilmiş. şin de canlı hayvannan gafama göre alıp satıyom. çok güzel, allah bereket vērsin. bah dohsan bēşde geldim. yiyece'gıekmeem yōdu. allāa bin şúkūr. çoh şúkūr 'borcum da yoh. kōyde en borçsuz insanım.

¹⁵ **- ne gibi olaylar geçti başından?**

- yav şimdi bi cezā evine düşdük. öyle çok büyük yıprandım. sebep bi düünde iki arhadaşı dövdü..... davdanlar. orda duramadıhı işde bi adam vurduh. yaraladıh yani. öldi çok şúkūr. allāa bin şúkūr de onnan yırtıdıh. ondan sōna ²⁰ticārete atıldıh. bişercilik ne yapıdıh. bişercilik bahtım zor. orda her şeynen karşılaşıyoz. ekin bişdiriyo. daan başı ya. bunnarı bıradıh geldik. marketcile başladığorda da iş yapamadıh. 'anharadan geri dönüş yaptım kōye. şimdi iyim şúkūr. rahatım da.

²⁵ **- nereye taşıyorlar buranın öğrencilerini?**

- kōseliye. ohulumuz da çok güzeldi. öğretmenlerimiz de çok çoğıiyidi. altı dāne öğretmen gitdi geldi. hālā görüşürüz, gelir gideriz bah. bi öğretmen de çok iyidi o da 'gazana gitdi. burda talebe çılmayınca o da üzüldü. iyi bi ³⁰öretmenimiz vardı. çok çalışandı bahceyi cennet yapıdı.

- köyünüz güzel.

- çok güzel de biz burda en büyük sıhıntımız sivri. bataklık sazaşlıydı bura önce bu. devlet büyük kanal vurdu. sazaşlı biraz 'gurutdu ama sivri çok.

35

- ona bir çözüm bulunamıyor mu?

- uçānan ilaçlansa, zāten atmış ikilerde bi ilaçlandı. biz ufağ çocuğdu. o zaman. onnar goydu. bu on senedir. hele üç senedir tamāmen çok..... ben asgerde çok raatdım. esgişee gelince orda arşiv müdürlüüne geldim ben. sivil⁴⁰mēmurudum. biz yēdi asgeridik. çok raatdım. nöbet subayı ne yoğdu bizim. devlete hiz'met'etmek çok iyi bi şey. çok da seviyom bağ. memleketin asgerini polisini de çok seviyom. yāni incitmeg'is'demiyom. bāzı olaylar oluyo. me-selā giden sālī bizim gazāmızda şey oldu. ci'nāyet oldu.⁴⁵bag'orda polisleri azarlıyā. halbuki o vazifesini yapıyā. o senin benim evlātım o. aslında kōy yerleri bitmiş. gerçek söylüyom bitik bitik. çifci bitmiş zāten. o da kendi elimizde de. şimdi tirağdörüm var benim şahsen. meselā bu tirağdörü yēnliyecēm. lan seniñ gōrdūñ iş aynı 'gardeşim. sürdūñ⁵⁰yēr iki yüz dönüm yēr. bunu bi ufağ motur da yapar bōyūğ motur da yapar. gidiyā, yēni aliyā. gidiyā gırğ milyara motur aliyā. neymiş devletden. bu sefer de ödiyemiyo, yaū fāiz. ben fāiz mi ödiyecem. la alma gardeşim. sağ kim, motur al didi mi devlet. öyle olmaz gardeşim. sen ödeme ben⁵⁵ödemeyim. ben tirağdör sahibi olim 'bedavadan. ben şindi ek vergi ödiyecem. seve seve ödüyorum bağ. içimden gele- rek. alti yüz milyon pilağa vėrgisi, ikinci bi vėrgi alsın ama devleti kalhındırsın. vatandaş yimesin, bitirmesin. bitirdiler aha görüyosunuz.

-19-

Söyleyen: Ethem TÜMER, 68 yaşında

Derleme Yeri: Keklice köyü

Konu: Kız isteme ve düğün ādetleri. Askerlik hatıra- ları.

şindi burda olan_evermenîñ mǎñāsı, söz temsil
 fıfancanîñ gızına dıúır gidiyollardın. dē mi? 'variyyollardın. biz
 senîñ gızına dıúır geldim. 'allāñ_ıemri, pēygamberîñ gıvli
 üzerine senîñ gızını işde ölumuza alacāz. ne diyoñ. o da
⁵áárim yaş mü'sâid ise bi mahana...bi gonusalım, danışalım,
 ahrābaynan, olannan, çocu_unan, amıcasıynan, dedesiyye-
 nen, onu meydana getiriyollardın hanı. onnan sōna 'annaşı-
 yollardın. olannan gız birbirini isdiyō mu? isdiyo tamam. bi-
 raz lohúm, pūsgūt alıllar yerlerdin. aaz datlılı dēller oğ. onnan
¹⁰sōna nışan dañılırdın. nışandan sōna bi şerbet içeller. şer-
 bet merāsimi dēller. o da altını dañar. elbisesini alır. o da
 éle gider. dıúır édecekler. gayrı esgiden başlıñ vardın. bili-
 yoñ. başlıñ olduı uçıñ. bunnar ne_apardın? bazarlıñ yapal-
 lardın goya. mal satar gibi. na_apallardın? gaça
¹⁵doñdurdular? üş beş gurus 'neyse. o zamanıñ. ondan sōna
 dıúır édellerdin. bayā dıúır beş altı gúr sürerdin o zaman-
 narda. şimdi cumādan sōna başlıyo, bazar gúrñ zabahleyin
 soña eriyo dıúır. şimdi başlıñ da yoñ. işde iki sene du-
 ran_olurdun. üç sene nışannı duran_olurdun. bi sene
²⁰nışanlı duran olurdun. ondan sōna dıúır édellerdin. ama
 şimdi usullar değışdi tabi. şimdi adam başlıñ da almıyor. aynı
 dıúırññ de üç gúrñ içinde idiyor. cumādan sōna başlar.
 bazar gúrñ zabahlēn sqā erer. şimdiki usüller.

- **keklice kōyü nerden gelmiş, ne zaman**
²⁵**kurulmuş?**

- keklice kōyü na zaman tārini bilmem de, ortasya-
 dan kerķüte gelıyo şeye, ĩrah kerķüte. ordan erzurum hora-
 sana geliyo. ordan işdĭ tırķıyye 'dālıyolar. erzurumda hora-
 sanı onnar goyuyo adını. orda horasan var_ımış. benim
³⁰duyduğuma göre o erzurumuñ horasanı da onnar ad
 koyuyo. melmeketiymiş ya horasanlıymış or'dayhan. ordan
 da tırķiyye geliyollar. bizim ordan ilk geliş bayat kōkeni
 var_ımış bi kōken. çorumda şurda burda bayat olan kōken,
 burıya geliyo yerleşio işde. tabi

³⁵ - **buranın öbür adı da bayatmış.**

lardan da acemi gelennere gaḥ baḥalım. çavuşlar fors yapıyo. işdi ders vër. la gendiñiz bilmiyoñuz ki diyodum ben biliyoñ ñu? çavuşlara. kendiñiz bilin. yaḡ baḡ dir'lerdi, sen an-ge'l-olma biz forsumuzu yapalım dëllerdi bi'liyoñ? çoḡ⁷⁵çavuşlar-ınan şëderdim. ha dört bölük vardın bir taburun. dört bölükden birinci bölük, ikinci bölük, üçüncü bölüğün dëdi eratı şële çıhsın dëdi. tabur gumandanı. benim posdasını yapıym. toḡatın zîle gazāsından-ıdı. abdullah 'angy. neyse çıḡdı. biri de bilemedi. eratıñ. karargah bölüğünden, biz⁸⁰garargahdayıḡ ya. karargah bölüğünden bi çavuş çıhsın di. kayseriniñ develiden memiş çavuş var-ıdı. oy çıḡdı. o da yarı yërine ge'linciḡ mayınıñ öte yannı getiremedi. dëdi ki garargahdan bir er çıhsın dëdi. benden haberi yoḡ ya. der'sānedeyıḡ gıḡ gúnü. neyse ben vardım. o posda geldi.⁸⁵biz kúnymizi saydıḡ. mayın nedir dëdi. bu nedir dëdi posda. aynı dëmin oḡudum ya. tek teg-anna'dinciḡ. subaylara.... görüyoñuz mu? āferim posda. elinle şëyle édiyi āferim posda. ondan sōna biz bi yere giderken tēymennere, subaya el galdırdım mı, tamam etem tamam dëllerdi. biz bēle⁹⁰asgerlik yapıdım.... var-ısa havacı da var-ısa gene sōlüyüm. kaş dürlü uçaḡ var. vazıfelerini saysınlar. ben baḡ havacı da dāldım. tanḡcı da dāldım.

- ne kadar askerlik yaptın?

- iki buçuḡ sene. iki sene iki sene. bizim candarmalar⁹⁵iki bu'çu-ıdu. ben, iki kere candarması dëdi, ben bilmiyom dedim..... garargah bölüğünüñ-eri. açıl-olur, garargah bölüklerini bilirseñiz..... karayollarına vërdiler. dölet bize vërdi parayı. eratıñ yēmā asgeriye birliḡinden geldi. karayolları bize ödedi parayı. onnıra. yēmiye. elli doḡuzu atmışa¹⁰⁰bāllyan senelerde.

-20-

Söyleyen: Nihat KILIÇ, 45 yaşında

Derleme Yeri: Keklice köyü

Konu: Köyün arazi meselesi

yāni kıoyũn yérleřim birimleri olaraq řétdim de. meselā der kine. babamıñ babası ça'nañkaledede şeyde galmış şehit olarak. onuñ babası da yemende galmış. onuñ babasınıñ adına dervış dellerımış. haññā bu kıoyũn ta⁵yérleřim bañ ne za'manısa, o dāda bizim tarlamız var biliyo musuñ? dāñüsdünde. şimdi devlet vér-megisdemiyo. o tārihde, o zaman bu devriş bu tarlaları ekip biřdiñ halde, kıoyũn kıyıñda bi dere gibi bi yer var. baharın orıya geliken de bi çıvgın çıñıyo. tam gayanıñ dibine, kendi¹⁰ihdi'yarımış, oturuyo. oturunca orda doñup kalıyo. ordan yuvarlanıyo derenıñiçine. haññā o bayıra devriş buyduran deller yāni o ğúñden bu ğúñe. bizim burda. řé olarak. bu vaziyetde bu gadar ekilmiş tarlayı şimdi hālā devlet bu kıoyũn elından iki yüz parça olan tarlayı almañ isdiyo. dāñ hālā¹⁵úrařım içerisinde. kendisi de olan çayırar gibi ğúzel bi düzlük bi yer yāni. ařřā yoñarı üç bin dönüm. yāni kıoyũn esgi anısını..... bañ bu gadarı ekip bişdi, bañ yedi sekiz yüz senelik tarlayı buğúñ devlet el koymañisdiyo. orda mezerisandanlımız da olduñ halde. bañ bunnar bilene bilir.

-21-

Söyleyen: Mustafa TÜRKER (85 yaş.), Ethem TÜMER (68 yaş)

Derleme Yeri: Kekliceğ köyü

Konu: Köyün arazi meselesi

- (a) bunuñ dedesi devriş varımış da, o devriş o tarladan gelikene kıoyũn yanda buymuş ölmüş. devriş buyduran dēyi onu ğomuşlar adını. onuñadını devriş buyduran ğomuşlar oraya. gelikene tarladan, ókúznen gelirken buyyo⁵ölüyo. dePelik yerde, dePeliden tarladan gelikene çıfdi sürmüş. gelikene çıvgın olüyo. orda kıoye ulaşamıyo, orda ölüyo, talas tuvan devriş buyduran dēyi kıoyũñüs yanda bir

yère devriş buyduran dërler orıya. bunuñ babasınıñ dedesi. ya o zamandan ta o depeler ekiliyo. ora o zamandan beri ¹⁰bizim bildijimiz duyduğumuz o zamandan beri ekilip biçiliyo. şindi dëvlet buā el godu. meselā biri gorhuyo gidiyo sürmüyo. biri gidiyo sürüyo. bu dört bin dönüm yër. bu arāzi tam dört bin dönüm. bu a'rāziye dëvlet el godu. alacak vérecek tabı getirin. bi geldi orıya urgannama çıldı. otuz altıda bi ¹⁵urgannama çıldı. senıñ gaş dönüm yérıñ var. on urgannama, yirmi urgannama. bēyle urgannama çılı. onu gayıt itdiler. o depele. en gıymatlı olarañdan vérgi véridik. orıya véridik.

- (b) otuz altıda vérgi. elliye gadarı. menderes ²⁰devrine gadarı vergisi véridi. ne apmış? elli üşde gadosduro gelmiş. gırñda orman bañanı gelmiş orıya. orıya ge'lincik bizim mıñdardan birez yēcegısdemiş. bal işde tere yā, o da 'vermeyincik, benim babamıñ halası varımış. o hemen duyyo salıyo. onuñ yérine otuzıki dönüm bizim ²⁵yerimizi. otuz iki dönüm. iki yüz metre yeri. hemen yazıyo. yérıñ var mı diyo. var. bi de aal var ormanıñıçinde onu da yazıyo tabıliyo. o zaman. bi açılılıñ senedi vériyo. kimse burıya garışamaz diye. efendim ormanda senede ormana gayıt édiyo o adam. gayıté'dincek diyo ki ben de bir bumba ³⁰atarım diyo. kırñ sene sōna sesini du'yarsınız diyo. bundan üç sene önce her sene geliyollar da. ormancılar kimini mahgemee vériyo. kimini şeédiyo. ondan sōna sene elli bēşde harıtiya aliyo. uçañ havadan. elli doñuzda orman bañanlına yeşil ormanlılı diye o alanıñ tarlaları. harıtesini asgeri şeýe, ³⁵orman bañanlına teslim édiyo. elli bēşde harıtiya aliyo, harıtede yazıyo. müendiz de geldi, orman müendizi bizi mahkemee vérdiler. ondan sōna hākime gëtdik. bizi mahkemee vérdiler. onom bēş gişi. hākim bize on altışar ay gún vérdi. kadın hākimıdin. dëdi ki ben ne apiyim. müendiz var ⁴⁰emekli müendiz memet bēy. o da didi ben ne apiyim. zamānında bura ormana çalınmış. bañmamışsıñız didi. e

didiler otuz_altı gayıt var. o da sókmez dédiler. ondan sōra dohuzan iki dohuzan birlerde du'tuyollar, bizim davdanlı kóyleri var şurda. kúrt kóyü. onlar orman gadasTurası ⁴⁵getiriyo. onnar ne yapıyo? bizim o tarlaları or'ya çaliyollar. onları hüdüt içine aliyollar. sınırını içine. aradan on sene geçinciñ orman şevi bize ne dēdi bi'liyoñ ñu? bizim olan da mihdarı ya. mihdar dēdi ben saā bi şiy haber véricām. kóyüñüzün hiç haberi yoñ. sizíñ burda hēç hakkıñız yoñ. ⁵⁰yoldan şu yan gırıñgaliye bālı. hüdüt yazımı. şu yannı davdanlıya yazılı. bunu didi ben s'zi 'mahgemeye vériyim. bunu araşdırıñ dēdi. hākim de bizi dutdu. on altışar ay gúñ vērđi. gúñü vérenden sōna hākim dēdi ki par'ya döküyorum. parayı da tecil édiyorum. benim vıcdānım gó'ürmüyor. amma ⁵⁵ne_apiyim adamını buluñ. tarlalarıñızı gurtarmıya bañın dēdi. bu didi; ben dēdim ki dedemíñ dedesiníñ tarlası ta dēdim. dedemíñ dedesiníñ tarlası. ben ne_apiyim. ormana çalınmış didi. önü de dēdi meşelik görüñüyo dēdi. çoñ yéríñız dēdi. harıtasını almışlar ya oranıñ. havadan uçañ. ⁶⁰ve'lāsılı ūraşıyo bi çāre bulamıyo.

- (a) şimdi bu bizim o dePel dēdijm yeri sen bi gör-müş_ossañ dört bin dönümden fazla. hiç içinde 'dikili bi şey yoñdur. içinde 'dikili bi aac yoñ. bi armıd_acı falan olabilir. bu gadarı. arcıt, meşe. mezerlik var. ev yerleri var. çēşmeler ⁶⁵var. yurt yeri var. bu depelde yörükler. yörükler zamānında gelmiş çēşmeleríñ başına çēşmeníñ garşısına ev yapmışlar oturmuşlar. orası bi ören hālinde duruyo. şimdi or'ya da kimse elliyemiyo. adrefi bizim. benim babamıñ tarlası. ev yerleri bēle duriyo. çēşmemiz ortada. her adrefi sar'lı. bu depe ⁷⁰dēdijmiz yir dört bin dönüm. bu arāzide bizi cenāb_allah eger geçirise bu hókúmet orasını bilmiyom gayrı.

- (b) kóyüñ gış étiyacı, unnuñ hēsābı ordan çıñardın 'hanı. ora yüksek ya. havadar oldu_uçun ekini iyi olurdun. boy'raz_inan böyüdüñ. yāmır yāmasa bile ora serin ⁷⁵dutuyodu. ekini vérimliydin.

- (a) oranın vërgisi, şimdi bu aşşaya elli-ra vërgi 'vëriyosa oraya yüz-zira vërgi vëriyo. meselâ senîñ on dönüm yérin var. gelillerdi baħallardı dePelden. senîñ dePelde on dönüm yérin varımış. şu gadar para yapıyo dërdi.⁸⁰ tahsilder. tahsilder vardı kıylerde. tahsilder gelirdi. maħbusuni vëirdi. vërgisini alırdı.

- (b) menderes za'māna gadar.

- (a) mendersden sōna menderes af-étدی orayı. yol parası var-ıdı. ben üç kere mi, dört kere mi yol parası⁸⁵ vërdim. altı lira, yëdi lira, ondan sōna.

- (b) altı çocuı olan yol parasından gurtulurdu.

- (a) yol gideri yapardıı bu üçemi. üçem kıylerinin o asvatda garagëçiliden, gamandan gelen asvatda.

- (b) yolları yapallardın. gazal'lardın. al-arabaynan⁹⁰ çekellerdin. o zaman âlet yōdu.

- (a) ben yapdım. ben çalışdım o yolda. o borcumu ödemeg-üçünü. dëvlet geliyodu seni, on lira, on lira yëmiyeynen on ğún çalışırdıı. om bësh ğún çalışırdıı. ekmāmızı ğófürürdük. aşımızı ğófürürdük. yorganımızı⁹⁵ ğófürürdük. orda yatardıı. onu öderdik.

- (b) karayolları çalışdırırdın kıylüleri.

- (a) karayolları çalışdırırdı. başımızda bi çavuş var-ıdı. işde bu dePenîñ mevkisi, ben seksem bësh yaşındayım, o depeni bunnar bilmez. biz óküz-ünen sürerdik.¹⁰⁰ düveni sürerdik. afëdersîñ şey var-ıdı. kara canavar var-ıdı. doñuz. kara canavar var-ıdı orda. ekini zor biçerdik.

- (b) silānen beķlerdik geceleri. geceleri gelirdi.

- (a) onu vurullardı. abıcam var-ıdı benim. dëvlet şey vëirdi. tüvek vëirdi. bunnarı 'vurun dëyi. giderdi¹⁰⁵ vururdu. onuñ ülëşini babam da ğófürür satardı. 'angarada.

- (b) amariħallara satallardı. amariħan üssü var-ıdın ya o zaman. bëynamlı bi adam var-ıdın. o da onnarın, yāni amariħalların yanda çalışırdın. o vesîle olurdun. a'lırdın. o

¹¹⁰alırdın. o amarıñhallara şindi tekrar gëri dönüş yaptılar doñuzlar. var dünáñn iki tene gene górmüşler.

- (a) şindi bu annatdıracañız 'neyse varısa onnarı söyle..... bize bir faydası olacañ bi şeyse gonusalım. sana ossuñ. senden de bize olacañ. sen de annadacañsıñ zaman ¹¹⁵gelecek. şu kóyúñ hãli bëleymiş. sen de annadacañsıñ. radyoya vérecekсіñ. televízona vérecekсіn. anniyiñ ñı? konuşannar méydene çıhacañ.

- **sizin devlet büyükleriniz niye el atmıyorlar bu işe?**

¹²⁰- (a) şimdi gardëşim isdemez çoñ. kóyümüzde hağıqatlı guvvetli bi mēmur çıhsaydı.....

- **okutmamışsınız çocukları.**

- (b) oñutmadılar oñutmadılar.

- (a) ben ne diyom. bizde oñul yoñdu. ben seksen ¹²⁵bëş yaşındayım 'angarayı bilmiyom. o şu gúççúğ bayatda góñürler bizi segiz-on falan góñürler, kimisini daşladı, kimisini dödü, kimisini kōdu. bi dağ bizi gōdular góñürmediler. ore-ye getirdiler bi õretmen verdiler. no-olacañ tabi. o kóyúñ-adamı bütün mēmur. gúççúğ bayadıñ-adamı bütün ¹³⁰mēmur. onnar bize faydası olmaz. bañ şindi isderse şe-ëtsiñ o kóyúñ adamı bizi 'isdemez. bizi 'çekemez. bañ ben ne diyom? guruluşu o kóyúñ böyüñleri zenginleri ossuñ bizim kóyü çekemez. bizim kóyúñ-adamı dikdatordür yāni. çekemezler. halbise o mēmurlar onnarın bizim kimi bi ¹³⁵arāzisi yoñ. éle ormanıñ-içinde bi arāzileri yoñ. o kóyúñ yoñ. serbes adamların da var dālarında tarlası serbes ekiyolar. gel gelelim bizi garişdırıyolar.

- (b) dedem bin-üç-çüz on altı doğumlu. dedesi gaş doğumlu bilmem. bin üç-çüz altı doğumlu. dedesi de hiciri ¹⁴⁰hēsābından girmesi lâzım. hiciri tārihindən. ta ondan beri bu tarla. yusuf diye bi adam. sözün temsilini gonusuyorum. ondan öte yannı, dedemíñ dedesinden öte yannı 'duymam 'hanı, laf édeller ondan bilirim.

- (a) benim dedem, o mu gelmiş, babası mı gelmiş? ¹⁴⁵bañ burıya gelmiş depeníñ çëşmeyi yaptırmış. depeníñ

çêşmesini yaptı. şalâlanıñ çêşmesi deller. dedeme gelmiş bu kıyê bağı ora çêşme yaptırmış. otuz üç dönüm yêrimiz var bizim orda. otuz üç dönüm. geldi, ben de işdi şu bebeden daha böyüdüüm. a'bıcamınan babam burda şey¹⁵⁰varıdı. ismi apo dē miydi? onlan bunnarın şeyi varıdı. hacı osman varıdı. bunnar da bizim tarla gômşusuyudu. bunnar biziñinen tarla gômşusuydu. bunnar bağıyo ki bizim otuzüç dönüm tabımız var. buraya. bizim tarla var 'âzemi 'yirmi dönüm orda. bunnar bi nızah êtdiler. ben de¹⁵⁵yannarındaydım. alırdı vêridi derkene gonu gonşu geldi orıya. nirdeyse bayâ on yaşında falan varıdım. iyi ahlım êriyo. geldi gonu gonşu böyüklär geldi. memedıga kıl bozuu dërik o, onnan sōna böyüğadamlar geldi. durun yâ dëdi. dutdular orda om bir adım yohut onıki adım yêri¹⁶⁰yannamasına, o başdan bu başa. bi yanı gaçgaç dërik, bi yanı ordan orıya uzunnamasına ortası gōyâ çêşme. annaşdılar, dutdular, barışdılar, orda yêmek yêdiler, dutdu orda barışdılar. Êle galdı. otuz üç dönüm, şimdi o depede bizim yêrimiz var.

-22-

Söyleyen: Hüdaverdi ÖZTÜRK, 45 yaşında

Derleme Yeri: Köseli köyü

Konu: Serbest konuşma

burda da esgiden odalar vardı. aynı bizim kıyde de on tâne var ðle oda. yabancı gessiñ, kıyúñ halından ossuñ odalarda toplanırlar, çay içeller işde gendi aralarında, gış boşluunu orda geçiriller. 'gâveler var amma. bizim buraynan⁵aşşâ yoharı bālânıñ bāzı kıyleri bilassa şey, yaylalıözü, aynı burdan gopma bi kıy yāni. ya ora burıya gitmiş veyât da bu orıya gelmiş yāni. ðle bi şey yāni. esgi şelere góre. yāni söyleşimlere góre. buranıñ tārhi bayâ esgi bu kıyúñ. yāni bizim kıyúñ tārhi bayâ, belki yüz elli senelik var.

¹⁰

- tarihi hakkında bir şey biliyor musunuz?

- vallā onu bizim bi mısdava öğretmen varıdı. bizim burda ortoogul öğretmeni yāni. sizlerden iyi olmasın, gulagları cınlasıñ. çoğ-éyi bi insandı yāni. bu oğulu zāten ortoogul burıya geldiğinden beri yēdi sekiz sene galdı. ¹⁵çoğ-emē oldu bizim kóye yāni. hani çalışdı yāni. şimdi beni oğutmadı şahsen, çocuğlarımız oğudu ama. yāni ben şahsen o kişiden çoğ memnunum. ben memnun olandan sōna heralda bu comat da epsi. yāni faydası oldu şeyer ama senıñ zararıñ kendiñe. yani vatandaşınan bi şeyi ²⁰olmaz. yāni bu kóye bayā bi o dönemde yāni çalışan yani oğuyan insannardan da bayā belki yāni yüksek dereceye atılanlar olmuştur. tıpda doğdur olannarımız var. baā aħşama gadarı yüz kere anlatıñ-anlatıñ-anlatıñ ama benim gafada bi şey yōsa anlamam. sen da āzından çıñmadan bi ²⁵kelimeyi de ben bi sene on sene gēşse-iç unutmam.

- **köyde aşık var mı?**

- var bir tāne de āşımız var. memet bahce. isdēse onu da getitdirijm yāni.

- **yani türkü çalıp söylüyor mu?**

³⁰ - yaū gendi gafasına göre.

- (b) yaū hacı sōler mi?

- (a) sōler vallā sōler. yāni şindi gavasına göre o éyle yāni şey āşu değ de.

- (c) haca gitdi de, orda bi ilāhi oğumuş, bi selā ³⁵vérmiş. erbañan alnından öpmüş. éyle didi.

- (b) erbañan değ oranın müfdüsü yaū.

- (c) bi de abdez aldıñ. neyse dıdı girdim cāmiye bi kamet yaptım. bi ezen oğudum. comat namazı gıldırdım. bi de erbañan sordu didi ya havız sen nerelisin didi. ben ⁴⁰angaranın bālānıñ kōseli kóyündenim didim. geldi sarıldı öpdü, amma sesıñ var didi.

- **sen kaç yaşındasın abi?**

- ben elli beşliyim.

- **niye böyle yaşlandın?**

⁴⁵ - kóy hāli éyle olduñ. o ölümnden gor'hiyā da ben-iç gor'hiyēm. ha'zırım ben gitmeye. o ölümnden beğ gor'hiyā.

gel bi sigara iç deyim, içmiyâ. şunu yap diyem yapmiyâ. ne
gorhacam baba ölümden alla alla ölüm bizim uçuñ. içiyor?

- kóselide düünler hemen_emen aynı avşarıñ
⁵⁰düünleri gibi olur.

- **şimdi ben bir şey sorayım. bu ankaralılar niye
bu kadar içiyor?**

- (a) onu mu? onu soracāñ bah. seni yetiştiren, beni
yetiştiren, misal, kişilere soracāñ. bizi niye böyle alıştırdıñız
⁵⁵da biz şu topraklarımıza saip çılmadıñ. bah bu soruyu
soracāñ. bilassa meselâ sen, ben, ikimiz de 'ankaranın yañın
gazâsındanız.

- (d) yalnız ben ankarada büyüdüm.

- (a) yañı nerde bö'yürseñ böyü. şimdi gafa 'kâdında
⁶⁰çubuh yazıyâ mı? sen şimdi kúnıyeñi sorduñ zaman sañ
'angaranıñ demez ki 'çangayadasıñ, bilmem haskóydesiñ.
esatdasıñ, veísıl bahçelidesín feñan demez. çubuhda
dömuşsuñ dir. çubuñın meselâ nêrde gúldadlıda, nêrde,
esenboğada, belki bilmiyâm ben anı. sen çubuhluyum diyince
⁶⁵oralar yañın. belki de ta méyredensiñ. belki de sirkeliden-
siñ.

- (d) sen biliyorsun oraları.

- (a) 'neyse fazla sorma bañ. ban sañ ne didim? ben
türkiyeyi ge'zen_insanım. hocamın di'dij gibi ben de her
⁷⁰yêrde bi şeñe bi bardağ ayran veyâ su işmişimdir. türkiyeníñ
bütün târij yerlerinde.

-23-

Söyleyen: Kemal ÖZTÜRK, 48 yaşında

Derleme Yeri: Köseli köyü

Konu: Kız isteme ve düğün âdetleri, askerlik hatıra-
sı.

allāñ_emriyinen pèygamberin gavliynen ölumuza
gızınızı münâsip górdük, ne diyâñız. zâten babası orda. o da
dicek ki, vêrise vêrî, vêrmese demek ki olursa artıñ, on sōna
yüzük, işde loñum muñum işde bi şeñer oliyâ. yiniyâ. onnan

⁵sōna da sıra geliyā dúúr hazırlına. nişan hani. gızın bēyaz-eşyāsı hani giyecēsı hani onnar alınır. davul çalınır. saz gelir. ekmek verilir millet oynar gúlür. bēyle oliyā. bizim burda şindi cumādan davul çalınıyā. üş gún. cumartesi bay-rağ yēmē, on sōna bitdi. bazar gúnü gelinir, gider saat ¹⁰doguzda onda gider getiri, dúúr biter.

- askerliğı nerde yaptın?

- ben şeyde yaptım. acemi birliim kútahyadaydı. us-da birliim manisadaydı.

- hiç dayak yedin mi?

¹⁵

- acemi birliinde çoğ dayah yedim bağ.

- neden dayak yedin, onları anlatsana.

- dayah şimdik şeile oldu. biz vardıñ orıya. gardaşım hayatda ben sevmelijm iş, adam seni yēmegneye gófürıyā gēt bulaşıñ. yāni bulaşıñ yıhatdırıyā. şı yapıdırıyā. onū da biz ²⁰yapmiyadıñani, gaçıyadıñ. orda üç ay dohsan gún sopa yidim ben hiç, üç ay sopa yidim. vallā bağ. onnar dōdüler, biz dıdık ki biz yapmıcık. derslere girmicik. ders vardı aħşamlēyin. biz ordan gidiyādık. geziyādıg-aħşam gelip yatıyadıñ. her gún sopa yēdik. hani belliydi üş dört gişi vardıñ.

-24-

Söyleyenler: Hüdaverdi ÖZTÜRK, Kemal ÖZTÜRK, İsmi tespiti edilemeyen bir kişi...

Derleme Yeri: Köseli köyü

Konu: Serbest

- (a) yēd'di miğlar diyeydñ, at parayı diyeydñ, bul-suñ niye dimedın?

- (b) adam para gonusunda bi şey gonusmadı.

- (a) adam nér'den alacağ eşşā adama. haía haía. ⁵eşşek isdeyen adam atar bi miğlar, bēş miğlar para bul dir. dā mı? eşşeg-eti no-olı, basdırma, sucuğ mu olacağ? ne hayvanat bahcesi baba inanmañ git yağ. gúnāa girmeñ.

- kaç tane eşşek istiyor?

- (b) adam sınırsız isdiyê. la aslanlara yidiriyoum diyo
¹⁰kesip de diyo.

- (c) ihâlêe aldiysa gelir, hüdâverdiye dir ki al şu bi mîllarıñ. ne gadara bulabilirsen. dē mi?

- (d) yaŭ ben bi dene değ ben bēş te'ne de bula-
mam.

¹⁵ - (a) çoruma gidek de biz bi araba yúqliyek.

- (d) yaŭ çoruma değel nêrîye gidersen git. şindi yāni
çoŭ-özür dilerim, eşşek yoŭ piyasede.

- (a) la ne gıymatlı hayvan oldu bu eşşek.

- (d) şu kıyde on dene eşşek varıdı
²⁰afêdersiñ-ocam. yazın ne gúzel davarında gitdi o işini
'górdü. gışın da şuralarda üş dört denesini canavarlar yidi
gurtlar yāni. baŭmadılar, içeri goymadılar. atiyim, dēmiye ki
bu hayvan benim yazın davarıma gitdi. sırtına da bindi o
davarıñ çobanı. al'tı-ay onu taşıdı. bi çuval, yāni bi şey bi
²⁵romuŭ saman yapaydı. bēş yarım da arpa goyaydı o hay-
vana. gózel ahırın bi gıyısında da bi bölme goyaydı, onü da
orda yēmliyeydı de yazın ā şindi buñalmazdı. şindi davar
saŭpları benden eşşek soriyā.

- (a) tābi canım paŭliymiş.

³⁰ - (d) ya bahalı değ eşşek soriyā. ya seníñ eşşek
no-ı oldu diyem. yaŭ diye gışın canavar yidi diyā, gurt yidi
diyā.

- (a) kimdi sen miydi la adam diyá ki sincan bazarına
diyê biri eşşek getirmiş diyê. adam tosunuñ toŭlunuñ yüzüne
³⁵baŭmadı di, hemen eşşek gapdılar diyê.

- (d) şindi gırığale bazarına bundan yāni
ikincı-afda olacaŭ çarşamba gelirse. bi tâne eşşek getirdi.
didim ki la didim gardaşlıŭ didim. hêç hayvan bu'lamadın da
afêdersiñ eşşek mi getirdiñ didim. yaŭ didi eşşek didi her
⁴⁰adam getiremez. şu bazarda di baŭ bi dene daŭ eşşek bul
didi. gaşşıra didim. iki yüz-elli mîllon didi.

- (a) la ne gúliyeñ geçen iki yüz mîllon vêrdıŭ vêr-
medi.

- (d) la vallaha diyem, siz inanmiyeñiz. vallaha baŭ.

45

- (b) eşşeḥ antika oldu.

- (d) hele bi'lassa bu aylarda hêç bulamaz. anca onu gışın benim didim om birinci aydan sōna davarlar eve geliye eşşekler şuralarda geziye.

- (a) ne kōtū gaderi var de mi? om birinci aydan

⁵⁰sōna yüzüne baḥılmıyā. yazın da reşad altın.

- (d) bêynamda aḥ benim o yaşar aḥnıñ altı yēdī tāneydi. baḥ yalvardı. hūdāverdi şu eşşekleri didi isdiyen varsa davarcılara ḡōfūr. la davarcılara dim hêç biri isdemedi. avşarda meselā çoḥ didim. haṭfā bi iki denesini ḡōfūrdūm. ⁵⁵burdan bi sīpa ḡōfūrdūm, ā memet usdanıñ, gālibin baba-sına verdim.

- (a) sīpa dēme kırı dē ayıb olur.

- (d) ya neyse kırı sīpa.

-25-

Söyleyen: Hüseyin DEMİRTAŞ, 80 yaşında

Derleme Yeri: Koçyayla köyü

Konu: Askerlik anıları, eski düğünler, eski günlerden hatıralar.

kuzey kıbrısındaydım. dēdi ki kiroki deḡel didi. ya dēdim. kroki dēdi. 'sordu yine. nērdēn geldīñ dēdi. kırēki gursundan dēdim. çüngü benim ana tābirim ora. yāni i'nīñ usdünden noḡdayı galdıracām. ama ben zāten yēni ⁵ōrendim oḡur yazarlı. ne bilim ben i'nīñ usdünden noḡdanıñ kaḥıp gaḥmıyacānı. kiroki kiroki dērken, çoḥ da severdi beni. baḡ bi toḡat vurdu. gēri döndü ḡüldü. ben de bu yanna döndüm ḡüldüm. niye ḡüldün didi baḡ sordu. dēdim ki toḡat yēdim diye ḡüldüm. sen niye ḡüldün dēdim. ben de toḡat ¹⁰vurdum diye ḡüldüm. didim ki oḡur yazarlı sen ōretmediñ baḡ. ben ōrettim didi. i harfini galdıracāñ kroki diyecāñ lan didi. i harfi dāl a harfini zāten bilmiyorum. sen ne zorluyoñ baḡ didim. benim ana dilim bu. onun didi gibi şimdi bizde türkceyi o sözlük var. sözlük sizler tabi onu oḡuyu oḡuyu

¹⁵türkceñiñ noıolduunu bilirsiniñ. zannederim şu kıy herkesden o sözlüü ohuya'nıolmamışdır bizde. bizimki ana dili. tele nér'den geliyoñ. ula óküzü beri çevir. ne yapıyoñ. eşşek geziyom. bizimkiler böyle gider.

- **geziyom mu diyorsunuz, yoksa avşardakiler**
²⁰**gibi geziyirim mi?**

- geziyirim diyo avşarlar. geziyirim derler. biz geziyoruz dëriz. veyâhut geziyoñ. lisenlerimiz böyle.

- **amca kaç sene muhtarlık yaptın?**

- om bësh sene. on sene muhtarlık yaptım. bësh sene
²⁵de âzâyıdım. muhdarıñ işini ben görüydüim. avare bi mihhtarımız varıdı. yâni om bësh sene bu kıye hizmet ëyledim. ben de alli bëshde âzâ oldum. atmışda mihhtarlıı aldım. yetmişde isdifâmı vërdim gitdim. bâlâ mêmurları hiç gëtmemi isdemediler. haıfâ bağ motur alağ sağ didiler. işde tarla
³⁰vërek. şunu yapalım. avşardan ırahmatlıı sâdi geldi hacı sâdi. musulânıñ bilâderi. gomsularını göndermişler. demişler borşlu murşlu da gidiyosa gëtmesiñ. arâzi vërek eksin. biçsin. motur vërelim işde..... yât borcu varısa yardım idelim falan. geldi Allah rahmet ëylesinıacı sâdi burda gonusdu.

³⁵didim ben a'râzimıaz. çocuhları yetışdirmek için falan.

- **bu kıy ne zaman kurulmuş?**

- vallâ şimdi kıyümüzün gurusı tãrini pek 'bilmiyorum. o gadar da muhtarlık yap'dıım halde gidip de sordım. yalnız bin üçüz sekizde babam ırahmetlik belekde
⁴⁰burıya gelmiş. babam kesginden gelmiş, babamgil. ebemiñ gucağında gelmiş. ondan eveli de yâni babamgilin gelmesinden yirmi sene evelde kıy gurusıysa. seksensekiz, yetmiş sekiz o aralarda gurusı lâzım. yani kıy, o zaman bizim bâlâ yoğdu. bâlâ ka'raliden geldi bizim bâlâya.
⁴⁵karaliydi esgiden nahiyemizdi. şöyle böyle otuz bësh, otuz sekiz o aralarda bâlâ gurusı. o zaman haymana dëllerimiş. babamgilin kesginden geldi sıralarda burıya haymana dëller imiş. demişler ki aşiretler bura bekdâşı kıyü. burıya bekdâşı kıyü dëller. esas bekdâşı kıyü burası.
⁵⁰demişler aşiretler haymanıya yurt gurusı. biz de oriya gide-

lim dimişler. dedemgil altı gardaşlarımış. ikisi orda da-
varıñıñ, malın üsdüne galmış. dört tãnesi burıya góçmüş
gelmişler. aşirete garişmışlar. babam ırahmetlik anamın
gucağında geldim dèrdi.

55

- köy halkı genelde nerelerden góç etmişler?

- şeyden gonyadan bi müvtü binmiş arabiya. bi de
hoca müvtü'lügü için gidiyormuş 'angarıya. giderken duydu-
uma nazaran, burıya 'gelince çimşidi sormuş. türkmen kóyü
dimiş. bezirãneyi sormuş. türkmen kóyü dimiş. efendim
60soqlcā sormuş, apdal kóyü dimiş. bāçeyi sormuş apdal
kóyü. aıbozu sormuş tatar kóyü falan. varmışlar gölbaşına.
gölbaşına varınca bura nère demiş. müfdü sormuş. dërme
dêşirme efendim dimiş her taraf. angarıya ênince müvtü iki
dene polis çarmış. bi de goç gótürüyormuş. gurbanlıh.
65polislere demiş ki şu goçu filan yère gótürün. gótürmüşler.
o da hocayı almış müvtü. dõru diyãnet irêslıje. evrahına bi
yazı yazmış. hiç bi yèrde hocalık yapamaz. dërme dêşirme
diye milleti yérçiyodu demiş. allay fālā ādem yaratırhan me-
lekler dèdi ki yā resulalla ādemölü gúrahkār olur. āsi olur.
70buyurdu ki allay fālā hepisini biliyorum dèdi. netekim
devrī ādemden beri bu yérçinme var insannarda. aslında
seniñ dèdiñ gibi bunnar bi yèrde hatālı. meselā avşar
kóyünde hõrullah var bilmem kimler var, kimler var. bu bi
isim. olarağ geçiyo. yāni bir kóyde nası gabile gabile isim
75geçiyõsa. bi türkiyede de öyle. bütun dünyāda da öyle.
meselā hırsdiyani, müsevisi falanı, fılanı, arabı şõsu, busu,
türkú, şu, bu, insannar da aslında burda hiçbir kimse kimseyi
yérçimemesi lâzım. çünkü hepsi cenābı allahıñ yarattı bi
mahluktur. allahıñ yarattı mahluklar, acabā biz burda
80birbirimizi yérçiyoruz. ben bekdāşiyim, acabā allah bekdāşı
diye mi yaratdı beni. türkmen diye mi yaratdı seni? kúrt diye
mi yaratdı ötekini? yanlış. nugul diye yaratdı. ama insanların
içerisinde bu deyişiyor. esāsı da bu hazret-i pëygambar
efendim, esap-ı ikramlar dünyādan góşdükden sõra hilāfet
85māviyee gēşdi, en çoğ karışdıran māviyedir. tārihleri oğur-
sañız. hani ben dèdim ya benim fazla bi oğur yazarlım yoh

da. asgerde işde az bi cüzzi bi şeyler örendik. bu mâviye zamanda emeviye halifesi varmış. o zamandan bu insanları biraz garişdırmışlar. hazretî-aliynen mâviyenîñ bi harbi var. ⁹⁰o zamannarda yâni milleti birbirîne yêrçitmîye çalışmışlar. ve ha'f'â sêyîdi battal gazi zamânında bile, bizansa gétmiş sêyîdi battal gazi de. o zamanlardan dahi insanları böyle birbirine garişdırmîya..... bir oğba var-ı-mış. oğba isminde bir adam sêyîdi battal gazi yêmin éylemiş. eğer dêmîş oğba, seni ⁹⁵tutacağ-olursam deriñe ot basacâm dêmîş. netekim de dutmuş basmış. battal gâzi yağalayınca dêmîş kine battal, dêmîş, biliyorum, duydum. derime ot basacâñ-ama ben bin f'âne talebe yêtişdirdim. islâm âlemini garişdırmîya kâfi gelir-o dêmîş.

¹⁰⁰ bu malatya âmiriydi. battal gazinîñ babası. orda, malatyada ömer bey isminde bir kimse idâre édiyordu. bu her zaman 'angarada emiriyon diye bir hókúmdar var-ı-mış. bu emiriyondan harac-alır-ı-mış. hüsêyin gâzi. dêmîşler ki biz buña her zaman haraç vérene gadar bunu dâvet idelim. ¹⁰⁵gelsin burîya. harac-almîya geldijinde bunu öldürelim dimişler. o hüsên gazi daında silahını milahını çadıra bı-rahmış bir oğ-unan gitmiş. 'pusu gurmüşlar. hüsên gazi hazretlerîni. orda dutuyo bi bölúg-asger pusu guruyollar işde hüsên gaziye şêhid-édiyollar. o zaman battalı gazî de ¹¹⁰on-iki on-üç yaşlarında bir ço'cuymuş da. ismini apdıraman mı diyollardı ne diyollardı. esas ismi mübārân. onnan sôna efendim. bu and-ı-çıyor. yaşli bir-adam da bunu yêtiş-diriyor. battal gâziye. geliyo bu demirlibâçede emiryonu köşkü var-ı-mış. o köşkde bunnar gice içerkene boynunu kesiyo. ¹¹⁵kalinî-önne asiyo falan. nîâyet malatya adına hizmet idiyo battal gâzi. onnan sôra ilerliyo gidiyo. bizansa misansa gidiyo. onu böyle bi çok dâvâları var. battal dutuyo bunun derisine ot basıyo. galenîñ gapısına dikiyo bunun gavasını. gôzünü. gôdesini.

¹²⁰ - askerliğı nerde yaptınız?

- isdambulda yaptım. 'senij bitlis', dört sene asgerlik yaptım. şifen bek kúrde benzemiyo da. yāni kúrt di'yince özür dilerim. şēle bi şiy var. acabā yérçi hāşā her insanıñ bir laabı var.

¹²⁵ şindi giderdik biz düünlerdēki gız isdemiye. oriya varırdıñ. selamlasırdıñ. meraba falan. dērdik ki allahı'ñ emri pēygamberiñ gavli, kızıñı ölumuza isdiyoñ falan dērdik. o zaman dēllerdi ki bi danışalım. aħrabalara danışıldı. em-miye, dayıya, halıya, falan fılan, mināsıp mı, vèrelim mi? ¹³⁰virmiyelim mi? olan taravı da giderdi, falan anıñ gızına düür gitdik. alalım mı almıyalım mı? mınāsıp görüyoñuz mu dēlerdi. şimdi öyle deel. şimdi olan gızı, gız olanı isdiyō. olan gızı, gız olanı is'derse anıya babıya dahi danışma yoñ. aħrabiya danışma yoñ. ammā esgiden, şeyde bi asger ¹³⁵arħadaşım varıdı. diyo ki, biz diyo nişanlanırsız. babamgil beni nişanladılar. gızı gerdāā girene gadar görmezdik diyo. naş oluyo? kel mi, kór mü, topal mı, saħat mı, aħraz mı, çolaħ mı? aslā görme yasaħ. iyi ammā ā mı gara mı? be-enecek mi, beñmiyecek mi? nasıl oluyō? na zaman ki ¹⁴⁰gerdāā varırdıñ diyo, yüzün duvānı açarıñ. o zaman anlarıñ ne mal olduunu. şimdi öyle deyil. hindi düür gidiyolar. gızınan olanı görüşdürüyollar. beñirse vèriyollar. şimdi ò'lannan gıza bālı. o zaman öyleydi. gidiyoduñ. galib efendiñ oriya. allāñ emri gızıñ ölümā isdiyoruñ. ne ¹⁴⁵diyoñ? mināsıp isa vèrelim dēllerdi. aħrabalarına iki taraf da danışırdı. mināsıp ise alıllardı. mināsıp dēl ise biraħıl-lardı.

-26-

Söyleyen: Mustafa DEMİRTAŞ, 77 yaşında

Derleme Yeri: Koçyayla Köyü

Konu: Askerlik anıları ve eski düğünler.

ikimiziñ de a dēmeyi bilmiyōduñ. ikimiz de asgere gétdig asgerde ikimiz de çavuş olduñ. avşarda arħadaşla-

rım çoh. hemi de biñ gişiye tabîr, bölûûn de başçavuşu ol-
dum. birinciliñinen gazandım. ama tabi biz çoban gëtdik
⁵kóyden. evendim. şindi burdan hani bilgimiz olmadı için, bi
górgümüz olmadı için, kóylüyüz, kór gëtdik tabi. oriya
gëtdik. yüzbaşı bana çoh çabaladı. çoh sñledi. uruhu
şad ossuñ öldüyse. allah rahmeditsin cümle gëşmişleriñi-
ze berāber. gel ölüm. sana ben bi şift kelime sñleyim dëdi.
¹⁰anamı s... ki dëdi afēdersiñiz. seniñ gibi çalışanı górmедim.
gel ölüm tesgire birañ. saā çoh yardımcı olacām dëdi. biz
dëdik ki kúllükler goñuyo.

- teskere bırakmak ne demek?

- yani uzman çavuş olacañsıñ. uzman çavuşluyna
¹⁵birañ dëdi. biz dëdik ki o ne abalım biz asgerliñ yañ.
kóyümüz var. kúllümüz afēdersiñ hani. hani kór gëtdik.
bilgimiz yoñ neyimiz yoñ. de elli sene elli ki sene önce bun-
narın kóyden dört beş gişi var ıdı benim bölûümde yani
kendi bölûümde deyil de bõrümdeki üçüncü bölükde didi.
²⁰başha çavuşlar götürüdü. seniñ şeyi, mevlüdirahmetliñ,
memo mevlüdü, bir de zekoyu, bir de apılayı. dërdim ki ça-
vuşa bārırdım ordan. birañ şunnarı şahısları dërdim. çıkar-
dırdı silahlarını. hadı dërdim gidin sçoh su başlarıña dërdim.
dikkat çekerlerdi bana. annatmayı dē'mez de. çoh şeyli
²⁵gëçirdi'g asgerliñimizi. dõru gonusmalı. ama deerlendire-
medik. deerlendirseydigorda galmamız lâzım ıdı asgerli-
yede. geşliñ çağında. sōna yetiřdirdiñ evlāt da hiç olmasa
bi orduya mensup bi şe olurdu. belgı millete yarallı. bi şi
olurdu. e şurda ne evlāt yetişdireceksin. dünyā gadar
³⁰çabala.

- sen nerde yaptın askerliğı?

- erzurumda.

**- erzurumda yaptıysan başından çok olay ge-
miştir.**

³⁵- olay gëçmedi de ben kendi olaylarım var ıdı yani
yinan.

- anlat işte kendi olaylarını.

- bizi intaame sohdular. yüz otuz gişiyi. intaame sohdular. bizi yetişdiren yüzbaşı dedi ki ben dedi bu ⁴⁰gó'zıaçıh bu tā'silli, bu efendim tor'pilli falan is'demiyorum dedi. yalnız dedi. ben hepsini şeye sohacām. kim kazanırsa onu gónderecām. bizleri tahsim étdiler yirmişer gişi. ben ikinci bölüğü düşdüm. biz de girdik. girdik çavuş namizetliğini kazanmışıh. ilk önce. benim içime bir şey düşdü, yani sızı ⁴⁵düşdü. sızı şöyle afédersin. üş fānesi gitmiş bizim bölükden kazanamamışlar. ombaşı galmışlar. yani bunu bölükde elence yapıyolar. afédersiñiz, salah ombaşı beri salah ombaşı öte. e ben bunuñ içindeyim. yüzbaşayı fırsatladım. fālime çıhdıh. ha yüzbaşı bize didi ki sen, sen, sen ⁵⁰didi çavuş namizetisiñiz dedi. sen, sen de dedi ombaşı namizetisiñiz dedi. terfiyeleriñizi dahın. çavuş gursuna gidecekler didi diğkad etsinler dedi. e ben de ombaşıları górdüğüm için bölúümüzde yüzbaşıya fālime çıhdıh. isdiraat vardi. vardım bi selam virdim. yüzbaşım e'liñ öperim ⁵⁵dedim. beni gón'derme. beni gursa gón'derme. şünkü benim oğumuşluğum yoh dedim. ben a demeyi bilmiyorum. çoğ afédersiñiz şöle bağıdı bağıdı. çoğ babayıjt bi yüzbaşımız varıdı. ha sikdir dedi. afédersiñiz. sen direk çavuşsuñ dedi. seni gónderecām dedi. dedim yüzbaşım benim oğumuşluğum ⁶⁰yoh didim. sağ çoğ ricā ediyorum. bana ne. velasıl asgerlik başıñızdan geçdi. üsdeliyemessiñ. gitdim or'ya. or'ya vardıh. gursa vardıh, gısa kesecām başıñızı arıtmayım. evendim or'ya vardıh. yétmiş gişiymişik. kurs bölüğü. bizi halha yapıdı. bi ahmet biñgól diye bir yüzbaşı. babayıjt bi şey. dedi ki ⁶⁵çocuğlar sizden bi ricam var didi. sizden önceki, ben gurs gumandanıyım didi. sizden önceki devreyi didi ben şı yapıdım, çavuş yapıdım dedi. üç arhadaşıñ didi oğumuşluğu yohmuş, bana da 'sölememişler, sahlamışlar dedi. onnar da tabi in'taame dedi girincek didi. yazi dersi sordular didi. ⁷⁰oğumuşluğumuz yoh diyincek didi oğumuşluğu olmadıh çavuşlug yapamaz diye didi. çocuğlara çavuşluğ vèrmediler dedi. iki çocuğum var dedi. çocuğum össün kú o gadar banım

zoruma gétđi dēdi. oĥumuşlııı olmadıĥ bi arĥadaş varsa didi
 bana bildirin. ben çāresine baĥiyim didi. yétmiş
⁷⁹gişiniñ içinde de ben bi gişiyimişim. hūsre efendi o çavuş
 deġdi gerçi de bi gaç āĥadaş varıldı. ben çıĥdım yanna
 vardım. bi selām vėrdim. nērelisin didi. 'anĥaraliyim dēdim.
 allah allah, 'anĥaralı olu da didi oĥumuşlııı olmasın didi. ani
 bayitat ya. bilmeyō ki bizim kōyümüzde, benim
⁸⁰tembellijmden deyil. oĥul yoĥ kōyde. nērden oĥuyum ben.
 babamın da zenginnij yoĥ ki beni ġōndersin de vilāyetlerde,
 gazālarda neyse bi yērdē oĥutsun. dēdim oĥumuşlııı yoĥ.
 ama dēdim yüzbaşım ipdē allah, sōna sayanda çabıĥ belle-
 rim dēdim. ismiñ ne dēdi. yazdı yēnice sigarasınıñ üzerine.
⁸⁵orıya varmış tēymeniñ birine dēmiş ki tēymene. filenca
 şahısa al şunu yaz. ona bir gişi ayır. oĥumuşlııı olannardan
 buna bellet. biz 'āşam ınan oldu. dıkkat çekdik. bi tēymen
 geldi. mısdafa kim dēdi. benim. çıĥart baĥiyim talebe şeyiñi
 dēdi, kalemiñi, defderiñi. havas étdik, kalem aldıĥ,
⁹⁰defder aldıĥ. gursa girdik yaı. haydi başĥa yēri biraĥ.
 sonna çıĥartdım. yirmi doĥuz harfi eliyle yazdı bana. hangi-
 sini dēdi seviyorsu'n arĥadaşlarıñ içinde ya'ĥınan dēdi.
 didim ki hepsini seviyom. benim kardēşim. biraĥ o āzı dēdi.
 hemşeriñdir, arĥadaşıñdır, bi gişiyen belki bi bādaşmañ
⁹⁵vardır didi. çibıĥlı bi çocuĥ var. abbas diye bi olan. didim ki
 şu emşerimdir didim. abbas kimdir di. benim didi. bana baĥ
 didi. buna oĥumuşlııı belletmeseñ dıdı. sana çavuşlııı
 gazandırmam didi. neyse, çocuĥ şe éyledi bize. allah sizi
 inandısıñ. yirım bēş ġúnde mekdüp yazdım. inānıñ yāni.
¹⁰⁰hanı bunu guru laf ınan deyil. yirmi bēş ġúnde. ama şeyle
 patta satta, patta zata mekdübü yazdım. yazı dersini şeyle de
 gelince, intāme de gelince hēç sormadılar bilene. kırĥ bēş
 ġúndē yince. yirmi dōrt sorunu cevabını, soru cevap yazın
 diye vėrdi. om bēş yirmi gişiden sōna yazdım vėrdim. lan
¹⁰⁵daha dūnkú belliye vėrdi de siz niye vėrmedıñız diye.
 çoĥlarıñı yazdırmadan aldı tēymen. onun için de benden
 sormadılar iç. şeyle geldik. tabıra geldik. konyalı aĥşeyirden
 bir ömer çavuş diye bi çavuş. aĥşamınan tümen ġumandanı

mı gelmiş. yalan sölüycām belki. alay gumandanı mı gelmiş.
¹¹⁰tekmil vèrememiş. tabiye diye bir yêr var. tabi'yede otuz
gişi var emrinde. afêdersiñiz kemaliñizdan cemiyetiñizden
dışarı iki fâne kópek var. kópekleri de bizim vazîfemizi yapı-
yo afêdersiñiz. yani gece vazîfesini. aḥşam bıraḥdı mıydı.
allahann cannı gulu giremez┐orıya. şöle kópekler. biz┐inen
¹¹⁵berāber gu'manyası gelir. tekмили vèrememiş bizim
bölúḳden. bir de yüzbaşı beni çarđı. ordan tümen
gumandanı diyo ben böyle dilsiz asger isdemem diyo. bi tek-
mili vèremedig çavuş çavuş olamaz diyo. dijnçe yüzbaşı beni
çarđı. mısđava didi seni ben çıḥartmıyacaḥđım ama
¹²⁰bölúḳden dışarıya, git dedi o ömerden teslim al orayı didi.
biraz isdiraḍ ét. seni hakkıñ geldi dedi. gitdim. iki
kópe'g┐afêdersiñ otuz dene er. efendim yétmiş doḥuz
kapı'nıñ anahdarı var. māra. burdan girdiñ miydi, bir müddet
gidiyo. bir kilemetire. yitmiş doguz gapı. māra böyle. teslim
¹²⁵aldım. bir┐afda gēşdi. bana bi telefon geldi. alo buyrun
kimsiniz? ben ikinci bölúḳ┐erbaşlarından mısđava demirtaş
çavuş dedim. demirtaş çavuş ölüm dıkkat ét, ben tabur
gumandanı saprı bıraḥ dedi. buyruñ gumandanım didim.
orda dedi subay odasında kópek bālamışınız. bu kopekleri
¹³⁰ordann galdırın, subay yatacaḥ şekile soḥun. bana tekmil
vêr. 'bāş┐üsdüne gumandanım dedim. tabi gapatdım. benim
mātabım dāl. tabîr gumandanı. neyse otuz gişi varıḥ orda. bi
dene bi odanıñ ne gıymeti olur. üç metrelik bi odanıñ. hadi
baḥeyim, kópekleri gótürün. şurıya bālayın. hemen kiminiz
¹³⁵silin, sübürüñ, zobasını gurun, badanasını yapın. yarım
saḡt sürdürmedim. bir de karargahdan mısđava dursun ça-
vuş var. gayserili. karargaha bi televon étđim. kimsiñ? mıs-
đava çavuş. ben de mısđava çavuş. sana şeyden bildiriyö-
rum. tabiyeden. tabur gumandanı bālar mısıñ dedim. bi
¹⁴⁰dakka ayrılma télévondan dedi. bāladı orayı. tabur
gumandanı evet didi. dedim vèrmış olduñuz vazîfe tekmil
dedim. sayın gumandanım dedim. āferim dedi gapatdı. bu

geliyo altı bölüğe şey yazıyo mektüp. bölük kumandannarına bu çavuş bölünün başçavuşudur. buna selam verilecek. ¹⁴⁵bölüne dikkat çekilecek. nöbet çavuşluu dutmıyacaq. nöbet çavuşu buna dikkat vericek. kumutana götürecek. falan bi şiler yazıyo. bir de zabah oldu. bizim yüzbaşı duyuyo bunu. gösü gabariyo tabi. bölünün asgeriyim ya. bir de acele gel didi. bana telefon geldi. allahılla bi hatâ mı etdim ¹⁵⁰ben didim. nası amma bir metire gar var. allah sizi inandırsın. hemen kaşdım şeyimi geydim. kayışımı atdım. daban-camı guşandım. vardım gapiya vurdum, otur dirdi. yüzbaşım. otur lan dirdi. ben allahın ölü muyum. ben de senin gibi bi dohuzaylılı insanım dirdi. ölüm ne apdın dedi. benim ¹⁵⁵gösümü gabartdıñ dedi. bölümüne şeref virdiñ. dedim ki gu'mandanım benim vazifem dedim. ben, tabir gumandanı emir verdi. ben vermiş oldu emiri yaptım ve tek mil verdim. lan git dedi şuna sığara getir dedi. bi çif çorap getir. bi atlet kilot getir dedi. yüzbaşım. konuşma dedi bana. yazıcı gitdi ¹⁶⁰getirdi bunnarı. çoñ dev'rannı geşdi şeyim yani. asgerlijim çoñ dev'rannı geşdi. dörü gonusmalı.

seferin ordayız. allah ırahmedıtsiñ cümle geçmişlere. eset bayatlı da geldi. yedide dedi gonguramız var dedi. bañ gonguram var dedi. amma sohbetiñize doyamadım dedi. ¹⁶⁵bu gün zabaa gadar sizine oturacām. burdan da direk şeye gidecām. garagēciliye dedi. eset bayatlıyı biliñ mi? eset bëyi. belediye rêyisi bālaniñ. dedeñ de var. allah rahmetıtsiñ. musluğa hüsên aam güzel bi söbedaşdı. kerbeladan. şöyleydi, böyleydi falan. orda kurtler gızırğana ¹⁷⁰ya diyo şu apdala bañ diyo ya. gardaşım irëyisiñ biri bir yanda biri de bir yanda. biz de bu düüne oñuntulu geldig-iç bize selam veren yoñ. kurtler. o sayimgiller. aydoanlar falan. neyse o orada ben dedim ki, hüsên a dedim. mahabbeti ortaya düşürmeg için dedim muhabbet karşılıklı olması ¹⁷⁵gerek dedim. dedeñinen de bu kisi bir oturyollar. sandalle de böyle. ben de sedirde yoñarda. orada allah bilıyo

içimi. mustü¹⁸⁰aa döndü böyle, ola apdal¹⁸⁰ölu bi dakka dèdi. bizim burdan da iki bālamacı falan var. dört dene de davulçu mīlçı var dışarda. mısdava çavuş teğ'süf ederim dèdi. teğ'süf¹⁸⁰ederim mısdava çavuş dèdi. biz cemiyede insan isdiyoz. hüsèyin çavuşu dèdi çekemiyen izzetli avradını s.... kendini méydana gosun dèdi. allah seni inandırısıñ. dedesi dikta- tor¹⁸⁵udu. milletvekilleri bile herifin yana selām¹⁸⁵ınan gelirdi. adam vuruludu, baḡ hotlatdım lafı afèdersiñ. ölmesse¹⁸⁵bildirmezdi. ölüse elbet garagola bildirirdi. öle bi adam¹⁸⁵ıdı.

cimşide bi gumara gètdim sefernen de. ço¹⁹⁰işim var onnan. orda yunuḡ birbirimize. halbuki berāber gètdiḡ¹⁹⁰arḡadaş gètdik burdan yaḡ. goçesadan falan¹⁹⁰geldiler. gumar oynāḡan. orda gavḡa ètdik. burıya geldi. tam seniñ dūḡnūñ¹⁹⁰olūya. başçavuşuñ kapıñ¹⁹⁰ōra geldim. mısdava çavuş diyi baḡ bārdı. gèt lan sikdir dèdim. beni kóyūñūze yaḡmiya mı gótürüyon dèdim. gel lan dèdi afèdersin s..... aḡlıñı dèdi. vardım, dabancam da var, onuñ¹⁹⁵da var. o da yèni yapanlardan aldı dabancayı. deḡmereni var¹⁹⁵ıdı ya. sefer 'gurd¹⁹⁵udu. nöbeççileriñ dabancası. bana ceḡerini annadırdı. vardım. başçavuşa gidelim dèdiḡ. alla rāmed¹⁹⁵etsin, benim işim var dèdi. gètmedik. dèdi ki birden bitirmiyeciḡ dèdi. avşara girdik mi benim deḡmereniñ²⁰⁰oriye²⁰⁰bir el sen atacāñ, bir el ben atacām. kapıya gadar dèdi. seniñ sèyid²⁰⁰āmedíñ²⁰⁰ölu var. sèyid²⁰⁰aliniñ²⁰⁰ölu vardı. aslan. o da şofordu. gayli vardıḡ. deḡmereniñ²⁰⁰orda başladıḡ taḡ tuḡ, taḡ tuḡ kapıya vardıḡ. kóylüler de cāminiñ²⁰⁰oriya bir yazı yazmışlar ki her kim bu kóyden içgi içerse, şart²⁰⁵ossuñ ona²⁰⁵böyük cèzā vérecik. kendi kóylülerine, misāfir deyil. bizle seferiñ de dükganniñ dóküntüsü galdı. ḡalmış. hemen var- dıḡ. bi ḡahve işdik. suframızı getiríñ didi. iki ḡarısı var. sufra- yı getirdiler. hani ıraḡı getiríñ dè. dèdi ki sefer sen şart²¹⁰ètmediñ. emmiyeníñ gızı. döndü. şart²¹⁰ètdi gendini. getir lan²¹⁰dèdi avratdan çoḡ ne var. falan dèdi afèdersiñ. allah var dört bèş gişiydik. eses kóyde. bunuñ öteki dedesi de, ḡālib

efendini sözü geçirdi. allah ırahmed_étsiñ. galli getirdi, işdik
ğóşdúk. musdāniñ_oruya vardı. aǵa nérde? aǵa yoh. bizim
kemancı mıs dava, o zaman bālamacı yok ya şı çaliyo. didik
²¹⁵aǵa emmiyenin_oruda. orıya vardı selam vėrdik. sėvi efendi
bizim de vaziyeti belli. içgili adam bell_olmaz mı. allā
rāmed_étsiñ bize şöyle étdi. dedeñ muslu. siz kañın dėdi.
ordan mūsāde isdedi kañdı. bi de geld_emen pėşimiz sıra.
ırahınıñ başına oturdu. annadım didi. sizin düzeniniz içinde
²²⁰kópáñ biri hırliyaçañ didi. adamı düvecām didi. gayli geldi
o'turdu. iki şışe mi ne vardı. onı da onnan işdığ. çodu bizim
şimizin, dörü gonusmalı.

avşarlı etem varıdı. hoca etem. allah rahmet éylesin.
olan bi bāriñ çāriñ gıř gūñü. ğar da geliyo. didim ki yañ bu
²²⁵ne yañaydı bura. çıhdım ki bizim ırahmatlıñ kemalın evin
ōne tek arabayı çekmiş. kapiya şe_éder_imiş. o da ıradiyo-
yu mu açmış? televizyon da yoh da heralda ya. sesinden
duyulmuyo. zoba da éyi yaniyo. bi de vardım orıya, etem
zobanın boyuna vardı oturdu. zoba da nası yaniyo biliyor
²³⁰musun? etem orıya ayānı uzatdı oturdu. hakkının gelini
de hızmāt édiyo. etemin de o yaşıda bi gızı var_ımış. çayı
getirdi vėrdi. hızmātı da ğúzel didi. kızı dėdi olana vėr, senin
olana da ben gızı vėriyim dėdi. ola bi ayāyın üsdüne gel, bi
allahın emrini al bi dėdim yañ. etem seninki olmadıñ bi iş.
²³⁵embiye da'yının da avıla ğóñ ürecekler. o getirecek embiye
dayının_avıla. peki bu kızını hiç mi ğórmieceñ_ğardaşım.
cennet mekān olsun. bu melmeketde muslu, topal_acı, to-
pal_acıdan aldılar dersi de. ondan sōna şey var_ıdı. şāñ
aǵgılıñ babaları ibo var_ıdı. ondan sōna esgi adamlar, bu
²⁴⁰bālānı içinde yaşıyan adamlar dikdator adamlar_ıdı. avılın
çevresini yazdırsaydı yani. ğafası çalışmiyi. adama yéterdi.
çoluuna çocuuna bütün yéterdi.

- **mustafa amca, burda cenaze işleri, cenaze
âdetleri nasıldır?**

²⁴⁵- şimdi allah rahmat itsiñ. bi can kayıboldıñ zaman-
da yuruñ yıharıñ. edirafına tēlafun édeller dışardā_adamları

var_ısa. bekletmeg_ıca'b_étmiyo burda, öle beğ beklede-
messiñ. çüngú morğ falan olmadı için. yaz_olursa. haber
éderiz. haber étdikden sōra geliller. cenāzeyi yurlar yıhallar.
²⁵⁰ahğāmı neyse hoca şey_ıni yapar. duvasını oğur. hakkı_ıızı
hefāl_édiñ. alacā_ıız varsa isdeyin dēr. onun nāmıysa bunu
ben de hefāl édiyom. helallaşdığdan sōna gótürür defnéde-
rik. allah rahmet étsiñ. onnan sōna üçüncü gúnü hoca
cenāze_vinde galır. gelen giden allah selāmetlik vērsiñ.
²⁵⁵doslar gurannı murannı oğudur. onnan sōna da üçüncü
gúnü bir ekmāni vērir. bāzı yédisinde bāzı üçünde.

yēnikóyden vel_ıf_efendi diye bir isim var duymuş-
dursuñ belki. bu adam atatürke uzanmış_adam. allah_ıçin
sōlemeli. hiç bi dere bēyi 'yōğan o adam dere bēyiidi. sātēn
²⁶⁰bālānıñ ilkoğulunu da vel_ıf_efendi rēyis olunca, belediye
rēyisi olunca atatürk góğderiyo. o yapırdı bizim hūsēn
efendiynen. turan bēyin babasıynan. hūsēn efendi vardı.
damādiydı vel_ıf_efendinin. ilkoğulu da vel_ıf_efendiynen hūsēn
efendi yapıdı bālāya. vel_ıf_efendiniñ_ōlu burdan benim
²⁶⁵mekdubumu paramı falan almış. aam góğdermiş. ūrayım
demiş ama o gadar kış ki mübārek. bile gitmiyo. or_ıya variyo
benim or_ıya. bir de elbus'danlı, maraşıñ, bālama elinde aynı
kerem gibi. ikisi berāber geliyollar benim or_ıya. hanı mısdava
çavuş, tab_ıra gétđi diyōlar. ta ordan bi gişi siz oturun ben
²⁷⁰çar_ıyım geliyim. bir de geldi bi gişi geldi seni iki hemşeriñ
geldi didiler. sivil mi? saten sivil gelmeg_ımkāni yoğ o za-
mannar hani. vardıydım orda vel_ıf_efendiniñ_ōlu ha'lid_inen
o şey hacı ħurtluğ diye bi ōlan. hoş geldiñiz sefā geldiñiz. bi
çay yapın. işde yemek geldi yemek mimek yedik falan.
²⁷⁵kaldılar bir_ıay. yol ga'palı. devlet biliyo. ama ben bölük
kumandanna bildirmedim bunu biliyon mu? benim yanım
selāmet oldu_ı için. orda bir_ıay galdı. o vel_ıf_efendiniñ_ōlu
dédijim halit ismi, benim anam āladı. benim asgerlijim yandı.
didim ki babay_ıt bi yüzbaşı bölük kumandanım var_ıdı.
²⁸⁰uzun_āmet diye, bir yēre or_ıya tēlevun ēyledim. tiren dēdi

yārın gelecek. saġat birde. yüzbaşınıñ_orġya vardım. bizim yüzbaşı da tabır gumandanı izine çıġdı. tabır gumandanı vekili. bi de ulu ortüya da oturmuş. vardım oturuyo tabi. başım_inan bi selām vërdim. aleyküm selām dëdi. bunnar ne ²⁸⁵dëdi. hemen ben gonusmadan. bunnar asger dëdim. ne asgeri dëdi. baġdı saçına maġına bir aydır yanımdalar. izinden geliyolar. asger dëdim. neci bunnar? bunnar ġırġ ġúrdür yanımda dëdim. bana niye bildirmediñ dëdi. sâten ipde allaha ġúveniyoum sōna yüzbaşıya. çoġ dikdator yüzbaşı. bana ²⁹⁰da ëmliyet_ëdiyo yāni. ġúvenli var yāni. neden bana bildirmediñ. sâden ipde allah sōna sana ġúveniyoum dëdim ben. sen olmasan ben.... nedir? kırġ ġúrdür yoluñ ġapalı olması dolayısıyla dëdim benim yanımda asgerlik yapıyollar. ölüm ġıtan nêre dëdi. çıġartdı şeyini izin kādına falan baġdı. ²⁹⁵dë ġırġ_elli_úrñ ġeşmiş. elli ġúñ deġel de benim burda bir_ay ġaldı. on ġúñ de burda ġeşmiş. bir dutanaġ şey yaptı sabit dutdu. bu asgerler benim yanımda yollarıñ ġapalı olmaġ dolayısıyla bir buġuġ_aydır asgerlik yapıyor. bölúúmde diye bir lapır dutdu. tabırın mühürünü basdı. kendi imzasını ³⁰⁰atdı. al_ölüm bunu didi. bunu ġóťür. alay gumandanın mı, seniñ bölúún kim_ise, bölúk kumandanın mı, eline vër. he'rangi bi aġsilik züür_ëderse sen mıs dava çavuşa bildir. o bana bildirsiñ didi. ben yardımcı olurum. seni ġurtarırım ölüm. allahıñ_iznile dëdi. yüzbaşınıñ_elini öpdük. gayli ³⁰⁵bunnar geldi. ġóťürdüm bunnarı bindirdim. orġya vardı. bir hafda sonra bir télevon geldi. télevon elime aldım. mıs dava çoġ teşekķür ëderim. allah ırāz_osuñ. getirdim tabır gumandanıñ eline vërdim. baġdı. hadi ölüm asgerliġne devam_ët diye heġbir laf gonusmadı.

³¹⁰ - son olarak bi düġünleri anlatın. okuntucu gelirmiş, hakçı gelirmiş. tura oynanmış, sin sin oynanmış.

- gelirdi yalan dāl. avşarda turayı durdurdum ben. o ġórđúún iki yüz hāne. o zaman üççüz hāne dërlerdi. seferiñ ³¹⁵ġızınıñ düúnne ġëtdim. hamid'yenin. saidin ġarısı. orġya

vardım tura oynuyo kapınıñ-óñünde. çoñ tevatür tura oynardım gardaşım. hani bunnar size yalan olur. cimşitde de òle durdurdum. hacı hulusi diye dikdator bi adam var-ıdı orda. onuñ dúýnne gétđim. elinden aldım turayı fıldırdı. ³²⁰bécelemedi kimse. haťfā garagedikli ahıboz kıóýünde on kıóýuñ adamını allah seni inandırısın durdurdıñ yani bñle. aha diyo, dur diyo, meydandan çıñma diyo bana. bizim kıoylüler diyo motur-unan geliyo diyo. orda da bi tatar-ölu var goçañ bi ölan. arhadaşım-ıdı, camalıñ-arhadaşı. benim ³²⁵değel yani. kãvesinden işdik. dēdi lan sen gó... gúvenemiyon da dēdi dādan gelen-adamları mı beklediyoñ dēdi. ben elinden turayı aldım fıldırdı. tura nası? örne. aħşamdan ıslallar-ımış, tuz-ula. şöyle diñeliyoñ allah seni inandırısın. pantul giyerdim. béle asdarlı. onunnnan kalin olurdu bi'liyoñ ³³⁰mu? sōna iki sever vurdular mıydı, benim bacaam sanki pişmiş gibi. daha on dene vur-ıdersen, yüz dene vur. cāhillijn de boñu afēdersiñ. asıl cāhillijn boñu. tura ne ki turıya giriyoñ? o zaman da adet-ıdı yani.

senin şeyden bir-ohuntu geldi bize şı-asandan ³³⁵allah ırāmat-ētsiñ. çoğ-adāletli dúýñ yaptı. karaca gurmaş masaları. motur garacı değel, biçer garacına. bi atarabası goşduñ. bi goyun atdığ-üsdüne. aħşam-ınan oldu. hüsēn aam. allah biliyo iki el atdı. hani karacın da bāzi şeyler dōkölüyor ya hani. dēdiler ki mıñdar isderseñ dēdiler eli ³⁴⁰fāne at. yalıñız mezeñız dēdiler bērbat-olur. tamam siłā-atmayı yasañladıñ. oturduñ. şimdi anşeniñ-öluna dedeñ başlıyo. şimdi diyo abdılla gelir diyo, karıña sōdürecām diyo. sōsün muslu emmi diyo o da. abdılā da abazlılı koçañ bi ölan. gabadayı bi ölan. bir de gapıdan silah sesi duyuldu. ³⁴⁵hacı taşan da var. hemen anşeniñ-ölu gapıya fırlıyo. karını ikisin de sana vėrdim diyo. deliganlıysan diyo comatde bana laf sōleme diyo. abdıllıya. selamunaleyküm aleykūmselam. hayırlı uurlu ossuñ dúýnúnúñız. a başladı

muslu      lum ahmed senin   arına s  d   ya. bi d  a s  s  n
³⁵⁰d  di muslu emmi d  di.   l   z   de  l mi d  di. anam mı do-
 ordu benim d  di. s  d  remedi. ben d  dim kine sefere,   lum
 ne duruyon d  dim lan. ne   abalım d  di.   lum apdal  lu
   azanca   d  dim. y  r   av  arın   adamı yani. siniye bile para-
 yı sındıramadım. d  ru   onu  malı. vel  sılı da   n sonu ben
³⁵⁵d  dim ki dede  n   inen hasan   aya, ben d  dim ya   bu va  ıt
     di. hava so  du. i  iyog  amma ay onuncu ay.    tmeyecik
 yoh. ben yatac  m. yatm  ya gidec  m didim. sen ka   d  diler.
 biz de ka  arın d  diler. ba   vaziyete. ben ka  dım. d   ariya
   hiyom diye af  dersin  z.   itdim h  ne sa  bi yatac  mı yapm  .
³⁶⁰yatdım. tabi daha yen  . bu da gelmi   p   im sıra. bu  a
 d  dim ki   zi'n   a  ma d  dim. biz de   z  r dilerim yani    ze
   arpan insan  z. coma  atden ka  ırlarm   o insannar. han  
 h  s  yin   avuş, han   musdava   avuş.   itdi. al ba  hiyim on
   i  yi asger.    y candarma. d    n k  yası. on   i   al  yo geliyo.
³⁶⁵bi de k  piya vurdu. h  s  n   avuş, m  sd     avuş burda mı?
 bu da burdayın d  di. ben de bu  a seslenme d  dim. burdayın
 d  di.   lum   apın   a   d  di   ırdırma d  di.   apın   ırarım. i  er-
 deki h  ne sa  bi de vurrum diyo.   lum bira   vurmay  . a  
   apıy  . a  dılar bi de geldi. durun d  dig  elbisemizi giyelim.
³⁷⁰musl    a    tm  . sefer    tm  . evendim hasan   a    tm  .
 bir de coma  at d  dim ki m  dem ma  abbet yapac  sa   coma  ati
   aldırın d  dim od  ya. odayı sermi  ler, buyrun d  diler. bir
 or      td  . hadi gidi  n musl    aya. musl    ay  , bunun dede-
 sini, kafasına el     ni ge  irmi  ler.        de nasret  din  oca
³⁷⁵gibi ters bindirmi  ler. geldiler odanın i  ine. b  le iteklediler.
   etidiler i  eriye so  dular. oturdu   zab  a   adar.

-27-

S  yleyen: (a)   zzet AKAR (72 ya  .), (b) Muammer
 EROL (34 ya  .), (c) Hamdi AKAR (28 ya  .)

Derleme Yeri: K  m  rc   K  y  

Konu: Kız isteme ve düğün âdetleri.

- kaç yaşındasın amca?

- (a) yitmiş_ikine ānadayım? bizim işimiz ānadıñı reşberlik, ekiyoz, biçiyoz. malcılık, davarcılık, ğúcümü-zün yitdijni yapıyoz. başga bi şey yok ki. eyer bóyle oturur⁵durursañ ağacın üsdünde āşamlān ekmek vormeyollar. yaşantı bu. ğörüyoñuz işde, siz zāti gendíñiz de ğörüyoñuz. bóle bakıvirdiñiydi, bu işler bóle.

- köyünüz güzel, ama yolları çamur.

- (a) yolları da çamır, āñadıñı her işleri de çamır.¹⁰çalışçañsan mahanete möhtec_olmañ. çalışmassan..... angaranın vidaydasını ğörünceg_ışdı millet bi şī sanétدی.

- (b) sen şeyi annatdır apçā_ölu. ğiçileri satmış bu, babası bebelere ayañkabı al diyi. bunuñ babası rāmetlik. buña iki tāne ğoca, yaşlı ğeçi vēriyo. bunnarı sat ölüm diyo,¹⁵eve malzeme al diyo, ayañkabı. bu da bunnarı satıyo. iki dene ğarı dutuyo oynatmaya ğóñürüyo.

- sen şimdi eski düğünler nasıl olurdu anlat.

- (a) sen mezerde sival sorar gibi soruyoñ ya.

- (c) hadi la biz gidelim de bu adam da ğózelce²⁰ğonuşsun ya. bizden çekiniyo heralde. ğonuşamāyo yāni. la mañammer bēy sen anladıvirsēne yā sen ğonuşuvirsēne. bañ iççacıñ çayınız var. yatırıyollar, yıkāyollar, posdalayıviri-yollar. irtesi ğúñü ayırıviriyollar, ğalabalıñ_ıçine sürüviriyo-lar.

²⁵- (a) allañ emriyne dúñúr oluñ. allah yazdıysa vi-rivēri. allah yazmadıysa zo'r_unan iliñ kızını alacañ deelsin ya yā.

- (c) hah içik sesin çıñsın sesin.

- sen kendi düğününü anlatsana.

³⁰- (a) la gendi düğünümü ne bilim ben unuttum gitdi. ne diyim ben.

- (c) dúñúrcüler ne didi sana, ne ile tepki vērdi. ile gelir ğól süzüklüsü mü didiler. anlat işde.

- teyzeyle nerde ğörüştün?

³⁵ - (a) nêrde mi górdüm? la nêde górecim yaŭ. allañ emriynen dúñúr yolladım. górmeydim yau. şimdi onnar gaŭdı. sıkı mıydı o zamannarı góruş yōdu ki. şimdi gız ōlanı isdeyō, ōlan gızı isdeyō, şindi birbirini isdeyōlar. señ de dúñúr oluyon bi şiler oluyo işde.

⁴⁰ - **(b) apçāŭolu ben gidiyom benim işim var.**

- oŭlunu nasıl evlendirdin amca?

- (a) la vallā bi şiy yoŭ la bi şiy yoŭ. allañ emriynen everdik. başka ne var ya. ... evi ne isderse alacañ. añađın mı. alacañ, vireceñ, evereceñ.

⁴⁵ - **kız evi neler istiyor bu köyde?**

- ya ortalıŭda giçenleri isteller tabi ya. anadıñ ñı. bilerzik, milerzik daŭacañ anadıñ ñı. getireceñ.

- **oŭlun kendisi mi istedi kızı, sen kendin mi everdin?**

⁵⁰ - gen'dim everdim canım.... o zamanlar ōle yokdu. bi ton zopa varıdı.... gitdim ivil gomşunun gızını añađıñ ñı. benim didiŭm olacak, ben aldım onlar da aldılar.

- **gittiğinde hemen mi verdiler kızı?**

- canım yoluşduk tabi yaŭ bi ay iki ay. anadıñı, gitdik ⁵⁵geldik. gūççūk bōyūŭ dirken Allah da yazmış alıverdik.

- **kız alındığı zaman bir ağız tatlılığı olmuyor mu?**

- oluyo canım olmaz olur mu? gendiñ alıñ. ōlan evi alır lokumunu neyi yiñ.... eliñde olsa altı ay sōna yapañ ya, eliñde olmasa o orda durur bu burda durur. gūñünü buluncak ⁶⁰yapañ.

- gün kesme diye bir şey var mı?

- tabi canım ben düñünü yapacam diyecen. o da onda misāde virise yaparım, misāde yōsa añađıñ ñı yapırmaz. yatak yapacan dir. bilmem ne apacan dir. yorgan dikdirecen ⁶⁵dir. gōñü olmayıncak yapırmaz.

- **eskiden düğünlerde bir hafta yemek verilmiş. burda da var mıydı?**

- varıdı da onnar ğakdı şindi. hakçı gelirdi, hakçıya yimek virillerdi. şimdi ğakdı. yabandan hakçı gelirdi. ondan ⁷⁰sōna hakçı gelirdi, yimek viridik üleşirdik orda.

- **üleşme nasıl oluyordu?**

- yāni iki sufra ben alırdım, iki sufra birisi alırdı aḡadı mı bōle.

- bu hakçı dediğın ne oluyor?

⁷⁵ - yaḡı yaban kōye nişanlılı olan gızlar giderdi..... alır giderdi hakkını. yaḡı gaz guyallardı, bi maşalama yaḡallardı, bi ışık, onuñ edrafında dönellerdi. bilmem ne apallardı.

-28-

Söyleyen: Sami GÖKÇE, 70 yaşında

Derleme Yeri: Sofular köyü

Konu: Eski günlerden hatıralar, birkaç mani, askerlik anıları, düğünlerde oynanan oyunlar, sofular köyünün tarihçesi.

- şimdi yengeñinen seviştijimizde tabi cāhildik, yaḡı genş de'ligalliyiz. afēdersiñ okúzleri önümüze gatiyo, o zaman tarlıya giderken birbirimize baḡıyo, gēriden gēriye baḡıyo. sevişmiye başlayınca da gayrı o saḡ laf atmıya⁵başıyo.

giden şofor dursāna
saḡatini gursāna
mādem bende gōzūñ var
nikāhımı gıysāna

¹⁰ - ben de düşünüyom şimdi tarladan geliken ben buḡ ne cevap vérecem. ban de başladım

giden şofor duramam
saḡatimi guramam
daḡa zamānımız var

¹⁵ nāzifem nikāhını kıyamam

o başlardı. bōle hep de yolumuñüzeri, bōle gidip geliken.

baḡçenizde ğul var mı
ġul dibinde yol var mı
bu aḡşam gelecēm
yataḡanda yēr var mı

²⁰

- askerliği nerde yaptın?

- 'erzurumda yaptım. şofordum. yirmi doğuz tñmen oto hizmet parđındaydđđ biz. sekiz on tñne arabamız vardı. biz yāni senin anlıycān yirmi doğuz tñmene bālđ birliklerin²⁵etini, akmāni, yiyecāni giyecāni bizden sorulurdu. bōle bi kooşumuz vardı bizim.

sin sin oyunu, şimdi atēş yaharsın şōle bi koyun getirsin, odunları yaarsın. biraz mazut dōkeñ, o alevli yanar ne ğūzel bōle, millet bōle bi halđa çevirir. bi tñnesi gelir şimdi³⁰atēşin başına bōle dōner anlıyo musun. ōbūr taraftaki adam meselā hangisine bōle şeaparsa elini galdırırsa burdan sen goşdurursuñ. yētişirseñ,... eer o elinden gurtulabilirse gurtulu, gurtulamasa ayāna bi daħarsıñ bi seksen uzanır bōle balıđ gibi yüzer... yāni toprān üstünde yüzer³⁵adam. hızıynan goşuyo ya. tura da iki dene ōrmeyi ğūzel, danaların ahırdan kirlı ōrmeyi getirirsin. şēden ōreller bōle yūnden ēriller ki sıhı... iki gişi eline alır yāni bōle şey yađı.... ğōñūllū dayah.... dūñne gitdik burdan ... bacāmızda da bi pantol vardı. haydar efendinin dūñnū. ūçeme gidiyo gelin.⁴⁰burdan oħuntulu gitdik dāvetli. vardıđ oraya adamlar ... post koymuş, vura vura çıđartıyoduđ ama. faħat biz de bitiyoduđ yāni. en beyazı zobanıñ iħinin koburu gibi oluyodu. buraya geldik ħūrümüş bacađlarımız.... tura işi kōtū olurdu kōtū.

⁴⁵ ne gadar cehiz vērmişsik. sāmı ğōkçe gızına ne gadar cehiz vērmiş. şimdi iki ūç arħadaş geliyo da emin oluñ sırtımızı dōñyoz ğōrmezçelikten geliyoz.

- sofuların aslı nerden geliyor?

- bunnar bayatdaymışlar. büyük bayatdaymış⁵⁰bunnar. büyük bayatdan şimdi dōrt tñne çıfçı dutmuş aa, kapısına. bunnar dādan, bayatıñ dağandan odun getirillermiş. biri de muķallitmiş. ardıcodunu getirmiş. ardış da yanınca beķ çatlarımış bōle. odunu yahıyo kadın. yēmek yaparken o ardıç çatladıħca hanımın ħintisini yahmış. delik⁵⁵deşigētmış. dēmişler bunu kim getirdi? ardıcı getirene

yıhıyo temiz bi dayah atıyo. bunnarın dördü de babayıtmış. demişler kaçalım biz bu ağanın elinden kaçalım. ordan gece geçiyolar. biz bu esgi kışla deriz. şur'ya geliyolar. bura sazlıhmış böyle. atlarını çağıyollar, yatıyollar. tam güneş düārken⁶⁰ böyle kemiş böyle yarılıp gidiyo. kemiş, orman gibi olmuş kemiş. aynı gólbaşının kemiş var ya. böyle kemiş yarılaraq giderken biri kılincını alıyo diyo ki, yaŭ bu nedir diyo. deli memmet varmış. o gelenlerin içinde. geliyo baŭıyo iki boynuzlu bi yılan. bu vuruyo boynunu kopartıyo. boynuzlarını da⁶⁵ almış hālā boynuzları burda. benim arhamdan kurşun atdılar. iki dene mermi var sırtımda şimdi benim. onun boynuzundan kazımışlar ki içirdiler yāni panzehir diyolar. ... bunnar geliyo buriya. yurt kuruyollar. işde o deli memmetgil falan ānıyo musun, bu bayatdan gelme.

-29-

Söyleyen: Halil İbrahim BOSTAN, 65 yaşında

Derleme Yeri: Süleymanlı köyü

Konu: Askerlik anıları

.....
vallā şimdi diyolar góle inmiş diyolar. bilmiyom yani gidip gelenler de. o esgi vanıñ oralar var ya o galenıñ oralar bütün ev inen dolmuş diyolar. aşşā dōru.... o galee yahın sirke maallesı var ıdı. ya bi góre'cēn ya, şimdi⁵ tam ordan bi baŭ gól görünüyo. vanı'n ordan şe le çıhdıñ mı yola aşşā dosdōru edrafları bütünce gavaŭ. hiç güneş görmüyo yol.

atmış inkılābında biz ordaydık. çoŭ eziyet çekdig o inkılāpda. menderes o zaman şey idi ya başbaŭan. o¹⁰ zaman hókümeti düşürdüler. biz góre'v'deydik. góre'vden geldik bi de baŭdık bütün arħadaşlar hep guşanmışlar 'hazır böyle. bimbaşı didi kine çabıñ didi yemeŭeniz i yñ, bur'ya garişın. soyunmañ tēzātınızı didi. habarımız yoŭ. bi de girdik

yémee yidik garişdıh. sordum arhadaşın birine yaŭ neymiş
¹⁵bu didim. didiler inki'lap var. şindi geldik tabi yemekden
sona üçer üçer ayırdı. sen fiñan maŭleeye, sen fiñan maŭle.
yol aazlarına. ne içerdekini dışarıya çıharıñ, ne dışardahını
içeriye goyun didiler. öle daadıverdiler. bir hafda bëyle sürdü.
vallā ne eziyetler çekdik.

²⁰ aşgalede yedlay galdım. ordan geri vana geldim.
orda da zap çayı var. orıya, gurubaş dı bi kóy var. ordan
mayış almıya gelecēz. halbüse yoharda kóprü var. kóprüyü
dolanmadıh.... didik şu guru... atınan geçelim. hakkāri yoluna
arabalar biner gideriz dıdik. yaŭ tam bindıgatlara, obür
²⁵arhadaşlar gēşdi,... bi adam aldıh yanımıza atları geri gótü-
recek kóye. tam çayı'nı ortasına varınca altımızda at yıhıldı.
gasatıra 'düşmüş. kenara çıhdıh. didim mermiler ıs'lanmasın
didim. soyundum hemen. su dó'kúldü mermilerin ordan.
bağdım gasatura yoh. ordan geri ga'ragola gitdik. ombaşıya
³⁰didik, ombaşı başgalıye télevon itdi merkeze. didi işde er
suya düşdü, gasaturası düşmüş suya di. yüzbaşı da āna-
mamış. santıralciye diyo kine éyce diyo āna diyo er mi suya
gitmiş, bi şiler diyip durüyo ben ānamadım. santıralcı ā'na-
yınca diyo er suya düşmüş de diyo gasatırası düşmüş gendi
³⁵gurtulmuş. gendi gurtulsun diyo hēç. gasatıra gitsin diyo.
şindi bi de o arada bi télefon geldi. ombaşı didi kine sen didi
başgalede yüzbaşı isdiyo didi. aradan bi hafda ne gēşdi.
vardım tabi ifā'de mi alacağ.... vardım merkeze gapıyı çal-
dım. gir didi. girdim didim komtanım ben çaldırandan
⁴⁰geliyom, siz beni isdemişsın didim. sen didi çabıñ hemen
didi, elinde dosya, dosyayı alacañ didi sen burdan ilişjini
kesiyom didi dōru vana gidecēñ didi. o zamanı da niye di-
dim. sen didi orā gidecen. rāmetlıñ babam burda a'damını
bulmuş, torpil yapmış. vana gele'cēmissim, vandan da
⁴⁵gayseriye alacağlarımıñ beni. o arada didi kine no'oldu
didi, nası oldu nası düşdüñüz didi. gasatırayı nası..... didim
komtanım mesele bëyle bëyle. biz ordan o dosyayı

goltuymuza aldıh. tüvege neyi orŷya teslim  tdik. d ru vana geldik. dosyayı verdim. bimbaşıya. orda bir ay ba a hi  ne ⁵⁰vazife  ıhdı ne bi vazifeye gitdim.  arşıya gitsem inzibatlar ya aliyo. didim gidim bimbaşıya gidiyim s leyim didim ya . vardım  apıyı  aldım. didim komtanım ben geleli bir ay olŷyo. ... ar ada ları  y m ni yiyom. beni bi   re ve   ndermiyo uz. ben d dim b le duruyom nas  olaca  didim. beni ⁵⁵ya bi   re ve   nderi  didim. ar ada ları  etm ne b li sebe  olm yim didim. tamam didi ele sen git didi. gitdim aradan ik       n    di. ondan s na didi kine seni didi   ye v rec m. istikb rete. didi istikb rete didi polislerden didi   rev yapaca  didi. iyi didik. istikb rete bizi ayırdılar. biz d rt ⁶⁰candarmaydıh. iki de polis var dı. me erim biz de   ye gidec mi sik, pusiya....      z giderdik bi derŷye. araba, cip var dı polislerin. a amaca yatardıh. a amdan s na giderdik pusu yatac mız y rlere. oralarda yatardıh. za  anan ı ı ha-na, ı ıdıh dan s na gene aynı gider ba ha bi derede yatardıh. ⁶⁵bi de   ce bi b y  k kamyon geldi. c viz y  l ym   gamyonda. polis didi kine ba     ne di  ı  da ara didi.     ne  ı dım c viz inen y  l  gamyon. ben nası arayım gamyonu.  indi orda bi  ilik yapıdıh ya .  uvalı   le kesdim. cevizi  abitlar var dı. ceplerini doldurdum. sırt  antası ⁷⁰var dı. onu doldurdum. bay  indirdim a   ya indirdiydim. m mı   bi d dim bi  iy yo  didim ya . iyi didi, indim a   ya. ama o adam da  ızardı.  le bi  i yapıdı mıydı polis be   ı-zardı.  le ap  sli namazlıydı. hi  namazını bıra mazdı. ney-se aynı pusu y rlerimize gitdik. ben ondan   le om m tre ⁷⁵ adar  tede duruyom. o benden ayrı dur yo.   ce bo at-dım orŷya. tabi zabah oldu.  teki ar ada lar da geldi. cibe bindik. gidec miz y re gitdik. yatmiye. onnan s na bi de fikri var dı polis. oturu an onlar bosdan didi yav hi  bi  i didi dek gelmi didi. ...  urda  elence yaparız yiriz filan ne didi. ⁸⁰ indi biz beride durudu . onnar   ride durudu.  indi  a a cı onnarı       zaman onnar hi  m d hale yapmaz-lardı.   ri d n   de. onnar m d hale yapardı. biz burda dur

emrini, işāretini vērīrdik, arama var dirdik. gēri gaçarsa on-
nar ordan çevirme yapardı. bu şekilıdı. vallā fikri ābī didim.
⁸⁵yaū ben didim ceviz aldım. pusu yérinde galdı.
mahmūdābiniñ gorhusundan dijm getiremedim. yoh yaū.
dur sen didi. vardıñ çadırıñāzına. mamıdābi didi yēmēmiz
bitdi didi biz gevaşa gidip didi yémeklik getirecēz didi. e gidıñ
didi. cibe bindigıkimiz. gevaşa geldik. yımırda, zēytin,
⁹⁰pēynir, etmegıaldıñ. pusu yérine vardıñ. onnarı aldıñ ce-
vizleri. geldik māmıdābi uyumuş çadırıñıçine. şēle
selāmete çıhdıñ. kırıyoz yiyoız öle. yirkene tabi o da gaħmış.
yalan sōlemeyim de gāli ikindin namazı mı gıldı, ölen namazı
mı, apdesini aldı, namazı gıldı... gelıñ didi yēmā hazırlañ da
⁹⁵didi vahıt gēçıyo didi. yēmēmizi yeğlim didi. hindi ordan
gaħdıñ geldik. şüpelenmiş. bunnar diyo bi halt yapıdılar dıyo.
orıya toplandılar dıyo. bunnar bi şiler yapıdı dıyo. biz içer-
deydik yēmeh hazırlıyoz. o dışardaydı gitmiş orayı górmüş.
gabıı bēle yıllmış orā. bi de geldi benim gulahlarımndan
¹⁰⁰dutdu. ben didi saā her zaman tembih itmiyo muydum. sen
niye bēyle yapıdıñ. dim yā işde māmudābī didim yapıdıñ bi
cāhillik didim yā. bi daā yapmam ne didim. birez ceviz
galdıydı yimedi. çoñ dōrūādamıdı. üçay istikbāretde
galdım. onnan sōna tekrar gene vilāyete aldı merkeze beni.
¹⁰⁵merkezde górev yapıdıñ. ya işde lüzumsuzuñ birisi bi lü-
zumsuzluğ yapıdı merkezde. bizi dutdu cēzā evine vērđi,
nōbete. ben didim kine kumandanım ben başgalede bekle-
rim didim, bēşāltı ay didim. fazla gonusmañ didi, dōru cēzā
evine. biz bi cēza evine gitdik de om bir ay cēzā evinde
¹¹⁰galdıñ. obirlerini değşıyolar, garagollara vériyolar, bizi
vérmıyolar. dōrdümüzü. gine vardım bi, dim komtanım daā
bizim cēzāmız yétmedi mi. tesgiremize az galdı. bizi ya
garagollara ver, ya merkeze ver. hadi didi daā cēzāñız var
didi. gitdik. aradan bir ay sōna bi yazı geldi. işde ipraım
¹¹⁵bosdan, fılanca, fılanca merkeze. ötekilerini garagollara.
kazālara daatdılar. biz gine merkezde galdıñ. asgerliğ mer-

kezde bitirdik. bizim ğúnümüzde bêyle anarşit yödu. kaçahcı varıdı.

lamazgirt didijm kóy var ya. bi çocuk geliyo bizim ¹²⁰merkeze öle bi'zınen samımiyetliĥ guruyo. biz didim, didi ki arĥadaşıñ birisi yaı di bu çocuĥ bizinen bi samimiyetlik kuruyo ya didi maĥkaĥ bunun bi işi vardır. aradan bi hafda gėşdi. çocuĥ gine geldi merkeze. bunu çardıĥ. gelıele yaı. senıñ derdıñ ne gelip gelip gidiyon bize samımiyetlik ¹²⁵kuruyon. didi ki ābiler didi. ben bi gız alıp gaçacām. beni didi yaĥalamayıñ ğórürseñ didi. vallā bēle açıĥ gonusdu çocuĥ. şindi ölan gızı isdiyomuş. gız da ölanı isdiyo. başĥa birisi gıza dúñúr olmuş. bu ölana vérmemişler. dúñúrıolanıadam dimiş kine kilōsu biñ lira dimiş. gızı ¹³⁰dartacaĥlar kiloya ğóre para vérecēmiş. gız da atmış kilo gelmiş. dartmışlar. atmış biñııra. şindi o arada bunnar içerde o bazarlı yaparĥana gızınanıölan gidıyo. biz de merkezdeyiz. bi de gēce gelen oldu bekci. didi işde çoravaniz kóyünde gız gaşdı. orıya gidecēñız. guşandıĥ, başçavuş ¹³⁵ile gitdik kıoye. ölan almış gitmiş. iki dene yardımcısı varıımış. gēşden deliganlı, onnarı da tanırdıĥ. onnar kıoyden dışarı çıĥarmışlar ğeri dönmüş gelmişler. didiler bunnar yardımcısı.... biz bunnarı aldıĥ geldik. ölanlara sorduĥ. didik arĥadaş yani gitdiz siz de yardım itdiñiz mi. he didi. itdik ¹⁴⁰didiler. bunnarı getirdik, nezārete goyduĥ. zabānan biraz sōna tabi çocuĥlar mahgame neĥ gitdi bıraĥdılar.... şindik aradan bi sene gēşdi. ölan bi ara geldi bizim yanımıza. didi sizi, yani beni tanımış. didi başĥası olaydı belki beni yaĥalardı didi. seni didi tanıdım didi. ben, sen aşşādan ¹⁴⁵gēşdiinde biz gayanıñ yanda çalıñıñ arĥasındaydım didi. bi sene gēşdi ölanıñ çocuı olmuş. onnan sōna ğeri kıoye gelmek isdemişler. gızın babası barışmamış. ölan şıye gelmiş. vana gelmiş. vana gelince orda ğörüyolar. ölanı yaĥaladıyolar polislere. polislere yaĥaladınca onan sōna gidiyolar ¹⁵⁰ġadını getiriyolar. çocuı olmuş, gucaandāmiş. mahgameye giriyyolar hākim selbes bıraĥmış. bi de geldi. didi gurtuldum didi. asger gidiyoz ġāli didi kıóyümüze didi.

sinamacı varıdı. bi gapalı sinama varıdı. bi de açılı vardı. o sinamacı gardaşınıñ evini polisler arama¹⁵⁵yapmışlar. gardaşınıñ evinde. esgiden şeñe grem dirdik, yā olurdu. ufañ kutusu şeñe. o gutunuñ içinde ecicik şu dir-nañ ucu gadarı şı bulmuşlar. afyon bulmuşlar. evine arama yapmışlar o sinamacı şefik bēyīñ gardaşınıñ evini. hinni bunu o gardaşı gaçmış. gaçınca o şefik bēyi getiriyolar.¹⁶⁰diyolar gardaşın evinde bunu bulduñ nēreçe gitdiyse bul. o da dīyo yañ ben nērde bulim gardaşım benden ayrı. dirkene bunu dutdular cēzā evine aldılar. cēzā evñe alınca bir ay gadar yatdı. bi ğún mahkúmlar diler şeñe gidecek, hamama gidecek. şimdi tam onuñ evúnúñ óñünden gēçecēmişik. didi¹⁶⁵kine yañ didi tam didi benim evúñ óñden gēçecēñ didi. ordan gēçerkene didi beni di bi eve birañha'mañ mı? yañ birañmıya birañır da didik hadi gelmesse biz na-apacāz. yañ gelirim didi yañ. söz bir allah bir didi gelirim didi. şimdi çıhana kelepçē vuruyoz. tabi de üççüz yirm bēş mi ne¹⁷⁰mahgum varıdı. te şeñe uzadı gitdi. onu soña şıdcēz yani onu başda ğótürecēz. tek-kalacañ kelepcek vurmıyacāz. öle o şekil gēriye çıhartdıñ. tamam mı, tamam. yörüdüñ. tam evñ yanna varınca didik az şurdan bagalım. hemen içeriye girivērdi. şeñe gēçiyoz ordan. vardıñ tabi bāçiye hamama¹⁷⁵vardıñ. banyo yapıdılar. başcavuşuñ da habarı yoñ. banyo yapıdılar didiler kine banyo bitmiş haydi çıhacañ. mahgúmlar. çıhana kelepce vuruyoz. bēle uzadı ta onuñ evúñün óñüne vardı óñ taraf. en soñunda da onuñ orıya varacāz. en soñu gine o çıhacañ. gor'huyoz da bir yandan. çıhmassa iş kófú.¹⁸⁰biz de yörüdüñ tamam mı? tamam. bi saydılar tamam didiler. arhadaşınıñ, habarı olan arhadaş saydı. tamam kom-tanım didi. hadi yörün, tam hakkat didiñ gibi evúñ-óñe varı varmaz-emen arhadan, arha orıya gelince çıñdı-emen ordan karışdı. gayli ğófürdüñ cēzā evine bir ay yatdı adam.

Söyleyen: Ali Rıza ÖZCAN, 63 yaşında
Derleme Yeri: Sırapınar köyü
Konu: Kız isteme ve düğün âdetleri

annenîñ babanıñ rızası da olursa tabi gızın da isdee var. ısa vèrillerdi. efendime sđleyim. aħşamleñ bi aaz datlılı yıllar. ondan sona bi nişan yapılır. taħı dahılır. nişandan sđna dđğün olurdu. dđğünler esgiden bi hafta olurdu burda. şindiki ⁵dđğünler dđğün oldu da belli dē olmadı da belli deē neden belli deē. esgide sālî gúrñeri oħuntu gelirdi. çarşamba gúrñ kına yörüdülerdi. pèrşembe gúrñ ðleden sđna haħ çıharıllardı gelen ... on sđna tâbi dāmatı misāfire teslim ideller. o onuñ namazını gıldırır. otuz.iki farzı ðredir. biliyosa bilmedijni ¹⁰ðredir. ondan sđna daēlırdı. faħat koñşu kóylerden gelen oħuntuları, bunu góñşu misāfir olaraħ kabul iderdi.

- hacı dayı çamur mu gariyolar orda

- he çamur gariyolar. burda bu misāfir üç gúrñ, dört gúrñ galırdı. kóyde bir deliganlı başı olurdu. deliganlınıñ yāni ¹⁵bi başkanı olurdu. aħşam oldu muydu siñ siñ oynallardı. siñ siñden sđna daēlıllar odıya toplanıllar maēbbete oturullardı. aħşamdan sabaha gadar gúrñ dđñāna gadar maēbbet. iderlerdi. odada çıt çılmazdı. o bi kişiniñ. emrindeydi. deliganlı başınıñ. emrinde olurdu. bu ne ²⁰olurdu soñunda, sabah oldu ñuydu, gúrñeş dödu ñuydu daē hālen de dillerdi. içgi ðle masalara gonup da herkeş gendi başına içmezdi. birer kız bđle içgiyi daēdıllar. bi dene kara bālamalar vardı. şindikiler gibi bđle zangır zungur yōdu da. orda sabāleyin kaħılırdı bi halay çekellerdi. sılāh atacāsazaħ ²⁵o zaman atardı. sabahleyin halayda. sılāh da bēline gor. kimde misāfir. halı iprāhim gótürür misāfirini yatırır, yēmeēni yēdirir, çayını içirir. benim ise gótürür misāfirimi evime yatırırım. böyleydi. şimdi öyle deyil mālesef. o düzenner tamāmen 'bozuldu. bi de adam geliyo aħşamda şōriya bi ³⁰bālamaynan bi anfi dahıyo. sabaa gadar milleti de

raatsız idiyo. yāni o maabbete giden de oluyo gitmeyen de oluyo meselā. efendime sōlüm. kimiñ geldiñ, kimiñ düüncü mü olduñ, düüncü olmadıñ. birez de şindi şey çıñdı. otomatik bēşli silahlar sekizli silahlar çıñdı. tañır tañır... zabañ gadar. ³⁵yāni bu şekilde bozzuñ bozzuñ gidiyo vesselam.

-31-

Söyleyen: Rasim UYAR, 65 yaşında

Derleme Yeri: Tohumlar köyü

Konu: Köyün tarihçesi

vallā ben on on bir yaşımda tohumlar kōylü olduñmu bildim. dañ evelisini bilmēyom. dañ evel de buranın ne olduğunu da bilmēyoz. biz burayı kōyümüz olaraq döduñ anamızdan, kōyümüz olarak, tohumlar kōyü olarak bildik. hālā ⁵gurulalı kaçıncı asır dönmüş gitmiş hālā kōy hālā kōy. tohumlar kōyü giçiyō. ben saña didim ki benim aslım ısdambıldan gelme didim hepsi gūlūşdı. hañiñaten bizim aslımız ısdambıldan gelme.

-32-

Söyleyen: Mustafa UYAR, 62 yaşında

Derleme Yeri: Tohumlar köyü

Konu: Köye cami yapılışını anlatıyor.

elli elli bēş yaşıımızdayız, bizim dañ şurda bildiğimiz bu kōy hakkında bi şey yoñ. bizim esgi cāmimiz vardı yoñarda. biz burayı, kōyümüz burıya karar vėrip burda bēş hāneniñ bu cāminiñ olduñ yerde bēşāneniñ evi vardı. bēş hāne ⁵yāni. bēş tāne tam tañım ev varıdı. biz buraları om bēş gūnde bu cāminiñ sādece yerini temizledik. om bēş gūn üş tāne yeseniñ arabası bi dözer om bēş gūn bir fiil hiş durmadan burayı anca temizliyebildi. işde ev varıdı yñıñtı, aynı şu evlerin yñıñtı gibi. şo yoñardaki evler var ya bañ. çatısı

¹⁰olmıyan evler. aynı öleydi. üç hâne yâni üç hâneniñ yeri vardı burda. onnarı om bês gúnde temizledik kaldırdıh. om bês gún sōna dēdik ki inşaatımız yarı oldu. ondan sōna da yürüdü gitdi. bi buçuñ senede biz bu şiyi, bu eseri tam bi buçuñ sene yâni. dohsan dörtüdü, dördüncü ayda başladıh, ¹⁵dohsan bêsñ sonunda bitdiydi.

- üst katı niye kullanmıyorsunuz?

- cemaat az oldu için altına giriyoz. altda gıliyo. yuħarı çok gıñış biliyo musun? altda da galoriferimiz devamlı yandı gışın.

-33-

Söyleyen: Mehmet UYAR, 63 yaşında

Derleme Yeri: Tohumlar köyü

Konu: Köyün tarihçesi, kız isteme ve diğün âdetleri.

- tohumlar ismi nereden geliyor?

- bu köyde tohum bol olurıumuşıumuş. ondan tohumlar gomuşlar.

- sizin türkmenlerden icik cinsi var.

⁵ - her köye bir şiy, meselâ şurda garaşanlı var garaşanlı diyolar. kómürcü var kómürcü, evciler var evciler. gelmişler burıya iki dağarasına girmişler. işde esginñ adamı. biz de burayı gopardıp da bi yana gidemēyoz. işdi bizim kókúmüz yâni timen bizim amca o'lur da bizim meselâ ¹⁰kókúmüz imam'lıñan gelmiş. gānıcıolu olaraħdan ankarıya yirleşmişler. ankarada dedelerimizñ baĵ bāçası meselâ evi varıymış. adam öle gelmiş ondan sōna burıya da nası geldi ordan burıya, nası góçıtdi. oraları bilmēyoz. orda tapılı yılllerimiz varıdı, satdıh savurdu... meselâ bóle gelmiş bu ¹⁵kóy bóle toplanmış yâni gurulmuş. yayla gibi bi yirimiş. işde bizler bilmēyoz tabi.

gelir allahıñ emrini añar. seniñ gızıña ölumu isdemiye geldim dir. bi sever gelir gider. allah yazdıysa ne diyim

derim. o da cenāb-Allah tarafındañ olursa ikinci üçüncü²⁰ geldi miydi birez yorarım adamı. ondan sōna gōnüm çekerse tamam. gızıma sorarım. gızım isdeyon dileyon mu? annesi sorar ben soramassam. yuut bi yahını. o da isdēyom dirse olur bu iş hocam. isdemēyom dirse orda iş olmāyo.... vallā işdi diyom ya o isder şuñu yaparsañ kızıma şu gadar²⁵ dañı dañarsañ, şunu yaparsañ dabi var gúç isder. o da döşünü döver iş bitene gadar. tabi hepisi kabîl dir. zamanda da yapıyo. sōna evine de gófürünce olan gandırıyo boazında da sağıni alıyo, kúpeyi alıyo. araba alalım altımıza diyo. beni soyduñdan kili. anayı babayı soyduñdan kili. onnar³⁰ gendi kavalalarında onnan, bizim yapıdımız paraynan bi iş yapıyolar.

- başlık parası var mıydı eskiden?

- esgiden var-ıdı. şindi gız evi isder olan evi alır. A'dan Z'ye gadar neyse. gız evi eñer öluña gızına bi şey³⁵ yapar. şimdi dūñúrlük bitdi miydi bi aaz datlılıy diriz biz lohum neyse alıllar geliller. sekiz on kişiyen onu orda bi gún bitirriz. son dūñúrlüñü 'bitirriz. ondan sōna adam nişan yapacāsa nişan yapar, bir ay sōna dañısını dakar. bu sürüzün bi hāli gider. tekrar gelir arñadaş ben dūñ yapacām ne⁴⁰ diyoñ. ben de di'rim ki gendin mūñāsip, gendiñi ayarladiysan dūñününü yapabilin. her şey cibe dayanıyo. cibin bol olursa sen gızını vērmişsiñ mecmuru dūñü de yapıdıracan.

- eskiden dūñünler nasıl olurdu?

- esgiden deyiş-ıdı. şimdi bi sözümona davîl getirir.⁴⁵ dūñüne başlarkana esginîñ dūñünleri... esgiden bir hafda davîl çalınırdı. şimdi oluyo iki gūñüñ içinde bitiyö. cumartesi başlāyo bazar dūñüñ bitiyö. esgiden dūñüñ başlayacā saman bi, dūñüñ-ıevi bi yimek viridi evelā. danışık yimege dērdik. kōy halgına, ordan kime kōyü oñuyacāsa edrafdan misāvir⁵⁰ gelecēse onnarı sōlerdi. onnarı goñşular kōy kōy alıllardı. gelen bir havta dururdu. dūñüne başlangıçında havtada üç öñ dūñüñ övi yimek viridi. şimdi bi pisgüet dādıyo. haci a dūñüñ yapıyo, bi pisgüetinen bi guru çaylan dūñüñ bitiyö. esgi-

den tam bir havta dúún övi yimek viridi. ðle davılı da gelirdi. ⁵⁵sazı da gelirdi. gızı da gelirdi. burda odalar vaırdı... benim babam varıdı, geşleri guymazdı odıya bārıllardı. senin babañ bizi guymāyo dı beni dövellerdi. ufādım ben de. onnarın yanna ben de varıdım. delikden bañiyim diyi. babam da e'feymişimiş. kuymazdı bebeyi. babamın yüzünden çoh ⁶⁰sopa yédım. babañ beni guymāyo diyi. meğrim girmiyecēmiş. şindi arhadaş geliyo hocam misāfir. şimdi şu bebe yir virmeýo. ama esgiden ðle bi şiy, geldi ñiydi bóyüklär dutar atardı golundan dışarıya. misāviri alıllardı içeriye. şindi misāvir ayagıaltında galıyo. bizim geşler kalkmāyo, yir ⁶⁵virmeýo. bizim de varmaya hiç canımız isdemēyo. şimdi dúún oluyo mu, olmāyo mu, gelin çıkarhana bi varıyo bi bañıyo şordan.

- gelin evden çıkarılırken neler yapılır?

- şindi arabayı süslēyo. tañsiyi. burdan ⁷⁰olanıevinden çıkarhana silah atarahdan varıyo. gelinin gapısına. ordan gelini arabıya bindiriyoz. yohardan aşşaa bi tur idiyolar. bi de o gelin gelene gadar burıya, odanınöne iki sandalle getirir burıya. gelin eve iner. burda elbisesini giydirir güvėnıñ. burada comatın içinde. burda güveç bi el ⁷⁵öper comatınan. toha yapar. ondan sōna burda dağdırız. herkeş şeye gider. güveyi de arhadaşa teslim ideriz. gótürü aşama gadar bunun yanında durur. yassıda cāmiye getiriz. cāmide namazı gılar. ondan sōna hocayı alırız. hocaynan berāber eve gideriz yasıdan çıkınca. hoca orda nikahlarını ⁸⁰gıyar. ondan sōna orda işi bitiriz.

- ne ānadacañ. şindi bi şiy sordu ñuydu, siz esgi gavassıñız, giri gavassıñız diyip çıkıyolar işdi. şimdikinin geşleri ðle. siz esgi gavassıñız, siz ne ānarsıñız onnar diyo.

-34-

Söyleyen: Kenan DEMİREL, 63 yaşında
Derleme Yeri: Yörelı köyü

Konu: Kız isteme ve düğün âdetleri

- eskiden bu köyde düğünler nasıl olurdu?

- düğünler şimdi iki geş birbirini isdedij zaman anne baba olarağ dúnúr gideller. Allah yazarsa bir datlılığ yêrler. bi yüssük dağallar barmāna. ondan sōra bu bi zaman gider. ⁵olan evinîñ eline para gēcip de düğünü yapabilecē zamana gadar durur. ondan sōra gelir dēr ki hısım ben sağ Allahıñ emri düğünümü yapacām danışmıya geldim. neyse eksijimizi alalım. berāber gideller. neyse icābıden eşyayı alıllar. gelir kōye bi dāvetiye vēriller. kōye buyrun édeller. ondan sora ¹⁰gelir çalgısı başlar. efendim düğün bazar pērşembe gúnleri biter. allāñ emri iki genş birbirine mafıç olur. esgiden şimdi düğün başladı zaman temsilen gelir. cumartesi gún veyāt bazar gún başlar pērşemiye gadarı gapıda davıl çalır. vatandaş haleý çeker. gúleş gúleşir. tura oynar. géceler siñ siñ ¹⁵oynar. böylelikle zaman geçerdı. oyun çıhardırlar. bi hafda böyle devam éder vatandaşın hizmeti.

- bu sin sin ve tura oyunu nasıl oynanırdı?

- şimdi ateşi yağallar şeñle bi boşlaa. ateş gabarır. vatandaş gelen oğuntulu goñşu birikir orıya. gider bi tānesi ²⁰ateşin başında döner böyle. ordan meselā ben dönüyim. sen gelir beni guvalarsın. duta bilirsen bi yumruğ vurursun. dutamassan gaçarsın. ondan sōra sen dönersin orda. ondan sōra hocam gelir seni guvalar. böylelikle orda vatandaş bi iki saat mağabbetini yapar.

²⁵ tura oyunu da eliñe iki dene guvvatlı zopa alırsın. doğunmuş ip. örme diriz aslında. ondan sōra davul çaldıhca ikimiz de bi araya geliriz. sen bağ ben sağ osanana gadarı. canıñacıyana gadarı. góñúllú zopaydı bu. bu bacaañ öle olurdu simsiyah böyle ayağkabi gibi. filanca iyi oynemiş. ³⁰amma tura oynayı ha. orda cannın yanıp da zopa yéyip onún zopa yédijini ðğ garşı unudiy yāni. veyā iyi denecek adam iyi oynayı.

-35-

Söyleyen: Ahmet DEMİREL, 69 yaşında

Derleme Yeri: Yörelî köyü

Konu: Köyün tarihçesi

- ahmet amca bu köyün kurulduğu zamanı biliyor musun?

- bilmeyom. yalınız altmış üçde muh̄dar oldum buriya. k̄oyún bi arāzisi varıdı. mahkemeliḡ olduḡ. içişleri⁵baḡanl̄ıyndan dörttüz otuz sene olmuḡ bu k̄oyún t̄arihini gurulalı. onu çıhartdırdıḡ. başḡ da bi şey bilmiyorum.

- tarla meselesi neydi?

- arazimiz varıdı bizim şu k̄rşı ebilaz k̄oyüynen dāvāl̄ıḡ. k̄oyún merāsı. onun için çıhartdırdıḡ yāni k̄oyún¹⁰t̄ariini isdediler. o k̄oy mü esgi bura mı esgi. burası gadim k̄oy çıḡdı. onunḡu yēni daḡ.

-36-

Söyleyen: Nazmi GÜNDÜZ, 82 yaşında

Derleme Yeri: Üçem köyü

Konu: Askerlik anıları

bin doḡuz yüz gırḡ üçde asgere gētdim. nisan ayınıñ yēdisinde burdan yörüdük. 'angarada dört ġún mü ne seferi savḡ diyi isdasyonda şey varıdı, binā varıdı. orda yatdıḡ. aldılar kara tirene bindirdiler. maḡandız. şindiki hayvan⁵mayvan yúḡlenen tiren. isdambola gētdik. isdambıl̄da sultannahmet cāmisinde doḡuz ġún yatdıḡ. oralara şey gomuḡ asgeriye somya gurmuḡ. ekmek vērdiler ekmek de git ha ekmek yoḡ. ... ondan sōra ordan bizi aldılar. tırakyaya çatalcaya. çatalcaya vardıḡ, çatalcada taḡsim itdiler. e orda¹⁰asgerl̄ijimizi yapıdıḡ ama nası yapıdıḡ. ekmek yoḡ. yirmi dört saḡatda şu gadarı bi ekmek vēriyiler. yuvarlaḡ büyük topaḡ bi ekmek. ... karavana diyiriz ya. yēmek geliydi. yēmāḡ kaḡıḡnan yirdik ... ismet paḡa şeyıdı, rēyisi cumurıdu. allāñ

yõmiye gún tırahyadaydı. bi kilotlu pantulu vardı. bi de bizim¹⁵bu şapkalardan daha böyüünden bi şapka. her gún gelirdi orıya. tevtiše. alman harbi vardı. ikinci dünyā harbi vardı. çoñ sıhiydi. yāni õle şeyııdi. dört sene asgerlik yaptım. dört sene doldu bırañmiyeler. ümüdümüz kesildi yāni gelmiye de. dört sene sõna bırañdılar asgerden geldik. asgerden²⁰gelenden sõra evlendim.

- düğünleri hiç anlatmadın amca. eskiden düğünler bir hafta sürermiş. neler yaparlardı bu bir hafta boyunca.

- şindi bir hafda düün olurdu hakkatden dõru. yāni²⁵şēle davıl gelirdi başlardı. cumā gúnü bayrağ kaldırıllardı. yemek vērirdi halka. yāni kıyú'ñıadamına. şimdiki mēlūd oñuyan gibi. işde fısdıñ, şeker bi şeyler dağardı. bayrañıñında oynallar. ci'ridıoynallardı. ata bi'nerdi, harman yeri şu dõlekde. düünde bunnar olurdu. gına yañar³⁰gadıñlar. erkekler gızıevinden, õlanıevinden yatañları omzuna gor alır góñürüller. gizıevine gollardı yāni. ordan da geri alır burıya getirillerdi. silah atarağ bilmem, düün iderek şēle düün olurdu.

şimdi üçemıñ aslı şēle bañ. bu herkeş bilir buñu. her³⁵yēr õle de. ortaasyadan gelme. horasandan gelme bu kıyú aslı yāni. ordan ayrılmışlar evelā 'maraşa gelmişler. maraşdan bu sever kasdamonu, emirdā, bilmem nēre, nēriye bölünmüşler. ordan gelen türkler, buruya da bi bölüü gelmiş. buralarda işde aşaa şeylerde bu kıylerde şu tarafda kıyler⁴⁰var. oralara yerleşmişler. fagat bāzan içinde yabancılar var. 'irandan gelme var burda bi hāne, tabi o şindi bitdi de. o kığ hemenıemen buranıñ şeyi yāni.... türkler ortaasyadan dağdıñ sırada bunnar da burıya gelmiş. burıya geldıñde üçem kıyünü gurur. üçem kıyü zāten bu kıyüñıoldu yēr⁴⁵suyun, bizim suyun geldıñ yēr. esgiden ermeniler değ de, onlarıñ şeyleri varıorda bāzı daş maş eserleri var. rumlar. bāzan orda bi şeyler çıñıyo. daha esgiden onnarıñ yēriyimiş. yoñarısı, buralar dāl. şu arñada bi yēr var. onnar da ordan

gelme. biz es'gilerden duyduḡ. ben bilemem de yāni esgiler
⁵⁰ōle dēr. şu āṣī'hōluna dūūne gitdik. gelin getirecāáz. onnar
da yēre bi gazzıḡ ḡaḡıyiler. o bizim burda pek yoḡ da. urgan
bālīyi bir. bize o urganları dutduruyar içerden. onlar da elle-
rine birer urgan almıṣ. ḡōyā onnarı vuracāz dutacāz da. biz
gurtulacāz imkān var mı? urgannan vura vura gelmiṣ
⁵⁵sırtlarımız, bacaḡlarımız yara oldu yani. ōle kōyler varıdı.
gelin almaya gidenlere yapıyiler. her yāni kim olusa olsun.
her kōyde deḡ bu da. işde biri o kōy bi de bu kōy. burda
ḡórdüm ben. burda bizim, benim aḡlımıñ erdiḡ. mahmatlı
koyünden burıya gelinı almıya geldiler. biz de çocuḡı yani.
⁶⁰bi direk dikdiler. aa şu direkler gimi bi direk. o dirāā de bi-
zim burda yāni kōpek eniḡ, ölmüş kōpek eniḡ var ya. kōpek
eniḡni bāladi. aṣṣa dōru sallaniyi enik. şindi o dūūnde gelin
almıya gelen adamı ḡaḡıyi, ben geḡn almaya geldim de, gel
diyi. bēle urgannan ḡekiye orıya o eneḡ āziynan varacaḡsıñ...
⁶⁵eniḡni āzi zāten aṣṣa dōru sellası aḡıyi. ölmüş. ōle şeyler
yapallardı.

bizim bu kōyde abidin diye biri varıdı. geṣ deliganlı.
yiniyapan kōyünden de biri bu kōye niṣanlanmıṣ. niṣannısını
ḡórmıye gelmiṣ. yāni ḡonuṣacaḡlar yāhut ḡörüṣecek. bunnar
⁷⁰duyūyo deliganlı, yanna da ikı üṣ tene adam topluyu. o
adamı yaḡalıyollar. şurda bi depe var, sivri depe dērik biz.
kānınıñ tekerini orıya yuvarlaya yuvarlaya ḡıḡariylar. dōrt
bēṣ ḡiṣi anca ḡıḡarır yuvarliya yuvarliya. yo'ḡuṣ ya orda
adamı tekere bālīyi, baṣ aṣā biraḡıy. yāni 'bōle ādetler
⁷⁵varıdı. dūūnler 'bōleydi. kó'tüydü.

ben ḡavuş gursuna gitdim. ḡavuş kursunu isdemez-
dim. yāni ben ille gēri gidecām dēdim. orıya gētdim ḡavuş
gursunda. orda bi bölıúúñıemrine vērdiler bizi. o
bölıúúñıerleri biz ombaşı olaraḡ gētdik bize yumuṣmuyur.
⁸⁰yāni, şunu yap, bunu yap, o da benim biraz şeyime gētdi.
yaḡı naıabacām ḡavuşluḡı didim. gēri gidecām. gēri geldim.
ben ombaşıyıdım, yazııcıyıdım. bi ḡavuş vardı şeyli, 'bitlisli.
şimdik onuyınan dartıṣdıḡ bi. baā bi şey isdedi. baā bi gutu

vér didi. ben dèdim nası vér'irim saǵ ğutu filan falan dèrken ⁸⁵gaħdı baǵ hucum_étđi. haţfā vurmıya gaħdı. ben de ⁹⁰ğ debboyuñ_ichinde, debboyuñ_ichinde de no_lur didim. bölük_kumandanına gétmiş şikaat_étmiş. ombaşı baǵ karşı geldi. baǵ vurdu diyi. bölük kumandanı dèdi ki sen dèdi çavuşa garşı gelmişsiñ. ben çavuşa garşı gelmedim ⁹⁵üs'temenim. çavuş benden bir gutu dabanca mermisi isdedi. ille bunu baǵ vér diyi. e ben de debboy üsdüme zimmetli. nası vér'irim. vér'idin vérmezdiñ dèrken dartışdı. haţfā o baña evela vurdu. ben de ⁹⁵ğ vurdum didim. öyleyse dèdi sen debboyuñ içinde onu çıǵnasaydıñ daha èyiidi. yāni ⁹⁵ğücün yetiyise dèdi. ... çavuşu çartdırdı bu sefer. böyle böyle olmuş didi. çavuş inkār ètmiye gaħdı, gaħdı çavuşa yāni vurmadi da şe le garşısına dikildi, vuracadı. evet isdedim dèdi. benim şeyime yaz diyerek isdedim didi. hayır o dèdi yazamaz dèdi. sen benden isdiyeciksin dèdi. falan dirken ¹⁰⁰onnan aramız gerginleşdi. yémekānede yémek yèrken gene baǵ bi şeyler sōledi. ben de ⁹⁵ğ sōledim. orda yémekānede gucaħlaşdı mucaħlaşdı. yāni dönüştük. yine ayırdétđiler.

-37-

Söyleyen: Cemal KANDEMİR, 78 yaşında

Derleme Yeri: Tol köyü

Konu: Bir hatırasını anlatıyor

çerkez kóyüne bunu bi górmıye gitdim ben. yüzbaşýdan izin aldı. çerkez kóyüne gótürdüm gezdik do-laşdı.ama bi adam var bizi denetli devamlı. adam yanımıza geldi. dèdi ki bu gardaşıñ mı? õluñ mu? yoħ dim ⁵gardaşım didim. burda şey var dèdi sinamacılar var. belki şey bulamassınız, otel bulamassın. vaħdiken bi gèt yazıl dèdi ondan sōna gel gine otur didi. çıldıdı gitdik hakkaten bulamadı, otel yoħ. geri geldik, adam gene orda oturı.

no₁oldu didi, yo_h didim. iyi bu ğ_un sen bende misāfir
¹⁰olursun. ğardaşın da ğ_onderrik gider. biraz da_g oturdu_h
'moturdu_h. b_u didi ki sen git. bununla oturdu_h moturdu_h
va_hıt ēpēy oldu. benim bi hēbem var, onun da bi basd_in_i var.
hēbeyi o aldı basd_in_i da ben aldım. ğahdı_h. biraz 'gidince
kazādan dışarı çı_hdı_h. sinama oynuyomuş. didik birez de
¹⁵sinamayı sēyredelim. ordan gidelim. girdik sinamaya ya-
naşdı_h. parayı o vērdi ba_g vērdirmedi. didim ki ya_u ben
vēr_im. yo olmaz didi, sen_in para_n burda ğēçmez dēdi. si-
nam_iya da ba_hdı_h didi ki dadı yo_h buranın didi dadı yo_h.
ord_in da ğahdı_h. bi dērmene y_un dōrama makinelerini,
²⁰ordan bi çuval y_un basdı. hadi gidelim orayı da kittledik. bi
ormanı_n-içine girdik. a_hlıma her şēy gel_i ya fa_hat adama
şēyle bi ba_hiyim. adama ğ_uc_um yēter mi? ğētdik orma-
nı_n-içinde bi eve vardı_h ğapını_n-ōn_u dayandı. ne ı_hı_h var
ne bi şēy. adam çı_hartdı cēbinden bi anahtar ğapıyı aşdı.
²⁵girdi içerde bi lamba ya_hdı. kimse yo_h. lan ben bur_iya ne_g
geldim. kimse yo_h. ortada bi somya var. bi ğat yata_h var,
ğēniş bi yata_h. bi somya da içerde var. baş_ha bi şēy yo_h.
'neyse oturdu_h dēdim ya_u sen ne'cisin. burda yalı_nız başına
ne₁apiyon. dēdi ki ben tırakyalıyım burda bunnara ba_hiyom
³⁰dēdi. neyse yatalım ğayrı didi. şimdi ben duvardan tarafa
ğēşdim. o da bu yanna yatdı ya, sırtımız birbirine dēmiyi.
ğēniş yata_h. bu da hemen 'durdu. birden ğahdı. lan bu adam
ğapın_u-ōn_une ğētdi. elbiselere ba_hiyim. elbiseyi ğuca_hlayıp
gendimi ormanı_n-içine atacā_m ulan diyirim bu adamın öyle
³⁵bi şēyi yōsa. bi de ba_hdım bi ğuca_g-odun_nan geldi. ne
oldu. sen üşürs_un didi. sen yabancısın buranın. bu havada
dayanama_n. sobayı ya_hdı. yatdı bu. yatı yatmaz gine uyūyo
hemen. bi de ba_hdım ğapı ta_hırdadı. he tamam didim. hiç
seslenmiyrim. ğapı omuzlaniyi seslenmiyrim. bi de ba_hdım
⁴⁰ğapı iyce zorlanınca. d_urtledim ğah didim ya_u. ney dēdi.
dışarda biri var didim. ğahdı amma olan bi tāne girdi amma
sen_in gibi babay_it, serhoş, k_or k_ut_uk. ula. dēdim aha ben
bu_na haydi ğ_uc_um yēterdi dēdim. bunna ne₁abacam. dayı

dédi misâfirimiz de var didi. yaŭ didi 'angaraliymiş arhadaş
45didi burda gardaşı var asger didi. otelde yer bulamadı.
aldım geldim. eyle bi zabâ êtdik orda.

-38-

Söyleyen: Hüseyin MERCAN, 72 yaşında

Derleme Yeri: Yeniköy köyü

Konu: Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektaşilik

hacı bektâş-ı velî horasan evliyâlarından sókún êtdi.
hacı bektâş-ı velî.

benim pirim de hacı bektâş-ı velidir
pirimiñ de piri merzânı alidir
5 dîde ali sırsı sul'tan velidir
mür'sel dede o sultan balıdır

gelı erenner loğmasından yirseñ
on ikı imamlarıñ yolna giderseñ
sağ dirim sen de gerçek erı iseñ
10 mürsel dede ol sultan balıdır

aslan gimi gıpılıpıl yörürsún
kepāñı yirden yire sürürsún
kendi nurunu hağ nuruna bürürsún
mürsel dede ol sultan balıdır

15 gızıl delide sultānımdan uyanan
başdan başa yeşillere boyanan
hem pirimiñ işjine dayanan
mürsel dede ol sultan balıdır

biz bekdāşiyi sevice adamıñ, biz bekdāşiyiz yēnim.
20pēygamberi allahı bir bilirik. pēygamberi hağ bilirik. āliye
tālibiz. hasanı hüsēyîni zātı onı ikı imamlarıñ ismini bilmiyen
bir hoca ben onu gabulıtmıyom. bunnar da hazreti ma-
hammetden zuhurıtdi. imamıasan, imamıüseyn.

25 zuhür-ıtdi imam hasan imam hasan
 onnarıñ nurunda ziyālandı cin
 kırh pāre bölündü zéynel-ābidin
 dutarıñ yasını hasbeden lillah

 bizi edrafımız ulā burasi bekdāşi, apdal. bu sünnü,
 bu gızılbaş, bu alevi, bunnar olmaz. gerçek bizde var.

30 eğer mümin-ısen de inā't-éyleme
 kāmile teslim-ol éyle itaāt
 nāfile ömrünü berbāt-éyleme
 fenā amellerden éyle fırgat

35 saħla imānıñı uyma şeytana
 aħlıñı başıña topla divāne
 yüzüñ gara çıhma ulu divāne
 belki haħdan sana olmaz şevkat

40 górdüğün şeyi ben górdüm deme
 górmedijni saħla yalan söyleme
 haħ ırızayı gózet haramı yeme
 saħın amānet-étme hıyānet

45 genc-apdalım da söyler sözü....
 gúnāhımı af-éyle hazreti gúher
 erenlerden-immet-isde çoħ yalvar
 cümle yollar sağ olsun selāmet

 sen nası beni kórlüyon dışarda. insannarın camālı,
 burdam bu taravı allah camālıdır. hepimizi allah yaratdı.
 bir-allah. burda diyo ki baħ:

50 camālıñı górdüm selafat virdim
 ayāña düşdüm tebaraħ-allah
 çoħ-atā éyledim sevdāna düşdüm
 kapında şeyle didim hüvel-allah

allah bir, iki diyene nâlet olsun elesde bezminde diyo
baḥ, bi gâli var, bi bâli var, bi de elesde var. gâli allah, bâli
55muhammet, elesde de hazret-ali. hem pêygam-
berîñ-amcasınıñ çocu, hem hasannan hüseyinîñ babası,
hem o gûzel fâtımânıñ gocası.

elesde bezminde ben iḥrara geldim
ben imânımı galb-evinde gizledim
60 hakka yaḥın saḡ bi nas-ât-idim
gahrine..... allah éyvallah

baş kesip méydanda tevellah itdim
bir niyâz-éyledim temennah-itdim
erenner gatında çoḡ-ata itdim
65 tōbe gûnahım esdâfirullah

keremKanı ol hüdânıñ-aşḥına
evliyânıñ-embiyânın aşḥına
kerbéláda sâf-üseyinîñ-aşḥına
can baş fedâ ossuñ hû sebilallah

70 allah birdir diyo. iki diyene nâlet ossuñ. bunar yan-
nış. ben aa da burada. baḥ belediye başḥanı adayı da oldu.
benim arḥadaşım. hem de aynı partim. aa da burda. bizi,
işde bunnar apdal, bunnarıñ kesmedij yénmez. gâvesi içil-
mez, çay içilmez. bunnarı gonuşduracāñ baña. biz en
75minevver bi insanız yeenim. baḥ bunu da yonuz diyo. şimdi
söz saḥallılarıñ. bi saḥallıları var ya bōle hü çekiyο. cinni
misîñ sen ulan. cinni misîñ-olum. cinniysen ısdambîl ba-
ḥırkōve git. baḥ burda diyo ki. bēş vaḥıt namaz:

türlü gûnahlarım yère dókúldü
80 haḡ-uçun ab'desdim aldım zaman
sâ yanıma iki melek dikildi
zabah namazını gıldım zaman

yerden g  ce  ndirdiler bira 
hu d yince ya ın ider iraa
85 d ny da ahrette yanar  ıraa
 len namazını gıldı m zaman

yerden göğe saf saf olmuş melekler
el galdırırın kabul_ossuñ dilekler
bize nazar_eyler çarhıfelekler
ikindi namazını gıldım zaman

mömin olan cannar beş vaḥdin gıllar
unuñ içi dışı nur ulla dolar
mahammet misdafâ şaf ıt kıllar
yatsı namazını kıldıym zaman

şah-atâyım hakkı diliñden gomaz
dâyimâ éyleriz biz hakka niyaz
yidi yâsin ile üç kerle ihlas
hañ nasib-éylesiñ öldüüm zaman

105 bir bir bim bir bu gubbanîfî gapısı
 diyen bilmez bilen dēmez ne sēyran
 nur mu sır mı bu guşan yapısı
 diyen bilmez bilen dēmez ne sēyran

guluñ içindedir halq-édilen cenneti
ali ile muhammedîñ sünneti
erenneriñ kimseñ yohdur minneti
diyen bilmez bilen dèmez ne séýran

ceprañ indirdi arşdan kelâmı
dört kitabıñ yazıldıñ galemi
diyen bilmez bilen demez ne sêyran

115 hañ aşhına neden neden zâkiye
arş üsdünde nişan duran ikiye
insi cinni satdañ vèren naiye
diyen bilmez bilen demez ne sêyran

120 devriş ahmet hacı bekdeş çıraa
her kês bilir bu dünyâda gerââ
ulu hakkıñ eylendij duraa
diyen bilmez bilen demez ne sêyran

.....
125 canım gurban, ossun senin yoluna
adı güzel kendi güzel muhammet
şafaat eyle sen kemter guluna
adı güzel kendi güzel mahammet

ol cahriyel anıñ gonca yarisin
anı sevmiyenin gayat bilsin
on sekiz bin âlem beni misdâfâsısın
adı güzel kendi güzel mahammet

130 yidi gat göklerde sêyrân eyliyen
arşını' üsdünde cêylân eyliyen
mêhracında ümmetini dinniyen
adı güzel kendi güzel muhammet

135 sen, añ pâyğambersin şahsız gümensiz
sağ uymıyannar gider imansız
âşih yunus n, éder dünyâyı sensiz
adı güzel kendi güzel muhammet

sen bu adam, ınan ūraşa biliñ mi? onu allah vèrmiş
ö. zâti biz şeraat, tarıhat, mârifet, sırlı hañihat dört kapı kırk

¹⁴⁰maḥam. biz bunuñ hepisini derc-itmissim. ben kendime
diyom burda bilen yoḥ....

kıpla taravında ay yişil sancaḥ
seksen bir eminen şāma gelecek
şıḥıp mināreye seġa virecek
¹⁴⁵ cümle ālem şād olup da duyacaḥ

bunnarı her āşıḥ her ozan bilmez. ben ozannarnan
da gonuşdum. bilir adamlarnan da uturdum. hiç imkān yoḥ.

yéniden gurdular erkānı yolu
yolu batıl-éder şeytanıñ gulu
¹⁵⁰ bunda gāfil-olma hiç sefil-ali
acem şāhi bunda garşı gelecek
vallāhi billāhi bōle olacaḥ

guşluḥda ūratdı anḥarġya yolu
izmitde çartdı ismini āli
¹⁵⁵ fāna goyuldu isdambıl ili
yēdi kelle dünyā ĩralanacaḥ

hacı bekdāş-ı velī bir gece mihman
orda ismiñ çartdı ol şāh-ı merdan
emeksiz sovuyu kesdiḡ ferman
¹⁶⁰ haḥda ali galem-inen yazıp çalacaḥ
vallāhi billāhi bōle olacaḥ

sarı zēynal isminde şu bizim bahçe kōyünde
bir-adam, on dört yaşında melmeketden çıḥmış. gele gele
bāġaya gelmiş. çifçi duracāmış. hizmeker duracāmış. avşara
¹⁶⁵ gelmiş. avşarda yatmış. orda yatınca dēmişler ki burda
galıñ mı? yoḥ galmam dimiş. başḥa yire gidecām dimiş.
ōleyse bu yoldan gētme dēmişler. o çocaḡ. on dört yaşındaḥı
çocaḡ. şurda dēmiş bekdāşı koyū var. düveni'ñ-ataşaynan
yaḥallar. seni öldürüller. dēmiş baḥ. dedem bu kōyüñ

¹⁷⁰gurucusu diyom bah. dedem de o zaman doḡsan yaşındayımıṣ. ġózünün birisi kór-ümüş. kór hasan dèller dedeme. dedemi yanna geliyo, o da bekdāṣi 'dèyince seviniyor adam. o çacuḡ on dōrt yaşındaḡı çocuḡ seviniyo. bi de kōṣe başında geliyo, dedem oturuyo ırāmatlıḡ. ġózleri de ġórmezmiş. ¹⁷⁵elini öpüyo. nérelisiñ-ölum diyo. ben sıvaslı. néresinden-sin diyo. yıldızélinden diyo. ha'yır mı bōle dīyo. vallā dede diyo ben şu yanna hizmetci, çifçi duracādim. şurda da bi avşar koyū var-ımıṣ. orīya geldim. āṣam odada yatdim. za'bānan da ni yanna gidecān diyinci ben anḡaraya dōru ¹⁸⁰gidecām. şurdan ġétme aşadān ġét. burda bi bekdāṣi kōyū var. haṡfā apdal. abdal olamassıñ sen. abdal dimek büyük bi māñādır. burda diyo ki bah:

abdallıñ māñasını sorarsan
allah bir muhammet āli abdaldır
¹⁸⁵ haḡiḡat ilmin-ıslın-ı ararsañ
cümle gullardan ol abdaldır
.....

yerde insan ġókde melek yōḡḡan
kúdretden bir top éndi süzüldü
iki işiñ bir gandilde nur-úḡan
¹⁹⁰ ayın ali mim muhammet yazıldı

eveli yaritdi yir-inen ġóu
sōnadan yaritdi de- ile pèri
vardı bunlarıñ bir pefliani
gayat gülbed-idi beḡ ḡayın-ıdı

¹⁹⁵ devin bi bağ vardır ḡafda hurmadan
o zaman yōdu dünyāda ādem
dōruldu baḡdı ki bir tāze fidan
şad u hürrem oldu ġúldü sevindi

²⁰⁰ dev de dèr ki beni bālıyan uşḡ
aḡıl bennikde deḡil üç yaşında ancaḡ
beni bi ġúldüren éyledi helak

yavru şahən gimi ğöğē süzüldü hazret_ali

başha bilmiyom. kâli âllah, bâli muhammet, eleste
ali. elhamdulla müslümanım. imkân yoĥ burĥya devîñ bāladı
²⁰⁵düümü pēyegamber de çözemedi. allahdan mādā. bu
dāvā tütmez_ābi. hiç imkân yoĥ. amma candan merabā,
hörmetler, yime, içmek, dosluĥ. āşıĥ vēysalıñ dī ki. doslar
bizi hatırlasın ne didi ırahmatlıĥ.

210 salınıp giderken boyunu ğórdüm
selbi miydi fidan mıydı boy muydu
ēmiş ĥaşlarını yayını ğórdüm
gılıç mıydı gamze miydi yay mıydı

215 vēysal neden çatırdıyo derdini
terg_ēdemedim ezberimi bilgimi
dilim dutup da soramadım yurdunu
kasaba mı yayla mıydı kıy müydü

dünya olsa ben inanmam soñuna baĥ. bu dāvā çö-
zülmez. heç imkân yoĥ. hālā böle ayānıñ_üsdüne durıyo
ya. bunu kim yapıyo? saĥ namaz ğıldırın hacılar, hocalar
²²⁰yapiyo.

evliyā embiyā hünkārı sensin
tañrınıñ_ıslanı ālim gel yētiş
dört kitabıñ sırlı eseri sensiñ
tanrınıñ_ıslanı alim gel yētiş

225 sensiñ cümle ğāyıpları bilici
sensiñ müminlere yardım kılıcı
kāmū düşmüşleriñ_elin_alıcı
tanrınıñ_ıslanı alim gel yitiş

230 hem alisiñ hem velisiñ hem hızsıñ
hakkın emriyle ālemlere nazırsıñ
imam sōledij yirde hazırısıñ

tanrınıñ aslanı alim gel yitiş

235 bañ isyānıma çoğdur ğúñāhım
erişdi ğóklere feryātım ahım
êy benim devletli müvretli şahım
tanrınıñ aslanı alim gel yitiş

240 genc apdalım aşhı oğur ikmetden
aşhın coş éyledi bahar gudretden
dut elimden gurtar beni zülmetden
tanrınıñ aslanı alim gel yitiş

ali allah olu mu? alij niye sevñiz? ula ali sevilmez
mi? muhammedñ amcasınıñ çocu. ğúzel fadimeníñ de
gocası. nası sevilmez bunnar ulan? ben bunnarı sevmi-
yecām de seni mi sevecām?

245 yōhan yér ile ğókler ezelden
kudret ħandilinde pir fāñ alidir
kúñ dèyince bezmi elesteden evel
ālemi var éden sultan-ı alidir
.....

250 ceprāñle sordu muhammet bunu
nice bin yıl evel gurdular yolu
māriħdan maşrıħa gudret topunu
atan muhammetdir tutan alidir

255 müminleri sırlı yérden saħınır
kendin bilmezlere sözüm doħunur
genc apdalım kitapdā oħunur
āhirde sırrı sultan alidir

ali var ya ali, ali allahıñ, yaradılışı ğúzel bi ğulu yaŭ.
yaradılışında allah onu ğle yaratdı. sen méydana çıhınca üş
dene peflianı yıhıyon. biri de geliyo seni yıhıyo. bunnar
260yannış ya. yāniş hareket arħadaş. baħdı ki aħdenizden bir
atlı geliyo. o méhdi. āhir zaman méhdisi. bañ aħdenizden, şu

kófrez var ya. ... araplar neç yarar yaû. neç yarar. daa elijnen
 ekmek yiyo. müslüman olduynu bile ben gabul itmiyom.
 kófrezden diyo mübârek bir çocu, son méhdî, âhir zaman
 265méhdisi diyo. méhdi dâl de diyo. ali goyacañ. bañdı ki
 añdenizden bir atlı geliyo diyo, cıaz bi atlı. arabanın şı ren-
 ginden. bu ne hékmet. bu ne gudret. ben bu adamı gózli-
 yecâm diyo. ufañ şöle bi çocuñ böle yüze yüze geliyo şeye
 çıñıyo. şimdi selâm. bañ güççükden böyâğ selâm yoh. bañ
 270sen güççüksün. selâm virdiñde isdese yüz yaşında
 olacân ayağ galhacân. selâm allahıñ ismidir. ali çocaa
 ne apiyo çocuñ selâm vériyo bañ. bilmiyo babası olduynu
 bañ. bunnar bi sır âlemi yaû. diyo ki çocaa sen ne geziyon
 diyo. ben buralarda geziyom. sen nêrden geliyon baba. ben
 275saña diyor böle hayrâtıña ... ben de diyo mârıñdan geli-
 yom, maşrıña gidiyom. sen ne geziyon burda. ben diyo pefli-
 yanım diyo olan. allah beni böle yaratdı diyo. şeyden cubba-
 dan dışarı çıñıyo diyo bañ. mübârek bir bañarsıñ doñsan
 yaşında, bir bañarsıñ om bês yaşında. ali hemen atlıyo
 280düldülünden éniyo. çocuñun bi dutuyo diyo. gıyamıyo
 golumuñ üsdüne yatırıyo çocu. yatırınca taç. niye bize
 gızılbaş diyosuñ la bu taç. taç diyo geri devrildi diyo böle.
 hemen çocuğa allah ceprâil bi daa getiriyo oñu diyo. mim dua-
 sı aliniñ burda yazılı. oñu diyo. oñuyunca babañ seniñ
 285dêyince, éyvah ben babamınan dutuşmusum diyo. baba
 ana intizâr almañ da çoñ zor.

yâ mahabbet bitmez. mahabbetden mahammet hasıl
 oldu.

mahabbet kapısı açıldı bize
 290 bu gúnü pirlernen ülfetimiz var
 gelmesin galleşler meçlisimize
 bizim erennernen söhbetimiz var

sen erenleri ne biliyoñ. pâygamberi ne biliyoñ. aliyi
 ne biliyoñ, veliyi ne biliyoñ.

295 aynı cemde her kês murâdın buldu

didi bu dā vardır onı iki dalı
can mēyvası dērler aslını sordum
bahar mahammeddir mēyvası alidir

300 bim bir tūrlū çiçek her dem açarız
kimi nihān olur kimi seçeriz
dost vādesi mekânından geçeriz
kevser muhammeddir sâkit alidir

305 mahammed alinin dirlilne gelince
can mēyvası dēller aslın alınca
bir ... hüzüründe ıhırar vērince
rehber mahammeddir sâkil alidir

.....
310 fırsat eldeyiken bir amel gapısı
gúl camālın bir gún solsa gerekdir
zevkine aldanma tapma dünyāya
dunyā malı bunda galsa gerekdir

.....
cāhil bildiğinden hiç giri galmaz
bin nasat itseñ biri pul olmaz
herkēşin itdij yanna galmaz
herkēş etdiğinden bulsa gerekdir

315 yarın hakkın divānna varıllar
ırızāyı māşer gúnü sual sorallar
günahın tartallar nizam gurallar
anda haşlı hakkın alsa gerekdir

320 bağ bōle geldi mevlādan hitap
dil tutulur oldu vērılmaz covap
kimine lūtf olur kimine azap
cennetde mekkah haşdır olsa gerekdir

genc apdalım hakka yañın olmagı isderseñ
325 dosd elinde can baş vėrmegı isderseñ
haşihat hakkı górmegı isderseñ

divanda şafaat ossa gerekdir

pir sultan apdal büyük bi zat. bu ğún sıvasda. işde
bildijniz gibi otel yaħdılar ya. pir sultan apdalı bu sıvas tara-
fında asdılar. igdam étdiler. ote taraftan geliken baħdılar ki
330pir sultan apdalı ğórüyo. nūru parliyo. ne diyo burda:

çeke çeke ben bu dertden ölürsem
severseñ_aliyi dāme yareme
aliniñ yolına serim vèirsem
severseñ_aliyi dāme yareme

335 āliniñ yaresi yar yaresidir
buña melhem olmaz dil yaresidir
āliyi sevmiyen hakkın nesidir
severseñ_aliyi dāme yareme

340 bu nur seniñ deĝil gonar góçersin
ālinin dolusunu bir ğún içersin
ĝorpe guzulardan bir ğún geçersin
severseñ_aliyi dēme yareme

345 pir sultan apdalım devteri yazar
hilebaz yar_ile olur mu bazar
pir meľam çalarsa yareler azar
severseñ_aliyi dēme yareme

-39-

Söyleyen: Fevzi ANTAŞ, 62 yaşında

Derleme Yeri: Yeniköy köyü

Konu: Eski günlerden hatıralar

bizim burıya bekdāşī deller baħ. bundan en
gabadayı sekiz_on sene oldu olmadı yā. kış ğúnü ki kar
burada. zencirli taravı var. arabaları orda karda kalmış çıħa-
mamışlar. geçeniñ sekizi. kıyde hoca var. hocanın aylesi

⁵yoḥ. hocanı sırf bir yatacaḥ yeri var. ben de bizim énişdeniñ evine ha'nim_ınan vaḥıt gëçsin diye orıya gidiyom gëce saat sekizde. orıya vardım. yolda gidergene bir érkek, iki dene gadın. gadın yaşı bi de ge'lin var. o zamanlarda o adam da şindi benim emsalım. beni bālāda górdü mü tañrı selāmını ¹⁰vérmez. ula didim arḥadaş burası bi goca kıoy. sen bu gıış gúnü gar burada, şu saḡtde çıḥmışsıñ. orıya gelmiş kalmışsıñ. bu vazıyetde buymuşsuñ. kıoyde sizi hiç bi buyuruñ içeriye gelñ, çay içelim, yémek yelim. veyāt ısıñıñ diyen_oldu mu, olmadı mı? dëdiler a dëdi biz gëtmedik dëdi. ¹⁵ayıb_itmişsiñiz. otanmaz mısıñız siz dëdim. şimdi siz burada ölseñiz, kıoylü öldürdü dërsiñiz dë mi didim. baḥmadılar kıoyden, o yüzden öldü derler dëdim. hadi buyuruñ gidelim bi yerde galıñ. bizim hanım gadınnarı gandırdı. ben de érkā gandırdım. dōruluḡunan, ārilikle değıl. dōruluḡla aldıḥ eve ²⁰geldik. zoba yaniyor. seniñ hocanıñ_orda yatacaḥ durumuñ yoḥ. aldıḥ eve geldik. ye'min_ëtsem başım ārılmaz. zobanıñ üsdünde çayı bişirdim. gózlerjñ_õnde tüpü yaḥdım. yumurtayı bişirdim. ināā sādılar geldi. yāni allah ne vërdise. gālî tek tek saymayım da. bunnara bi şey olmaz da. ²⁵yumurtanıñ_içerisine hëç tükürölmez. yumurtanı içine hëç tükürölmez. gózü'nüñ_õñünde. o arada içmediler. ne çay işdiler ne yimā yidiler. ama ısındılar. babam da haca gëtđi geldi. baḥdı babam didi ula yavrum didi. niye yiyip içmiyosunuz didi. garnımız doḥ dëdi. ula ölüm dëdi. zabānan didi ³⁰erkenden çıḥıp gelib_oriya saḡt gëcenıñ doḡuzu onu olmuş baḥ dëdi. acıḥmışsıñız niye yëmiyoñuz lan didi. mavya ölu mavya ye git dëdi. babam bu lavı sōledi. bu milleti dëdi ikici-lee bölen sizlersiñiz dëdi. bu müslüman devletini, müslüman milletini bölen sissiñiz dëdi. yumurtanı içine mi tükürdüler ³⁵didi. yëmāñ içine mi tükürdüler didi. gózüñ_õñde didi. sen de pëygambere ümmetsiñ ben de pëygambere ümmetim. niye yëmedıñ sen bunnarı dëdi. zor_unan iki bardaḥ çay işdiler. üç gat yataḥ yapdım. onnariñ odaları ayrı, benim odam ayrı. insan deḡlim yataḡa girmemişler. sordum ben. ben

⁴⁰onnarı sordum. o'la yēnim sen. ilkin bu dāvā açılmazdan eveli. sen kimlerdensiñ dēdim. ben dēdi neşet var ya. neşet altıntop. aşıgoğulluyum dedi. neşet altıntopuñ dēdi amcası-nı'ñ_öluyum dēdi. hadınım da dēdi çarsağlı. hacı süvārinin gızı dēdi. bu gapatdı bu dāvayı. zabānan ben onnarı ⁴⁵motur_unan gōtürecēdim, şeye. çarsağ bunnarıñ bu dü-zenne garşı ben onnarı moturnan gōtürmedim. o garda sa-şıdırdım. kıyden öte yanna gēşdiler goydular gitdiler. zamāni geldi ben hacı süvāriyinen gōrüşdüm. aradan iki üç sene gēşdikden sōna. ula yavrum fevzi dēdi. ulan dēdi ben ⁵⁰siziñ akmañız_inen böyüdüm. siziñ kıltürüñüzü siziñ in-sanlıyñızı ben hepsinden daha ēyisini biliyom. ama dēdi on-nar bil kere didi temel, adı atılmış. bunnarıñ kesdi yēnmez diye didi bunnar yēmezler. bunnar mavya cinsi bunnar didi. ben bu lafı da o adamıñ āzından duydu. çūnki bir kere ⁵⁵laħap gurulmuş.

-40-

Konuşan: Apdi KILIÇ, 75 yaşında

Yer: Suyugüzel Köyü

Konu: Kız isteme ve düğün âdetleri

esgi gōrücü usūlü kız isdenirdi. gızıñ anası, babası veyā yaħın biri gider gızı gōrür. beğnir. o usūlnen isdenirdi. olanıñ gızı gōrmesi, belki suya giderken su yolunda, çēşme-de, düñde, müñde belki düñ galabalında. öle bi yērde ⁵gōrünürdü olan. öle gōrebilirdi anca. olan tarafından gidir düñcülük yapılır. onnar münāsip gōrürse kız tarafı vērir. hisım olullar. ondan sōra bizde bi saħal öpüşme dēriz. he-men o söz alındıynda. hemen bi şey alınır yēnilir meselā, loħum, püsgüvēt veyā fisdıħ. esgiden ideler vardı şu bildiğimiz ¹⁰ide. ide dādıllardı. ide leplebi felan dādıllardı.

- **ağız tatlılığı mı deniyordu bunlara?**

- ~~ağ~~z tatlılı. saħal öpüşme diyoz ona.

- **siz sakal öpüşme diyorsunuz.**

- hayır şimdi, üç beş kişinin arasında. sâde¹⁵ isdiyennen vérenin arasında. o zaman adam, olan tarafı yüssünü alır. gızın başına bi eşarp veyâ keten neyse onu alır. yaħın aħrabalarını çārır. öbür taraf kız tarafı da kendine göre öle aħrabalarını felan çārır. gideller o sefer de aaz datlılı yerler. yâni biraz galabalıh olur aaz datlılı. o zaman başlıh²⁰ varıldı onu annadiyim. gıza aynı mal bazarlı yapar kimi başlıh kesellerdi. bunu ben kendim de başlıh vérenlerden biliyim.

- sen ne kadar başlık verdin?

- benim çoħdu. otuz goyun. bilmem ne gadar para.²⁵ benim devremde vardın. bizden sôra benim çocuħlarımızın devresinde başlıh yoħdu. şimdi masrafı biz üsleniyoruh zâten. ne lâzımsa gelîne ne lâzımsa o masrafı yapıyoz. o zamanda başlıh véirdik. para ne gadarsa işde kesilir. babam râmetlik en büyük gardêşimizi nişanladı burda. o zaman eyi³⁰ aħlımdı benim. üççüz lıra. üççüz lıra başlıh kesdiler. üççüz liriya beş tâne inek vérdik. yüz lıra için. bunu hatırlıyom ben. yüz liriya beş tâne inek vérdik. olmaz dedi gızın anası. bi de üç yaşında at gónderdik. yüz liranın yerine de arpa bûda vérdik. ne gadarı çekdiymizi hatırlıyamıyom. sôna âbim³⁵ asgere gitdi. bi yüz lıra galdı onu da para olarak vérecêz. nâsip dêlîmiş baħ. âbim asgerdeyken. gız öldü. o da öle oldu o başlıh da gitdi. di'yom ya beş dâne inek bi tâne at vérdik. kabul etmediler atı vérdik. hattâ gomşunuñ birisi dedi ki babama. babam vermiyecek. sür inekleri dedi isdemiyo⁴⁰ ben bunuñ gızını dedi. apdulla isminde bi adam vardı. he-men babamın önne geşdi. dur dedi ya sen ne yapıyon? onu ben vérecâm dedi. o bi inâ ben vériyim dedi ya. işde öle vérdik. ondan sôra da yengemiz öldü. âbim asgerden geldi. sôradan bi daa evlendi. o da başlıh vérdik. ben evlendim⁴⁵ gene başlıh vérdik. benim evlendiimde babam hayatda deildi.

şimdi ban bâzen laf e'diyom siz geş'lersiniz. taħsilli-siniz anniyosunuz bunu. bâzen adam bennen bâzı tartışma yapar. ben çocuğun de aħlım mantım yerindeydi. şurda

⁵⁰düñ olur. geşler orda oynar, zıplar, hatlar. burda büyükler oturur. ben gelir onnarın yanında oturrum. acabā ne gonuşuyolar. nāpıyollar.

- düğünler nasıl olur?

- o zamana başlıh ödendijinde o adam gider. gızın ⁵⁵tarafı gızına ne münāsip görüyosa alır. halı m alacah, efendim kilim m alacah ne alacahsa kap kacah bi şeyler alır. gelir ondan sōra düñ başlardı. düñde bōle gart yoħdu. meselā yabancı kıyden dāvetiyeli gelecek. bi kāda lisde yapallardı. bi ikisiniñ eline vēriller o kıye gōnderillerdi. orda ⁶⁰o isimler oħunurdu. düñe gelirdi onnar. kıy'de de gart yérine şeker dātılırdı. şu kesme şekerler olurdu. o şekerlerden şeker dādılırdı. yaħın aħrabala'ra da çay bardaħ, işde o gonya gaşıħları vardı, gaşıħ bi tāne vērilir. bununı ğarşıılı biraz o zaman daha millet birbirine saygılı. yāni aşşā yoħarı ⁶⁵seniñ düñde kesecēñ goyun, gēçi neyse aħraba tarafından zaten tēmin ēdilir, gōnderilir. o zaman bi hafda oluyodu düñler. pērşembe ğūñü gelin inerdı benim bildiim. cumā gēcesi evlenmiş olurdu geşler.

- düğünlerde ne gibi eğlenceler olurdu?

⁷⁰- şimdi o zaman zaten biliyosunuz halaylar olurdu meşur. kıçek oyunu oynallardı kendi aralarında. tura vardı tura. tura oynardıħ çoħ. ben meşur tura oynarım. çoħ maazzam. şimdi adamlar os'sa da sōleseler. tu'ra iki tāne dana örmesi. bunnarı gıvradırdıħ ğūzel. çıħarıħ méydana. ⁷⁵verirdik birbirimize zopayı. bacāna bacāna. siñ siñ oyunu vardı. gēce ateş yaħallardı ortaıñ iki gurup olullardı. ateşin adrefinde bi tānesi döner ğarşı tarafda el ğaldırır. ordan hücum ēder oğ. kaçır gurtulursa gurtulur. gurtulmassa sırtına bi toħat vurur. bāzi çelme atar yıħallar yetişebilirse. ⁸⁰cirīt varıdı. cirīt oynadıħlarını ğördüm oğ şahit oldum. karşıılılı orda iki alay durur ğarşı ğarşıya. atlaman. burdan ata biner başdan bi tānesi gider orayı bi selamlar. hangisini ğözü kesiyosa oğ bi işāret ēderdi ordan hücum ēder hemen. atını sürer. tam o sahasına 'gēçmeden yetiştirse ciridi a'tardı ⁸⁵oğ. vurmıya atar yani ğasden. ğüleşler olurdu. yāni bōle

arap_oyunnarı çıharıllardı. esgiler çoĥ oyun yapallardı. hele dışardan gelin almaya gelen olursa. o dışardan gelenlere çoĥ zahmet yapallardı. ġānınıñ tekerine bālayıp, dingile goyurullardı depeden aşşā. bu erbasanda ġórdüm ben. ⁹⁰řimdi bunnar hep deñiřdi. şimdi çoĥ efendice hareketler var. birbirinin ġóñlünü hatırını ġırmadan. yapılıyo bu işler.

- askerliġi nerde yaptın amca?

- asgerliġ ben asgere gidişim isdambul yassıveran. faġat altı yēdi ay sōra dātıma geldik. dātımda da ankara ⁹⁵harita genel müdürlüġü var. ordan tesgere aldım. ordan arāziye giderdik. ben harita'cıydım ya. birinci sene bitlis tara-fına ġētdik. ikinci sene karadeñiz bölgesine ġētdim. mādem söz olacaĥsa ġiresunda çok ĥaldım. yāni bi dōrt bēř ay ġadarı ġiresunuñ_ĩçinde ġaldıĥ. hātırā olsuñ diye bi ¹⁰⁰marangoza bavul yapırdım ġūzel ceviz āacından. on_iki lirıya baĥ. gelirken yüzbaşımız var_ıdı. yā ölüm bunu nābacāñ. bu çok āar dēdi. sen bunu nēriye ġótürecēn. bunu bize ver dēdi yaġ. ben dēdim ki bimbaşım ben bunu yapırdım heves için. kōye ġótürecēm dēdim. bi de ġılıf ¹⁰⁵dikdirdiydim terziye. getirdim hālā durūr. çatıya ġomuřlar. şimdi soruyom çatıda. bi sürü asgerlik hātıralarım felan, defderlerim, asger arĥadařlarımıñ isimleri felan orda.

- suyuġūzel köyünün aslı nerden gelmiř?

- suyuġūzelin temeli buraya ilk ġonan daha önce ¹¹⁰meyhanlı aşireti ġonmuř buriya. o sivrisineĥ derdinden burda duramamışlar. burdan ġóřmüřler. şurda iki kōy var méyhanlı. kúçük méyanlı büyük méyanlı. biriniñ_ismi yazı-çayırı şimdi, biriniñ_ismi aĥdař. onnar orda yurt yēri ġurmuřlar. şimdi burda biriniñ_eline bi tarla var. ondan ¹¹⁵sōra bu kōye ilk gelen ġılıçlar, yāni bıçaçıġılları. ömer isminde biri dēve çekiyomuş dēvecilik zamānında. benim aĥlımda ġalan. bi yurt yēri isdemiş. cebecide abidin pařa var. o abidin pařa işde ankarada söz sāibiymiř o za'man. bu adam da deve kervanı deveynen yük daşır_ımış o zaman. ¹²⁰řindiniñ ġamyonu işde. dēmiř ki ne iş yaparsıñ. dēmiř yurt

yêrimiz biraz mōlah. çadırcılığ yapıyoz filan. demiş adam. demiş sen bi yurt yêri bul gon orıya ben sağ tapusunu vêriyim. adam gelmiş burıya gonmuş. şimdi benim eviñ arğa tarafında o adamıñ temeli var. bizim nesil ondan sōra burıya ¹²⁵yerleşmiş yāni. bıçağçıōlları. sōradan bu devrimden sōra soyadı deñişikliinde kılıç olmuş. hattā ben babam öldüünde bi vereset ēlāmı çıhartmağ icāb ētdi. ābim dēdi ki bu işi sen yapañ sen git. vereset ēlāmı çıhartmıya gētdim. bizim hālā bıçağçıōllarından ali savran isminde bi babamıñ dayısı ¹³⁰tarafından tarlamız var gayıt hālā ēle gēçerdi o zaman. şimdi deñişdi tabi. yêrleşim tārıhi ben bunu mantıhen sōliyecēm yāni ahlān sōleyim. burıya yêrleşen adamı ben gōrmedim. olunu gōrdüm. onnar dērdi ki doḡsan yaşında felan seksen doḡsan yaşında öldü o adam. o ömer ¹³⁵pıçağçıōlu. onuñ olu da aşşā yoḡarı yétmiş seksen yaşında öldü. tālip gılıç varıdı. tahminen iki yüz senelik bi māzisi var gibi geliyo. kōyün guruluş tārıj.

- peki nerden kopup gelmişler bunlar?

- kopup gelmeleri ekseriyetle bu bālānıñ ¹⁴⁰çatalçēşmeden gelmiş bunnar. ama daha öncesi nereliymiş onu bilemiyorum.

-41-

Konuşan: Veli DURUM, 64 yaşında

Derleme Yeri: Çatalören Köyü

Konu: Askerlik anıları, köyün tarihi

- kaç doğumlusun amca?

- bin doḡuzzüz gırğ.

- ağrının neresinde yaptın askerliğı, içinde mi?

- içinde. on ikinci tümen ısdıgam tabırında, tahir bey

⁵bimbaşı idin. zamānında. hindi ne oldu allah bi'li ya. otuz gırğ se'ne oldu yaū.

- neler yaşıdın ağrıda? hatıralarını anlat bize.

- asgerlik gimi o'laydın hepisi daa éy olurdu. héç_olmasa bilmedijimizi òrendik. allah rāz_ossuñ. ¹⁰asgerlikde bizim ders de guvetliydin. mayın döşerdik géce. tatbi_hata ne géderdik garannihda. şimdi tolda bi ar_ha'daş vardın. o da piyāde alayındaydın. ikinci bölük'demiydin gālībā bēyle gún de bēyle cümē_ertesi. çavuş nōbet çavu_şuymuşdun o gún cümē_ertesi gúnü vardım yēmekāneye ¹⁵girdim. bizim ar_hadaşa bi vurdu. ar_hadaş beni daa ne górdü odur budur ne étđi. yani vurdūnu da górmedi. vurunca zoru_ma gétđi. bizim de taburuñ_ōñden gēçiler. āriya yol. çēş-menīñ ōñde duruydum şēle ba_hdım gelī şēle yēridim kolum_unan vurdum. kúfür étđi ba_a kúfür é'dince vurdum. ²⁰vurunca_emen bizim nōbet çavuşu baççavuş ça_gardı ne_apiyíñiz falan filan de'di ya dese de bi o_ā vurdu bi de ba_ā vur'du ya o_ā bi da'ha vurdu. dēmek dēdi gaba_gatıñ_olmasa bu sa_ā zor_unan çatmazdın dēdi. bēyle oldu efendim.

²⁵

- buralarda düğünler kız istemeler nasıl olur?

- onnan yiyip onnan içmesseñ bir arada galmassañ onu adetini ne bilisiñ. dúúr gédecām. allāñ_emrini çeker varırım. bu gún eñ gúçúķ olan meselā şu agóren kōnden gız aldı geldi. davarnan dāya gétđiydim. çamırlıh iyi ōrensín o'ra ³⁰da. orda bi de geldim baççavuş var. gapıda pikab_unan duruyu. dēdi ki şu çocuyuñ babası kim dēdi. babası bizik amma dēdim çocu_h bizi atdı gétđi dēdim. nērde oldıyını bilmiyim. o da yavru hemen biriynen sır_oluyu alıp gēdiyi. baççavuşa dēdim bunu nası édecik dēdim. baççavuş şu ³⁵şekil yaparsañ dēdi gurtarısıñ dēdi. hemen dēdi ik_üş gún sōna dēdi gēt arayı gór dēdi. vardıh bi gún burdan seniñ gimi bi gaç ar_hadaş_unan gétđik bēle. vardıh çay getirdiler işdik. oturduh va_hıt da gēşdi. şu sa_āde gelene neç geldijiz dēmez-ler dēdim. anca gōm_ıya gúçleri yētebilir dēdim. biz ⁴⁰allāñ_emri siz_inen sır olmaya geldik dēdim. o zamana gadarı mu_hdariñ biri de yavru topal_ımış gahamadı. hay hay

dédi tamam dédi dōru münāsip dédi olusuñuz dédi. sır dede birlik dédi tamam dédi. cenāmAllah bēle yazmış bēle ola-
caḡ bu iş dédi. işimizi halǵétdik. om bēş ğún bi ara vėrdik. bi
45đún salnu dutduḡ. bi de đún yapıdıḡ. gelinimizi aldıḡ gel-
dik.

- bu sin sin oyununu nasıl oynarlardı?

- sin sini bi atēş yaḡallardın. biri varır orda bi tur ya-
pardın. biri de gendini bėceremiyen varıdır amma ötē
50bėcerikli oā var'dı mı bi dene vururdun ya. o derbedere
vururdun yāni. tura da bi örmeden yāni mal yúñundan bi
örme olur. onnan ıslallarsa duza muza batırılırsa adama iyi
dāḡar o soyḡa da. ğónüllü dayaḡ ama adam elinden gesse
dayaḡ vurmaḡ isderdin amma ötekAdam fazla bėcerırdin o
55alırdın eline.

- köyünüzün kökeni nereden gelmiş?

- üçemden gelme. çatalörenimiş tatarören diyi
duymadım ben. varısa bilmem yani. viran dēyo. yani çata-
lören diyi biraz gaba geliyi. çatalçeşmede de yavru bi
60denesini iyi bi tarlası vardın o da satmış orda zavallı. battal
isminde bi vatandaş vardın.

vallā bu gadarı sıḡıldı mıydın daha hēç bi hocanıñ
ōne varıp da biz mismillāhı daḡ oḡumuş adam deyilim ben.
baḡ onū da ğonuşuyum da. ne ören'diysem asger ocānda
65örendim. onū da cataḡ insan biraz ğocuyunca ğavasına bi
şiy girmiyi.

fıransadaydıḡ. ben üç sene çalışdım da. faḡat bi şey
örenemedik. boyuna yazıyırḡ yazıyırḡ ğónderiyrik bi şey
gelmi. bu sever ğónderdijmi'zi de adiresini yazamamışlar.
70onlar da ordan bi naylon zarfın içine ğomuş kearda. ğeri
yollamış buā adrésıñızı düzgún yazıñ dēyi. bunū da nası
yazdı'larsa bōñ de cumērtesi yarın bazar. bazērtesi ta
orıya gadarı ğidecēm.

- senin çoluk çocuḡun burda mı?

75 - yoh. 'angarada. angarada siyar satıcılıḡ yapallar.
portaḡal zamanı portaḡal. ğarpız zamanı ğarpız. patatis za-
manı patatis.

- balalılar hep ankaraya taşındı heralde?

- yoh adam bālānıñ zenginneri gétđi. faşırları daa⁸⁰burda. bālā ben beni bileli bālā aynı bālā. bālā iyi bi yér de bālānıñ iyi bi insanı yoh. sözüm burdan yırağ. şındi bazara bir mal almıya çıhsağ. kúrdün biri çığdı mıydın o aydınlar-
dan biri. adam ma'la da müşderi olamıyo gardaşım ya. aslı var bunuñ yoh deyil yāni.

SÖZLÜK

-A-

ā: ağa 2/11
ā-: ağmak, ulaşmak, yükselmek 3/19
āḡl: ağıl 14/110
āḡr: ağır 40/81
áárim: (bağ.) eğer 19/4
aba: abla 3/113
abıca: amca 15/3
abo: şaşkınlık ifade eden bir ünlem 1/22
abuca: amca 4/122
ac: aç 4/145
acabala: acaba 13/55
acış-: acımak 14/76
acık: (zf.) azıcık 15/1
adrefler: etraflar, civardakiler 7/83
afat: afet 4/173
aha: işte burda 7/133
āḡadaş: arkadaş 26/59
ahḡām: ahkâm, hükümler 26/205
ahraz: sağır ve dilsiz 25/111
aḡseriyet: çoğunluk 17/44
ala ala: Allah Allah 1/29
alaman: Alman 7/55
āle-: eğlemek, durdurmak 14/126
amānet: emanet 38/41
amarıḡhallar: amerikalılar 21/91
amele: amele, işçi 14/146
añ-: anmak, hatırlamak 33/14
ānat-: anlatmak 3/194
anca: ancak 24/39
angara: Ankara 27/7
anḡariya: Ankaraya 3/126
anos: anons 8/11
anşe: Ayşe 26/281
apça: amca 16/11
apdézli: abdestli 4/253
apdıraman: Abdurrahman 25/90

apılla: abdullah 26/17
aporlo: hoparlör 8/11
arıyı bul-: arayı bulmak 3/223
ári: eğri 39/16
arşiv: arşiv 18/31
asdap: elbise (Balâ)
asger: asker 18/30
asḡı: düğünden önce geline verilen hediyeler 3/28
astēmen: asteğmen 17/104
asvat: asfalt 21/74
āşam: akşam 26/68
āşamaca: akşama kadar 29/53
āşamlān: akşamleyin 27/4
aşıḡ: koyunun diz kemiği ile oynanan oyun 7/115
ataş: ateş 3/85
atmış: altmış 3/119
avıl: ağıl 26/194
avkat: avukat 13/125
avrat: kadın 26/172
ayçiçá: ayçiçeği 4/157
ayıtla-: ayıklamak 4/157
ayla: aile 14/150
āzemî: azamî 21/128
azīcılıḡ: (zf.) azıcık 14/111
azzılıḡ: azık 14/143

-B-

baḡ: (zm.) bana 16/121
baḡsla-: bağışlamak 3/112
bacı: kız kardeş 3/137
bāça: bahçe 33/9
bahca: bahçe 4/170
baḡırkóv: Bakırköy 38/75
bāli: (zf.) bari, keşke, hiç olmazsa 29/47
balikesir: Balıkesir 1/1

bardaḥ: bardak 1/62
bārīḥ: bağırı, gürültü 26/185
barnaḥ: parmak 7/108
basdın: baston 14/175
baş gedikli: en yüksek rütbeli ast-subay 4/195
başlıḥ: başlık parası 8/35
bayat: Bayat köyü 19/26
bayitat: pây-i taht, başkent 26/61
bayraḥ: bayrak 36/19
bayraḥdar: bayraktar, düğünlerde sağdıcın yardımcısı 17/53
bazar: pazar 17/78
bazırtesi: pazartesi 17/86
bazlama: özel hamurla yapılmış kalın yufka 16/4
bebe: çocuk 21/124
bêcel-: becermek 26/262
beḳ: (zf.) pek 3/46
bekdâşi: Bektaşî 38/163
bêle: (zf.) böyle 3/136
belek: kundak 25/31
beniine: benimkine 3/25
bıçlıḥ: buçuk 3/233
bıdaḥ: budak 19/30
bıyır-: buyurmak 8/12
bi: bir 4/96
bibi: hala 14/169
bidahaḥı: bir dahaki 8/40
bide: pide 16/15
bîlâder: birader 16/1
bîlassa: bilhassa, özellikle 22/4
bilerzik: bilezik 27/34
biñ: bin 26/3
birez: (zf.) biraz 29/87
biş-: pişmek 39/18
bişdir-: biçirmek 4/93
bón: bugün 41/53

borşlu: borçlu 25/24
bór: yakın, yan 14/40
boyraz: poyraz (rüzgâr) 21/62
bozzuḥ: bozuk 30/31
bõle: böyle 34/12
böyók: büyük 3/192
böyük: büyük 13/110
bûda: buğday 16/42
buâ: (zm.) buna 41/52
buaz: boğaz 14/83
bu_kisi: bu ikisi 26/143
bumba: bomba 21/25
buñal-: bunalmak, sıkılmak 24/24
buy-: donmak 39/10

-C-

caḥp: cevap 7/42
cannı: canlı 26/91
carcur: şarjör 14/101
cebele: sahipsiz, boş toprak 4/163
ceer: ciğer 26/161
céhiz: çeyiz 3/32
cemse: askerî araç
cenâm_allah: Cenâb-ı Allah 41/32
cendirme: jandarma (Balâ genel)
cepâne: cephan 14/73
ceprail: Cebrail 38/108
cıara: sigara 2/41
cılga: heybenin her bir tarafı 14/161
cızılıḥ: çizik, sınır 7/119
cız-: çizmek 1/90
ciaz: yağız 38/55
cib: cep 16/30
cip: jip 29/65
cīhan: Ceyhan 13/65
cīran: ceryan, elektrik 4/28
comat: cemaat, topluluk 22/15

covap: bkz. cap 38/305

cubba: cübbe 38/265

culuḫ: hindi 14/150

cümle gapısı: evin ana kapısı, ön kapısı 4/239

cüzzi: cüz'î, küçük 25/70

-Ç-

çabîḫ: çabuk 26/60

çamlıcı: çamlıca 13/180

çañ: çan 14/217

çangaya: Çankaya 22/48

çarîḫ: çarık 7/2

çebîş: bir yaşında erkek keçi 3/253

çerkes: çerkez 13/92

çibîḫ: Çubuk 26/75

çigılanırdı: çığlık gibi ses çıkarmak 3/237

çihart-: çıkartmak 7/48

çıır-: Çağırmak, seslenmek, söylemek 3/39

çıvgın: rüzgârlı kar yağışı, tipi 20/*7

çif: çift 26/128

çifci: çiftçi 18/37

çinti: bol dikilmiş elbise, şalvar 28/47

çitlee: çiftliğe 2/15

çitlek: çekirdek (Balâ genel)

çivliinen: bkz. çitlee 13/123

çõ: çok 19/32

çolaḫ: çolak, solak 25/112

çual-: çoğalmak 4/26

çüngü: (edat) çünkü 25/2

-D-

dá-: değmek 38/317

daḡ: (zf.) daha 40/35

daban: taban, en alt seviye 12/5

dabanca: tabanca 14/101

dabi: tabi, tabîi 33/21

dáfá: defa, kere 1/77

daḫ-: takmak, yerleştirmek 33/21

daḫım: takım 3/261

ďál: değil 4/122

dāl-: dağılmak 5/10

danış eḡmēyi: tanış ekmeḡi, düğünden önce, gelen misafiri ağırlayacak kişilere verilen yemek 16/61

danışık yimee: bkz. danış eḡmēyi 33/40

dartıḫ-: tartışmak 36/68

daş: taş 36/36

davar: koyun sürüsü 41/20

davıl: davul 2/18

davşan: tavşan 4/229

davulçu: davulcu 26/146

debboy: depo, ambar 36/70

deel: bkz. ďál 36/36

dek: denk, uygun 13/19

deliganlı: delikanlı 17/92

deñiḫ-: değişmek 40/72

deñiḫik: değişik 40/101

deñiz: deniz 16/112

depe: tepe 21/54

depel: bkz. depe 21/14

depi: tekme 1/57

dërme deşirme: toplama, karışık 25/53

desdere: testere 3/65

desdi: testi 13/49

dēşir: değiştirmek 4/155

devran: devirler, zaman 26/130

devriş: derviş 38/115

devter: defter 38/338

dırnağ: tırnak 29/133
díñált-: dik duruma getirmek, ayağa kaldırmak 3/58
diel-: ayağa kalkmak, dik duruma gelmek 4/148
dikdator: diktatör
dikğan: dükkan 21/111
dilbet: tül bent 11/15
dilekce: dilekçe 17/105
dışari: dışarı 26/96
diynek: değnek, sopa 4/89
dıvam: devam 16/55
dō-: doğmak 22/49
dō: doğu 4/13
doğ: tok, doymuş olan 39/24
doğuma: dokuma 3/29
doğuzan: doksan 21/36
dōm: doğum 3/176
đóme: dövmek 4/155
doñdur-: dondurmak, durdurmak 19/13
doñuz: domuz 21/86
dörtüz: dört yüz 35/2
dōş: göğüs 33/21
dōşlúğ gerdancalı: göğsün üzeri-
 ne gelen gerdanlık 4/7
dōşşek: döşek, yatak 7/132
dözer: dozer 32/6
duhū́et-: dahil olmak 6/2
đúúñ: düğün 17/73
đúún övi: düğün evi 33/43
đúúr: dünür 41/19
dulda: kuytu yer 4/209
duşman: düşman 13/165
dut-: tutmak 14/19
dutanah: tutanak 26/245
duva: dua, niyaz 3/257

duz: tuz 41/38
dülbür: dürbün 14/189
dünán: dünki gün, evvelki gün 3/211
đúñúr: bkz. đúúr 8/61
dürbül: bkz. dülbür 14/180
dürlü: türlü, çeşitli 19/72
düvel: devletler 7/32
düv-: dövmek 14/44

-E-

ē-: eğmek, bükmek 14/74
ebe: nine, büyük anne 25/32
eb_i zem zem: zem zem suyu 1/88
ecicik: bkz. acik 29/133
edraf: bkz. adref 33/41
eer: (zf.) eğer 38/30
ekseri: çoğunlukla 4/163
ēlām: ilâm, bildirme 40/101
elazızlı: Elazıǵlı 17/103
elbusdan: Elbistan 26/220
elekci: yörede oynanan bir oyun 2/31
ēleş-: eğleşmek, durmak, beklemek 13/119
eíáán: leğen 26/309
embiye: Enbiyâ (şahıs adı) 26/194
émliyet: emniyet 26/240
emmi: amca 26/288
emmiye: anbiya (şahıs ismi) 26/172
eñ: (zf.) en, üstünlük bildirir 26/292
eñer: (bağ.) eğer 33/28
enerci: enerji, güç, kuvvet 17/155
eñin: engin, alçak, çukur 13/167
ér: er, erken 1/69
erat: erler, askerler 16/109
ēr-: eğirmek 28/33
értesi_uñ: ertesi gün 13/100

esap-ı ikram: Ashâb-ı Kiram, Hz. Muhammed'in eshabı 25/67
eses: esas 26/173
esgi: eski 26/198
êsik: eksik, noksan 9/25
esme: Esmâ (şahıs ismi) 3/110
essahdan: gerçekten 3/101
eş-: kazmak 1/89
etmeg: ekmek, yufka şeklinde yapılan yöresel bir ekmek türü 3/80
evel: evvel, önce 25/33
ever-: evlendirmek 27/31
evil: bkz. evel 13/109
éyi: iyi 26/188
éylúk: iyilik 13/142
ezen: ezan 22/32

-F-

faḥat: (edat) fakat 28/37
faḥır: fakir, yoksul 41/57
fagat: bkz. faḥat 7/20
fasulíla: fasulye 16/49
faıızçı: faizci 4/49
faziyet: vaziyet, durum, hâl 13/43
ferman: fermene, türlü nakışlarla işlemeli, önu kavuşmayan, yeleşe benzeyen giysi 4/4
fıldır-: çabuk ve süratli hareket etmek 4/262
fırgat: firkat, ayrılık 38/33
fıral: fırar, kaçış 7/24
fısdan: fıstan, giysi 2/32
fulan: falan filân 16/99

-G-

gabag: kabahat, kusur 41/16
gabıt: kabuk 29/59
gabil: kabul, tasdik 3/206

gafgasya: kafkasya 4/21
gaḥ-: kalkmak 13/215
gâli: (zf.) gayrı, artık, bundan böyle 29/129
gamara: kamera 3/47
ganel: kanal 4/176
gâni: kağı 7/114
gap: kap 9/24
gar-: karıştırmak 29/11
gar: kar 39/9
gara: kara, siyah 4/179
garac: garaj 26/277
garavana: karavana 7/35
gardaş: kardeş 13/155
garı: karı, kadın 26/259
garip: garip 3/173
garne: karne 7/76
garın: karın 14/81
garpız: karpuz 41/56
gasaba: kasaba 4/46
gaş: kaç 14/166
gathı: katkı 9/23
gatmerli: katmerli yöreye özgü bir tür yağlı ekmek, gözleme 3/231
gava: kafa, zihniyet 22/26
gavaḥ: kavak (ağaç) 29/5
gâve: kahve 38/72
gâvecilik: kahvecilik 1/53
gayfe: bkz. gâve 3/47
gayın: kayın, kayın birader 1/5
gaymaḥam: kaymakam 4/116

gaymi: kayme, para 2/20
gaynana: kaynana 3/5
gayri: bkz. gâli 4/20
gazinó: gazino 14/21
gazā: kaza, ilçe 18/35
gazan: Kazan (ilçe) 18/22
gazzıh: kazık 36/41
geber-: gebermek 2/10
gèder: gider, masraf 3/239
gendi: (zm.) kendi 4/51
geşler: gençler 7/127
gez-: gezmek, aramak 25/15
gıbla: kible 4/176
gına: kına 17/45
gırayder: grayder 7/23
gırh: kırk 14/117
gırhıkale: Kırıkkale 4/13
gırlentlerim: kırlent, yastık 3/35
gırma: kırma, melez 17/96
gırşêr: Kırşehir 13/196
gıymat: kıymet 13/69
gıymatlıca: kıymetli olan 17/138
gız: kız 25/105
gızırwana: kızarken 26/138
gızılbaş: kızılbaş 38/28
gıce: gece 5/7
giç-: geçmek 17/132
giçi: keçi 27/9
gimi: (e.) gibi 36/42
giñiş: geniş 32/15
giri: geri 33/66
giş-: bkz. giç- 8/2
gişi: kişi 8/21
go-: koymak 13/81

goca: koca, büyük 39/9
goçağ: koçak, yürekli, yiğit 26/266
góççü: gözcü 13/169
goçesa: Koçhisar (ilçe) 26/155
gomandan: kumandan, komutan
1/19
góm-: gömmek 1/94
gomser: komser 4/31
gongura: kongre 4/133
goñşu: komşu 33/41
gordun: kordon, takı, ince zincir
4/2
górmezçelik: görmemezlik 28/42
górüş: görüşme 27/28
gós: göğüs 11/15
gósdergili: gösterişli 3/155
gōş: koğuş 6/7
goyā: güya 11/16
goyur-: bırakmak 40/71
góz_acıh: gözü açık 26/28
gözleme: gözleme 10/7
gōs: göğüs 26/125
gubba: kubbe 38/99
gucağ: kucak 3/55
gúççúk: küçük 3/111
gúher: güher, mücevher 38/43
gumaş: kumaş 3/114
gúleş: güreş 40/68
gúnē: güneş 13/167
gusur: kusur, kabahat 3/180
guşah: kuşak 4/6
guşluğ: kuşluk vakti 38/149
guvala-: kovalamak 16/72
gúvē: güveği 17/44

gúzel: güzel 26/137
gúvác: güveç 3/72
guy-: koymak, bırakmak 27/54

-H-

habar: haber 29/11
hābe: heybe 3/28
hacī_omar: hacı ömer 13/121
haġiġi: hakikî 13/33
hafes: heves 13/149
haġ: hak 17/132
hakġatan: hakîkaten 13/176
haía haía: ünlem, Allah Allah 24/4
halbīse: (bağ.) (e.) hâlbuki 4/107
haley: halay 34/11
hamır: hamur 17/134
ġandil: kandil 38/236
hangı: (s. ve zm.) hangi 13/154
hañı: hani 1/16
hañır-: anırmak 3/182
harīte: harita 21/30
hatir: hatır, hafıza 4/112
hatla-: atlamak 4/204
havız: hafız 13/63
havlu: avlu, bahçe 3/22
hazıġ: azık, yiyecek 3/190
he: evet 4/130
hêç: (zf.) hiç 13/178
hedāye: hediye 3/259
hêkâ: hikâye 1/90
hemi: (bağ. ve ed.) hem 3/151
herkêş: herkes 16/115
herif: adam, koca, eş 26/150
hırġızlıġ: hırsızlık 7/87
hısım: akraba 16/16
hızmat: hizmet 26/190
hicirî: hicrî 21/116

hinci: şimdi 1/63
hindi: bkz. hinci 14/85
hindicik: şimdicek 2/38
hindin: bkz. hinci 3/15
hini: bkz. hinci 13/58
hinni: bkz. hinci 29/134
hizmeker: hizmetçi 38/160
hizmetġar: bkz. hizmetker 3/122
hókúmet: hükümet 21/59
hotla-: hoplamak 3/85
höşmerim: yöreye özgü bir tatlı
çeşidi 3/247
hüsúsú: hususî, özellikle 4/155
hüdüt: hudut, sınır 21/38

-I-

ıbran-: yıpranmak 13/10
ıciġ: azıcık 3/224
ıççacıġ: sıcacık 27/17
ıñġıraz: batmış, dağılmış, çökmüş
13/113
ıraġt: rahat 14/37
ıradiyo: radyo 26/187
ırahat: bkz. ıraġt 4/248
ıraġı: rakı 14/189
ırahmatlıġ: rahmetlik 25/23
ırāmatlıġ: bkz. ırahmatlıġ 38/168
ıranza: ranza 14/37
ırızā: rıza 2/17
ısdambıl: İstanbul 13/146
ısdıgam: istihkâm 41/2
ısla-: ıslatmak 41/38
ız: az 3/244

-İ-

ıbraġam: ibrahim 3/55
ıcık: bkz. acik 27/22

içgi: içki 30/19
igaz: ikaz, uyarı 3/168
ihrar: ikrar, kabul 38/57
iklûn: iki gün 4/262
il: yurt, memleket 13/223
il: yabancı el 27/24
ilâzım: lâzım, gerekli 1/5
ileen: leğen 5/14
intaam: imtihan 26/27
ipdi: ilk önce 14/197
ipraim: bkz. ibraim 29/97
ireli: ileri 3/180
irês: reis, başkan 25/53
irkek: erkek 17/9
irtesi gûn: ertesi gün 17/70
isdifâde: istifade 4/107
isdifrar: istifra, kusma 7/146
isdigam: bkz. ısdıgam 1/2
isdiraat: istirahat, dinlenme 26/40
istikbâret: istihbarat 29/50
işaat: inşaat 19/44
iş: iç 9/3
iş-: içmek 26/170
ivil: bkz. evel 27/37

-K-

kaîlâm: babayiğit 17/103
kara canavar: domuz
karalîgâh: 21/86
karşındâ: karşıdaki 2/10
kayış: kayış, kemer 4/247
kear: kenar 41/52
kebir: büyük 13/109
kelepcek: kelepçe 29/145
kelli: (e.) sonra 14/56
kerkik: Kerkük 4/58
kerkût: bkz. kerkik 19/21

kerle: kere, defa 38/95
kerme: tezek 3/56
keteen: bir tür diken 3/83
kırı: eşek 24/49
kilemetire: kilometre 26/99
kili: bkz. kelli 33/24
kirêki: kroki 25/2
kiz: kez, kere 30/20
kobur: soba borusu 28/38
köçek: köçek, dansöz 8/48
kófrez: körfez 38/251
kóken: köken, boy, ırk 19/26
komunis: komünist 13/28
kór: kör 13/106
kóse: köse 3/90
kótahya: Kütahya 13/97
kótü: kötü 13/208
kóy gonâ: köy konağı 16/11
kúfne: köhne 4/23
kumalıh: kumalık, bir erkeğe ikinci
eş olarak giden kadın 3/138
kúnye: künye 4/211
kúrd: kürt 3/171
kúvúr: küfür 14/20

-L-

la: ulan anlamında 14/154
laf: lâf, söz 7/62
lan: bkz. la 14/23
lapîr: rapor 26/247
le: bkz. la (Balâ geneli)
lisen: lisan, dil 25/17
lüzüm: lüzum 4/109

-M-

ma: (ünl.) şaşkınlık bildirir 3/255
mağbet: muhabbet 26/307

mağallim: muallim, öğretmen 13/161
mabal: vebal, sorumluluk 1/34
māfig~ol-: muvafık olmak, kavuşmak 34/9
maḥbus: makbuz 21/67
maḥam: makam 38/136
mahana: bahane 19/4
mahanet: muhannet, kötü, adî, iyilik yapmayı sevmeyen 27/7
mahmur: sarhoş 13/81
mākeme: mahkeme 13/126
māle: mahalle 13/92
māra: mağara 13/154
mārīḥ: mağrip, batı 38/241
masāva: mesafe 14/181
maşhara: maskara 3/139
masıraf: masraf 13/86
māsıt: masus, kasıtlı 4/76
maşalama: meşale 27/54
maşrīḥ: şark, doğu 38/241
māvinlik: muavinlik 16/97
māviye: Muaviye 25/68
mavya: mafya 39/26
mayış: maaş 7/101
māzi: bir çeşit meşe 14/159
māzi: geçmiş, anı, hatıra 40/109
mecmur: mecbur 33/35
mefāt~ét-: vefat etmek 7/12
mejbur: bkz. mecmur 4/239
meīlam: merhem, ilaç 38/330
melmeket: memleket 7/79
mēlūd: mevlüt (şahıs ismi) 36/20
memo: mehmet 26/16
merā: ekilmeyen alan 35/6
merek: merak 13/90
mesārif: bkz. masıraf 4/78
mesel: kıssa 17/137
mevcıt: mevcut, var olan 4/193

mezer: mezar 14/187
mezerisdan: mezarlık 20/15
mihakkah: muhakkak 3/243
mihdar: muhtar 3/180
miḥdet: mikdat (şahıs ismi) 3/198
mintiḥa: mintika 4/273
mısa: musa 2/18
mısāde: müsaade 27/44
mısdafa: mustafa 2/25
mısdava: bkz. mısdafa 22/9
mihman: misafir 38/153
mīlār: milyar 4/123
mīlōn: milyon 3/235
misāvir: misafir 16/13
misimillā: bismillah 3/221
misir: mısır 16/42
miydan: meydan 16/70
moderin: modern 8/31
mōlaḥ: muğlak, belirsiz 40/97
motur: motor, traktör 4/38
mōbille: mobilya 17/24
mōhtec: muhtaç 27/7
mōhūr: mühür 13/70
mōmin: mümin 38/89
muhtemet: mutemet 7/106
muḥallit: şakacı 28/45
muña: (zm.) buna 13/32
musl~ā: muslu ağa 25/24
mutbaḥ: mutfak 16/12
müendiz: mühendis 21/30
mütüş: müthiş 16/98
müvtü: müftü 25/44
müvret: mürüvvet 38/226

-N-

naḥliyat: nakliyat, taşıma 4/37
nālet: lânet 4/184
namazlā: namazlık, seccade 3/29
namizet: namzet, aday 27/31

nasahat: nasihat 38/297

nası: nasıl 41/24

ne bīm: ne bileyim 3/162

ne gadarag: ne kadar 17/89

ni yan: ne yan 38/172

nişanlılı: nişanlı 1/50

nizah: niza, çekişme, bozuşma,
kavga 21/129

nizāmiya: nizamiye 14/199

ñór-: ne gör-, ne yap- 14/216

nugul: meze 25/66

núús: nüfus 13/17

nüvüs: bkz. núús 19/28

-O-

oā: (zm.) ona 19/8

obiri: (zm.) öbürü 16/80

oḡṣa-: okşa-, benze- 15/1

oḡu-: çağır-, davet et- 16/63

oḡuntu: davetli 26/140

ola: ulan 26/145

olen: bkz. ola 13/51

ōlaḡ: keçi yavrusu 40/97

ōlu: oḡlu 40/106

oña: (zm.) ona 3/93

orē: oraya 13/183

otan-: utanmak 39/12

otobus: otobüs 13/182

oún: o gün 4/86

-Ö-

ören: harabe 21/56

örme: yönden yapılmış kalın ip
26/269

ötē: (zm.) öteki 41/36

ötón: öteğün 4/14

öveli: evveli, daha önce 5/2

öz: vadi 4/198

-P-

paḡli: pahalı 24/25

paca: baca 12/8

palasga: asker elbisesi kemeri
9/16

pantul: pantolon 26/270

pañga: banka 4/8

pāre: parça 4/249

parla: parola 7/29

paytaḡ: başkent 7/89

peflian: pehlivan 38/186

pēşgir: havlu 14/193

pīlaḡa: plaka 18/46

piriç: pirinç 3/72

pisgüet: bisküvi 33/43

posda: posta 7/20

püsgüt: bkz. pisgüet 19/8

-R-

ras gel-: rast gelmek 7/1

reşberlik: rençberlik 27/6

romuḡ: römork 24/21

rusat: ruhsat 13/21

-S-

saḡ: (zm.) sana 14/50

saḡn-: saḡmak 3/155

saḡp: sahip 24/24

sabahaça: sabaha kadar 3/165

sabit: zabıt, tutanak 4/245

sādillā: sadullah 16/117

sādiş: sağdıç 17/53

sahallı: sakallı 4/64

saḡal öpüşme: söz kesme töreni-
ne verilen isim 40/6

sahat: saat 17/71

saip: sahip 17/93

sair: küçük 13/105

sal-: salmak, göndermek, bırakmak 21/20
sālam: sağlam 4/247
sāli: salı (gün) 16/36
sandalīe: sandalye 26/143
sapri: sabri 26/103
sarhıntılıh: sarkıntılık 4/223
sāten: (zf.) zaten 4/214
sāti: bkz sāten 17/34
savh: sevk 6/2
savhiyat: sevkıyat 14/133
savışdır-: savuşturmak, uzaklaştırmak 4/265
saya: saye, yardım, koruma 26/65
saygı: saygı 40/50
sebeplen-: yararlanmak 4/110
sedir: divan 26/144
sef: sehv, hata 13/20
selafat: salâvat 38/49
selamat: selâmet 3/84
selbes: resbest 29/128
selbi: selvi 38/202
sever: sefer, kere 41/50
sêvi: seyfi (şahıs ismi) 26/177
sêyran: gezinti 38/100
sın-: sığmak 26/292
sifillik: sivillik 16/97
sikorta: sigorta 4/125
sîñ sîñ: düşünlerde oynanan bir oyun 16/71
sîñirlen-: sinirlenmek 4/210
sival: sual, soru 27/13
siyar: seyyar 41/55
sókhún êt-: birbiri ardına gelmek 38/1
sōna: sonra 38/185
sonna: bkz. sōna 26/71
sovan: soğan 5/11
sovu: sofu 38/155

soyha: kötü, aşağılık insan 41/39
suluva: Suluova 4/190
súngú: süngü 14/85
suş: suç 4/94
sübür-: süpürmek 26/109
sünnü: sünnî 38/28

-Ş-

şafatatlı: şatafatlı 8/50
şaha: şaka 3/129
şahıs: şahıs 26/18
şahsız: şeksiz, şüphesiz 38/131
şāin: şahin 26/197
şalāla: şelâle 21/121
şavānan: şafak ile 14/127
şērin: şehrin 13/148
şıasan: şeyh hasan 26/275
şife: şive 13/153
şikāt: şikâyet 14/65
şimcik: şimdi 8/33
şimdıcik: bkz şimcik 16/34
şinden: şimdiden 3/129
şindi: bkz. şimcik 3/183
şirinnik: şirinlik, mutluluk 3/66
şışek: iki yaşında koyun 3/14
şiy: şey 3/132
şoyrā: şuraya 7/118
şo: şu 32/8
şōriya: şuraya 30/26
şufor: şoför 19/40
şūbe: askerlik şubesi 6/2

-T-

tabı: tapu 13/144
tabır: tabur 26/233
tabiye: küçük askerî birlik 26/88
tahlit: taklit 4/4
taḥ savar: tank savar 16/94

taḥsi: taksi 17/72
taḥsilder: tahsildar 21/67
taḥsimat: parçalara bölme bölüş-
 türme 13/152
talas tuvan: şiddetli fırtına 21/6
tāsilli: tahsilli 26/28
tāyināt: küçük, asker ekmeği 7/75
teblāt: tebligat 13/124
tecẓātı: teçhizat, donatı 7/53
teesüf: teessüf 26/146
tehriz: terhis 4/27
télevon: telefon 14/204
televizon: televizyon 21/98
teminki: deminki 3/178
tene: tane 14/117
terfiye: rütbe 4/38
tesgire: teskere 29/95
tevtiş: teftiş 36/13
téyāre: tayyare 4/199
tiken: diken 3/79
timen: demin 33/7
toḥa: tokalaşma 33/61
toḥlu: iki yaşında koyun 24/29
tolay: dolusu 5/15
tonturuş: kısa boylu, şişman 4/242
topaḥ: topak 36/10
topal-acı: topal hacı 26/196
topalaḥ: bulgurdan yapılan bir çe-
 şit yemek 3/251
topraḥ: toprak 8/20
torpaḥla-: toprakla örtmek 14/192
torus: toros (dağı) 4/164
toy: düşün, şölen, eğlence 3/23
töbe: tövbe 1/32:
tülendir-: tüylendirmek
tumar: tımar 14/10

tura: düşünlerde oynanan bir oyun
 26/257
türkü çār: türkü söylemek 2/13

-U-

ucā: ocağı 2/39
úcú: (e.) için 13/102
uçun: bkz. uçú 14/28
ufaḥ: ufak 17/15
ulan: bkz. ola 37/28
ula: bkz. ola 1/5
ülen: bkz. ola 7/145
unnuḥ hēsābı: un ihtiyacı 21/65
urgannama: tarlaların çapını ölç-
 me işi 21/12
uruh: ruh 26/6

-Ü-

üle: bkz. ola 14/1
üleş-: üleşmek, paylaşmak 27/50
ülēş: leş, hayvan ölüsü 21/89
ülfet: tanışma, buluşma 38/275
ürütbe: rütbe 14/60
üs: üst 4/201
üşek: yüksek 13/171
üssük: yüzük 16/26
üt-: yenmek, kazanmak 7/119

-V-

vallā: vallahi 14/2
vallaha: bkz. vallā 24/37
vapır: vapur 14/105
varyatlı: varlıklı 19/34
vesāit: vesait, araç 7/23
veyāt: veyahut 22/5
vilāyet: vilāyet, il merkezi 26/63
vuhāt: vukuat, olay 14/91

-Y-

yā: yağ 16/42

yaba: harman savurmada kullanı-
 lan tarım aracı 7/133
yā-: yağımak 3/49
yahudu: yahudi 1/80
yalaboḥ: parlak, başarılı 4/151
yalıñız: yalnız 26/280
yallızıñ: yalnız olarak 3/144
yāniş: yanlış 4/244
yarallı: yararlı 26/23
yāsīt-: özendirmek 4/9
yaşşı: yaşlı 13/205
yāt: yahut 25/26
yau: (ünl.) yahu 26/12
yāvan: sade 17/143
yavral-: yalvarmak 1/33
yaya: yürüyerek 2/4
yayaḥ: bkz. yaya 14/167
yaz-: sermek, yaymak 17/135
yazgı: yazgı, kader 17/8
yazi: yazı 26/53
yazziḥ: yazık, günah 14/109
yeetden: gerçekten 4/36
yek: tek 2/39
yekin-: gücenmek 7/147
yëmegāne: yemekhane 23/14
yërçi-: kötölemek, ayrımcılık yap-
 mak 25/54
yétig: yetişmiş 3/110
yımırda: yumurta 29/76
yıraḥ: ırak, uzak 41/59
yim bēş: yirmi beş 7/49
yimiş: yemiş, meyve 16/89
yinan-: inanmak 26/26
yini: yeni 16/11
yir: yer 16/18
yirñn bēş: bkz. yim beş 26/78
yişil: yeşil 38/138
yōdu: yok idi 38/189
yoḥarı: yukarı 40/51

yonan: yunan 13/162
yoñsa: (bağ) yoksa 3/136
yörtlu: yoğurtlu 3/73
yörüüş: yürüyüş 4/190
yu-: yıkamak 26/201
yuut: bkz. yāt 33/18
yuḥa: yufka 4/142
yuḥarı: bkz. yoḥarı 32/14
yumuş-: bir iş için emir vermek
 36/65
yúñ: yün 38/164
yuñur-: bkz. yuurmak 17/145
yurt: memleket 21/54
yuu darāḡ: yün tarağı 4/33
yuur-: yoğurmak 5/13
yūsek: bkz. ūsek 13/168
yūzzira: yüz lira 21/65
yūzzük: bkz. ūssük 3/223

-Z-

zabaḥ: sabah 7/34
zabācaḥ: sabaha kadar 2/13
zalata: salata 3/42
zamanaca: zamana kadar 14/11
zatan: bkz. sāten 8/64
zāti: bkz. sāten 13/57
zāyat: zayılat, zarar 13/118
zēhin: zihin 4/93, zēhnine
zırf: sırf, sadece 17/145
zıvrala-: zırvalamak 16/84
zībēg: zeybek 16/59
zoba: soba 26/109
zuhur_ıt-: zuhur etmek, ortaya
 çıkmak 38/22
zülüm: zulüm 2/35
zūür_ët-: bkz. zuhur_ıt- 26/250

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

ă	kısa a
ā	uzun a
á	ince a
á	uzun ince a
â	yuvarlak a
P	patlama özelliğini kaybetmiş olduğu için b'ye yakın duyulan p
T	kalın ünlülerle hece oluşturan d ünsüzü patlama özelliğini kaybetmiş olduğu için d'ye yakın duyulan t
ë	kısa e
è	kapalı e
ē	uzun e
ê	yuvarlak e
ğ	arka damak g'si
g	boğaz g'si
K	patlamasını kaybetmiş ön damak k'si
h	hırıltılı ve tonsuz arka damak h'si
ī	uzun ı
í	ince ı veya kalın i
ı	kısa ı
î	yuvarlak ı
ĩ	uzun i
ï	kısa i
ï	yuvarlak i
k	patlayıcı gırtlak k'si
ķ	orta damak k'si
ĳ	ön damak k'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman)
l	ince l ünsüzü
ñ	geniz n'si
ń	diş eti "n" ünsüzü
ó	o - ö arası incelmış o ya da kalınlaşmış ö
ō	uzun o
ö	kısa o
õ	uzun ö
ť	ön boğumlanmalı t ünsüzü

ú	u - ü arası ünlü
ū	uzun
ǔ	kısa u
ũ	uzun
ű	kısa ü

İŞARETLER

-	ünlüler üzerinde uzunluk işareti
˘	ünlüler üzerinde kısalık işareti
˜	ünlüler üzerinde damaksızlık işareti
.	ünlüler üzerinde kapalılık işareti
ˆ	iki ünlü arasında ikiz ünlü işareti
ˆ	iki kelime arasında bağlantı işareti
'	kendisinden sonra gelen hecenin vurgu işareti
˙	1. kalın ünlüler üzerinde yarı incelme işareti
	2. ünsüzler üzerinde telâffuz noktasının daha öne kaydığını gösteren işaret
ʿ	Arapça kelimelerde gırtlak patlayıcısı
ﻩ	Arapça kelimelerde hemze ünsüzü
┐	yükselen ton işareti
┘	alçalan ton işareti

DERGİ VE KİTAP KISALTMALARI

AAT	: Anadolu Ağızlarından Toplamalar, bkz. A. Caferoğlu
ADÜM	: Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme, bkz. A. Caferoğlu
ATAUÜ	: Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler, bkz. T. Tekin
Belleten	: Türk Tarih Kurumu-Belleten, Ankara
DIAT	: Doğu İllerimiz Ağızlarında Toplamalar, bkz. A. Caferoğlu
DLT	: Divanü Lûgati't-Türk
DS	: Derleme Sözlüğü (I-XII), TDK Yayını
DTCFD	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara
EIA	: Erzurum İli Ağızları, bkz. E. Gemalmaz
ETG	: Eski Türkçenin Grameri, bkz. A. von Gabain
GBAA	: Güney-Batı Anadolu Ağızları, bkz. Z. Korkmaz
GDIAT	: Güney-Doğu İlleri Ağızlarından Toplamalar, bkz. A. Caferoğlu
KYA	: Kütahya ve Yöresi Ağızları, bkz. T. Gülensoy
KBG	: Kutadgu Bilig Grameri, bkz. Ahmet B. Ercilasun
NYA	: Nevşehir ve Yöresi Ağızları, bkz. Z. Korkmaz
TD	: Türk Dili, TDK Yayını
TDA	: Türk Dünyası Araştırmaları, TDAV Yayını, İstanbul
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, TDK yayını
TDKOB	: Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, TDK yayını
DVIA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TKA	: Türk Kültürü Araştırmaları
TM	: Türkiyat Mecmuası, İstanbul
TS	: Tarama Sözlüğü (I-III), TDK yayını

DİĞER KISALTMALAR

age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
Ar.	: Arapça
ark.	: arkaik
AÜ	: Ankara Üniversitesi
bağ.	: bağlaç
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
e.	: edat
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
f.	: fiil
Fr.	: Fransızca
GÜ	: Gazi Üniversitesi
İng.	: İngilizce
İt.	: İtalyanca
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
haz.	: hazırlayan
KB	: Kültür Bakanlığı
krş.	: karşılaştırınız
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
Lâ	: Lâtince
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEGSB	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
Moğ.	: Moğolca
S.	: sayı
s.	: sayfa
sf.	: sıfat
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TT	: Türkiye Türkçesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ünl.	: ünlem
vb.	: ve benzerleri
yay.	: yayınları
Yun.	: Yunanca

zf.	: zarf
zm.	: zamir